

รายงานความก้าวหน้า

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ
กรณีศึกษา ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ลุ่มน้ำแม่แตงตอนบนและลุ่มน้ำแม่จัต

ระยะ 3 เดือน (เมษายน – มิถุนายน 2546)

สนับสนุนโดย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.)

รายงานความก้าวหน้า

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ
กรณีศึกษา ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ลุ่มน้ำแม่แตงตอนบนและลุ่มน้ำแม่จัด

ระยะ 3 เดือน (เมษายน – มิถุนายน 2546)

สนับสนุนโดย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.)

คำนำ

จากการดำเนินงานที่ผ่านมา เนื่องจากเป็นช่วงระยะเวลาของการดำเนินงานจากปีที่ 1 ตั้งแต่เดือน สิงหาคม 2545 – มกราคม 2546 ทีมวิจัยโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ จำเป็นต้องดำเนินงานภายใต้เงื่อนไขของสถานการณ์ปัญหา ที่ทางโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ส่วนกลาง (กรุงเทพฯ) กำลังหาข้อตกลงร่วมกันกับฝ่ายประสานงานของสกว. ดังนั้นการดำเนินงานในช่วงที่ผ่านมา จึงไม่มีความสมบูรณ์มากนัก

อย่างไรก็ตาม ทีมวิจัยโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ ฝ่ายประสานงานกลาง ได้จัดประชุมผู้ประสานงานลุ่มน้ำและทีมวิจัยชาวบ้าน 3 ครั้ง เพื่อทำความเข้าใจกับสถานการณ์ปัญหาและถอดสรุปบทเรียน ซึ่งจุดอ่อน จุดแข็งของการดำเนินงานที่ผ่านมา รวมทั้งการจัดทำรายงานในช่วง 3 เดือนที่ผ่านมาและมีการปรับปรุงแก้ไขแผนปฏิบัติการ 2 ปี 6 เดือน เพื่อเตรียมการเสนอต่อ โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ส่วนกลางและสกว. การจัดทำรายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานตามโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน แม่แตงตอนบนและแม่จิด ในช่วงระยะเวลา 3 เดือนที่ผ่านมา (เมษายน – มิถุนายน 2546) ได้แบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้ 1) ส่วนประสานงานกลาง 2) ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน 3) ลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน 4) ลุ่มน้ำแม่จิด

ในส่วนของการดำเนินงานทั้ง 3 ลุ่มน้ำ ยังคงได้ยึดหลักการเดิมซึ่งมีกิจกรรมที่กำหนดไว้ในแผน เช่น ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงได้มีกิจกรรมในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับสิทธิชุมชน ผ่านกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน การจัดการทรัพยากรน้ำในรูปแบบของเหมืองฝายและการจัดการลุ่มน้ำ ซึ่งกิจกรรมที่ดำเนินการนั้น ครอบคลุมตั้งแต่การสร้างคน สร้างการเรียนรู้และการสร้างเครือข่ายในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน ได้มีกิจกรรมสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับสิทธิชุมชน ผ่านกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาเมืองลิกไนต์ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต และในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่จิด ได้มีกิจกรรมการสร้างการเรียนรู้ในเรื่องสิทธิชุมชน ผ่านกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน ในขอบเขตลุ่มน้ำย่อยแม่สะลม เพื่อให้ชุมชนที่อาศัยอยู่ในขอบเขตลุ่มน้ำดังกล่าว ได้มีการจัดการป่า การจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าร่วมกัน และแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่กำลังเผชิญอยู่ ระหว่างคนต้นน้ำที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ และชาวบ้านพื้นราบ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินงานโครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ ตลอดระยะเวลา 3 เดือนที่ผ่านมา ยังไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และตอบใจวิจัยได้ทั้งหมด ทั้งนี้เนื่องจากมีปัจจัยภายนอก ภายใน ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอุปสรรคปัญหาต่อการดำเนินงาน ดังนั้น โครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการต่อไป เพื่อแสวงหาโอกาสที่จะทำให้อำนาจขององค์กรชาวบ้านทั้ง 3 ลุ่มน้ำ ได้เกิดการเรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชนบนฐานทรัพยากรและฐานชีวิตเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ ทั้งเฉพาะหน้าและระยะยาว ตลอดจนการสร้างผลกระทบจากการเรียนรู้ดังกล่าวนี้ไปสู่ภาคสังคม และผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายต่อไป

ทีมวิจัย โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ

นายนิคม พุทธา	หัวหน้าโครงการฯ
นางนุจิรัตน์ อ่องพะ	ผู้ช่วย,เลขานุการธุรการ/บัญชี
นางสาวพัชรินทร์ บัวลอย	นักวิจัยฝ่ายข้อมูล
นายโอฬาร อ่องพะ	ผู้ประสานงานลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน
นายถิรนิติ วุฒิชรวมปัญญา	ผู้ประสานงานลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน
นายบุญมา บัวแก้ว	ผู้ประสานงานลุ่มน้ำแม่จัดตอนบน

25 กรกฎาคม 2546

สารบัญ

ส่วนที่ 1. ส่วนประสานงานกลาง

1.1 รายงานการประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 1.	5 พฤษภาคม 2546	File. รายงานการประชุมครั้งที่ 1. (หน้า1-5)
1.2 รายงานการประชุมทีมวิจัย ครึ่ง 2.	3 มิถุนายน 2546	File. รายงานการประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 2. (หน้า 1-3)
1.3 รายงานการประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 3.	21 มิถุนายน 2546	File. รายงานการประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 3. (หน้า1-7)
1.4 สื่อท้องถิ่น	เมษายน- มิถุนายน 2546	File. สื่อท้องถิ่น (หน้า 1-8)

ส่วนที่ 2. กลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

2.1 รายงานการประชุมทีมวิจัยชาวบ้าน กรณีป่าชุมชน	8 พฤษภาคม 2546	File. รายงานการประชุมทีมวิจัย ชาวบ้านกรณีป่าชุมชน (หน้า1-5)
2.2 รายงานการเก็บข้อมูลเรื่องป่าชุมชน	เมษายน - มิถุนายน 2546	File. รายงานการเก็บข้อมูลหมู่บ้านเป้าหมายเรื่องการจัดการป่าชุมชน (หน้า 1-15)
2.3 รายงานการประชุมเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากฝ่ายลูกยาง	20 พฤษภาคม 2546	File. เวทีวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากฝ่ายลูกยาง (หน้า 1-5)
2.3 รายงานการประชุมกลุ่มผู้ใช้น้ำ	39 พฤษภาคม 2546	File. รายงานการประชุมกลุ่มผู้ใช้น้ำ (หน้า 1-2)
2.4 รายงานการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย กรณีการจัดการน้ำและเหมืองฝาย	เมษายน - มิถุนายน 2546	File. รายงานข้อมูลหมู่บ้านเป้าหมายเรื่องการจัดการน้ำและเหมืองฝาย (หน้า 1-10)
2.5 รายงานการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย กรณีลุ่มน้ำแม่ก่อน	เมษายน - มิถุนายน 2546	File. รายงานการเก็บข้อมูลลุ่มน้ำแม่ก่อน (หน้า 1-25)

ส่วนที่ 3. คู่มือแม่แตงตอนบน

3.1 รายงานการจัดเวทีวิเคราะห์โครงการพัฒนาของรัฐ	31 พฤษภาคม 2546	File. รายงานการจัดเวทีวิเคราะห์ผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐ (หน้า 1-5)
3.2 รายงานการจัดเวทีสนับสนุนการปฏิบัติการณีสถิติชุมชนในการจัดทำป่าชุมชน	10-11 มิถุนายน 2546	File.สนับสนุนการปฏิบัติการณีสถิติชุมชนในการจัดการป่าชุมชน (หน้า 1-18)
3.3 รายงานการสรุปบทเรียนผู้ประสานงาน	เมษายน - มิถุนายน 2546	File. รายงานการสรุปบทเรียนเวทีป่าชุมชนบ้านกงลม (หน้า 1)
3.4 รายงานการประชุมทีมวิจัยชาวบ้าน	19 มิถุนายน 2546	File. รายงานการประชุมทีมวิจัยชาวบ้าน (หน้า 1-4)
3.5 รายงานข้อมูล รายชื่อเครือข่ายองค์กรชาวบ้านและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดกระบวนการเรียนรู้โครงการสถิติชุมชนศึกษา ฯ	เมษายน - มิถุนายน 2546	File. รายงานข้อมูล รายชื่อเครือข่ายองค์กรชาวบ้านและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (หน้า1-3)
3.6 รายงานการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย	เมษายน - มิถุนายน 2546	File. รายงานการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย (หน้า 1-30)
3.7 รายงานสรุปและวิเคราะห์กระบวนการทำงานที่ผ่านมา	เมษายน - มิถุนายน 2546	File. สรุปและวิเคราะห์กระบวนการทำงาน (หน้า 1)
3.8 ภาคผนวก : ประมวลภาพบางส่วนในพื้นที่เกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง	เมษายน - มิถุนายน 2546	
- ภาพประกอบเวทีวิเคราะห์พัฒนาของรัฐและป่าชุมชน		หน้า 1-9
- ภาพเวทีทำความเข้าใจระหว่างผู้นำชุมชนกับชาวบ้าน		หน้า 1-6
- ภาพเวที "ใครได้ใครเสียกับโครงการพัฒนาเหมืองเวียงแหง"		หน้า 1-7

ส่วนที่ 4. ลุ่มน้ำแม่จัด

4.1 รายงานการประชุมที่มวิจัยชาวบ้าน	13 มิถุนายน 2546	File.รายงานการประชุมที่มวิจัย ชาวบ้าน (หน้า 1-9)
4.2 รายงานการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้า หมาย 12 หมู่บ้าน	เมษายน - มิถุนายน 2546	File. รายงานการเก็บข้อมูลใน พื้นที่เป้าหมาย (หน้า 1-10)
4.3 รายงานการเข้าร่วมเวทีเครือข่ายลุ่ม น้ำแม่ตาช้าง	13 พฤษภาคม 2546	File. รายงานการเข้าร่วมเวที เครือข่ายระดับภาค

ส่วนที่ 5. บทสรุปผู้บริหารโครงการ

สารบัญ

ส่วนที่ 1. ส่วนประสานงานกลาง

1.1 รายการการประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 1.	5 พฤษภาคม 2546	File. รายงานการประชุมครั้งที่ 1. (หน้า1-5)
1.2 รายงานการประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 2.	3 มิถุนายน 2546	File. รายงานการประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 2. (หน้า 1-3)
1.3 รายงานการประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 3.	21 มิถุนายน 2546	File. รายงานการประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 3. (หน้า1-7)
1.4 สื่อท้องถิ่น	เมษายน- มิถุนายน 2546	File. สื่อท้องถิ่น (หน้า 1-8)

ภาคผนวก

: ประมวลภาพบางส่วนในพื้นที่
เกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง

รายงานการประชุมคณะทำงาน ครั้งที่ 1/2546
 โครงการสิทธิชุมชนศึกษา (ภาคเหนือ)
 กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน แม่แตงตอนบนและแม่จัต
 วันจันทร์ ที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2546
 ณ ห้องประชุมประชาคม อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

วาระที่ 1 แจ้งให้ทราบ

1. ในวันที่ 13 พฤษภาคม 2546 ทางเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จะมีการสืบชะตาลุ่มน้ำแม่ตาช้างขึ้น และทางคณะทำงานในส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ และตัวแทนชาวบ้านลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ได้มีการประชุมปรึกษาหารือ เตรียมงานกันไปแล้วหลายครั้ง โดยทางในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงประกอบไปด้วย อำเภอเชียงดาว เวียงแหง ลุ่มน้ำแม่แตง อำเภอพร้าว ลุ่มน้ำแม่จัต และอำเภอฝาง ลุ่มน้ำแม่ฝาง จะนำตัวแทนชาวบ้านเข้าร่วม โดยแบ่งเป็น

- ลุ่มน้ำแม่ปิง อำเภอเชียงดาว 20 คน
- ลุ่มน้ำแม่จัต อำเภอพร้าว 10 คน
- ลุ่มน้ำแม่แตง อำเภอเวียงแหง 10 คน
- ลุ่มน้ำแม่ฝาง อำเภอฝาง ไชยปราการและแม่สาย 10 คน

2. การเซ็นสัญญา ระยะเวลา 2 ปี 6 เดือน ทางสกว. ได้มีการเปลี่ยนแปลงการเซ็นสัญญา โดยสัญญาที่เกิดขึ้นจะแบ่งออกเป็น 4 สัญญา คือ สัญญาส่วนกลางลุ่มน้ำแม่ปิงภาคเหนือ สัญญาลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน สัญญาลุ่มน้ำแม่แตง และสัญญาลุ่มน้ำแม่จัต ซึ่งวันและเวลาในการลงไปเซ็นสัญญานั้น ทางทีมประสานงานส่วนกลาง จะโทรนัดหมายอีกครั้ง คาดว่าไม่เกินกลางเดือน พฤษภาคม 2546 นี้ และทางทีมวิจัยทั้งหมด 6 คน จะต้องลงไปด้วย เพื่อรับฟังคำชี้แจงก่อนที่จะมีการเริ่มดำเนินงานในระบที่สอง 2 ปี 6 เดือน

ระเบียบวาระที่ 2 เรื่องเพื่อพิจารณา

ผลการดำเนินงานในช่วง 6 เดือนที่ผ่านมา

2.1 ภายหลังจากการดำเนินงานในช่วง 6 เดือนที่ผ่านมา ตั้งแต่เดือน สิงหาคม 2545 - มกราคม 2546 ทีมวิจัยได้พบว่า

2.1.1 กลุ่มคนเป้าหมายที่ทางโครงการวิจัยฯ ได้เข้าไปดำเนินงานด้วยนั้น ไม่ชัดเจนเท่าที่ควร ทั้งในส่วนของฐานข้อมูลตัวบุคคล หรือกลุ่มคนก็ตาม

2.1.2 เนื้อหาการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ยังไม่ชัดเจนเช่นกัน ทั้งเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ การกระจายอำนาจ มาตราในการรองรับในสิ่งที่ชุมชนดำเนินการอยู่ หรือเป็นสิ่งที่ชุมชนจะต้องเรียนรู้

2.1.3 ลักษณะรูปแบบของกระบวนการได้มาซึ่งข้อมูล ยังเป็นลักษณะเนื้อหาของการศึกษาชุมชน

2.1.4 รูปแบบการเรียนรู้ นอกจากเวทีแล้ว ควรจะมีกิจกรรมอื่นๆ ที่นอกเหนือจากนี้ เช่น การรณรงค์ การตั้งวงคุยกัน หรือการลงพื้นที่เรียนรู้ร่วมกับชุมชนในงานประเพณี การศึกษาดูงานต่างๆ เป็นต้น

2.2 บทบาทและหน้าที่ของทีมงาน

ทีมวิจัยโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ มี 6 คน ประกอบไปด้วย

1. หัวหน้าโครงการสิทธิ นายนิคม พุทธา บทบาทหน้าที่ที่สำคัญ คือ ควบคุมกิจกรรม แผนการดำเนินงานกิจกรรมให้เป็นไปตามแผนและติดตามผลของการดำเนินงานทุกระยะ

2. ฝ่ายข้อมูล นางสาวพัชรินทร์ บัวลอย ทำหน้าที่ ให้แผนการดำเนินงานเป็นไปตามกระบวนการวิจัย จัดทำรายงานความก้าวหน้า รายงานผลการดำเนินงานทุกระยะ 6 เดือน พร้อมทั้งสื่อท้องถิ่น และประสานงานกับทีมส่วนกลาง เพื่อรายงานกิจกรรมเป็นระยะ หรือข้อมูลบางอย่างที่ทางทีมส่วนกลางต้องการรายงานสกว. เป็นต้น

3. ผู้จัดการสื่อ อ่องพะ ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยหัวหน้าโครงการ คอยดูแลแผนงานกิจกรรมในภาพรวมทั้งหมด ให้เป็นไปตามสัญญาโครงการวิจัยฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องงบประมาณให้เป็นไปตามแผนงานกิจกรรมที่กำหนดไว้

4. นายโอฬาร อ่องพะ ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานวิจัยในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิง ประสานทีมวิจัยชาวบ้านในการที่จะร่วมกันคิด วางแผน และลงมือปฏิบัติการตามกระบวนการวิจัย และรายงานผลการวิจัยเป็นระยะให้กับฝ่ายข้อมูลส่วนกลางภาคเหนือ

5. นายบุญมา บัวแก้ว ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานวิจัยในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่จัด ประสานงานทีมวิจัยชาวบ้าน ในการที่จะเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้การวิจัย ตั้งแต่การคิด วางแผน การลงมือปฏิบัติการตามกระบวนการวิจัย และรายงานผล สถานการณ์ปัญหา กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ให้กับทีมส่วนกลางภาคเหนือ

6. นายธเรศ นิธิ วุฒิธรรมปัญญา ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานวิจัยในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แตง ประสานงานทีมวิจัยชาวบ้าน ในการเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกระบวนการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน

และอีกส่วนหนึ่งนั้น ทางทีมส่วนกลาง ได้ประสานงานกับวิทยาการที่จะเข้าร่วมกระบวนการวิจัยเป็นระยะในช่วง 6 เดือน ทั้งในเรื่องกระบวนการวิจัย การอบรม โจทย์ ประเด็นย่อยในแต่ละพื้นที่ รวมทั้งการให้คำปรึกษาในการจัดทำรายงาน การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ข้อมูล เป็นต้น

2.3 พิจารณาแผนปฏิบัติการในช่วง 6 เดือน (เมษายน - กันยายน 2546)

2.3.1 แผนปฏิบัติงานส่วนกลาง ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

1. จัดประชุมทีมงานวิจัย 6 คน ตามแผนปฏิบัติงานในระยะเวลา 6 เดือน ขอให้มีการเพิ่มรายชื่อนักวิจัย 6 คนเข้าไปด้วย การประชุมครั้งต่อไป ให้มีระยะเวลาต้นเดือนเป็นหลัก
2. สื่อท้องถิ่น สื่อที่เป็นจดหมายข่าว กำหนดให้ออกทุกวันที่ 15 ของทุกเดือน และนอกจากนี้ที่ประชุมเตรียมที่จะให้มีการจัดทำแผนพับเฉพาะภาคเหนือลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน 3 ลุ่มน้ำ และจัดทำแผนพับแนะนำโครงการสิทธิในแต่ละลุ่มน้ำ มอบหมายให้คุณพัชรินทร์ บัวลอย เป็นผู้ดำเนินการ
3. การประชุมที่ปรึกษา ที่ปรึกษา กำหนดไว้เดิมตามแผน 3 คน ขอเพิ่มอีก 1 คน คืออาจารย์ชยันต์ วรชฎติ รวมทั้งปรึกษา 4 คน ออกหนังสือเพื่อเชิญร่วมเป็นที่ปรึกษาพร้อมกับจัดส่งรายละเอียดโครงการฯ ไปให้
4. การจัดอบรม TOT มอบหมายให้นุจิรัตน์ และพัชรินทร์ วางแผนร่วมกับคุณเวลาลักษณ์ ไชยทัต ทั้งนี้การอบรม TOT ดังกล่าว มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เข้าร่วมอบรมได้สร้างกระบวนการเรียนรู้กระบวนการที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์จริงและสามารถนำไปทดลองปฏิบัติการในพื้นที่ได้
5. การติดตามงานในพื้นที่ นอกจากทีมวิจัยส่วนกลางแล้ว ควรจะเพิ่มทีมวิจัยในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำเข้าร่วมด้วย
6. การเข้าร่วมเวทีในระดับภาค เครือข่าย ตามสถานการณ์ เช่น ในช่วงเดือนมิถุนายน 2546 นี้ จะมีการประชุมคณะกรรมการสร้างกลไกความร่วมมือของเครือข่ายทรัพยากรน้ำ ภาคเหนือ ซึ่งมีตัวแทนชาวบ้านของเราเป็นประธานอยู่
7. รายงานผลงานงวด มีคุณพัชรินทร์ บัวลอย ดำเนินการอยู่

2.3.2 แผนปฏิบัติการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

1. ประชุมทีมงานวิจัยพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน เพื่อทำความเข้าใจประเด็นวิจัย รายละเอียดโครงการวิจัย สร้างกระบวนการเรียนรู้สิทธิผ่านการจัดการป่า น้ำ เหมืองฝาย และการจัดการลุ่มน้ำ โดยเริ่มจากผู้ประสานงานลุ่มน้ำแม่ปิง ขยายผลต่อไปยังทีมวิจัยชาวบ้าน ขยายผลต่อไปยังกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน ผู้นำ พระสงฆ์ เป็นต้น รวมทั้งสถานการณ์ปัญหาในแต่ละหมู่บ้านเป้าหมาย

เหมืองฝาย 3 หมู่บ้าน มีการขยายข้อมูลชัดเจน บ้านดงมีก็ครอบครัวยุติที่ใช้น้ำจากเหมืองฝายเข้าของที่นา กลุ่มคนที่ทำนา คั้นข้อมูลเพื่อสร้างการเรียนรู้ในรูปแบบของแผนที่ หรือกระบวนการอื่นๆ เป็นต้น

ผลการดำเนินงาน 6 เดือน มีรายชื่อ มีผลการดำเนินงานหรือการลงมือปฏิบัติงาน และแนวทางการดำเนินงานในระยะ 6 เดือนที่จะขยายผลต่อไป

2. เวทีวิเคราะห์ปัญหา หรือเวทีกลุ่มย่อยในชุมชนแต่ละประเด็นปัญหา เนื้อหา ควรมีการวิเคราะห์แบบเชื่อมโยง วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ชุมชน วิเคราะห์เพื่อที่จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในอนาคต รวมทั้งเอากลุ่มคนภายนอกเข้ามาร่วมวิเคราะห์

การแยกประเด็นการวิเคราะห์ข้อมูลตามพื้นที่ เช่น ปัญหาในพื้นที่ การใช้ประโยชน์จากป่า ที่อาศัยด้วยกฎหมายเข้ามาช่วยวิเคราะห์ร่วมกับการปฏิบัติงานในพื้นที่ เช่น แนวเขตการจัดการป่า

เหนือได้เป็นอย่างไร การสนับสนุนจากภายนอก ภายใน มีการเชื่อมโยงให้เห็นในประเด็นปัญหาสิทธิเชิงซ้อน

การเตรียมก่อนเริ่มเวทีวิเคราะห์ เช่น ความสนใจของคนที่จะเข้าร่วมวิเคราะห์ กลุ่มย่อย เนื้อหาหลักสูทว ชั้นตอน วิธีการและรูปแบบการเรียนรู้ และสื่อที่จะนำไปเสริมกระบวนการเรียนรู้

3. การปฏิบัติการการใช้สิทธิ การจัดการป่า การจัดการน้ำ ระบบเหมืองฝายและการจัดการลุ่มน้ำทั้งระบบ

เป็นการทดลองดำเนินการปฏิบัติการการใช้สิทธิ ของชุมชน เช่น องค์ความรู้ ระเบียบ การพึ่งพาอาศัยป่า ความร่วมมือของชุมชนในการปกป้อง การควบคุมที่มีประเด็นที่ชัดเจน

การทดลองปฏิบัติการการใช้สิทธิในการจัดการน้ำเหมืองฝาย เช่น การใช้น้ำ น้ำท่วม น้ำแล้ง ขาดแคลนแล้วต้องปรับปรุง โครงสร้าง ลำเหมือง

การจัดการลุ่มน้ำ จะต้องอาศัยความเข้าใจในขอบเขตพื้นที่ในลุ่มน้ำ ให้เห็นภาพรวม ดิน น้ำ ป่า เป็นอย่างไร ที่ดินมีความเหมาะสมหรือไม่

4. เวทีสังเคราะห์ข้อมูล ประธานนักวิชาการ ผู้มีความรู้มาร่วมวิเคราะห์ โดยเนื้อหาของการพูดคุยเน้นที่จะให้มิติของการละเมิดสิทธิ ทั้งตามสมมติฐานของชาวบ้านที่เป็นผู้ทรงสิทธิและการตื่นตัวในการเรียนรู้สิทธิ การละเมิดสิทธิมุ่งเป้าไปที่พื้นที่ที่มีการละเมิดสิทธิโดยการจัดการภาครัฐ มีนโยบาย กฎหมายอะไรบ้างที่จะละเมิด กฎหมายของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า และประเด็นที่ต่อต้านนโยบาย พยายามที่จะไม่ให้เกิดภาวะความเสี่ยง หรือภาวะที่ชุมชนจะต้องออกมามีส่วนร่วม

2.3.3 แผนปฏิบัติการลุ่มน้ำแม่แตง

1. การเข้าร่วมศึกษาผลกระทบจากต้นทุนของชุมชนที่มีอยู่และสิ่งแวดล้อม
2. ปฏิบัติการการใช้สิทธิในการจัดการป่า เพื่อเป็นเครื่องต่อรองในการดำเนินนโยบายรัฐกรณีเหมืองลิกไนต์ อำเภอเวียงแหง
3. การค้นหาคน กลุ่มเป้าหมาย
4. ชาวบ้านเรียนรู้สิทธิ ผ่านสถานการณ์ลิกไนต์

2.3.4 แผนปฏิบัติการลุ่มน้ำแม่จิด

เน้นในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะลม 12 หมู่บ้าน โดยทางทีมงานวิจัยส่วนกลางพร้อมด้วยลุ่มน้ำแม่ปิงและลุ่มน้ำแม่แตง จะขอประสานงานลงพื้นที่และประชุมทีมวิจัย 15 คน วัน เวลาและสถานที่นัดหมายพูดคุยกันอีกครั้ง

ระเบียบวาระที่ 3 เรื่องอื่นๆ

ไม่มี

จบการประชุมเวลา 15.30 น.

นุจิรัตน์ อ่องพะ
(บันทึก/พิมพ์)

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. นายนิคม พุทธา	หัวหน้าโครงการวิจัยฯ
2. นางสาวพัชรินทร์ บัวลอย	ฝ่ายข้อมูลส่วนกลาง
3. นายบุญมา บัวแก้ว	ผู้ประสานงานลุ่มน้ำแม่จัต
4. นายโอฬาร อ่องพะ	ผู้ประสานงานลุ่มน้ำแม่ปิง
5. นางนุจิรัตน์ อ่องพะ	ธุรการ /บัญชี ผู้ช่วยหัวหน้าโครงการฯ
6. นายสมบูรณ์ คำวัน	ทีมวิจัยชาวบ้าน
7. นายสุชิน งามนิยม	ทีมวิจัยชาวบ้าน

รายงานการประชุมคณะทำงาน ครั้งที่ 2/2546
 โครงการสิทธิชุมชนศึกษา (ภาคเหนือ)
 กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน แม่แตงตอนบนและแม่จัต
 วันอังคาร ที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2546
 ณ ห้องประชุมประชาคม อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

วาระที่ 1 เรื่อง การประเมินสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิง

สถานการณ์ปัญหาที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับภายหลังจากการดำเนินงาน ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน 3 ลุ่มน้ำ พบสถานการณ์ปัญหาที่ทางโครงการฯต้องเข้าไปร่วมกระบวนการในการแก้ไขปัญหา ดังนี้

1) สถานการณ์ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า โดยกลุ่มผู้มีอิทธิพลภายนอกเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในเขตพื้นที่ป่าชุมชนบ้านแม่ยะ ตำบลแม่ยะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนลุ่มน้ำแม่ปิง สามารถเข้าไปจับไม้สักได้กว่า 100 ท่อน ประสานสื่อมวลชนลงพื้นที่ นำเสนอข่าว ทำให้ชุมชนในเขตพื้นที่หมู่บ้านแม่ยะ ได้เรียนรู้และตระหนักในสถานการณ์ปัญหา ในขณะที่คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชน ยังคงติดตามและเฝ้าระวังพื้นที่ป่าในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงต่อไป

2) สถานการณ์กรณีการจัดการน้ำระบบเหมืองฝายระหว่างฝายวังโฮ ซึ่งเป็นฝายเก่าแก่ดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่นกับฝายยางเชียงดาว พบว่า จากการที่โครงการฝายยางเชียงดาว ได้มีการทดลองยกระดับน้ำขึ้น 70 % ทำให้ระดับน้ำยกสูงขึ้น ชาวบ้านต้องได้ผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วมเหนือฝายและด้านล่างประสบกับปัญหาน้ำท่วม ไม่สามารถที่จะผันน้ำเข้ามาสู่พื้นที่การเกษตรได้ หรือแม้กระทั่งระบบเครื่องปั่นไฟของชาวบ้านที่อาศัยน้ำปิง ใช้การไม่ได้ และที่สำคัญ แหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาที่ชุมชนได้ร่วมกันดูแลรักษาเป็นแหล่งเพาะขยายพันธุ์ปลา ปลาเริ่มอพยพหนีขึ้นเหนือน้ำและด้านล่าง และมีจำนวนมากที่ตายเพราะน้ำแห้ง

ทางคณะกรรมการเหมืองฝายวังโฮ 3 หมู่บ้าน จึงได้จัดประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน ต่อสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว และแนวทางการแก้ไขปัญหาเบื้องต้น โดยให้ตัวแทนเจ้าของโครงการฯมาชี้แจงทำความเข้าใจกับชาวบ้าน 3 หมู่บ้าน ในขณะที่ชาวบ้านมีความคิดเห็นร่วมกันว่า ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะตัดค้าน แต่ทำอย่างไรที่จะให้ฝายยางดังกล่าวมีประโยชน์กับชาวบ้านมากที่สุด และเมื่อเกิดปัญหขึ้นกับชาวบ้าน 3 หมู่บ้าน หรือหมู่บ้านอื่นๆ ผู้ดำเนินโครงการจะต้องออกมารับผิดชอบ

3) กระเช้าไฟฟ้าคอยหลวงเชียงดาว

4) กรณีสวนส้ม ลุ่มน้ำแม่ฝาง ที่ได้รับผลกระทบจากสารเคมี และขยายบุกรุกพื้นที่ป่า เพื่อขยายการทำสวนส้มขนาดใหญ่

5) ภาระกิจร่วมเครือข่ายทรัพยากรฯภาคเหนือ

6) กรณีเหมืองลิกไนต์ อำเภอเวียงแหง

วาระที่ 2 ทบทวนงานที่ผ่านมา และแนวทางการดำเนินงาน

ภายหลังจากที่ทั้ง 3 สุ่มน้ำ ได้มีการประเมินสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ที่จะนำมาเชื่อมกับโครงการสิทธิชุมชนภาคเหนือ ทั้งกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและแนวทางการดำเนินงานข้างหน้า พบว่า

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ เป็นอีกหนึ่งโครงการฯ ที่อยู่ภายใต้การดำเนินงานของมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ที่ได้สร้างงาน สร้างโอกาส สร้างองค์กร เครือข่ายองค์กรชุมชนที่จะเข้าไปรับใช้สถานการณ์ปัญหาดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

งานวิจัยตามโครงการวิจัยฯ ที่เราได้ดำเนินการอยู่ขณะนี้ ภายหลังจากที่ได้ดำเนินงานระยะแรกที่ผ่านมา ปัญหาที่พบ คือ

- งานวิจัยบางครั้งอาจจะไม่เหมาะกับองค์กรพัฒนาเอกชน เพราะต้องไปเกี่ยวข้องกับงานเอกสาร ข้อมูลเชิงวิชาการ
- เกิดความสับสน การประสานงานระหว่างทีมส่วนกลางภาคเหนือ ส่วนกลางกรุงเทพฯ โดยเฉพาะการสื่อสาร ในการดำเนินงานช่วงรอยต่อของการเปลี่ยนแปลง
- การทำงานที่ต้องได้มาตามกระบวนการ ทีมงานมองว่า เป็นการกดดันคนทำงานด้วยกัน
- ความสัมพันธ์กับเครือข่าย องค์กรภายนอกเริ่มลดลง
- การปรับตัวของคนทำงานยากขึ้น บางครั้งอาจจะไม่สามารถรองรับงานกระบวนการวิจัยได้ทั้งหมด เป็นระยะเริ่มต้นของการเรียนรู้ร่วมกันทั้ง 3 สุ่มน้ำ

ให้กระบวนการวิจัย เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทีมงาน จึงได้ร่วมกันวางแผนการดำเนินงานในช่วงระยะเวลา เมษายน - มิถุนายน 2546 พบว่า ยังคงค้างกิจกรรมหลักๆ ที่จะดำเนินงานในพื้นที่ โดยเฉพาะประเด็นการจัดการป่าชุมชน ซึ่งสามุ่มน้ำแม่แตง อำเภอเวียงแหง จะทำให้ชุมชนบ้านกองลม เป็นหมู่บ้านต้นแบบในการจัดการป่า โดยจะจัดให้มีเวทีป่าชุมชนขึ้นในวันที่ 10 - 11 มิถุนายน 2546 ณ วัดกองลม พร้อมทั้งลงมือปฏิบัติการการใช้สิทธิในการจัดการป่าชุมชน การกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่า การตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน และร่างกฎกติกาการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน ทั้งนี้ฐานของการจัดการป่าชุมชน จะเป็นกิจกรรมเบื้องต้นที่จะนำไปสู่การเป็นฐานข้อมูลที่จะนำไปใช้กับกรณีเหมืองลิกไนต์

เนื้อหาของการจัดเวทีป่าชุมชน ทางทีมงาน ได้มีการเสนอ ให้มีเนื้อหาครอบคลุมประเด็นของ พ.ร.บ.ป่าชุมชน กฎหมายรัฐธรรมนูญ ทั้งสิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญและสิทธิดั้งเดิมของชุมชน กฎหมายป่าไม้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น หรือในระดับพื้นที่ มติครม. เป็นต้น และควรที่เชิญวิทยากรภายนอกเข้าร่วมสังเกตการณ์ เช่น เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ เครือข่ายป่าชุมชนอำเภอเชียงดาว เป็นต้น รวมไปถึงการวางแผนการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ 6 หมู่บ้านเป้าหมาย การจัดระบบข้อมูล การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล

ส่วนพื้นที่ลุ่มน้ำแม่จิด อำเภอพร้าว เตรียมประสานงานทีมวิจัยชาวบ้าน เพื่อร่วมจัดประชุมทีม
วิจัยชาวบ้าน ทำความเข้าใจในรายละเอียด สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานตามโครงการ
วิจัยร่วมกัน ในวันที่ 13 มิถุนายน 2546 โดยทางคุณพัชรินทร์ เจ้าหน้าที่ฝ่ายข้อมูล จะคอยประสาน
งานกับคุณบุญมา ผู้ประสานงานลุ่มน้ำแม่จิด ในการวางแผนเนื้อหา กระบวนการของการจัดประชุม

จบการประชุม เวลา 16.00 น.

นุจิรัตน์ อ่องทะ
(บันทึก/พิมพ์)

รายงานการประชุมคณะกรรมการ ครั้งที่ 3/2546
 โครงการสิทธิชุมชนศึกษา (ภาคเหนือ)
 กรณีศึกษากลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน แม่แตงตอนบนและแม่จัต
 วันเสาร์ ที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2546
 ณ ห้องประชุมประชาคม อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

วาระที่ 1 เรื่อง ทบทวนทีมวิจัยและสถานการณ์ในพื้นที่ กลุ่มน้ำแม่ปิง กลุ่มน้ำแม่จัต และกลุ่มน้ำแตง

สำหรับเหตุผลในเปลี่ยนแปลงโครงการวิจัยและทีมวิจัย พบว่าที่ผ่านมา

1. การเงินไม่สม่ำเสมอ ภายหลังจากการที่ได้ดำเนินงานในช่วงตั้งแต่เดือนสิงหาคม - มกราคม เป็นต้นมา พบปัญหา อุปสรรคของการดำเนินงาน จนกระทั่งถึงเดือน เมษายน - พ.ศ. หรือมิ.ย. รอที่จะทำสัญญา ณ.ขณะนี้ยังไม่ได้เซ็นสัญญา ในขณะที่เดียวกันต้องไปยืมงบประมาณจากมูลนิธิฯ มาเพื่อมาจ่ายเป็นเงินเดือนให้กับเจ้าหน้าที่วิจัย และนอกจากนี้ ยังพบว่า การดำเนินงานต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากฝ่าย 1 ไปที่ฝ่าย 4
2. เนื่องจากเป็นงานวิจัย และที่ผ่านมา ไม่ได้ทำเฉพาะงานวิจัยอย่างเดียว ทำให้ไม่มีเวลาเต็มที่ในการทำงาน
3. งานวิจัยไม่ง่ายเหมือนกับที่คุยกันไว้ เพราะที่ผ่านมา เมื่อมีการพูดคุยนั้นดูเหมือนจะง่าย เพราะเห็นว่า เป็นงานที่พัฒนาต่อยอดมาจากฐานเดิมที่ทำอยู่ ความคุ้นเคย ทำให้งานที่ทำอยู่ในพื้นที่หลุดออกไป และสิ่งที่เป็นปัญหาคือ การถกประเด็นว่า ลักษณะงานที่ทำอยู่ไม่ใช่ งานวิจัย ใช่หรือไม่ หรือเป็นงานพัฒนา เป็นต้น
4. ทีมวิจัย อาจจะไม่มีความสอดคล้องในลักษณะของงานวิจัย ที่ผ่านมา พยายามที่จะทำ ให้ทีมส่วนกลางมีความเข้มแข็ง มีการแก้ไขปัญหา ในส่วนของงานจัดเก็บข้อมูล แต่การดำเนินงาน ไม่สามารถจัดเก็บข้อมูล หรือรองรับกิจกรรม ผลของการทำวิจัยได้เท่าที่ควร
5. การสร้างการเรียนรู้ ทีมวิจัย ทำงานไม่สม่ำเสมอกับชาวบ้าน อย่างที่เคยคุยกันว่า จะจัดให้มีการอบรม การสัมมนา สร้างการเรียนรู้ให้กับทีมวิจัย แต่ด้วยงบประมาณไม่สม่ำเสมอ ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้
6. การเขียนรายงานวิจัยที่ผ่านมา หากเขียนไม่ได้ ก็ต้องถอดเทปออกมา

ข้อสรุปของทีมงาน คือ

ที่ผ่านมา เมื่อย้อนกลับมาของทีมวิจัยเองแล้ว พบว่า ข้อบกพร่องของการดำเนินงานอยู่ 3 ประการ คือ

1. งานข้อมูล
2. การสร้างกระบวนการเรียนรู้

3. รายงานการวิจัย

- 3 ประเด็นนี้เป็นสิ่งที่เรียนรู้มาตั้งแต่ต้น และจัดวางกลไกและหาแนวทางการแก้ไขปัญหามาตั้งแต่ต้น การวางระบบข้อมูล หรือการจัดวางตัวบุคคลให้เหมาะสมกับงานที่ทำ

ฉะนั้นแนวทางการดำเนินงานที่มีมิติร่วมกัน คือ

- ถ้าสามารถทำงาน มีเงื่อนไข และมีหลักประกันร่วมกัน แล้วสามารถทำงานได้ ก็ไม่ต้องจ้างคนเพิ่มในพื้นที่ ไม่ต้องใช้เงินในการจัดจ้าง การถอดเทป แต่ควรจะทำด้วยตนเอง สร้างหลัก ประกัน และมีความมั่นใจ มั่นใจ ในการเรียนรู้ ในฝ่าย 4 และเรียนรู้ร่วมกันในการกระบวนการวิจัย ทั้ง Out Put กับกระบวนการวิจัย จัดระเบียบคำพูดให้กระชับและสอดคล้องกัน ก็สามารถที่จะทำงานต่อไปได้
- หลังจากนั้นแล้ว จะต้องไปปรับปรุง Action Plan ส่งให้ สกว. ตรวจสอบ ถ้าทำสัญญาได้อาจจะนัดทำสัญญา 1 ก.ค. หรือ 15 ก.ค. ส่วนเงินเดือน ย้อนหลังหรือไม่นั้น ไม่อาจที่จะดำเนินต่อไปได้ เพราะขึ้นอยู่กับฝ่าย 4 เป็นหลัก
- ส่วนคุณพัชรินทร์ ควรจะทำตลอดทั้งโครงการฯ แต่ถ้าไม่ได้แสดงความมั่นใจ มั่นใจต่อเนื่องในการทำงาน ก็จะสร้างปัญหาที่จะต้องไปค้นหาคนใหม่มาทำแทน
- ความคิด ทำที่ อุทิศการณ์ ความคิดเห็นแตกต่าง มุมมองที่แตกต่าง ควรจะหลีกเลี่ยง ที่อาจจะนำไปสู่ปัญหา ความขัดแย้ง

มติที่ประชุม

การดำเนินงานในพื้นที่ 3 สุ่มน้ำ สร้างหลักประกันร่วมกันในการดำเนินงาน เหมือนกับที่ผ่านมา แล้วจะนำไปอธิบายกับคนที่เกี่ยวข้อง ทั้งส่วนกลาง สกว. และคนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องว่า เคารพเสียงส่วนใหญ่ และยืนยันที่จะทำต่อ

โดยตำแหน่งหน้าที่เป็นหัวหน้าโครงการฯ รับงบประมาณจำกัด บทบาทช่วยปรึกษาหารือ ชี้แนะ หรือบริหารจัดการ ไม่เข้าไปล่วงลึก หรือแก้ไขปัญหาก็แต่ละกลุ่มน้ำสร้างไว้ ถ้ามีกิจกรรมใด ๆ จะเข้าร่วมรับรู้ รับฟัง และส่วนคุณพัชรินทร์ จัดทำรายงาน และคุณวราลักษณ์ สร้างกระบวนการในการเรียนรู้

คุณวราลักษณ์ มีข้อจำกัด พื้นที่ เวลา ทำงานเฉพาะกลุ่มน้ำแม่ปิง ในลักษณะลงรายละเอียดเชิงลึกได้

เพราะฉะนั้นวันที่ 27 - 28 เพื่อมาพัฒนาโจทย์วิจัย ดังเป้าหมาย คือ ให้ทีมวิจัยชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่ต้น คิด วางแผน โจทย์หลัก โจทย์ย่อย เป้าหมาย ระยะสั้น ระยะยาว เป็นกระบวนการ เป็นขั้นตอน ฉะนั้น ถ้ายืนยัน ทำ 3 สุ่มน้ำ จะเอาคนลักษณะไหนมาร่วมในระยะเวลา 2 วัน ต้องคิดว่า ประเด็นกลุ่มน้ำแม่แดง คือ อะไร เพื่อนำไปสู่ความชัดเจนในการดำเนินการ

ภายหลังจัดเวที พัฒนาโจทย์ คนทำงาน มาปรับปรุง เอกสารเพื่อจัดส่งให้ สกว. ให้ทันในระยะเวลาภายในเดือน กรกฎาคม 46

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา - ภาคเหนือ

21/06/46

File. รายงานการประชุมทีมวิจัยครั้งที่ 3.

วาระที่ 2 กำหนดแนวทางการการจัดทำแผนปฏิบัติการ 2 ปี 6 เดือน

ข้อเสนอสำหรับคนทำงาน:

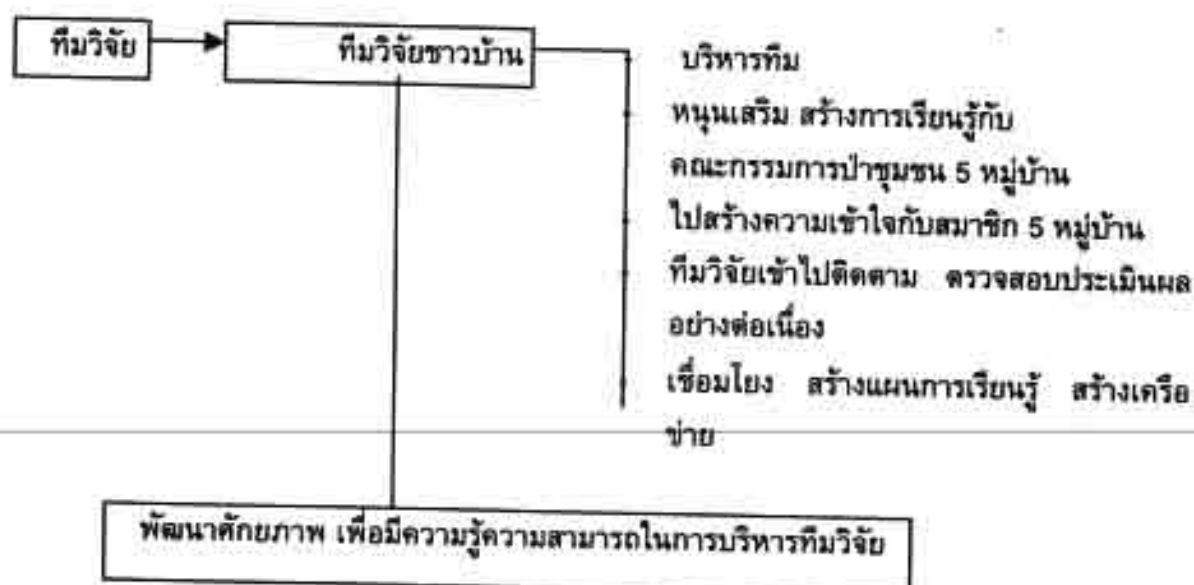
ผู้ประสานงานในแต่ละพื้นที่ ควรจะรายงานการปฏิบัติงานในพื้นที่ ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ในพื้นที่ทั้งใน และนอกโครงการสิทธิ เพื่อเป็นประเด็นในการพูดคุยร่วมกัน

การเลือกพื้นที่ ให้มีการถกเถียงอภิปรายให้ชัดเจน ให้สอดคล้องกับการทำงานในแต่ละพื้นที่

ความลงตัวในการจัดกระบวนการเรียนรู้ จัดทำรายงานเอกสาร:

1. พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิง ลุ่มน้ำแม่ปิงชัดเจนแล้ว โดยมีคุณวราลักษณ์ เข้าร่วมช่วยงานกระบวนการวิจัย ร่วมกับคุณโอฬาร และทีมวิจัยชาวบ้าน
2. พื้นที่ลุ่มน้ำแม่จืด แม่แดง ยังขาดผู้เข้าร่วมทำกระบวนการวิจัย การจัดทำรายงาน ซึ่งมีคุณพัชรินทร์ เป็นตัวหลัก แต่อาจจะต้องหากคนมาช่วย

การเลือกพื้นที่โครงการวิจัยฯ และทีมวิจัยชาวบ้าน

* ฉะนั้นในระยะ 2 - 3 เดือนแรก เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ให้กับทีมวิจัย ทีมวิจัยชาวบ้าน

การจัดสรรงบประมาณ * ทีมวิจัยมีงบประมาณค่าตอบแทนเป็นเดือน ส่วนทีมวิจัยชาวบ้าน ไม่มีงบประมาณ ที่ผ่านมา วางไว้ในแต่ละกิจกรรม ตามแผนงานที่ชัดเจน

โครงสร้างทีมวิจัยฯ ภาคเหนือ

1. นายนิคม พุทธา	หัวหน้าโครงการฯ ทำหน้าที่ ให้คำปรึกษา ชี้แนะ ติดตามงานในภาพรวม
2. นางสาวพัชรินทร์ บัวลอย	ควบคุมแผนงานโครงการวิจัยฯให้เป็นไปตามกรอบงาน ของสกว. โดยเฉพาะพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แตงและแม่จิด ที่จะต้องไป เพิ่มบทบาทการเรียนรู้ 2 ลุ่มน้ำ นอกเหนือจากการจัดทำรายงาน การวิจัยและจะต้องหาวิธีการผลักดัน ติดตาม ตรวจสอบ รวมทั้งข้อมูลที่จะเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การเรียนรู้ที่จะ นำไปสู่การพัฒนาคน พัฒนาการเรียนรู้ คิด ออกแบบ เตรียม เนื้อหา และทำให้ทีมวิจัย 3 คน เขียนงานวิจัยให้ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การวางแผนการเขียนรายงาน เพื่อช่วยให้การเขียน รายงานมีประสิทธิภาพ
3. นายโอฬาร อ่องพะ	ทีมวิจัยลุ่มน้ำแม่ปิงโดยมีคุณวรวิมลลักษณ์ เข้ามาช่วยจัด กระบวนการและจัดทำรายงานผลการวิจัย
4. นายณัฐนิติ วุฒิธรรมปัญญา	ทีมวิจัยลุ่มน้ำแม่แตง
5. นายบุญมา บัวแก้ว	ทีมวิจัยลุ่มน้ำแม่จิด
6. นางนุจิรัตน์ อ่องพะ	ธุรการ /บัญชี

แนวทางเพื่อเป็นทางเลือก การแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ (การสร้างกระบวนการเรียนรู้) * ทบทวนอีกครั้ง

1. จ้างคนมาช่วยงานในส่วนของการนำข้อมูล แต่ต้องมีเหตุผลที่จะไปอธิบายกับสกว.แล้ว ควรจะกำหนดบทบาทหน้าที่ คำตอบแทน สถานะ ให้ชัดเจน ระหว่างที่หาไม่ได้ สามารถ เขียนลงไปใน Action Plan ไปก่อน
 2. จัดจ้างคุณวรวิมลลักษณ์ มาช่วยในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิง
 3. การสร้างกันขึ้นมาเอง โดยทีมวิจัย จะต้องเป็นผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้เอง และเนื้อหาการเรียนรู้
- “ทำอย่างไรที่จะทำให้โครงการวิจัยฯมีคุณภาพ และงานที่ออกมาได้จริง ซึ่งจะเป็นกลไกต่อเนื่อง ในพื้นที่ 2 ลุ่มน้ำ”

ส่วนแนวทางการบริหารจัดการงบประมาณต่อไปภายหลังจากเซ็นสัญญา จะสำรองเป็นรายเดือน มีแผนงานชัดเจน ในรอบเดือน เคลียร์งบประมาณตามแผนสำรองจ่าย หากไม่เคลียร์งบประมาณในงวดที่สอง ไม่ออก และต้องไปอธิบายให้กับชาวบ้านเอง แต่ทั้งนี้จะต้องยึดหยุ่นกันไปตามสมควร

ในหมวดกิจกรรม ค่าใช้จ่าย ทำแผนกิจกรรม และทำแผนสำรองจ่ายอีกครั้งหนึ่ง ในรอบ 6 เดือน

- ก่อนประชุมวันที่ 27 - 28 มิถุนายน 2546 มีความชัดเจน ในข้อมูลพื้นฐานพื้นที่เป้าหมาย ประเด็น แล้วในพื้นที่อื่นๆ ควรจะมีเวทีเฉพาะในแต่ละลุ่มน้ำ เพื่อเป็นประเด็น และเป็นประเด็นความคิดเห็น ในการพัฒนาโจทย์วิจัย เป้าหมายแต่ละลุ่มน้ำ วัตถุประสงค์ เพื่อเป็นฐานในการนำไปใช้ประโยชน์
- เมื่อได้โจทย์ ประเด็น พื้นที่เป้าหมายแล้ว ถึงจะมายกร่าง Action Plan

การเลือกประเด็นและพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แดงและแม่จิด

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่แดง

การจัดความสำคัญชุมชนท้องถิ่นกับฐานทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งชุมชนพื้นราบ และชุมชนบนพื้นที่สูง ควรจะดึงเอาความสัมพันธ์ส่วนไหนมาเป็นประเด็นวิจัย เช่น ดิน น้ำ ป่า วัฒนธรรม ไม่จำเป็นจะต้องเป็นประเด็นป่าชุมชน แต่ขอให้ประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ต้องตัดสินใจเลือกเองในแต่ละพื้นที่

ถ้าเลือกป่าชุมชน ก็ต้องอธิบายว่าทำไมถึงเลือกประเด็นป่าชุมชน เพื่อให้รู้ที่มาของการเลือกพื้นที่ ดูว่าในขอบเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แดง ประเด็นพื้นที่หมู่บ้าน วางกฎเกณฑ์ เช่น (1) แตกต่างชาติพันธุ์ (2) สภาพป่า กายภาพ (3) ความสนใจของชาวบ้าน หรือชาวบ้านมีความกระตือรือร้น ซึ่งอาจจะหยิบยกกิจกรรมนั้นๆ ออกมา เพื่อคัดต่อยอด ต่อฐานเดิมของชาวบ้าน ทั้งนี้หากหมู่บ้านใดเข้ากรอบดังกล่าว ก็ควรจะเอา และเลือกเชิงปริมาณว่าที่หมู่บ้าน ควรจะเหมาะสม ทั้งในเชิงงบประมาณ และการครอบคลุมงบประมาณ ประเด็นเนื้อหา และมีคำตอบในใจในการเลือกป่าชุมชน สามารถเชื่อมโยงไปกับสถานการณ์เหมืองลิกไนต์อย่างไรในอนาคต

เช่น

หมู่บ้าน	ชาติพันธุ์	สถานภาพ/กายภาพ	ความสนใจ	ความรู้+ประสบการณ์
บ้านปางป้อ	คนเมือง/ไทยใหญ่	ป่าสงวน	รายงานการประชุม	ประวัติศาสตร์ชุมชน/ความสัมพันธ์ของชุมชนกับทรัพยากร

• แล้วเลือกเอาพื้นที่อื่นๆ ที่เป็นเชิงยุทธศาสตร์ ชาติพันธุ์ ลักษณะพื้นที่ป่าสน เบญจพรรณไม่จำเป็น ต้องมีทุกข้อ

เพื่ออธิบายได้ว่า ภายใน 3 ปี สามารถอธิบายทั้งลุ่มน้ำได้ และสามารถนำไปอธิบายพื้นที่อื่น งานกิจกรรมอื่นๆ ได้ และถ้าหากเราเลือกเอา 5 - 6 หมู่บ้าน จะต้องกลับไปทบทวนฐานข้อมูลในหมู่บ้าน มีมากน้อยขนาดไหน แล้วกำหนดหมู่บ้านเป้าหมายลงในแผนที่

กรณีพื้นที่ลุ่มน้ำแม่จัด

ควรจะอธิบายให้ได้ และตอบลงไปในเอกสารให้ได้ และควรจะมีส่วนประกอบอื่นๆ ในการกำหนดเป้าหมาย และเป็นพื้นที่อธิบายภาพรวมของกลุ่มน้ำแม่จัดได้ เหตุผลในการเลือกพื้นที่เป้าหมายประเด็นวิจัย ให้เขียนมาประกอบ พร้อมแผนที่ลุ่มน้ำ ขนาด A 4 ของหมู่บ้านเป้าหมาย

คำถาม คือ ประเด็นป่าชุมชน เป็นประเด็นเหมาะสมสำหรับโครงการวิจัยนี้หรือไม่

เช่น กรณีลุ่มน้ำแม่แตง มีความเหมาะสม ที่จะนำเอาป่าชุมชนไปอธิบายโยงไปกับการแก้ไขปัญหาในเชิงสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่(การสร้างภูมิคุ้มกันในเรื่องของสิทธิหรือสร้างพลังชุมชนในการอธิบายสิทธิ) เช่น การมองว่า สามารถแก้ไขปัญหา การช่วงชิงทรัพยากรฯ ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ สืบทอดองค์ความรู้ ประเพณี พิธีกรรมดั้งเดิม ความมั่นคงทางด้านอาหารและยาผสมผสานกับการปกครองแบบเดิม ผสมผสานกับโครงสร้างการปกครองแบบใหม่ และยังโยงไปสู่ระบบกรรมสิทธิในการถือครองที่ดิน รัฐมีกฎหมายเป็นเครื่องมือ เมื่อมีการจัดการป่าชุมชน จะกลายเป็นสิทธิชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและเป็นสิทธิเชิงซ้อนในสิทธิของรัฐ

ฐานทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ อยู่ในป่าชุมชน ในป่ามีที่ดิน มีต้นไม้ มีความหลากหลายทางชีวภาพ พืช และสัตว์ น้ำ เป็นลักษณะทางกายภาพระบบนิเวศน์ ฉะนั้นถ้าเลือกเอาป่าชุมชนสามารถครอบคลุมฐานทรัพยากรของชาวบ้านได้

การเรียนรู้ การจัดการป่าชุมชน เป็นการเรียนรู้ถ่ายทอดอำนาจการจัดการป่า การสร้างความสัมพันธ์ใหม่ ตามขอบเขตพื้นที่ เป็นพื้นที่ที่ชุมชนสามารถดูแลรักษาได้ทั่วถึง เป็นการสร้างความสัมพันธ์ใหม่ ภายใต้การกำหนดขอบเขตพื้นที่ กฎระเบียบ สอดคล้องกับวิถีชีวิต แนวนโยบายของรัฐ กฎกติกาใหม่ที่ชุมชนร่วมกันสร้างขึ้นมา ซึ่งมีกฎหมายรัฐธรรมนูญรองรับ แล้วยังรวมไปถึงการกระจายสิทธิ ไปสู่คนอื่นๆ ที่มีสถานะที่มีบทบาทในสังคมชุมชนนั้นๆ ทั้งเด็ก ผู้หญิง คนชรา และคนรุ่นต่อไป

แล้วนำมาเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่นๆ ที่มีความแตกต่าง หรือประเด็นที่แตกต่างไปหรือไม่

• โครงการสิทธิ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ใหม่เชิงอำนาจ อำนาจชุมชนที่มีกฎหมายรัฐธรรมนูญรองรับ ชาวบ้านจะต้องเรียนรู้

ถามว่า "ชาวบ้านไม่ได้มาเรียนรู้โครงการสิทธิ ทำได้หรือไม่" คำว่า ไม่ได้มาอธิบายให้กับสังคมภายนอกได้รับรู้ เช่น กรณีเขื่อนปากมูล

ฉะนั้นการกำหนดพื้นที่ ประเด็น อาจจะต้องเอาชาวบ้านมาร่วมเรียนรู้ตั้งแต่ต้น และชาวบ้านเป็นผู้เสนอ รับรอง อภิปราย แล้วในที่สุด อาจจะเหลือประเด็นเดียวในการดำเนินงาน แล้วนำมากำหนดพื้นที่เป้าหมาย ตามกรอบของการเลือกพื้นที่

ข้อสรุปจากที่ประชุม

1. ขอหลักประกัน ข้อตกลง เงื่อนไข การทำงานร่วมกัน
2. เตรียมความพร้อมในการที่จะเข้าร่วมเขียน Action Plan ก่อนวันที่ 27 - 28 มิถุนายน 2546 เพื่อร่วมกำหนดพื้นที่เป้าหมาย ประเด็น และแผนที่ประกอบ ให้ชัดเจน ในแต่ละลุ่มน้ำ ทั้งนี้ขอให้มูลนิธิฯ คึงงบประมาณที่เหลืออีกครั้ง
3. ขอให้ผู้ประสานงานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ยินยอมอยู่บนฐานที่มั่น โครงการสิทธิ เป็นเพียงโอกาส เป็นเพียงเครื่องมือที่จะเข้ามาหนุนเสริม
4. จากนั้นไปเป็นบทบาทของคุณพัชรินทร์ ที่จะดำเนินการต่อเนื่องในการวางแผนการทำงาน

จบการประชุม เวลา 16.00 น.

นุจิรัตน์ อ่องพะ
(บันทึก/พิมพ์)

เครือข่ายประชาคมลุ่มน้ำ

กรมชลประทาน รับผิดชอบ โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ - การลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

ฉบับที่ 1. เมษายน - มิถุนายน 2546

ฉบับที่ 1. เมษายน - มิถุนายน 2546

กรมชลประทาน รับผิดชอบ โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ - การลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

กรมชลประทาน รับผิดชอบ โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ - การลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

และความหลากหลายทางชีวภาพ

โดย ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์

มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคเหนือ

กรมชลประทาน รับผิดชอบ โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ - การลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

สิทธิชุมชนท้องถิ่น

กับการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากร

ดิน น้ำ ป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ

ปรากฏโดย : ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์

มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า หรือความหลากหลายทางชีวภาพก็ตามแต่นั้น ผมคิดว่าที่น้องซึ่งผ่านประสบการณ์มาพอสมควรแล้วนั้น รู้ได้ทันทีเลยว่า เรื่องนี้ไม่เป็นความจริงหมายความว่าเรื่องที่เป็นอยู่ในเวลานี้ชุมชนแทบจะไม่มีโอกาสในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของตนเองเลยก็ว่าได้

ผมจึงอยากจะขอเริ่มต้นปัญหาอุปสรรคในทัศนะของผมว่ามีอุปสรรคอะไรที่ขัดขวางชุมชนไม่ให้เข้าไปจัดการทรัพยากรฯ หรือมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเอง

ผมคิดว่า สิ่งหนึ่งที่มาจากแนวคิดของพวกเรากันเอง ในการจัดการทรัพยากรทั้งหลายในระบบกฎหมายของเราก็ตาม หรือระบบวัฒนธรรมของคนไทยปัจจุบันนี้ก็ตามรับมาจากตะวันตกอีกทีหนึ่งนั้น เราจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะ ให้ปัจเจกบุคคล หรือในลักษณะปัจเจกบุคคลเป็นผู้จัดการ หรือรัฐเป็นผู้จัดการแต่เพียงอย่างเดียว จะเห็นว่าไม่มีชุมชนอยู่ในบทบาทของกฎหมาย หรือสังคมในการที่จะเข้าไปจัดการทรัพยากรธรรมชาติเลย คงทราบกันอยู่ว่ากฎหมายป่าชุมชนยังค้างอยู่ในสภาและกำลังอยู่ในระหว่างการต่อสู้ เพราะว่าถูกฉีกรัฐสภาแก้ไขโดยมองจากพื้นฐานของการจัดการทรัพยากรในแง่ของรัฐ หรือปัจเจกเท่านั้น ทำให้ชุมชนหมดสิทธิไป ทั้งๆ ที่ พอขยับย้อนหลังกลับไปในอดีต เราจะพบว่าคนไทยนั้นมีส่วนสำคัญในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นมาก จนกระทั่งร้อยละ 90 ที่ผ่านมา รัฐจะเข้ามาแทรกแซงและกำหนดให้ รัฐหรือปัจเจกเท่านั้นเป็นผู้จัดการ

เครือข่ายประชาคมลุ่มน้ำ

จดหมายข่าวรายสองเดือน

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ

กรณีลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน แม่แตงตอนบนและแม่จิด

วัตถุประสงค์

1. จดหมายข่าวท้องถิ่นต้องการเผยแพร่พื้นฐานแนวคิดเรื่องสิทธิชุมชนศึกษาในฐานะที่เป็นสิทธิในการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศน์
2. จดหมายข่าวท้องถิ่นเป็นพื้นที่ในการบอกเล่าเรื่องราว ปัญหา และสถานการณ์ ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีในพื้นที่ของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน แม่แตงตอนบนและแม่จิดสู่สังคมภายนอก
3. จดหมายข่าวท้องถิ่นต้องการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ ช่างบ้านและผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการสิทธิชุมชนศึกษาได้ทำความเข้าใจกันและมีความสนิทสนมกันมากขึ้น

ผู้รวบรวม นส. พิศรินทร์ บัวลอย

กองบรรณาธิการ นายนิคม พุทธา

นายโอฬาร อ่องพะ

นางนุจิรัตน์ อ่องพะ

นายบุญนา บัวแก้ว

นายณัฐนิติ ภูธรธรรมปัญญา

นายพยอม

สำนักงาน

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ

418 หมู่ 7 ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว

จังหวัดเชียงใหม่ 50170

โทรศัพท์ / โทรสาร (053) 053-455785, 01-9926031

อุปสรรคประการที่สอง ที่อยู่ในระบบของสังคมไทยนั้น ที่อยู่

ระบบกฎหมายเหมือนกันก็คือว่า ลักษณะการจัดการทรัพยากรของรานั้น เป็นลักษณะการจัดการแบบจัดคนอื่นออกไป หรือกำจัดคนอื่นออกไป ถ้าใครเป็นเจ้าของทรัพยากรนั้นๆ ก็จะเป็นปัจเจกหรือบุคคลเพียงคนเดียว ยกตัวอย่างเช่น ที่ดิน ถ้าเป็นของเอกชน ก็จะมีการออกโฉนดให้กรรมสิทธิ์ดูแลบุคคลแก่เอกชนคนใดคนหนึ่ง และเขาสามารถในการตัดสินใจเพียงคนเดียวอย่างใดก็ได้ ในขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติ นั้น จริงๆ แล้วการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้น จะมีลักษณะของการจัดการที่ต้องดึงเอาคนอื่นเข้ามาร่วมจัดการด้วย รัฐเป็นผู้จัดการป่าเพียงผู้เดียว แต่รัฐไม่มีกำลังที่จะจัดการป่าได้ และป่าในประเทศไทย ก็สูญเสียดูหายไปในเวลาอันรวดเร็ว เพราะ ไม่มีรัฐอะไรที่จะจัดการป่าแต่เพียงผู้เดียวได้ ต้องมีคนอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมด้วย แต่วิธีการจัดการป่าหรือวิธีการจัดการทรัพยากรของประเทศไทย มีวิธีการจัดการในลักษณะของการขจัด ผลักไสให้คนอื่นไม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการตลอดเวลา ที่ดิน ก็ถูกจัดการโดยคนคนเดียว แทนที่จะจัดการร่วมกัน ซึ่งอาจารยอำนาจ จะยกตัวอย่างที่ค่อนข้างเห็นชัดเจน เช่น เป็นคันว่า พื้นที่นาในสมัยก่อน เจ้าของที่นาใช้ในการเพาะปลูกข้าว พอหมดฤดูทำนา ที่นาไม่ได้ปลูกข้าว และไม่ได้ถูกล้อมรั้ว ที่นาเป็นพื้นที่เปิด คนอื่นสามารถเข้ามาจับปลาในที่นานั้นก็ได้อาศัยความ เงียบในที่นานั้นก็ ได้ ฉะนั้นพื้นที่ที่เป็นของเอกชน คนคนเดียวมัน ถูกใช้ในหลายลักษณะมาก โดยคนหลายๆ คน ไม่ใช่เป็นลักษณะขจัดหรือผลักไม่ให้คนอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องในที่นาผืนนั้น อย่างที่เราจัดการทรัพยากรในปัจจุบันนี้

ครั้งนี้ก็เป็นอุปสรรคสำคัญมาก ถ้าหากว่าเราออกกฎหมายใหม่ หรือทำอะไรก็ตาม ที่ยังมีความคิดแบบนี้อยู่ ถ้าให้กรรมสิทธิ์ใคร แล้วให้เขาจัดการ ทำคนเดียว รัฐจัดการก็ให้รัฐทำคนเดียว ให้เอกชนจัดการหรือให้บริษัทปลูกป่า จัดการคนเดียว คนอื่นไม่มีส่วนที่จะร่วมในการใช้ในการจัดการทรัพยากรฯ นั้น

โอกาสที่ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรก็จะเกิดขึ้นได้ยาก

อุปสรรคประการที่สาม ซึ่งเป็นอุปสรรคใหญ่มากๆ แนวทางการพัฒนาของประเทศที่เราดำเนินมา 40 ปี แล้วนั้น เป็นการพัฒนาที่มุ่งหรือก่อให้เกิดผลกำไรที่เป็นตัวหลักการค้าขาย การทำการผลิตในรอบปีมากกว่าการที่จะให้ตัวชุมชนเข้าถึงทรัพยากรได้ มากกว่าการที่ประชาชนสามารถใช้ทรัพยากร พัฒนาการใช้ทรัพยากรฯ ไปตามการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่

สรุปแนวทางการพัฒนาของประเทศ ที่แบ่งเอาทรัพยากรของชุมชนไปให้อยู่ที่อะไรก็แล้วแต่ ที่ทำให้เกิดการผลิตในระบบอุตสาหกรรมมากขึ้น การเอาไปผลิตในเชิงพาณิชย์เพื่อการค้าขาย เพื่อที่จะเอาตัวเงินมากขึ้น เพราะแนวทางการพัฒนานั้นเงินเป็นตัวตั้งแต่เพียง

อย่างเดียว เพราะฉะนั้นควรโคกก็ตามแต่ ด้านแนวทางการพัฒนาเป็น
อย่างนี้ จะเป็นผลโดยปริยายที่จะเป็นการผลักดันหรือผลักดัน ให้
ประชาชน ชุมชน ไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ
ทรัพยากรฯ ได้ ควรโคกที่ยังไม่สามารถที่จะไปอ่วงดูแลแนวทางการ
พัฒนาแบบมี ควรโคกที่เรายังไม่สามารถแก้ไขแนวทางการพัฒนา
นี้เพื่อการที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ
ทรัพยากรฯ ผมเชื่อว่าสิ่งที่เราพูดถึงในวันนี้ว่า สิทธิชุมชนในการจัด
การทรัพยากรฯ ของชุมชน ท้องถิ่นของตนเองนั้น เกิดขึ้นได้ยากมาก
อุปสรรคประการที่สี่ ที่ถือได้ว่าเป็นความสำคัญมากเช่นกัน
ที่จะทำให้เกิดสิทธิชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรฯ ก็คือว่า
สังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว และแนวทางของการเปลี่ยน
แปลงของสังคมไทยนั้น ได้ไปทำให้ชุมชนแบบเก่าสลายตัวไปมาก
ทีเดียว ฉะนั้น เมื่อเราไปมองบทบาทของชุมชนแบบเก่า เช่น แอ่งบพ
บาทของการดูแลรักษาป่า จัดการน้ำของชุมชนแบบเก่าให้รัฐเป็นผู้
ทำ แล้วชุมชนก็สลายตัวลง โอกาสที่ชุมชนที่เหลืออยู่ในเวลานี้ ไม่
ว่าจะเป็นชุมชนเก่าหรือใหม่ก็ตาม จะมีประสบการณ์ในการเข้าไปมี
ส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรฯ เกิดขึ้นยาก ควรโคกก็แล้วแต่ที่
เราไม่ช่วยสร้างชุมชนที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับ
สังคมปัจจุบัน จริงๆ ชุมชนของประเทศไทย ไม่เหลือหลังอะไรที่
จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรฯ

ในเรื่องของสิทธิชุมชนเป็นคำที่ใหม่ จริงๆ แล้วไม่เป็นที่
ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคมไทยเท่าไรนัก นักวิชาการจำนวน
มากไม่ยอมรับ เพราะว่าปฏิเสธว่าไม่มีชุมชนอยู่ และไม่สามารถจัด
จัดได้ว่าอะไรคือชุมชน แล้วเวลายอมรับสิทธิชุมชนซึ่งปรากฏในรัฐ
ธรรมนูญก็มักจะมองสิทธิชุมชนไปเปรียบเทียบกับหรือใช้มันใน
ทำนองเดียวกับสิทธิของเอกชน ซึ่งเป็นคนละเรื่องกัน

ซึ่งจริงๆ แล้ว สิทธิชุมชนนั้นมันมาแต่เดิมในสังคมไทย
หรือแม้แต่ในสังคมตะวันตกก็มีสิทธิมาแต่เดิมเหมือนกัน ในอดีต
เรามักจะนึกถึงชุมชน ที่เป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน แต่
ปัจจุบันนี้แม้แต่คนที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันก็อาจจะมีความสัมพันธ์กัน
น้อยมาก ที่เวียงแห่งนี้อาจจะมีความสัมพันธ์กันมากอยู่ เพราะอยู่
ค่อนข้างไกลจากสิ่งที่เปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองเรา และถ้า
ไปดูชุมชนแถวแม่ริม สารภี ซึ่งอยู่ใกล้เมืองมากกว่า แม้แต่คนที่อยู่
ในชุมชนเดียวกัน แทบจะไม่มีความสัมพันธ์อะไรต่อกันอีกต่อไป
เพราะฉะนั้นเหมือนกับบ้านจัดสรรซึ่งอยู่ในพื้นที่เดียวกันแต่ไม่เป็น
ชุมชน กล่าวคือคนเราที่อยู่ในชุมชนเดียวกันแต่ไม่เป็นชุมชน ซึ่ง
เกิดขึ้นเป็นประจำ ฉะนั้นเราจะต้องนิยามหรือให้ความหมายของคำ
ว่า ชุมชนให้ดีๆ ผมคิดว่าชุมชนมีความหมาย 2 อย่างที่สัมพันธ์กัน
เอง คือ

หนึ่ง ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์กัน ทั้งในแง่ที่ทำกิจกรรม
ร่วมกัน มีอุดมการณ์ร่วมกัน หรือแม้กระทั่งว่ามีผลประโยชน์ร่วมกันก็
ตาม ถ้าไม่มีความสัมพันธ์ในลักษณะเช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นชุมชน แต่
เนื่องจากว่าเรามีความสัมพันธ์กัน เพราะเรามีประโยชน์ร่วมกัน การที่
เราเป็นคนเวียงแห่งร่วมกัน ไม่ใช่หมายถึงเงินตราอย่างเดียว แต่เป็น
ความรู้สึกว่าเป็นคนเวียงแห่ง สังกัดในกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันกับกลุ่ม
คนอื่นๆ การมีความสัมพันธ์กันเช่นนี้ ทำให้รู้สึกว่าเรามีตัวตนขึ้นมา
คือไม่ใช่ต่างคน ต่างเป็นนาอ ก นาอ ข หรือนาอ ง แต่ว่าเมื่อมารวมกัน
แล้ว เราเป็นกลุ่มคนเวียงแห่งเดียวกัน มีลักษณะบางอย่างที่เหมือนกัน
สามารถที่จะแสดงตัวตนนี้แก่ผู้อื่นได้ว่า ฉะนั้นแตกต่างจากพวกคุณ
เพราะฉันเป็นอย่างนี้ ฉันทรงตัวไม่เหมือนคุณ ฉันทวีฒนธรรม
ประเพณีที่แตกต่างจากคุณ ฉันทมีผลประโยชน์บางอย่างที่แตกต่างจาก
คุณ ผลประโยชน์ที่ฉันจะต้องรักษาที่แตกต่างจากคุณ เช่น ชาวประมง
ที่ปากมูน รู้สึกว่า ฉันทมีประโยชน์ร่วมกันในการรักษาแม่น้ำมูน เพื่อการ
ประกอบอาชีพของเขา เขากลายเป็นชุมชน เพราะมีความรู้สึกร่วมกัน
และมีตัวตน มีความเป็นคนปากมูน ที่คนอื่นจึกได้รู้ เขาเป็นอีกคน
หนึ่ง คนอีกกลุ่มหนึ่งที่แตกต่างจากคนอื่นๆ และการมีตัวตนเป็นสิ่งที่
มีความสำคัญมาก คนเราไม่สามารถมีสิทธิถ้าไม่มีตัวตน เราเข้าไปมี
ส่วนร่วมได้ เราจะต้องตอบได้ว่าเราคือใคร

ปัญหาของชุมชนในขณะนี้ คือ ชุมชนสลายตัวไปแล้วขาดตัว
คน ต่างคนต่างเข้าไปต่อรองกับรัฐ ในฐานะเอกบุคล แต่ไม่มีกลุ่ม
ก้อนของคนที่จะเข้าไปต่อรองได้ มิใช่ไม่มีเลย คงจะได้ยินข่าวเรื่อง รัฐ
บาลจะออกหาข้อ ซึ่งเป็นการกระทบต่อกลุ่มคนพิการ ซึ่งได้สิทธิในการ
ค้าสื่อคอมพิวเตอร์แล้ว กลุ่มคนพิการได้รวมตัวกัน โดยการมีตัวตนว่า
ฉันเป็นผู้อ่อนแอในสังคมเหมือนกัน เพราะว่าฉันเป็นคนพิการ และฉัน
ควรจะได้รับ การปกป้องดูแลจากสังคมเป็นกรณีพิเศษกว่าคนอื่นทั่วไป
ให้สิทธิในการที่จะได้ไปค้าสื่อคอมพิวเตอร์ไปประกอบอาชีพ คนเหล่านี้มี
การประท้วงกองสลากกินแบ่งรัฐบาลในการที่จะไปออกหาข้อ นี่คือชุม
ชนที่ชัดเจน

สอง ชุมชนต้องสามารถเข้าไปต่อรองผลประโยชน์ หรือต่อ
รองสิทธิรักษา สิทธิของตนเองได้ นี่ก็หัวใจสำคัญ ไม่มีชุมชน ไม่มี
ตัวตน ไม่มีสิทธิ เมื่อไม่มีสิทธิก็ไม่มีโอกาสหรือมีความชอบธรรม
อะไรที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรฯ หัวใจสำคัญที่สุด
เมื่อพูดถึงสิทธิชุมชน เราต้องหันกลับมามองตนเองว่า เรายังมีชุมชนอยู่
หรือไม่ ไม่มีเราก็ต้องร่วมกันสร้างขึ้น

ประเด็นสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรฯ หมายถึง การกลับมาฟื้นฟูหรือสร้างความสัมพันธ์ใหม่ ที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเหมืองฝายที่อาจจะเล็กลงไปแล้วในพื้นที่หลายแห่ง เพราะว่าคนเลิกทำนา คนจำนวนมากเลิกทำนา กลุ่มเหมืองฝายก็ไม่สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ แต่คนจะต้องหันเข้ามาสร้างความสัมพันธ์อันใหม่ เนื่องจากผลประโยชน์ร่วมกันบางอย่าง และพยายามสร้างชุมชนแบบใหม่ขึ้นมา ชุมชนแบบใหม่ คือ กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กัน กลุ่มคนที่นับตัวเองเป็นตัวตนอันหนึ่งอันเดียวกัน ต้องสร้างขึ้นมาใหม่ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย และกลุ่มประเภทเหล่านี้ ลองคิดดูว่า กลุ่มต่างๆ เกิดขึ้นในสังคมมากขึ้นทุกขณะ ไม่เฉพาะกลุ่มเหมืองฝายอย่างในอดีตแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีการตั้งจะออนทรีอ์ กลุ่มที่รักษาป่าไว้ให้เป็นป่าชุมชน ถึงแม้ไม่มีกฎหมายรองรับก็ตาม แต่คนเขาพยายามสร้างป่าชุมชนขึ้นมา เป็นเวลาหลายสิบปีแล้ว เป็นต้น กลุ่มเกษตรกรที่ร่วมมือกันในการที่จะผลิตปุ๋ยชีวภาพ ผลิตใช้ปุ๋ยชีวภาพร่วมกันเพื่อฟื้นฟูดิน ที่เสื่อมโทรมที่ทำการเกษตรกรรมร่วมกัน นี่ก็ คือ ชุมชนแบบใหม่ ชนิดหนึ่ง กลุ่มอนุรักษ์ศึกษาพันธุ์ข้าว เพื่อให้เขาสามารถพึ่งตนเองในการที่จะเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมในการเพาะปลูกพืชของเขาได้ นี่เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในหลายๆ พื้นที่ กลุ่มที่ร่วมมือกันที่จะรักษามแม่น้ำ ทางน้ำอนุรักษ์วังปลา ขึ้นมาสำหรับขายพันธุ์ปลาในแม่น้ำ หรือในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นหลายแห่ง นี่ก็ เป็นชุมชนแบบใหม่เหมือนกัน จะเห็นได้ว่า ในสถานการณ์ใหม่นั้น มันก็ต้องการชุมชน ต้องการความสัมพันธ์ แบบใหม่ ซึ่งเราสามารถสร้างขึ้นได้ ถ้าเราไม่สร้างความสัมพันธ์อย่างนี้ขึ้นมา โอกาสที่จะเกิดชุมชนมีตัวตนเข้าไปต่อรองเพื่อจะรักษาสิทธิชุมชนนั้นมันเกิดขึ้นไม่ได้และกลุ่มเหล่านี้ เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรมากขึ้นและเข้าไปมีส่วนร่วมในการต่อรองกับรัฐเพิ่มมากขึ้น อาจจะมีการผลักดันเชิงนโยบาย มีการผลักดันให้เกิดการแก้ไขกฎหมาย เอื้อต่อการที่ชุมชนจะสามารถดำรงอยู่ต่อไปเพื่อรักษาผลประโยชน์ รักษาตัวตนของชุมชน

นอกจากนี้ชุมชนใหม่ๆ เหล่านี้ ก็ยังสร้างเครือข่าย ออกไปเชื่อมโยงกับชุมชนอื่นๆ อย่างกว้างขวางทั่วประเทศ ทำให้เกิดชุมชนซ้อนชุมชน ขยายตัวใหญ่ขึ้น มีชุมชนมากขึ้นในการต่อรองด้วยเหตุฉะนั้น ผมจึงอยาก จะจบการพูดคุยในวันนี้ด้วยการบอกว่า พวกเราควรจะมีความพยายามในการทดลองสร้างองค์กรท้องถิ่นของ

พวกเราขึ้นมา เพื่อจัดการทรัพยากรฯ อย่างเรียกร้องเพียงอย่างเดียว ผมอยากจะบอกว่า เราต้องลงมือทำเลย เช่นเป็นต้นว่า อยากจะรักษาป่า อยากจะรักษาน้ำ ทำเลย อย่างขอให้รัฐ เข้ามาจัดการให้เรา อย่างขอให้องค์กรของรัฐ เช่น กฟผ.กเคม. เข้ามาจัดการให้เรา ควรพยายามสร้างความสัมพันธ์ มองหาผลประโยชน์ร่วมกันและสร้างองค์กรของประชาชนขึ้นมาจัดการเกี่ยวกับผลประโยชน์นั้น นั่นก็คือการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องของสิทธิชุมชนกับการจัดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นโดยตรง เพราะเรื่องของสิทธิชุมชนนั้น เป็นเรื่องใหม่ ไม่ใช่ใหม่เฉพาะในประเทศไทย แต่ใหม่ทั้งโลกเลยทีเดียว ไม่มีทางที่จะเรียนรู้ด้วยการพูดคุยกันเฉยๆ เรียนรู้ร่วมกันด้วยการลงมือปฏิบัติ ผมอยากจะเสนอความเห็น ว่า ให้จัดองค์กรของประชาชนขึ้นมา อาจจะทำได้โดยไม่ต้องรีบเผชิญหน้ากับรัฐ ในขณะนี้ก็ได้จริงๆ แล้วมีช่องโหว่มากที่จะให้เราเข้าไปจัดการองค์กรได้มาก ไม่ว่าจะเป็นการจัดการป่า การจัดการน้ำ การจัดการที่ดิน จัดการอื่นๆ จำนวนมาก โดยไม่ต้องละเมิดกฎหมาย โดยไม่ต้องเผชิญหน้ากับรัฐ ลงมือปฏิบัติเสียตอนนี้ ในกรณีบางกรณีอาจจะจัดการโดยการร่วมมือกับรัฐเพื่อจัดการก็ได้ กรณีที่หมู่บ้านเถื่อน จังหวัดตรัง เป็นต้น ที่ชาวบ้านลงมือปฏิบัติกับภาครัฐ ในการบังคับใช้กฎหมายประมง กันไม่ให้เรืออวนลากเข้ามาในพื้นที่ 3 ไมล์ทะเลจากชายฝั่งออกไป ซึ่งมีกฎหมายที่ถูกใช้อยู่แล้ว เพียงแต่ไม่ได้ถูกบังคับใช้ อย่างจริงจัง ชาวบ้านจึงร่วมมือกับรัฐ ในการบังคับใช้อย่างจริงจัง เพื่อให้สิทธิชุมชนหนึ่งคือ หมู่บ้านเถื่อนได้ฟื้นกลับมาใหม่ เป็นต้น

ทั้งหมดนี้อาจจะทำเองหรือร่วมมือกับรัฐก็ตาม ควรจะเริ่มลงมือปฏิบัติแล้วจะเกิดความสัมพันธ์กันภายในของชุมชนเพิ่มขึ้น เกิดความสามัคคีในตัวตนมากขึ้น เกิดการเรียนรู้และเกิดพลังที่แท้จริง ในการต่อรองและภายหลังภาวการณ์ที่มีความจำเป็นที่จะต้องต่อรอง สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรฯ จะเกิดขึ้นทันทีเมื่อเราจัดองค์กรเข้าไปจัดการ อย่างรอ

ที่มา : เว็บบอร์ดจากปาฐกถาเมืองในโอกาสงานปอย่างสองที่ อ. เวียงแหง จ. เชียงใหม่ วันที่ 29 มีนาคม 2546

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ ระยะที่สอง
กรณี กลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน แม่แตงตอนบนและแม่จิด

เป้าหมาย

โครงการวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อที่จะให้เห็นภาพความเคลื่อนไหว ความเข้มแข็งและกระบวนการของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในขอบเขตลุ่มน้ำทั้ง 3 แห่ง ได้เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติการร่วมกันในเรื่อง สิทธิ โดยเฉพาะสิทธิชุมชนท้องถิ่น ทั้งสิทธิดั้งเดิมและสิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ผ่านสถานการณ์ปัญหา ที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นและทรัพยากรทั้งดิน น้ำ ป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ ของชุมชนท้องถิ่นที่ได้จากการลงมือปฏิบัติ แล้วนำเอาความรู้และประสบการณ์ที่ได้ ไปผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาระดับท้องถิ่นและปัญหาในเชิงโครงสร้างนโยบาย อีกทั้งเผยแพร่ต่อสาธารณะและสังคมภายนอก โดยผ่านกระบวนการสื่อสารต่าง ๆ ตลอดจนการนำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในหมู่บ้าน ชุมชนท้องถิ่น ทั้งในระดับลุ่มน้ำ ชำมหรือเชื่อมโยงสู่ลุ่มน้ำอื่นๆด้วยตนเอง

ยุทธศาสตร์

1. เลือกใช้บริบทพื้นที่ลุ่มน้ำเพื่อให้เห็นบริบทของชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในเขตลุ่มน้ำและทรัพยากรธรรมชาติ
2. ตั้งสมมติฐานว่า ด้านชุมชนท้องถิ่นเป็นปัจจัย ชุมชนท้องถิ่นควรจะมีปฏิสัมพันธ์อย่างไร ต่อนโยบายแห่งรัฐ ต่อโครงการพัฒนาต่างๆ และชุมชนท้องถิ่นควรจะมีส่วนร่วมแค่ไหน อย่างไร กับกระแสการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอก ที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น กับทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งคนท้องถิ่นมีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัย
3. เน้นกระบวนการการเรียนรู้ร่วมกัน ตั้งแต่การสร้างการตระหนัก การสำรวจ การวิเคราะห์ข้อมูล และสถานการณ์อย่างมีส่วนร่วม และการลงมือปฏิบัติ รวมทั้งกระบวนการค้นหาทางเลือกใหม่ในการแก้ไขปัญหาระดับท้องถิ่น

โจทย์วิจัย

ชุมชนท้องถิ่นจะจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มเป้าหมายในชุมชนท้องถิ่นในเรื่องสิทธิชุมชนและสิทธิชุมชนตามกฎหมายบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ 2540 รวมทั้งสิทธิดั้งเดิม ภูมิปัญญาท้องถิ่น จารีตประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ผ่านสถานการณ์ปัญหาที่มีผลกระทบต่อชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการปฏิบัติในชีวิตจริงอย่างไร ซึ่งจะเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ก่อให้เกิดการรวมตัวรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนตามประเด็นปัญหาและพื้นที่ เพื่อนำความรู้และประสบการณ์ไปแก้ไขปัญหาลocal ของท้องถิ่น และเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ ขยายผลการเรียนรู้สู่การแก้ไขปัญหาระดับนโยบายต่อไป

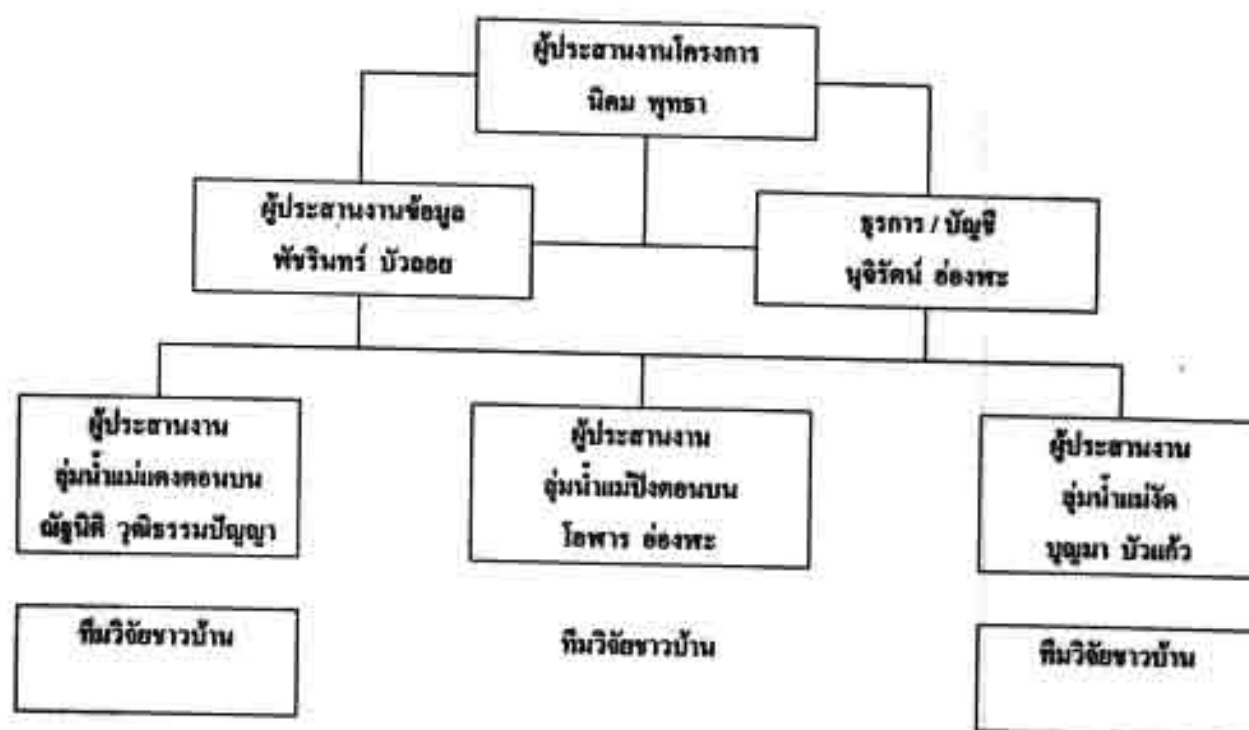
วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ 3 ลุ่มน้ำ เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องของสิทธิทั้งสิทธิส่วนบุคคล สิทธิชุมชน สิทธิดั้งเดิม สิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ผ่านสถานการณ์ปัญหา ที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน
- 2) เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะทั้งสิทธิ โดยนำเอาความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับนโยบาย
- 3) เพื่อสร้างผลกระทบทางสังคม/สาธารณะ โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้และจากการลงมือปฏิบัติในกระบวนการแก้ไขปัญหานั้นมาเผยแพร่และสื่อให้สาธารณะได้รับรู้เพื่อก่อให้เกิดกระแสและทางเลือกใหม่ของสังคมไทยในการแก้ไขปัญหา

พื้นที่ดำเนินโครงการ

พื้นที่ดำเนินโครงการวิจัยฯ นี้ เป็นกลุ่มศึกษาปัญหาตามประเด็น สถานการณ์ของแต่ละพื้นที่ ในพื้นที่ 3 รุ่นน้ำ คือ

พื้นที่	ประเด็นการวิจัย	กลุ่มเป้าหมาย			กิจกรรม
		หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	
ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน	การจัดการป่าชุมชน การจัดการน้ำและเหมืองฝาย การจัดการลุ่มน้ำทั้งระบบ			เชียงดาว	- ประชุมทีมวิจัย (เดือนละ 1 ครั้ง) - เวทีวิเคราะห์ปัญหาในชุมชน (เดือนละ 1 ครั้ง) - เวทีสนับสนุนการปฏิบัติการแผนใช้สิทธิชุมชน - เวทีสังเคราะห์ข้อมูล - เวทีเครือข่ายในระดับพื้นที่ - การเข้าร่วมเวทีระดับนโยบาย - การเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีท้องถิ่น - สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน
ลุ่มน้ำแม่คงตอนบน	การจัดการป่าชุมชน โครงการพัฒนาเหมืองถ่านหิน			เวียงแหง	- ประชุมทีมวิจัย (เดือนละ 1 ครั้ง) - เวทีวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาสิทธิชุมชนกับการจัดทรัพยากรในท้องถิ่น (เดือนละ 1 ครั้ง) - สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน - การจัดเวทีถอดความรู้และประเพณีศาสตร์ชุมชน
ลุ่มน้ำแม่จิด	การจัดการป่าชุมชน (ลุ่มน้ำแม่ก๊อ)			พร้าว	- ประชุมทีมวิจัยเดือนละ 1 ครั้ง - เวทีวิเคราะห์ปัญหาในชุมชน (เดือนละ 1 ครั้ง) - เวทีวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาคนลุ่มน้ำและปลายนน้ำ - เวทีแสวงหาความร่วมมือระหว่างคนลุ่มน้ำและปลายนน้ำ - สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน - การถอดองค์ความรู้ชุมชนคนน้ำและปลายนน้ำในการรักษาป่า

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ 3 ชุ่มน้ำ เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องของสิทธิทั้งสิทธิส่วนบุคคล สิทธิชุมชน สิทธิ
ดั้งเดิม สิทธิตามรัฐธรรมนูญ ผ่านสถานการณ์ปัญหา ที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติ
- 2) ชุมชนเป้าหมายได้รับการสร้างสมรรถนะแห่งสิทธิ โดยนำเอาความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้และการลงมือ
ปฏิบัติเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับนโยบาย
- 3) สร้างความเข้าใจต่อสาธารณะชนโดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติใน
กระบวนการแก้ปัญหานั้นมาเผยแพร่เพื่อก่อให้เกิดกระแสและทางเลือกใหม่ของสังคมไทยในการแก้ไขปัญหา

ส่วนที่ 1.

ส่วนประสานงานกลาง

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ
418 หมู่ที่ 7 ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว
จังหวัดเชียงใหม่ 50170

นำส่ง

ส่วนที่ 2.
ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

ส่วนที่ 2. ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

2.1 รายงานการประชุมที่มววิจัยชาวบ้าน กรณีป่าชุมชน	8 พฤษภาคม 2546	File. รายงานการประชุมที่มววิจัย ชาวบ้านกรณีป่าชุมชน (หน้า 1-5)
2.2 รายงานการเก็บข้อมูลเรื่องป่าชุมชน	เมษายน – มิถุนายน 2546	File. รายงานการเก็บข้อมูลหมู่บ้านเป้าหมายเรื่องการจัดการ ป่าชุมชน (หน้า 1-15)
2.3 รายงานการประชุมเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากฝ่ายลูก ยาง	20 พฤษภาคม 2546	File. เวทีวิเคราะห์สถานการณ์การ รับปัญหาที่ได้รับผลกระทบจาก ฝ่ายลูกยาง (หน้า 1-5)
2.3 รายงานการประชุมกลุ่มผู้ใช้ น้ำ	39 พฤษภาคม 2546	File. รายงานการประชุมกลุ่มผู้ ใช้น้ำ (หน้า 1-2)
2.4 รายงานการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย กรณีการจัดการน้ำและเหมืองฝาย	เมษายน – มิถุนายน 2546	File. รายงานข้อมูลหมู่บ้านเป้าหมายเรื่องการจัดการน้ำและ เหมืองฝาย (หน้า 1-10)
2.5 รายงานการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย กรณีลุ่มน้ำแม่ก่อน	เมษายน – มิถุนายน 2546	File. รายงานการเก็บข้อมูลลุ่ม น้ำแม่ก่อน (หน้า 1-25)

รายงานการประชุมที่มวิจัยชาวบ้าน กรณีป่า
เครือข่ายป่าชุมชนในระดับพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิง
วันที่ 8 พฤษภาคม 2546
ณ ศาลาประชาคม โครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. นายสุรศักดิ์ สิงห์แก้ว	ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่ยะ
2. นายประทวน แก้วใจมา	ผู้ใหญ่บ้านบ้านทุ่งหลวง
3. นายดี จอคำ	ผู้นำบ้านปางจอน
4. นายอาทิตย์ หนูน	เยาวชนบ้านปางจอน
5. นายแดง ปูยี	ผู้นำบ้านห้วยปง
6. นายประพันธ์ คำแดง	บ้านห้วยปง
7. นายสุวัฒน์ คำเหลือง	บ้านห้วยปง
8. นายธนาชัย แสนชื่อ	บ้านห้วยน้ำริน
9. นายปรีชา ลิลิตประพันธ์	บ้านแม่มะกู่
10. นายณรงค์ ผ่องแผ้ว	บ้านแม่เตาะ
11. นายโอฬาร อ่องพะ	เจ้าหน้าที่โครงการฯ
12. นายวัลลภ เจริญศรี	ผู้นำบ้านปางมะกะ
13. นายจรรยา อาวุฒิ	ผู้ใหญ่บ้านบ้านปางมะเข
14. นายสุชิน งามนิยม	ผู้ใหญ่บ้านบ้านดง
15. นายสุพัฒน์ ต๊ะนำ	ผู้ใหญ่บ้านบ้านผาตาย
16. นายคำ ปูหล้า	ผู้นำบ้านท่าขี้เหล็ก
17. นายสิงห์คำ ชันคำ	สารวัตรกำนันตำบลเชียงดาว
18. นายจอเอ่อ มานิล	ผู้นำบ้านปางแดงนอก
19. นายคัมภีร์ ชูมือกู๋	บ้านห้วยอีโก้
20. นายสุนทร เทียนแก้ว	ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่ป้ามใน
21. นายจะโต ปูแส	บ้านปางแดงนอก
22. นายจะฟู จะวอ	บ้านปางแดงนอก
23. นายวิจิต ห้วยเผือก	บ้านห้วยอีโก้
24. นายมนัส เยหลุง	บ้านผาตาย
25. นายอาบือ เยหลุง	บ้านห้วยอีโก้
26. นายใจมา สายสุวรรณ	ผู้ใหญ่บ้าน
27. นายคำ จอตาล	ผู้นำบ้านปางแดงใน
28. นายนิกร ผาสพ	คณะกรรมการหมู่บ้านบ้านดง

29. นายสุรินทร์ นึกเร็ว
30. นางนุจิรัตน์ อ่องพะ
31. นายเลือน มาคิด
32. นายสมบุญ คำวัน
33. นางสาวเอื้องทิพย์ สุมะ
34. นางสาววารีรัตน์ ประชุมแดง
35. นายกุลชาติ เม้าทอง

คณะกรรมการหมู่บ้านบ้านดง
เจ้าหน้าที่โครงการฯ
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านทุ่งหลุก
ผู้ประสานงานเครือข่ายป่าชุมชนลุ่มน้ำแม่ปิง
การเงิน บัญชีโครงการฯ
นักศึกษาฝึกงาน สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี
นักศึกษาฝึกงาน สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี

เริ่มประชุมเวลา 10.00 น.

กล่าวเปิดการประชุมโดย นายนิคม พุทธา หัวหน้าโครงการวิจัยฯ

กล่าวทบทวนหมู่บ้านเป้าหมายเบื้องต้น หมู่บ้านในเขตพื้นที่ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และรุนแรงขึ้นทุกๆ ปี ตลอดถึงความสำคัญของพื้นที่บริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารที่สำคัญของลำห้วยหลายสายที่ไหลลงสู่ลำน้ำแม่ปิง เช่น ห้วยแม่ป้าม ห้วยแม่สืบ ห้วยแม่เจาะ ห้วยแม่จอน และห้วยแม่ฮ้อ เป็นต้น

ทำความเข้าใจในรายละเอียดของโครงการเบื้องต้น ว่า การดำเนินงานตามโครงการฟื้นฟูสภาพป่าในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว จะมีการทำแนวเขตพื้นที่อย่างชัดเจน ทั้งที่ทำกินและที่อยู่อาศัย และพื้นที่ปลูกป่าดังกล่าว จะไม่เอาพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยของชาวบ้านมาเป็นพื้นที่ปลูกป่า

ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นภูเขาสูง คอยกักเก็บน้ำฝนที่ตกลงมา และไหลลงสู่พื้นที่ราบซึ่งเป็นที่รองรับน้ำ มีป่าไม้ปกคลุมหนาแน่น คอยกักเก็บน้ำไว้ใช้ จากสภาพพื้นที่ดังกล่าว ทำให้กลุ่มคนภายนอก มองว่า คนที่อยู่ในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำส่วนใหญ่เป็นชุมชนชนเผ่า ที่มีความหลากหลาย และถูกมองหรือมักถูกกล่าวหาว่า (1) เป็นบุกรุกป่า ทำลายป่า ซึ่งประเด็นนี้จะต้องมาร่วมกันคิดว่าจะแก้ไขภาพพจน์หรือแนวคิดนี้ได้อย่างไร (2) เกี่ยวข้องกับยาเสพติด (3) เพราะความไม่รู้

จากสถานการณ์ปัญหาและความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ป่าไม้ในปัจจุบัน จึงได้ทดลองทำโครงการฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำ ป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาวขึ้นมา ครอบคลุม 3 เรื่อง ในพื้นที่ 13 บ้านหลัก 13 หย่อมบ้าน

1. มีการดูแลรักษาป่า
2. ช่วยกันปลูกป่า โดยการสนับสนุนกล้าไม้จากกรมป่าไม้ และในปีต่อๆ ทางชาวบ้านอาจจะร่วมกันเพาะกล้าไม้กันเอง โดยเฉพาะกล้าไม้ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เช่น ไม้ไผ่บง เป็นต้น
3. การใช้ประโยชน์จากป่า

โครงการฯ ดังกล่าวจะทดลองดำเนินการด้วยระยะเวลา 5 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 - 2550 ถ้าหากผลของการดำเนินงานออกมาดี พื้นที่ป่าที่ชาวบ้านดูแล จะเป็นพื้นที่ป่าที่ชุมชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์และเป็นเจ้าของผืนป่าได้ วันนี้ควรจะทำความเข้าใจในสถานการณ์ปัญหา เหตุผล ความเข้าใจร่วมกันในรายละเอียดโครงการฯ และแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อรองรับกิจกรรมการดำเนินงาน

ผลจากการเข้าร่วมสัมมนาเมื่อวันที่ 25 - 26 มีนาคม 2546 ที่โรงแรมโลดสปางสวนแก้ว ทางรัฐบาลโดย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้นำเอาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน เป็นโครงการนำร่องที่จะฟื้นฟูลุ่มน้ำ แต่ทั้งนี้เพื่อให้ผลการดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ในพื้นที่ควรจะดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งก่อน เพื่อให้เห็นกิจกรรมการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง จึงได้จัดทำโครงการฟื้นฟูสภาพป่า ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเชียงดาวขึ้นมา

ข้อแลกเปลี่ยนจากที่ประชุม

นายโงมา สายสุวรรณ ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่ฮ้อยโน

ในวันนี้ ทางคณะกรรมการหมู่บ้านได้ร่วมกันออกตรวจป่า ลาดตระเวนป่า โดยทางสมาชิกและคณะกรรมการหมู่บ้าน ได้นำเอางบประมาณที่ได้จากการจัดการน้ำเหมืองฝายภายในหมู่บ้าน สรรองออกไปก่อน

ฉะนั้นข้อเสนอที่จะทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติร่วมกันคือ

1. แต่ละหมู่บ้าน ออกไปสำรวจพื้นที่ป่า หรือกำหนดแนวเขตป่าทั้งที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยให้ชัดเจน
2. กำหนดพื้นที่ปลูกป่าของชาวบ้าน ซึ่งพื้นที่ดังกล่าว จะอยู่ในเขตสวนป่า พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติซึ่งที่เสื่อมโทรม หรือพื้นที่ป่าชุมชนก็สามารถดำเนินการได้ โดยคิดประมาณจำนวนพื้นที่เป็นไร่
3. หรือหากเป็นพื้นที่ที่ติดกับพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ควรจะมีมติ ข้อตกลงร่วมกันในการที่จะไม่ขยายพื้นที่ออกไปอีก
4. ทำแผนที่ รายละเอียดของพื้นที่ในเขตหมู่บ้านนั้นๆ

สถานการณ์ปัญหาในพื้นที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่บ้านปางแดงนอก ซึ่งอยู่ในข้อพิจารณาของศาลที่จะให้มีการย้ายออก เป็นปัญหาที่เรื้อรังมานานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 ภายหลังจากที่ชาวบ้านถูกจับ สาเหตุที่สำคัญเนื่องมาจาก การละเลยการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และที่สำคัญ การไม่พยายามที่จะเข้าใจในสถานการณ์ปัญหา และพยายามที่จะแก้ไขปัญหทั้งชุมชนในท้องถิ่นเองและรัฐ

นอกจากนี้ที่ประชุมยังได้สะท้อนปัญหาในหลายๆ พื้นที่ขึ้นในเขตพื้นที่โครงการฯ ที่จะเข้าไปฟื้นฟูสภาพป่า ส่วนใหญ่ เป็นปัญหาอันเนื่องมาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในระดับผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ร่วมกับกลุ่มนายทุนภายนอก ปัญหาต่างๆ ชาวบ้านไม่สามารถดำเนินการได้ เมื่อปรึกษาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่สามารถดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งได้เช่นกัน

ข้อเสนอสำหรับสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ดังกล่าวนี้ ทางคุณนิคม จะรับประสานให้มีการจัดเวทีระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ดังกล่าว โดยจะขอให้ทางนายอำเภอเชียงดาวเป็นผู้ออกหนังสือเชิญมาพูดคุย ทำความเข้าใจ คกลงร่วมกัน และหากว่ากลุ่มใดที่กระทำความผิดจริง ชาวบ้าน ซึ่งมีผู้ใหญ่บ้านเป็นเจ้าหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎหมาย สามารถร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านจับกุมดำเนินคดีตามกฎหมายได้

ดังเช่นที่นายสุนทร เทียนแก้วกล่าวว่า อยากจะให้ชาวบ้านมีอำนาจ ที่จะเข้าไปตรวจสอบ เพราะที่ผ่านมา ชาวบ้านไม่ได้เป็นผู้มีมติ แต่ก็เหมือนเป็นผู้กระทำผิดตลอดเวลา

กิจกรรมที่จะดำเนินการในระยะเวลา 5 ปี

1. การกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าให้เกิดความชัดเจน ทั้งที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกิน
2. กำหนดพื้นที่ปลูกป่า
3. คัดเลือกชนิดกล้าไม้ที่จะปลูก
4. การปลูกป่า หรือปลูกป่าเสริม
5. การซ่อมแซม บำรุงรักษา
6. การป้องกันไฟป่า
7. การป้องกัน รักษาป่า เช่น เดินตรวจป่าลาดตระเวน การบุกรุกทำลายป่า
8. การอบรมชาวบ้าน เยาวชน
9. การจัดระเบียบการถือครองที่ดิน
10. การจัดการระบบเหมืองฝาย
11. การส่งเสริมวนเกษตรบนพื้นที่สูง
12. การขุดลอกลำน้ำ ลำห้วย บริเวณที่ตื้นเขิน
13. การทำแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาในเขตลำห้วยสาขา
14. การจัดทำแปลงพืชอาหารป่า
15. การทำโรงเพาะเลี้ยงสัตว์ป่า
16. การจัดการป่าชุมชน

การดำเนินงานเบื้องต้น

1. ส่งรายชื่อผู้นำ หมู่บ้าน มาเป็นคณะกรรมการโครงการฯ
2. กำหนดพื้นที่เป้าหมาย แผนที่ประกอบแสดงจุดที่จะดำเนินการปลูกป่า
3. มีความประสงค์จะให้เจ้าหน้าที่โครงการฯ ลงไปประชุมชี้แจงชาวบ้าน
4. ทั้ง 3 ข้อ ดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในเดือนพฤษภาคม 2546

กิจกรรมที่จะเกิดขึ้นภายในเดือนมิถุนายนนี้

1. การเตรียมการปลูกป่า เตรียมพื้นที่ กล้าไม้
2. มีการประชุม ผู้นำ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่โครงการฯ
3. ทำการปลูกป่า

รายชื่อคณะกรรมการโครงการฟื้นฟูสภาพป่าลุ่มน้ำแม่ปิง

1. นายปรีชา ลิลิตประพันธ์	บ้านแม่มะกู่
2. นายธนัชชัย	บ้านห้วยน้ำริน
3. นายสิงห์คำ ชันคำ	บ้านม่วงข้อง

4. นายสุพัฒน์ ต๊ะนำ	บ้านผาสาย
5. นายคำ ปูห์ล้า	บ้านท่าซี้เหล็ก
6. นายประทวน แก้วโงมา	บ้านทุ่งหลุก
7. นายเลื่อน มาติด	บ้านทุ่งหลุก
8. นายคำ จองตาล	บ้านปางแดงใน
9. นายณรงค์ ผ่องแผ้ว	บ้านแม่เตาะ
10. นายจองลี จองคำ	บ้านห้วยปง
11. นายแดง ปูยี	บ้านห้วยปง
12. นายสุรศักดิ์ สิงห์แก้ว	บ้านแม่ยะ
13. นายโงมา สายสุวรรณ	บ้านแม่ฮ้อใน
14. นายอินสอน หล้ายี่	บ้านแม่ฮ้อใน
15. นายประเสริฐ แสนดี	บ้านห้วยน้ำฮาก
16. นายคำ เล้ายี่ป่า	บ้านแม่คิน
17. นายาสุนทร เทียนแก้ว	บ้านแม่ป้ามใน
18. นายคำมูล บุญรัตน์	บ้านปางมะเยา
19. นายจัญญ อาวุฒิ	บ้านปางมะเยา
20. นายวัลลภ เจริญศรี	บ้านปางมะกง
21. นายสิ้น แยเปียกู	บ้านห้วยฮัก

ปิดการประชุมเวลา 15.00 น.

นายไผท อ่องพะ
ผู้ประสานงานลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน
ผู้สรุปและบันทึกการประชุม

รายงานการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย
โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคเหนือ กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน
ตั้งแต่เดือนเมษายน - มิถุนายน 2546

วิธีการได้มาซึ่งข้อมูล : จากเอกสารเบื้องต้น, จากการสัมภาษณ์และถอดเทป และพูดคุยกลุ่มย่อย

การจัดการป่าชุมชน

1. ป่าชุมชนบ้านน้ำรู

หมู่บ้านน้ำรูหมู่ที่ 6 ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ทั้งหมด 5,500 ไร่ ความเป็นมาของหมู่บ้านที่เรียกว่าน้ำรู การตั้งชื่อหมู่บ้านสืบเนื่องจากการเกิดปรากฏการณ์ที่ชาวบ้านเรียกว่าน้ำออกกู ซึ่งนาน ๆ จะเกิดขึ้น เมื่อน้ำออกมากจะเกิดเสียงดังไปทั่วหมู่บ้าน ปัจจุบันบ้านน้ำรูตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว ในหมู่หลักมีก้านัน และมีหมู่บ้านบริวารอีก 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านสันติสุข บ้านทุ่งดินดำ บ้านป่าบงงาม บ้านหนองแถม บ้านน้ำรูมีจำนวนชาวบ้านอาศัยอยู่ 392 ครัวเรือน จำนวนชาวบ้าน 1,565 คน ผู้ชาย 784 คน และผู้หญิง 781 คน

ชาวบ้านบ้านน้ำรูส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน พื้นที่ทำการเกษตร 4,500 ไร่ ส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ และคริสต์ เชื้อชาติไทย ดิซู ลาหู่ ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปมีภูเขาล้อมรอบ อยู่ในเขตป่าสงวน และเขตอุทยานแห่งชาติเชียงดาว สภาพป่าทั่วไปเป็นป่าเบญจพรรณ

ที่ตั้งของหมู่บ้าน ทิศเหนือติดกับบ้านอรุโณทัย ตำบลเมืองนะ และอำเภอไชย อำเภอฝาง ทิศใต้ติดกับบ้านห้วยไล่ ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว ทิศตะวันออกติดกับบ้านนาหวายตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว ทิศตะวันตกติดกับตำบลปิงโค้ง หมู่บ้านน้ำรูห่างจากตัวอำเภอเชียงดาวประมาณ 23 กิโลเมตร จากสภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มความรุนแรงขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาที่ใหญ่ส่งผลกระทบต่อสภาพภูมิอากาศและด้านน้ำ ป่าไม้ ดิน ตลอดจนพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของน้ำสายหลัก ประสบปัญหาการรุกรุกแผ้วถาง เพื่อใช้เป็นพื้นที่ตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งทำให้ปริมาณน้ำลดลง และน้ำที่มีอยู่ไม่เหมาะต่อการนำมาบริโภค อุปโภค เมื่อเกิดปัญหาดังกล่าวจึงได้เกิดการร่วมกลุ่มของชุมชนขึ้นมา โดยจัดให้มีการประชุมปรึกษาหารือถึงปัญหาและผลกระทบ และหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ซึ่งยังไม่มีการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนแต่อย่างใด แต่เกิดจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนเอง ต่อมาได้มีหน่วยงานของภาครัฐจากอำเภอเชียงดาว และองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ เช่น มูลนิธิ วย เอ็ม ซี เอ เพื่อการพัฒนาภาคเหนือ เข้าส่งเสริมและสนับสนุนวิธีการบริหารจัดการให้ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ จึงได้มีการกำหนดพื้นที่ป่าดังกล่าว เป็นพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้าน มีการออกกฎระเบียบว่าด้วยป่าชุมชน และมีการจัดตั้งชุดเดินสำรวจ

ป่า โดยจะทำการเดินสำรวจป่าเดือนละ 2 ครั้ง ๆ ละ 10 ชุด ๆ ละ ประมาณ 10 คน หมู่บ้านตั้งอยู่ในพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว มีพื้นที่ 4,500 ไร่ โดยมีบ้านน้ำว้าเป็นหมู่บ้านหลัก ดังมีรายชื่อคณะกรรมการป่าชุมชน ต่อไปนี้

1. นายสวัสดิ์	ชมพูเทพ	ประธานป่าชุมชน
2. นายบุญล้วน	บุญเป็ง	เหรัญญิก
3. นายสมหวัง	สวระส	รองเหรัญญิก
4. นายจำรัส	ปุกคำ	เลขานุการฯ
5. นายสมบูรณ์	สุริยพ	รองเลขานุการฯ
6. นายปัน	ใจขัติ	กรรมการ
7. นายสนั่น	ศรีสวัสดิ์	กรรมการ
8. นายเจริญ	พุกประทุม	กรรมการ
9. นายวิชัย	กันทา	กรรมการ
10. นายวิศิษฐ์	ชมพูเทพ	กรรมการ

สภาพปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน

- ปัญหาเศรษฐกิจในปัจจุบันของประชาชนในหมู่บ้าน ทำให้การดำเนินงานป่าชุมชนติดขัดในการทำงานเป็นอย่างมาก
- ปัญหามุกรุกทำลายป่าของบุคคลภายในและภายนอกหมู่บ้านใกล้เคียง
- ชาวบ้านต้องการให้มีการสนับสนุนการเดินสำรวจป่าและการจัดพิธีสืบชะตาป่าต้นน้ำ

2. ป่าชุมชนบ้านปางแดงใน

บ้านปางแดงใน หมู่ที่ 9 ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่เป็นชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ปะหล่อง เริ่มก่อตั้งชุมชนเมื่อ พ.ศ. 2526 - 2527 เดิมพื้นที่เป็นไร่เก่าของชาวกะเหรี่ยง ต่อมาชาวพื้นราบส่วนหนึ่งได้เข้าจับจองพื้นที่และทำไร่ไถนาและไม้ยืนต้น ชาวปะหล่องที่เข้านำนั้นได้ซื้อที่จากคนพื้นราบเพื่อที่จะใช้เป็นที่อยู่อาศัย และเผ่าปะหล่องได้ขยายตัวออกไปและได้เพิ่มเป็น 60 ครัวเรือนในปัจจุบัน และมีประชากรประมาณ 280 คน

ชาวบ้านปะหล่องได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว แต่ว่าภายหลังจากการประกาศยกเลิกสัมปทานป่าไม้ก็ถูกประกาศเป็นป่าอนุรักษ์ ชุมชนปะหล่องบ้านปางแดงใน อาศัยอยู่ในพื้นที่จำกัด หลังจากมีการจับกุมชาวบ้านปางแดงเมื่อต้นปี 2532 การถือครองที่ทำกินยังไม่มีมีการออกเอกสาร

สิทธิ์ ชาวปะหล่องส่วนใหญ่มีที่ทำกินไม่มากส่วนหนึ่งเช่าที่ดินทำกินของคนพื้นราบที่เข้ามาจับจองเป็นเจ้าของพื้นที่มาก่อน

ปัจจุบันหมู่บ้านถูกล้อมรอบด้วยสวนป่า ซึ่งมีการดำเนินการปลูกป่าฟื้นฟูสภาพป่าหลังการจับกุมชาวบ้าน 29 คน ชาวปะหล่องตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่แคบ ๆ เนื้อที่ประมาณ 4-5 ไร่ อยู่ระหว่างที่ราบแคบ ๆ มีลำห้วยอีโก้ ไหลผ่านชุมชนแต่มีสภาพแห้งแล้งบริเวณดังกล่าวอยู่ติดเขตชายขอบป่าอนุรักษ์ อุทยานแห่งชาติศรีล้านนา พื้นที่ของหมู่บ้าน ทิศเหนือติดกับถนนทุ่งหลวง - ผาฮาด และอุทยานแห่งชาติศรีล้านนา ทิศใต้ติดกับบ้านแม่จอน ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว ทิศตะวันออกติดกับบ้านห้วยอีโก้ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว ทิศตะวันตกติดกับบ้านปางแดงนอก บ้านท่าขี้เหล็ก ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว

ชุมชนชาวบ้านปางแดงโนเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มาก่อน ในสภาพการปรับตัวกับพื้นที่อยู่อาศัยใหม่เนื่องจากได้เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณนี้ประมาณ 18 ปี ที่ผ่านมานอติศบับบริเวณนี้มีการให้สัมปทานป่าไม้ ต่อมาเริ่มมีการจับจอง บุกเบิกเปิดพื้นที่ออกเป็นที่ทำกินเนื่องจากสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงไม่มากนัก เหมาะสมกับการทำการเกษตร ชุมชนบ้านปางแดงหลังจากได้พื้นที่อยู่อาศัยแล้วก็เริ่มจับจองที่ทำกินในบริเวณใกล้เคียง ขณะเดียวกันพื้นที่ป่าบริเวณนี้ก็มีการดำเนินการปลูกสวนป่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา ชาวปะหล่องจับจองที่ทำกินในบริเวณป่าเชียงดาว ปี พ.ศ. 2532 ชาวบ้านถูกจับกุมข้อหาบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ และภาครัฐ ประกาศนโยบายปิดป่าทั่วประเทศเมื่อปี พ.ศ. 2532

3. ป่าชุมชนบ้านปางมะโอ

บ้านปางมะโอ หมู่ที่ 9 ตำบลแม่ทะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ ทางทิศใต้ของอำเภอเชียงดาว มีระยะทางแยกจากถนนโชตนาที่บ้านแก่งบันเต้า ขึ้นไป 12 กิโลเมตร มีพื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว ซึ่งมีสภาพเป็นป่าดิบชื้นเหมาะสำหรับการปลูกชา กาแฟ ส้มโอ และลิ้นจี่ บริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นสันเขาและพื้นที่ลาดชัน มีต้นไม้ปกคลุมหนาแน่น เรียงรายสลับซับซ้อน บ้านเรือนกระจายอยู่ตามที่ราบสันเขา พ้นจากชายคาบ้านก็เป็นป่า นับตั้งแต่สวนหลังบ้าน ที่มีทั้งพรรณไม้ป่าหรือพรรณไม้ปลูก ถัดจากสวนป่าหลังบ้าน ก็จะเป็นสวนเมือง หรือป่าเมือง ที่เรียกว่า ป่าเมือง เพราะมองเข้าไปจะเห็นสภาพเป็นป่า ดันเมืองขึ้นปะปนไปกับต้นไม้ป่า จนแทบจะแยกกันไม่ออก ระหว่างสวนเมืองกับพื้นที่ป่าธรรมชาติ

ชุมชนบ้านปางมะโอ จัดตั้งเป็นหมู่บ้านเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2474 ผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ นายคำตาใจ มีเรื่องเล่าสืบกันมาว่า ชนเผ่าลัวะ เป็นพวกแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ต่อมาคนพื้นราบจากอำเภอดอยสะเก็ด แม่แตง และเชียงดาว ได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ มีอาชีพหลักคือการทำสวนเมือง และเก็บหาของป่า เป็นอาชีพรอง

ต้นเมี่ยงหรือต้นชาหรือใบชาที่เรานิยมบริโภคกัน ภาษาถิ่นทางภาคเหนือเรียกว่า เมี่ยง ลักษณะของเมี่ยง เป็นไม้ยืนต้น ใบจะเป็นส่วนสำคัญที่นำมาหมักเป็นเมี่ยง หรือตากแห้งเป็นใบชา เมี่ยง หรือ ชา นอกจากจะเป็นรายได้ที่เกิดจากใบแล้ว มีส่วนอื่นๆ ที่จะสามารถนำมาเป็นอาหาร เช่น ส่วนยอดและใบอ่อนของเมี่ยง ที่สามารถนำมาปรุงเป็นอาหาร เช่น การทำลำเมี่ยงหรือยำเมี่ยง รากเมี่ยงนำไปตากแห้งต้มกิน ช่วยเป็นยาขับเบา และแม้กระทั่งต้นเมี่ยง เมื่อหมดอายุ ก็ยังตัดเป็นฟืนได้

จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายและเอื้อต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ทำให้อาชีพและรายได้ของชุมชนส่วนใหญ่ ผสมผสานระหว่างการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และการประกอบอาชีพหลักที่สำคัญคือ การทำสวนเมี่ยง ที่แต่ละครัวเรือนถือครองไม่น้อยกว่าครอบครัวละ 50 ไร่ แต่ทั้งนี้ ชุมชนยังมีการจัดการพื้นที่สวนของตนเอง โดยการปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้นที่สามารถนำมาเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัวและชุมชน เช่น การใช้ไม้ไผ่ มาจักสานเป็นกำวย หรือตะกร้า นำไปจำหน่ายให้กับพ่อค้าที่มารับซื้อกำวย ครอบครัวละ 500 บาท ยังไม่รวมรายได้ที่มาจากการทำสวนเมี่ยง ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้พื้นที่ในการนั่งเมี่ยง แต่ละครัวเรือนเมื่อถึงฤดูแล้งจะมีการเก็บพืชนำมาเตรียมไว้สำหรับการนั่งเมี่ยงในช่วงฤดูหนาว นอกจากนี้ รายได้ของชุมชนยังมาจากการเก็บหาของป่า ผักพืชจากป่า ที่ทำรายได้ให้กับครอบครัว เช่น ผักเห็ด สามารถเก็บมาจากป่าบริเวณสวนเมี่ยง นำมาขายในราคากิโลกรัมละ 30 บาท ในฤดูฝน ช่วงเดือนสิงหาคม ผลไม้ป่า เช่น มะไฟ ขายกิโลกรัมละ 15 บาท และนอกจากนี้ยังมีรายได้เสริมจากการเก็บหาสมุนไพร การเก็บหาของป่านำมาจำหน่ายภายในหมู่บ้านและชุมชนพื้นราบนอกหมู่บ้านด้วย โดยเฉลี่ยแล้ว ครอบครัวหนึ่งจะมีรายได้ต่อปีประมาณ 30,000บาท/ครัวเรือน

หมู่บ้านปางมะโอ เป็นหมู่บ้านขนาดกลาง มีประชากร 267 คน จำนวน 70 ครัวเรือน เป็นสังคมชนบทแบบเครือญาติมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการเอาแรง (เอามือ) ทางการเกษตร ในระหว่างเครือญาติ แต่ในยามที่แรงงานในครอบครัวขาดแคลนก็มีการจ้างงานกัน ค่าแรงงานจากการทำเมี่ยงกิโลกรัมละ 6 บาท และแรงงานรายวันๆละ 100 บาท

ทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี มีพิธีสืบชะตาบ้าน สงเคราะห์บ้านในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 16 เมษายนของทุกปี ทั้งนี้เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านมีความสุข ลักษณะคือ มีเสาหลักกลางบ้าน ทำมาจากไม้อันแสดงถึงเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้ชาวบ้านเกิดสำนึกถึงต้นไม้และความสำคัญของป่าไม้ที่เราอาศัยและใช้ประโยชน์ ในส่วนของการประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านจะนำเครื่องถวายสงเคราะห์บ้าน มีขนม ดอกไม้ รูปเทียน อาหาร น้ำส้มป่อย ข้าวเหนียว ข้าวสวย (ไม่ใส่สารเป็นแผ่นพันด้วยด้ายสายสิญจน์) ชุมชนในหมู่บ้านมาร่วมกันทำพิธีโดยผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน และพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เสร็จแล้วจึงนำเครื่องถวายที่ใส่ไว้ในเครื่องสานไม้ไผ่หรือคานเขี้ยว นำไปวางนอกหมู่บ้านให้ครบ 4 ทิศ เป็นพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากผู้เฒ่าผู้แก่หลายชั่วอายุคน

บรรพบุรุษของชุมชนบ้านปางมะโอได้มองเห็นคุณค่าของป่า ที่เกื้อกูลต่อการทำสวนเมี่ยงมานานนับศตวรรษตั้งแต่รุ่นแรกๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณพื้นราบ และเลือกทำสวนเมี่ยงบนพื้นที่สูง ซึ่งมีต้นไม้

หมายเหตุ ข้าวโศด กะหล่ำ มะเขือ ถั่ว ใช้น้ำน้อย

ระบบการบริหารจัดการเหมืองฝาย

จะมีการแบ่งน้ำและบังคับน้ำโดยการทำลำเหมืองเล็กหรือ "นค" เข้านา โดยที่ชาวบ้านจะไม่ปล่อยน้ำไหลไปตามธรรมชาติ แต่จะมีการบังคับทิศทางน้ำไหลของน้ำ ระบบเหมืองฝายที่ถือว่าเป็นอีกระบบหนึ่งของการจัดการน้ำโดยอาศัยองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการโดยใช้เศษวัสดุภายในชุมชนไม่ว่าจะเป็นหิน ทราบ ไม้ที่นำมาคอกหลักเสาไม้เพื่อกั้นการไหลของน้ำ รวมทั้งมีการนำดินและกระสอบทรายมาทับให้มีระดับลำน้ำสูงขึ้น เพื่อส่งน้ำเข้าสู่ลำเหมือง ไหลไปหล่อเลี้ยงที่นาของชุมชนรวมทั้งมีการคันคลองส่งน้ำที่ไหลผ่าน 3 หมู่บ้าน เพื่อการอุปโภคบริโภค มีการกระจายจัดสรรน้ำให้กับลูกฝาย มีข้อตกลงมีสัญญาประชาคมว่าด้วยการจัดสรรน้ำ รับน้ำเข้าที่นา มีการจัดการดูแลซ่อมแซมเหมืองฝายทุก ๆ ปี รวมไปถึงบทลงโทษสำหรับผู้ที่ทำให้เกิดความผิดหรือฝ่าฝืนกฎของระบบเหมืองฝาย ฉะนั้นแก่ฝายจึงเป็นบุคคลที่สำคัญที่ถูกเลือกมาจากชุมชนเป็นตัวแทนของชุมชนจะต้องมีความเป็นธรรม จัดสรรน้ำให้กับลูกสมาชิกฝายได้ใช้กันอย่างทั่วถึง ซึ่งแต่ก่อนจะมีการแบ่งน้ำกันเป็นนิ้ว โดยระดับของการกั้นน้ำจะมีลำดับลดหลั่นกันลงไป เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม โดยพื้นที่ที่ได้รับน้ำเป็นลำดับสุดท้ายจะต้องไม่เดือดร้อน เช่น หมู่บ้านแรกกั้นลำเหมืองโดยใช้ไม้ 3 นิ้ว หมู่บ้านที่ 2 ไม้ไม่เกิน 2 นิ้ว หมู่บ้านสุดท้ายจะใช้ประโยชน์จากน้ำที่เหลือจาก 2 หมู่บ้านแรก แต่ปัจจุบันน้ำพอเพียงต่อการใช้ประโยชน์ ไม่ต้องมีการแบ่งสรรกันเหมือนแต่ก่อน การจัดน้ำในระบบเหมืองฝายวังโหลที่ผ่านมามีคณะกรรมการซึ่งประกอบไปด้วย แก่ฝายหรือประธาน คณะกรรมการฝายและสมาชิกลูกฝาย

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง

คนเหนือถิ่นไทยล้านนามีความเชื่อของการดูแลรักษาน้ำ ควบคู่ไปกับเรื่องของการเลี้ยงผีฝาย เพราะมีความเชื่อว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งที่ดิน บำไม่ สัตว์ แหล่งน้ำ มีผีป่า ผีน้ำ คุ่มครองดูแลรักษาอยู่ ชุมชนที่ใช้น้ำ ไร่ป่า จึงควรที่จะบูชาเคารพเสมือนหนึ่งว่าท่านได้คอยปกป้องรักษาแหล่งน้ำให้ชุมชนได้ใช้การเลี้ยงผีฝายของชุมชนของฝายวังโหลจะทำการเลี้ยงผีฝายในช่วงฤดูกลางเก็บเกี่ยวหรือในช่วงเดือนพฤษภาคม ซึ่งการประกอบพิธีกรรมสมาชิกลูกฝายจะมาช่วยกันจัดเตรียม เครื่องไทยทาน บูชาทำพิธีบริเวณหัวฝายพร้อมกับการฆ่าวัวเพื่อสักการะบูชาผีฝายโดยมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนประเภทของสัตว์ที่ เช่น ไก่ เช่น ในรอบ 2 ปีเลี้ยงไก่สลับวัว 1 ปี เป็นต้น พร้อมกับดอกไม้ธูปเทียน เหล้าขาว บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คุ่มครองดูแลรักษาเหมืองฝายที่ชุมชนได้ประโยชน์ตลอดฤดูกาล การเลี้ยงผีฝายเป็นความเชื่อที่ปฏิบัติกันมายาวนาน และได้สื่อถึงการสร้างความเข้าใจความสามัคคีและความร่วมมือของชุมชนในพิธีกรรม พิธีกรรมยังเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พิธีบวชปลา เป็นต้น

ใหญ่ปกคลุม เพราะต้นเมี่ยงต้องอาศัยต้นไม้ใหญ่เป็นร่มเงา เป็นแหล่งปุยธรรมชาติ และน้ำ เพื่อการเจริญเติบโตของต้นเมี่ยง ในการทำสวนเมี่ยงจะไม่ล้มต้นไม้ใหญ่ จะทำก็เพียงริดกิ่งพอให้แสงแดดส่องถึงพื้นดินอย่างเหมาะสม

ชุมชนท้องถิ่นจึงมีจิตสำนึกร่วมกันในการดูแลและรักษาป่าผืนนี้ สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ป่าผืนใหญ่ครอบคลุมพื้นที่ 4,550 ไร่ จึงยังคงความอุดมสมบูรณ์เป็นป่าต้นน้ำ และป่าที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ชุมชนบ้านปางมะโอ ได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย ป่าเมี่ยง สวนหลังบ้าน หมู่บ้าน และแหล่งน้ำ ดังนี้

1. พื้นที่ป่าอนุรักษ์หรือป่าต้นน้ำสาธารณะ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ป่าขุนน้ำ ชุมชนบ้านปางมะโอตั้งอยู่ในเขตต้นน้ำของลุ่มน้ำแก่งป็นเต้า ซึ่งมีลักษณะที่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน ปกคลุมไปด้วยต้นไม้ใหญ่ มีทั้งป่าสน ป่ายาง ป่าดิบเขา และป่าเบญจพรรณ เป็นพื้นที่ทำให้เกิดลำห้วยเล็กๆ ไหลลงสู่ลำน้ำแม่ปิง สิ่งที่ชุมชนได้ยึดถือและปฏิบัติร่วมกันมาคือ การห้ามไม่ให้เข้าไปใช้ประโยชน์ในเขตป่าอนุรักษ์ ดูแลรักษาไว้เป็นแหล่งต้นน้ำสาธารณะ ผสมผสานกับองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ พิธีกรรม ทำให้ชาวบ้านให้ความเคารพ ในพื้นที่ป่าต้นน้ำจะไม่มีใครเข้าไปล่าสัตว์ ตัดไม้ เผาถางหรือบุกเบิกเผาป่า (พื้นที่ป่าอนุรักษ์ 3,550 ไร่)

2. พื้นที่ป่าใช้สอย เป็นพื้นที่ที่อยู่ต่ำถัดลงมาจากพื้นที่ป่าต้นน้ำ หรือป่าขุนน้ำ มักจะเป็นบริเวณที่กระจายอยู่ตามไหล่เขา ที่ลาดชันสูงปานกลาง ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งหมด

โครงการอิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ การสืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่น 16-07-46

File. 5-รายงานการเก็บข้อมูลหมู่บ้านเป้าหมายเรื่องการจัดการป่าชุมชน

ชาวบ้านจึงกำหนดเป็นพื้นที่ป่าใช้สอย ที่ยอมรับร่วมกันของชุมชนโดยทั่วไป เป็นพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านเข้าไปเก็บผัก เก็บเห็ด เก็บหาของป่า หน่อไม้ เห็ด พืชผักผลไม้ ของป่าตามฤดูกาล รวมทั้งการล่าสัตว์บางชนิด โดยชาวบ้านยังร่วมกันดูแลรักษา เฝ้าระวังไฟป่า ห้ามการบุกรุกแผ้วถางหรือขยายพื้นที่ทิ้งเพื่อการเกษตรและที่อยู่อาศัย สิ่งที่ทำให้ผืนป่าดังกล่าวยังคงอยู่และก่อให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น คือ ข้อตกลงร่วมกันของชุมชนในการดูแลรักษาป่า หรือเรียกว่ากฎระเบียบของหมู่บ้าน หากจะมีการตัดไม้ เพื่อสร้างบ้าน ต้องได้รับการอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้านเสียก่อน (พื้นที่ป่าใช้สอย 1,000 ไร่)

3. พื้นที่ป่าเมืองเป็นพื้นที่ทำกินของชุมชน ที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า ถือได้ว่าเป็นอาชีพหลักที่ทำรายได้ให้ครอบครัว และยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า แหล่งผลิตอาหารของชุมชน และเป็นพื้นที่ปลูกไม้ผลในระบบการเกษตรของชุมชนป่าเมือง แตกต่างจากการทำเกษตรโดยทั่วไป เนื่องจากการปลูกเมืองจะไม่ทำลายไม้ใหญ่ เพราะไม้ใหญ่จะคอยเป็นร่มเงา เป็นแหล่งน้ำและปุ๋ยให้กับต้นไม้เมือง และเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ชุมชนจะคอยป้องกันไฟป่า ไม่ให้ลูกหลานเข้ามาในเขตป่า เนื่องจากมีต้นไม้เมืองที่เปรียบเสมือนอุ้งมืออุ้งเท้าของชุมชนเป็นหลัก

4. พื้นที่สวนหลังบ้าน จะอยู่ถัดขึ้นมาจากหมู่บ้าน และบางครัวเรือนพื้นที่สวนหลังบ้านกับพื้นที่ป่าเมือง อยู่ในพื้นที่เดียวกัน สวนหลังบ้านของแต่ละครัวเรือนจะเป็นแหล่งผลิตอาหาร แหล่งไม้ใช้สอยในครัวเรือน พืชตระกูลข่า ขิง พืชสมุนไพรบางชนิดทั้งที่นำมาปลูกและขึ้นเองตามธรรมชาติ

5. ชุมชนหรือบริเวณที่ตั้งอาศัยของชุมชนป่าเมืองบ้านปางมะโอ ลักษณะการตั้งถิ่นฐานจะอยู่บริเวณเนินที่มีพื้นราบ และที่ลาดชันไม่สูงนัก เรียงรายกระจายกันไป วัสดุที่ใช้ในการปลูกบ้านส่วนใหญ่จะเป็นไม้ ซึ่งเป็นผลผลิตที่ได้จากป่าชุมชนในเขตพื้นที่ป่าใช้สอย และบางบ้านจะเป็นบ้านที่มุงด้วยหญ้าคา ใบตองตึง นำมาทำหลังคาบ้าน ซึ่งการใช้ดังกล่าวไม่ได้กว้างขวางจนเกินความจำเป็น และบริเวณที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนยังรวมไปถึงที่สาธารณะ เช่น วัด โรงเรียน และที่สาธารณะอื่นๆ ที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

6. แหล่งน้ำบ้านปางมะโอ เป็นต้นกำเนิดของลำห้วยแก่งปันเต้า ที่ไหลลงสู่ลำน้ำแม่ปิงที่บ้านแก่งปันเต้า ปริมาณน้ำและคุณภาพของน้ำที่ไหลมีความสม่ำเสมอ น้ำในลำห้วยไม่ขาดแคลน แต่ชาวบ้านก็ยังมีการกักเก็บน้ำดื่ม ปริมาณน้ำฝนที่รองรับไว้ใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน บางส่วนชาวบ้านได้อาศัยแหล่งน้ำในลำห้วยเป็นที่หาอาหาร ผัก สัตว์น้ำนำมาประกอบอาหารในครัวเรือน

ความคิดเรื่องป่าชุมชนตามความหมายในปัจจุบัน เริ่มมีเค้าขึ้นในปี พ.ศ. 2512 เมื่อนายมานพ จิโน ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น ได้ริเริ่มตั้งกฎระเบียบในการดูแลรักษาป่า ต่อมาในปี พ.ศ. 2532 นายอินทรี ใจระวัง ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน ได้ประชุมชาวบ้านเพื่อปรับปรุงกฎระเบียบที่มีอยู่เดิม และเพิ่มเติมบางส่วนให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน จนถึงปี พ.ศ. 2542 โครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิง มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ เป็นที่เล็งเข้ามาหนุนเสริม สร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนในการดูแลรักษาป่า สนับสนุนกิจกรรมเกี่ยวกับการดูแลรักษาป่า และถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชนป่าเมืองไปยังองค์กรต่างๆ ที่สนใจเข้าร่วมศึกษา นอกจากนั้นยังได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก

กองทุนเพื่อสังคม (SIF) ในการจัดกิจกรรมการดูแลรักษาป่า เช่น การตรวจป่า การทำแนวกันไฟ การจัดประชุมอบรมคณะกรรมการรักษาป่าและสมาชิกในชุมชน รวมทั้งการศึกษาดูงาน ป่าชุมชนบ้านปางมะโอ จึงเริ่มต้นอย่างเป็นรูปธรรม

การบริหารจัดการป่าชุมชน

การบริหารจัดการป่าชุมชนบ้านปางมะโอ ประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง เนื่องจากปัจจัย 2 ประการ คือ ป่าชุมชนแห่งนี้มีรากฐานมาจากสำนักของชุมชนท้องถิ่น ที่เห็นคุณค่าของป่า ได้อาศัยและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะที่เกื้อกูลกัน มีระบบการเกษตร "สวนเมือง" ที่เอื้อต่อการดูแลรักษาป่าต้นน้ำ

ประการที่สอง ป่าชุมชนบ้านปางมะโอ มีคณะกรรมการที่เข้มแข็ง จำนวน 25 คน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประธานกรรมการ คือ นายอินทร ใจระวัง ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน เป็นผู้นำที่มีความเข้มแข็ง มีความคิดก้าวหน้า มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เป็นผู้นำสำคัญคนหนึ่งในคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนลุ่มน้ำแม่ปิง คอนบน อำเภอเชียงดาว มีส่วนร่วมในการกระบวนการผลักดัน พ.ร.บ.ป่าชุมชน ฉบับประชาชน มาตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน มีความรู้ ความสามารถในเรื่องป่าชุมชนเพียงพอที่จะเป็นวิทยากรเรื่องป่าชุมชนได้ และยังมองเห็นความสำคัญของการสนับสนุนให้เยาวชนในหมู่บ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ สัตว์ป่า ที่ดิน และแหล่งน้ำ

กิจกรรมการดูแลรักษาป่าที่ดำเนินการมาโดยตลอด เช่น การเดินตรวจป่า เดือนละครั้ง (วันเฉพาะในช่วงฤดูฝน) การจัดกิจกรรมปลูกป่าในวันสำคัญ เช่น วันที่ 12 สิงหาคมราชินี วันที่ 5 ธันวาคมพระราช และวันสำคัญตามประเพณีท้องถิ่น มีการกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนโดยใช้สันคอย ตามลำห้วยของหมู่บ้านเป็นเส้นกันแบ่งแนวเขตระหว่างหมู่บ้านใกล้เคียง

ป่าชุมชนบ้านปางมะโอมีกฎระเบียบของหมู่บ้านเป็นที่ยอมรับของชุมชน กฎระเบียบป่าชุมชนได้มีการปรับปรุงแก้ไขหลายครั้ง แยกเป็นกฎระเบียบสำหรับเขตอนุรักษ์และเขตใช้สอย เช่น ในเขตอนุรักษ์ ห้ามการตัดไม้ทุกชนิด ห้ามบุกรุกแผ้วถาง ห้ามเข้าไปหาหน่อไม้ ของป่า และล่าสัตว์ ถ้าฝ่าฝืนจะมีโทษหนัก เช่นผู้ตัดไม้ในเขตอนุรักษ์จะถูกปรับคันละ 5,000 บาท ถ้าบุกรุกแผ้วถางจะถูกปรับตารางวาละ 2,000 บาท ถ้าผู้กระทำความผิดเป็นกรรมการป่าชุมชนก็จะถูกลงโทษหนักเป็ดสองเท่าของคนทั่วไป ในเขตป่าใช้สอย อนุญาตให้ตัดไม้ได้เฉพาะในกรณีที่ทำมาสร้างบ้าน โดยต้องขออนุญาตก่อน และต้องปลูกต้นไม้ทดแทนด้วย ตัดต้นไม้ 1 ต้น ต้องปลูกทดแทน 5 ต้น อนุญาตให้เข้าไปหาหน่อไม้ และหาของป่ามาเป็นอาหารได้ แต่ห้ามการแผ้วถางและจุดไฟเผาป่าโดยเด็ดขาด ผู้ที่เข้าไปตัดไม้ในเขตป่าใช้สอยโดยไม่ได้รับอนุญาตจะถูกปรับคันละ 500 บาท ถ้าแผ้วถางป่าจะถูกปรับตารางวาละ 500 บาท และต้องปรับปรุงพื้นที่ให้อยู่ในสภาพเดิมด้วย ไม้ที่ยึดได้จะต้องเป็นของส่วนรวม และเงินค่าปรับจะใช้เป็นกองทุนพัฒนาหมู่บ้านและป่าชุมชน

แนวทางการดำเนินงานในอนาคต

ชุมชนบ้านปางมะโอ ประสบปัญหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ 2 ประการ คือ (1) เขตพื้นที่ของหมู่บ้านทั้งที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกิน มีเอกสารสิทธิ์ สค. 1 ถูก พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว ประกาศทับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2498 และ (2) กลุ่มคนภายนอกเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ เกือบหาของป่า ล่าสัตว์ ตัดไม้ ในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ และบริเวณเดียวกันยังติดกับหมู่บ้านบริวารของกลุ่มคนเผ่า ที่ทำการเกษตรบนพื้นที่สูง ก่อให้เกิดปัญหาสารเคมีและยาฆ่าแมลงไหลลงลำห้วยแก่งปันเต้า มีผลกระทบต่อชุมชนที่อาศัยอยู่ปลายน้ำ

ปัญหาทั้งสองประการนี้ คณะกรรมการป่าชุมชนได้ดำเนินการไปแล้ว คือ (1) ขอกันแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนออกจากป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว เป็นเขตป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอยของชุมชน เพื่อปกป้องรักษาป่าและใช้ประโยชน์ให้ยั่งยืนต่อไป และ (2) ผู้ที่ฝ่าฝืนก็ถูกปรับตามกฎหมายของชุมชน ปัญหานี้จะไม่เกิดขึ้นสำหรับสมาชิกในชุมชนที่ดำเนินตามจารีต ประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา และปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน

แนวทางการดำเนินงานในอนาคต ที่ชุมชนแห่งนี้จะดำเนินการต่อไป คือ (1) จัดทำแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนให้มีความชัดเจน โดยใช้วัสดุ มาทำป้ายแนวเขตทั้งป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย (2) จัดทำศูนย์ข้อมูลของชุมชน ทั้งในเรื่องขององค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกี่ยวกับการทำสวนเมือง รายชื่อคณะกรรมการดูแลรักษาป่า กฎระเบียบ รวมไปถึงแหล่งสำคัญอันเป็นสถานที่เก่าแก่ของชุมชน (3) จัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ พร้อมกับป้ายแสดงรายชื่อ พันธุ์พืช พันธุ์ไม้ต่างๆ ที่หายากในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชสมุนไพร (4) พัฒนาศักยภาพของสมาชิก คณะกรรมการรักษาป่า เด็กและเยาวชนให้มีความเข้าใจอย่างทอ้งแท้ และนำไปสู่ความเข้มแข็งในการดูแลรักษาป่า จัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยจัดอบรม ศึกษาดูงาน สัมมนาแลกเปลี่ยนกับชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียงและพื้นที่ราบสองฝั่งลำน้ำแม่ปิง และ (5) เตรียมการจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนตามบทบัญญัติของพ.ร.บ.ป่าชุมชนที่กำลังจะออกมาเป็นกฎหมาย และร่วมจัดทำแผนพัฒนาระดับตำบลเพื่อเสนอให้องค์การบริหารส่วนตำบลจัดสรรงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมของป่าชุมชนต่อไป

4. ป่าชุมชนบ้านผาหลาย

บ้านผาหลาย หมู่ที่ 16 ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลเชียงดาว ที่ประกอบไปด้วยชนเผ่า 3 ชาติพันธุ์ คือ กะเหรี่ยง ลีซูและอาข่า ซึ่งแยกกันอยู่เป็น 3 หย่อมบ้าน กะเหรี่ยงบ้านผาหลาย จำนวน 19 ครัวเรือน ลีซู 45 ครัวเรือนและอาข่า บ้านห้วยอีโก้ จำนวนรวม 48 ครัวเรือน รวมประชากรทั้งสามชนเผ่า จำนวน 783 คน แม้จะมีการความแตกต่างกันด้านชาติ

พันธุ์ แต่การตั้งชุมชนของสามห้วยอมบ้าน ก็อยู่ติดต่อกัน โดยมีห้วยแม่เตาะ เป็นลำน้ำหลักไหลผ่านหมู่บ้าน ลงสู่ชุมชนคนพื้นราบบ้านแม่เตาะ

กะเหรี่ยงเป็นชนเผ่าแรกที่เข้ามาตั้งรกรากในบริเวณชุมชนห้วยแม่ออน ซึ่งเป็นป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อเพาะปลูกข้าวไร่ ตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2500 ต่อมาเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ขอให้ย้ายไปอยู่บริเวณที่ราบใกล้ห้วยอีไก่อ จนถึง ปี พ.ศ. 2515 ชนเผ่าลีซูและอาข่า ได้อพยพเข้ามาตั้งชุมชนในบริเวณข้างเคียงกับชาวกะเหรี่ยง ชาวกะเหรี่ยงเป็นคนที่ค่อนข้างรักความสันโดษ และมีจารีตประเพณีแตกต่างกับลีซูและอาข่า จึงต้องอพยพโยกย้ายชุมชนอีกครั้งหนึ่งเข้าไปในเขตป่าใกล้ดอยผาหลาย ในปี พ.ศ. 2518 มีการประกาศเขตป่าอนุรักษ์รอบหมู่บ้าน เป็นอุทยานแห่งชาติศรีลานนา

ชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ อาข่านับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และลีซุนับถือศาสนาคริสต์ มีจารีตประเพณีแตกต่างกัน แต่อาชีพหลักของทั้งสามชนเผ่าก็คือ การเกษตร รองลงไปคือ การรับจ้าง โดยเฉลี่ยแต่ละครัวเรือนจะมีรายได้ประมาณ 20,000 - 30,000 บาทต่อปี

แนวโน้มของสมาชิกในชุมชนจะมีการปลูกพืชเชิงพาณิชย์มากขึ้น รูปแบบการเกษตรจึงเปลี่ยนจากการปลูกกินมาเป็นปลูกขาย ซึ่งอาจทำให้มีการขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มมากขึ้น จะส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่าในอนาคต

ในด้านการปกครอง บ้านผาหลาย มีนายสุพัฒน์ ตีระนำ ชาวกะเหรี่ยงเป็นผู้ใหญ่บ้าน และมีชาวลีซูอีก 2 คน เป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงดาว

ความเป็นมาของป่าชุมชน

ชุมชนบ้านผาหลาย ได้ค้นหาสาเหตุของการสูญเสียพื้นที่ป่า เกิดจากสาเหตุ 6 ประการคือ (1) การสัมปทานป่าไม้ ช่วงก่อนและหลังปี พ.ศ. 2500 (2) การลักลอบตัดไม้เถื่อน (3) การบุกรุกพื้นที่ป่าจากกาขยายตัวของพืชเศรษฐกิจ (4) การปล่อยปละละเลยของเจ้าหน้าที่ (5) การใช้พื้นที่ป่าเพื่อการท่องเที่ยวทั่วปี และ (6) การเก็บหาของป่าในลักษณะที่ไม่ยั่งยืน เช่น การจุดไฟเผาป่า สล่าสัตว์

การสัมปทานในพื้นที่ป่าเขตนี้ หลังปี พ.ศ. 2500 เริ่มต้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2501 จนถึงปี พ.ศ. 2508 เป็นการให้สัมปทานป่าไม้โดยบริษัทเอกชน (ทวีพันธุ์คำไม้) มีการตัดไม้มีค่าออกจากพื้นที่ป่ากว่าปิล 800 ต้น แต่ในความเป็นจริงกลับมีการตัดไม้เกินกว่าจำนวนที่ระบุ บริเวณด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านผาหลาย ในอดีตมีปางช้างชักลากไม้ตั้งอยู่บริเวณห้วยสองสบ และปางไม้อื่นๆ อีกหลายแห่ง หลังจากการสัมปทานก็เริ่มมีการจับจองที่ดินทำกิน การรวมตัวกันอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวเขาเผ่าลีซู และชาวอาข่า เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2515 ส่งผลต่อการขยายพื้นที่ทำกินเข้าไปในเขตป่า และการใช้พื้นที่ป่าเพื่อธุรกิจการท่องเที่ยวทั่วปีซึ่งต้องอาศัยช้าง และการปล่อยช้างในเขตป่าจำนวนมากก็เป็นปัญหาในระดับหนึ่ง

การใช้ประโยชน์จากป่า การเก็บหาของป่า สล่าสัตว์ โดยการจุดไฟเผาป่าเป็นสาเหตุหลัก ส่วนหนึ่งที่ทำให้ลายกกล้าไม้เล็กที่กำลังเติบโตในอนาคต ชาวบ้านผาหลายเริ่มตื่นตัวและเข้าใจวิธีการจัดการป่าชุมชนในปี พ.ศ. 2540 เมื่อโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิง(ตอนบน) ได้เข้ามาส่งเสริม ให้ความรู้ และจัดเวทีชาวบ้าน

ป่าชุมชนบ้านผาหลายมีพื้นที่ 4,167 ไร่ ตั้งอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติศรีลานนา มีนายสุพัฒน์ ต๊ะนำ ผู้ใหญ่บ้าน เป็นประธานกรรมการป่าชุมชน กิจกรรมที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ได้แก่ ทำป้ายแนวเขตป่า ทำแนวกันไฟ ตรวจสอบอย่างน้อยเดือนละ 2 ครั้ง ปฏิบัติการดับไฟป่า และร่วมเคลื่อนไหว พ.ร.บ.ป่าชุมชน ฉบับประชาชน

การบริหารจัดการป่าชุมชน

การบริหารจัดการป่าชุมชนบ้านผาหลายมีแนวโน้มว่า จะประสบความสำเร็จ เนื่องจาก

1. คณะกรรมการป่าชุมชนมีความเข้มแข็ง ได้ชนเผ่ากะเหรี่ยง ซึ่งเป็นชนเผ่าที่ได้ชื่อว่า มีประเพณีที่เอื้อต่อการดูแลรักษาป่า เป็นที่มหลัก
2. ได้รับการสนับสนุนการจัดการป่าชุมชน จากโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิง(ตอนบน) ได้รับงบประมาณสนับสนุนการจัดกิจกรรมจากกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ทำให้คณะกรรมการและสมาชิกในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องการจัดการป่าชุมชนค่อนข้างดี
3. มีกฎระเบียบของหมู่บ้านในการดูแลรักษาป่า มีการลงโทษผู้กระทำความผิดหรือฝ่าฝืน และมีผลบังคับใช้เป็นที่น่าพึงพอใจ ถึงแม้ว่าจะมีชาวบ้านบางรายไม่ค่อยเต็มใจที่จะปฏิบัติตาม
4. เนื่องจากบ้านผาหลาย จะขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง ชาวบ้านจึงตระหนักถึงความสำคัญของการดูแลรักษาป่า ซึ่งเป็นแหล่งน้ำของชุมชน

แต่อย่างไรก็ตาม มีปัจจัยบางประการที่เป็นแรงต้านของการจัดการป่า เช่น (1) บ้านผาหลายมีหลายชาติพันธุ์ ทั้งกะเหรี่ยง ลีซู และอาข่า ซึ่งมีจารีตประเพณีแตกต่างกัน ขาดความกลมกลืนระหว่างชนเผ่า อาจเป็นปัญหาของการจัดการป่าชุมชนได้ และ (2) พ่อค้าคนกลางเข้ามาส่งเสริมการปลูกพืชเชิงพาณิชย์มากขึ้น ทำให้ต้องใช้พื้นที่เพาะปลูกมากขึ้น อาจเป็นสาเหตุให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชน

แนวทางการดำเนินงานในอนาคต

การจัดการป่าชุมชนจำเป็นต้องมีผู้นำที่มีเข้มแข็ง ปัญหาหนึ่งของบ้านผาหลายในขณะนี้ก็คือ ผู้นำมีความตั้งใจดี แต่ยังขาดประสบการณ์ ขาดความเข้มแข็งในการประสานชนเผ่า ทั้งกะเหรี่ยง ลีซู และอาข่า ซึ่งมีการแบ่งเขตกันดูแลรักษาป่าชุมชน โดยใช้ประโยชน์ร่วมกัน ผู้นำจะต้องเป็นที่ยอมรับของทั้งสามชนเผ่า เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการบริหารจัดการป่าชุมชน จึงต้องมีการจัดกิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพของคณะกรรมการป่าชุมชนทั้งสามชนเผ่า ทั้งในเรื่องของกฎหมายและการจัดการป่าชุมชน

บ้านผาหลาย เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้าน แต่ก็เป็บบางครัวเรือน ควรจะได้มีการจัดสรรผลประโยชน์ให้ทั่วถึง และกระตุ้นให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงคุณค่าของป่าชุมชน ตลอดจนจารีตประเพณีและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชนเผ่า ซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคมที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

การบุกรุกเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าโดยบุคคลภายนอก เป็นปัญหาที่คณะกรรมการป่าชุมชน มีความ
ยากลำบากในการดูแลรักษา นอกจากการตรวจป่า อย่างสม่ำเสมอถึงเดือนละสี่ครั้งแล้ว จำเป็นต้องได้รับ
ความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในการออกตรวจป่าด้วย

เพื่อลดการขยายพื้นที่ในการเพาะปลูก จำเป็นต้องมีการปรับระบบการเกษตรให้สอดคล้องกับวิถี
ชีวิตของชนเผ่า ซึ่งแต่เดิมทำการเกษตรเพื่อการบริโภคในครัวเรือน แต่ในปัจจุบันมุ่งการปลูกเพื่อขายมาก
ขึ้น จะต้องมีการจัดฝึกอบรมให้ชาวบ้านมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของการปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อบำรุงดิน
เช่น เมื่อปลูกข้าวโพดแล้ว ก็ควรปลูกพืชตระกูลถั่วสลับกัน และปล่อยให้ซากพืชย่อยสลายตามธรรมชาติ
แทนการเผาทำลาย เป็นต้น

นอกจากการร่วมเคลื่อนไหวผลักดันกฎหมายป่าชุมชนแล้ว คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านผาตาย ยัง
จะต้องเร่งศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อจัดทำแผนการจัดการป่าและร่วมกับเครือข่ายป่าชุมชนลุ่มน้ำแม่ปิง อำเภอ
เชียงดาว เพื่อจัดทำแผนพัฒนาตำบลเสนอองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อของบประมาณสนับสนุนกิจกรรม
ของป่าชุมชนด้วย

5. ป่าชุมชนบ้านป่าบง

หมู่บ้านป่าบง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของสายน้ำแม่ปิงโดยมีถนนเชียงใหม่ - ผาง 107 เส้นแบ่งกลา
และพื้นที่ป่าและที่ดินของหมู่บ้านอยู่ติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเชียงดาวและป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียง
ดาว บ้านป่าบง เป็นชื่อเรียกตามสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านในอดีต ที่เล่าขานกันสืบมาว่า พื้นที่ป่าและบริเวณ
รอบๆ หมู่บ้านของบ้านป่าบงนั้นปกคลุมไปด้วยไม้ไผ่จนป่าจำนวนมาก ทำให้พื้นที่ป่าบง กลายเป็นที่รู้จักขอ
ชุมชนบริเวณหมู่บ้านใกล้เคียงและหมู่บ้านอื่นๆในพื้นที่อำเภอเชียงดาว ได้เข้าไปใช้ประโยชน์ในการนำไม้ไ
ผ่มาจักกรสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ทางการเกษตรกรรม

ปี พ.ศ. 2444 หมู่บ้านป่าบงได้จัดตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการโดยมีพ่อหลวงแสนพรม ผ่องแผ้ว ดำ
รงตำแหน่งเป็นผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งในขณะนั้น ชุมชนที่อาศัยเป็นชุมชนดั้งเดิม ถิ่นไทยล้านนา มีอาชีพทางการเกษตร
กรรมเป็นหลัก มีเนื้อที่ในการถือครองที่ดินและการตั้งถิ่นฐานอยู่ขณะนั้นรวม 4,490 ไร่ หรือ 8 ตาราง
กิโลเมตร แบ่งออกเป็นที่อยู่อาศัย 250 ไร่ ที่นา 560 ไร่ ที่สวน 800 ไร่ และพื้นที่ป่าที่ชุมชนร่วมกันดูแล
รักษาซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว จำนวน 3,349 ไร่

ปี พ.ศ. 2467 มีนายน้อยขาว แสนลา ขึ้นมาดำรงตำแหน่งผู้นำหมู่บ้าน

ปี พ.ศ. 2488 มีนายตีบ ผ่องแผ้ว ขึ้นมาดำรงตำแหน่งผู้นำหมู่บ้าน

ปี พ.ศ. 2514 มีพ่ออินตา มั่งมูล ขึ้นมาดำรงตำแหน่งผู้นำหมู่บ้านและได้รับให้เป็นกำนันคนแรกของ
ตำบลแม่ปะในสมัยนั้น และได้ทำหน้าที่ในการปกป้องดูแลรักษาป่าของหมู่บ้าน ด้วยการเข้าจับกุมผู้เข้ามาบุ
กรุกพื้นที่ป่า ตามกฎระเบียบจารีต ประเพณีของหมู่บ้านในสมัยนั้น (ปี พ.ศ. 2502)

ปี พ.ศ. 2518 มีนายใจ ดวงวิโรจน์ ขึ้นมาดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน

ปี พ.ศ. 2519 มีการเปลี่ยนผู้ใหญ่บ้านเป็นนายจันทร์ ลุนเจริญ

ช่วงรอยต่อปี พ.ศ. 2521 กรมพัฒนาที่ดินได้เข้ามาสำรวจการถือครองที่ดินของชุมชนในพื้นที่บ้านปาง โดยเฉพาะในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว ที่มีสภาพเสื่อมโทรม นำมาจัดสรรให้เป็นที่ดินทำกินให้กับชาวบ้านครอบครัวละ 4 ไร่ พร้อมกันนี้ได้ออกเอกสารสิทธิการถือครองที่ดิน ในเขตปฏิรูปที่ดิน (สปก.4-01) รวมจำนวนพื้นที่ทั้งสิ้น 1,119 ไร่ คงเหลือพื้นที่ป่าที่ชุมชนเข้าไปอาศัยและใช้ประโยชน์จากป่า จำนวนทั้งสิ้น 2,230 ไร่

ปี พ.ศ. 2528 มีนายทองดี สุขวิโรจน์ขึ้น ขึ้นมาดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านแทนคนเดิม

ปี พ.ศ. 2534 มีนายโงมา กองสถาน ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน

ปี พ.ศ. 2539 มีนางนวลจันทร์ คำทิพย์ ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน

ปี พ.ศ. 2543 มีนายประทุม ดวงวิโรจน์ ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน

วันที่ 13 พฤศจิกายน 2543 นายคำปัน สุขใสได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ปัจจุบันรวม 2 ปี 2 เดือน 18 วัน ปกครองสมาชิกลูกบ้านจำนวน 965 คน จาก 264 หลังคาเรือน

ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านปาง เล่าว่า อดีตผืนป่าของบ้านปาง ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเชียงดาว (ประกาศปี พ.ศ. 2521) เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญ มีลำห้วยเล็กๆ ที่ไหลมาหล่อเลี้ยงชุมชนบ้านปาง ได้แก่ ห้วยผีหลอก ห้วยออง ห้วยต้นนุ่น ห้วยท่ากุด และห้วยสองขวัญ ชุมชนได้อาศัยและใช้ประโยชน์ทั้งจากป่าต้นน้ำในการเข้าไปเก็บหาของป่าเช่น เห็ด หน่อไม้ ไม่ใช่สอย พืชสมุนไพร และลำห้วยต่างๆ มาหล่อเลี้ยงพื้นที่ทางการเกษตรที่สามารถทำให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี จึงทำให้พื้นที่ป่าดังกล่าว เป็นที่รักและหวงแหนของคนในหมู่บ้านปางตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา ซึ่งจะเห็นได้จากเหตุการณ์ในสมัยของพ่ออินตา มีมูล ที่ได้มีการจับกุมผู้ที่เข้าไปลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและได้ใช้กฎระเบียบของหมู่บ้านที่เป็นจารีต ประเพณี ความเชื่อของชุมชนมาเปรียบเทียบปรับและตักเตือนหลายครั้ง เมื่อไม่มีการเชื่อฟัง ตามกฎกติกาของหมู่บ้านจึงลงอาศัยกฎหมาย ดำเนินคดีกับผู้บุกรุกสั่งจำคุกนานถึง 6 เดือน เป็นต้น

ความเป็นมาของการจัดการป่าชุมชน

หมู่บ้านปางมีการจัดการป่าตั้งแต่อดีตก่อนปี พ.ศ. 2444 เป็นต้นมา แต่เป็นลักษณะของการจัดการป่าตามจารีตประเพณี ไม่มีกฎหมายเข้มงวดและพื้นที่ป่าเป็นป่าชุมชนของชุมชนอย่างแท้จริง เพราะไม่ต้องมีกฎหมาย พ.ร.บ.ป่าไม้ฉบับไหนมาประกาศใช้ซับซ้อนกับกฎหมายของชุมชนที่มีอยู่ ฉะนั้นผู้เฒ่าผู้แก่ คนในอดีตจึงสามารถที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างยั่งยืนและมั่นคงโดยอาศัยองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิม ทั้งการเก็บหาของป่า การเก็บพืชผักสมุนไพรต่างๆ มาประกอบอาหารและยารักษาโรค

ปี พ.ศ. 2521 รัฐได้ประกาศพื้นที่ป่าบริเวณดังกล่าวให้เป็นป่าอนุรักษ์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเชียงดาว ชุมชนท้องถิ่นที่เคยเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า ดูแลรักษาป่าต้องมาคอยระมัดระวังที่จะต้องถูกเจ้า

หน้าที่ป่าไม้จับ เพราะมีกฎหมายป่าไม้ พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าฯเข้ามาควบคุม จำกัดอำนาจสิทธิชุมชนที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าเหมือนที่เคยเป็นมา

แต่อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ. 2538 ชุมชนเริ่มมีการประชุมปรึกษาหารือที่จะจัดตั้งป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ ทำให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้นและมีกฎกติกาที่จะสามารถควบคุมการใช้ประโยชน์ภายในชุมชนของตนเองได้ จึงได้มีการประสานงานกับหมู่บ้านใกล้เคียงที่มีการจัดการป่า พร้อมร่วมศึกษาดูงานเพื่อดูรูปแบบแนวทางการจัดการป่านำมาปรับใช้ในพื้นที่หมู่บ้านของตนเองร่วมกันต่อไป

ปี พ.ศ. 2542 บ้านป่าบง ได้เข้าร่วมกระบวนการเรียนร้อง ผลักดันกฎหมายพ.ร.บ.ป่าชุมชนในการร่วมลงรายชื่อ 50,000 ชื่อร่วมกับสมาชิกชุมชนที่มีการจัดการดูแลรักษาป่าในพื้นที่อำเภอเชียงดาวกว่า 30 หมู่บ้าน และจัดตั้งเป็นเครือข่ายป่าชุมชนลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ปี พ.ศ. 2543 บ้านป่าบง ได้มีการจัดประชุมสมาชิกในหมู่บ้าน จัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการติดตาม สอดส่องดูแลรักษาป่า และกำหนดแนวทางแผนการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการป่าร่วมกันในชุมชน โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มต่างๆ ร่วมเป็นกรรมการ จำนวน 36 คน ประกอบไปด้วย

1. นายคำปัน สุขใส	ประธานป่าชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน)
2. นายบุญมี เก็กกล้า	รองประธานป่าชุมชน (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)
3. นายวิจิตร ศรีวงศ์	รองประธาน (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)
4. นายอนันต์ สุขใส	สมาชิกสภาอบต.
5. นายสุใจ นามมาก	สมาชิกสภาอบต.
6. นางนวลจันทร์ คำทิพย์	ประธานชมหมู่บ้าน
7. นายค่อม ลุนเจริญ	กรรมการป่า
8. นายคำมูล ศรีสุวรรณ	กรรมการป่า
9. นายเทพสุทิน ยาวิชัย	กรรมการป่า
10. นายสนั่น ผ่องแผ้ว	กรรมการป่า
11. นายอ้าย ผ่องใส	กรรมการป่า
12. นายปิ่น ศรีสุวรรณ	กรรมการป่า
13. นายอ้าย ศรีสุวรรณ	กรรมการป่า
14. นายพุทธชาติ ศรีสุวรรณ	กรรมการป่า
15. นายอินสอน แสนจันทร์	กรรมการป่า
16. นายเสาร์คำ แก้วดวงใจ	กรรมการป่า
17. นายพงษ์พันธ์ มโนวรรณ	กรรมการป่า
18. นายประยงค์ ผ่องใส	กรรมการป่า
19. นายสังวร ชัยลังกา	กรรมการป่า

20. นายประเสริฐ กันทร	กรรมการป่า
21. นายจำลอง แก้วดวงใจ	กรรมการป่า
22. นายดา ศรีสุวรรณ	กรรมการป่า
23. นายอดุลย์ ไพโรบลย์	กรรมการป่า
24. นายไข่ ตะนะ	กรรมการป่า
25. นายดวงคำ เขียวแก่	กรรมการป่า
26. นายทวี สุกันธา	กรรมการป่า
27. นายมานิต คำวัง	กรรมการป่า
28. นายชูเดช กาขาว	กรรมการป่า
29. นายแก้ว แก่นจันทร์	กรรมการป่า
30. นายทองดี กาขาว	กรรมการป่า
31. นายสม ฟองวัง	กรรมการป่า
32. นายปัด ดาวดี	กรรมการป่า
33. นายนิรันดร์ ชุ่มใจ	กรรมการป่า
34. นายจัญญ ทองแดง	กรรมการป่า
35. นายประสิทธิ์ ไพโรศรี	กรรมการป่า
36. นายบุญส่ง โพธิ	กรรมการป่า

พร้อมทั้งจัดตั้งกฎระเบียบของหมู่บ้านขึ้นมาเพื่อเป็นกฎกติกาที่สมาชิกในชุมชนปฏิบัติร่วมกัน ในการดูแลรักษาป่า จำนวน 2,500 ไร่ คือ

1. ผู้ใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของคณะกรรมการป่าชุมชน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน หรือปรับไม่เกิน 50,000 บาทหรือทั้งจำทั้งปรับ
2. ผู้ใดทำให้เสียหายทำลายหรือเคลื่อนย้ายหลักเขต ป้ายหรือเครื่องหมายอื่นใดที่จัดให้มีขึ้นต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 3 เดือนหรือปรับไม่เกิน 50,000 บาทหรือทั้งจำทั้งปรับ
3. ผู้ใดเข้ายึดถือครองทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดินก่อสร้าง แฝ้วถาง เผาป่า ทำไม้เก็บหาของป่า ล่าสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองหรือกระทำความผิดประการใดๆ อันเป็นการฝ่าฝืนต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 50,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

การสร้างควมมั่นคงทางด้านอาหารบนสายน้ำแม่ปิง ของชุมชนบ้านป่าบง

สืบเนื่องแนวคิดสิทธิชุมชนท้องถิ่นว่าด้วยการจัดการทรัพยากรชุมชนท้องถิ่นที่นอกจากการดูแลรักษาป่าของชาวบ้านบ้านป่าบงแล้ว ชุมชนยังได้ร่วมกันจัดทำแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาน้ำขึ้นน้ำลง ตามโครงการเครือข่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง ซึ่งเป็นโครงการที่เน้นเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนที่อาศัยอยู่ใน

พื้นที่สองฝั่งลำน้ำแม่ปิง จำนวน 28 หมู่บ้าน ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง ประกอบไปด้วย คณะกรรมการบริหารเครือข่าย 12 คน ในพื้นที่อำเภอเชียงดาว มีการพัฒนาองค์ความรู้ สร้างความเข้าใจเรียนรู้แลกเปลี่ยนร่วมกันในการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง จัดให้มีการอบรม ศึกษาดูงาน ประชุม และรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับตรวจสอบ เฝ้าระวัง สายน้ำแม่ปิง ตลอดจนการสร้างเสริมเข้มแข็งให้กับคณะกรรมการบริหารเครือข่ายที่จะเข้ามาจัดการเครือข่ายอนุรักษ์ สายน้ำแม่ปิงให้สามารถดำเนินงานได้

ซึ่งกิจกรรมการจัดทำแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาของบ้านป่าบง จะอยู่บริเวณทางด้านทิศตะวันออกของ หมู่บ้าน เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ขยายพันธุ์ปลาบนสายน้ำแม่ปิง ระยะทางที่กำหนดขอบเขตพื้นที่ดูแลร่วมกันยาวเหนือใต้ 500 เมตร เมื่อถึงช่วงฤดูแล้ง มีนาคม - พฤษภาคม ชาวบ้านจะมาช่วยกันยกกระดาน้ำ กัน ลำน้ำให้สูงขึ้น เพื่อให้ปลาที่มีแหล่งที่จะสามารถเพาะขยายพันธุ์ได้ และนอกจากนี้ ยังมีการจัดทำป้าย แนวเขตที่จะทำแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลา การจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการตรวจสอบ ดูแลสายน้ำแม่ปิง การตั้งกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากสายน้ำแม่ปิง เช่น การใช้อุปกรณ์การหาปลา เป็นต้นและประสานความร่วมมือมายังเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ปิง ในการจัดประชุม เพื่อวางแผนเตรียมการประสานความร่วมมือการนำพันธุ์ปลาจากกรมประมงมาปล่อยลงสู่แม่น้ำ เป็นแม่พันธุ์ที่จะสามารถขยายพันธุ์ปลาได้อย่างต่อเนื่อง

รายงานประชุม
เวทีวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากฝ่ายลูกยาง (ครั้งที่ 1.)
ณ ศาลาประชาคม โครงการจัดการลุ่มน้ำปิง อ.เชียงดาว
วันที่ 20 พฤษภาคม 2546

เปิดการประชุม เวลา 10.00 น.

วาระที่ 1. : แนะนำตัวผู้เข้าร่วมและกระบวนการในการเก็บข้อมูลเบื้องต้น
ผู้ดำเนินรายการ : คุณโอฬาร อ่องพะ ผู้ประสานงานโครงการฯ

ช่วงที่ผ่านมา 2 - 3 เดือน ในส่วนของบ้านดง หุ่นหลุก ม่วงพ่อง จะมีนักศึกษาอยู่ 2 คนที่เข้าร่วมสังเกตการณ์และไปเก็บข้อมูลในโครงการวิจัยสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากร กรณีฝ่ายวังไฮ และฝ่ายลูกยาง ซึ่งข้อมูลค่อนข้างดีและเป็นประโยชน์อยู่บ้าง ก่อนที่จะเข้าร่วมประชุมอยากจะแนะนำตัวกันก่อนว่าใครเป็นใครบ้าง อินทร ใจระวัง ผู้ใหญ่บ้านบ้านปางมะโอ นิจิรัตน์ ทำงานอยู่ที่โครงการลุ่มน้ำปิง สุรินทร์ นึกเร็ว สุนทร เพียงแก้ว ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่ป๋าม จันทร ยะดา ผู้ช่วยหมู่ 7 นายจันทร บุญตา กรรมการฝ่ายวังไฮ นายวิลาศ ใจคำ นายสิงห์คำ นายสมบุรณ์ คำวรรณ

มีนักศึกษาเข้ามาสังเกตการณ์และเก็บข้อมูลโดยที่นำชีวิตมาเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตของชาวบ้าน บ้านเชียงดาว คือ น้องต้นและน้องเฮ้ได้ทำข้อมูลของฝ่ายวังไฮ ซึ่งค่อนข้างจะออกมาดี เดียวมากู้กันเพื่อให้ข้อมูลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ก็เลยเชิญผู้มีความรู้มีประสบการณ์ทางบ้านดง ม่วงพ่อง หุ่นหลุก หลาย ๆ คนมาช่วยกันเติมเต็มข้อมูล ซึ่งข้อมูลที่นักศึกษาไปเก็บมาเป็นข้อมูลค่อนข้างจะดีพอสมควร ซึ่งเราอาจจะถือได้ว่าวันนี้เป็นการทบทวนข้อมูลของฝ่ายวังไฮและสรุปอีกครั้ง เพื่อนำไปสู่การเข้าถึงการใช้ประโยชน์ของสิ่งเหล่านี้ คิดว่าจะมีประโยชน์ต่อทั้ง 3 หมู่บ้านนี้บ้าง ก็คิดว่าไม่ให้เสียเวลาเชิญน้อง ๆ นักศึกษานำเสนอช่วยวิเคราะห์วิจารณ์และเสนอแนะ

กราบสวัสดิ์พ่อหลวงและคณะกรรมการทุกท่านครับที่ได้เสียสละเวลามาฟังการนำเสนอ ก่อนอื่นผมได้มาสังเกตการณ์และเก็บข้อมูลเป็นระยะเวลา 3 เดือน ก็ได้ทำในเรื่องของฝ่ายวังไฮ สำหรับวัตถุประสงค์ของฝ่ายวังไฮก็เพื่อให้ทราบเกี่ยวกับฝ่ายวังไฮและพื้นที่การใช้ฝ่ายวังไฮได้แก่ บ้านดง บ้านหุ่นหลุก บ้านม่วงพ่องและต่างเป็นฝ่ายที่มีการจัดการน้ำและก็นำภูมิปัญญาของท้องถิ่นเข้ามาจัดการและชาวบ้านจะใช้พวกเศษวัสดุไม่ว่าจะเป็น หิน หวาย หรือไม้ ได้เอามาตอกเป็นหลักเสากันสำน้ำให้เข้าสู่เหมืองฝ่ายโดยที่น้ำจะไหลเข้าหล่อเลี้ยงที่นา ภายใน 3 หมู่บ้านเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคและการจัดการน้ำให้กับสมาชิกลูกฝ่ายได้ใช้ในการประกอบอาชีพและชีวิตประจำวัน ใช้ในการเกษตรและยังใช้ในการหาอาหารของประชาชนเช่น ปู ปลา กุ้ง หอย และใช้ในพิธีกรรม สำหรับพื้นที่รอบบ้านมี 3 หมู่บ้าน บ้านดง ม่วงพ่อง หุ่นหลุกรวมมีเนื้อที่ 1012 ไร่ มี 200 กว่าครอบครัวที่ใช้ประโยชน์ ม่วงพ่องมีพื้นที่การเกษตร 232 ไร่ บ้านดง 292 ไร่ และหุ่นหลุก 388 ไร่ ก็คือเสร็จจากฤดูเก็บเกี่ยวชาวบ้านก็จะเริ่มปลูกพืช

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาพเหนือ กรณีลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน 16-07-46

File 2-เวทีวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากฝ่ายลูกยาง

สวน พืชไร่ เช่น หอม กระเทียม กะหล่ำ ข้าวโพด มะเขือ และเมื่อถึงฤดูแล้งประมาณเดือนพฤษภาคม ชาวบ้านก็จะเริ่มตีฝายวังโฮ ชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้านนี้เป็นสมาชิกฝายต้องช่วยกันไปตอกเสาไม้เพื่อซ่อมแซมบำรุงรักษาฝาย เพื่อจะได้ยกระดับให้สูงขึ้นเพื่อน้ำจะไหลเข้าสู่ที่นาของชุมชนได้อย่างทั่วถึงและสำหรับในปีนี้ได้ทำการตอกฝายเมื่อวันที่ 21 เมษายน ที่ผ่านมาโดยให้ชาวบ้านนำไม้มาเองในการตอกฝายช่วงนี้ คือเป็นช่วงน้ำล้นเพื่อที่จะได้ง่ายและสะดวกในการทำงานและเมื่อทำการตอกฝายเสร็จก็จะทำการลองเหมือง เพื่อให้ น้ำไหลสะดวกขึ้นและจะแบ่งเขตรับผิดชอบเป็นของแต่ละหมู่บ้านไป โดยพิธีกรรมเลี้ยงผีเหมืองฝายวังโฮ ก็เพราะว่าชาวบ้านเชื่อว่าธรรมชาติเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเจ้าป่า สัตว์และแหล่งน้ำ ผีป่าเป็นผู้รักษาน้ำ รักษาป่า ก็ควรที่จะเคารพบูชา ในการเลี้ยงผีฝายจะทำในช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวหรือในช่วงเดือนพฤษภาคม ในการประกอบพิธีกรรมสมาชิกเหมืองฝายก็จะช่วยกันเตรียมทำเครื่องไทยทาน บูชาทำพิธีในบริเวณหัวฝายวังโฮ ในการทำพิธีกรรมก็จะมีกำว้าว และมีการสับเปลี่ยนกับไก่ เช่น เลี้ยงไก่ 2 ปี เลี้ยงวัว 1 ปี การเลี้ยงผีฝายเป็นความเชื่อที่ปฏิบัติกันมายาวนานได้สร้างความเข้าใจและสามัคคีในเรื่องของชุมชน ต่อไปก็จะพูดถึงบทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการที่ดูแลฝายวังโฮ

บทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการ

1. เพื่อจัดสรรน้ำให้แก่พื้นที่นาตามข้อตกลงของชุมชนให้เกิดความเป็นธรรม
2. เป็นผู้นำการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของเหมืองฝาย
3. เป็นผู้นำการสร้าง ความเข้าใจเกี่ยวกับสายน้ำให้กับผู้ใช้ น้ำ
4. สร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายเพื่อสร้างอำนาจให้แก่การบริหารระบบเหมืองฝาย

ประโยชน์ของฝายวังโฮก็คือ เป็นแหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตร ปลูกพืชไร่ พืชสวนและเป็นแหล่งน้ำที่ใช้ในการอุปโภคบริโภค ในการหาปลา หากุ้งและเป็นที่พักพิงของชาวบ้าน ใช้ในการเลี้ยงสัตว์ เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาและยังเป็นแหล่งที่พักผ่อนหย่อนใจได้อีกด้วย นี่ก็คือแผนที่แสดงพื้นที่การใช้น้ำที่ไหลจากฝายวังโฮ นี่ก็คือพื้นที่ ที่ใช้ประโยชน์จากภายในบ้านม่วงม้อง ก็จะมีพื้นที่ทำการเกษตร 232 ไร่

อันนี้จะเป็นแผนที่ของบ้านม่วงม้อง และอันนี้เป็นฝายวังโฮ อันนี้เป็นน้ำปิง มี 2 กลุ่ม มีลำเหมือง 3 ลำเหมือง มีท่อต่อออกจากลำเหมืองโยเจ้าของแต่ละลำเหมืองมีดังนี้(มีในรายงาน) ซึ่งแผนที่นี้ใช้สำรวจระยะ 200 เมตรจากฝายวังโฮ และแผนที่บ้านดงก็สำรวจในระยะ 200 เมตร เหมือนกัน รายชื่อเจ้าของปุมมีดังนี้(มีในรายงาน) ต่อไปเป็นการสรุป เนื่องจาก อำเภอเชียงดาวเป็นต้นกำเนิดของน้ำแม่ปิงซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มาก และมีการใช้น้ำมาก และน้ำเริ่มมีการขาดแคลนทำให้มีการสร้างฝายเชียงดาวตัดลำน้ำปิง ทำให้เราต้องศึกษาว่าถ้าหากสร้างฝายจะมีผลกระทบต่อฝายวังโฮยังไ้ ซึ่งหลังจากที่ไปสอบถามข้อมูลฝายเชียงดาวไม่มีการทำประจักษ์การไม่มีการทำข้อมูลไม่มีการถามความคิดเห็นของชาวบ้านว่ามีความต้องการฝายเชียงดาวหรือไม่ว่าทางอำเภอเชียงดาวจะสามารถใช้น้ำได้อย่างทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นบนตอย พื้นราบ จะมีน้ำใช้กันอย่างมากในการสร้างฝายเชียงดาวขึ้นก็ทำการทดลองฝายลูกยางขึ้น ทำให้น้ำในฝายเริ่มจะแห้งในการทดลอง 3 วัน เขาบอกว่าไม่มีผลกระทบแต่เมื่อต้นลูกยางขึ้นน้ำก็แห้งถ้าหากว่ามีการสร้างฝายเสร็จก็อาจมีผลกระทบต่อฝายก็ได้ จากการจัดการฝายวังโฮ การจัดการฝายวังโฮ เป็นการจัดการของชาวบ้าน เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีมาตั้งแต่อดีตโดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำและระบบเหมืองฝายนั่นเอง ก่อให้เกิดการสามัคคีในชุมชน ระบบการจัดการน้ำ

เป็นไปอย่างยุติธรรมชาวบ้านสามารถนำไปใช้ได้อย่างทั่วถึงและมีความสมดุลในระบบนิเวศเป็นแปลงอนุรักษ์พันธุ์ปลา มีพืชขึ้นในบริเวณโดยรอบและฝายวังโฮก็มีจุดอ่อนตรงที่ต้องมีการซ่อมแซมทุกปี และไม่สามารถจัดสรรน้ำได้อย่างทั่วถึง ในขณะที่ฝายเชียงดาวมีเป้าหมายที่จะจัดสรรน้ำให้ทั่วถึง และฝายเชียงดาวมีความคงทนกว่าและมีผลเสียที่ตามมาคือ การสร้างฝายเชียงดาวจะต้องมีการถางป่าเพื่อทำฝายนอกจากนี้ชาวบ้านไม่มีการเข้าร่วมการจัดสรรน้ำซึ่งเป็นการจัดสรรของชลประทานและโครงการนี้ยังขาดการทำประชาวิจารณ์ในการทำโครงการดังนั้นยังขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ผิดกับฝายวังโฮที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมมีความรู้สึกว่าเป็นฝายของเราเองต้องช่วยกันรักษาผลประโยชน์ในอนาคตในข้างหน้าต่อไปหากมีข้อผิดพลาดประการใดต้องขออภัยด้วยนะคะ

หลังจากที่ฟังเด็ก ๆ พูดมา การใช้ระยะเวลา 2 - 3 เดือนถือว่าใช้เวลาไม่นานนักในการเรียนรู้ซึ่งออกมาต้องช่วงจะสมบูรณ์และดูในช่วงอีกสักครู่อยากเชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องช่วงที่จะเสนอแนะวิเคราะห์แลกเปลี่ยนกับนักศึกษาเพราะว่าสิ่งเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ในการนำไปปฏิบัติได้และถือว่าเป็นประสบการณ์ในการทำงานของเชิญเสนอแนะครับ

มีที่ที่ใช้ในการทำสวนฝรั่ง บางครั้งถ้าหากไม่มีใครเข้าไปช่วยก็จะบริจาคเงินโดยไร่ละ 200 บาทก็มีข้อหลัก ๆ ว่า จะพยายามทำให้ 3 หมู่บ้านร่วมกัน เพราะว่าการทำสวนร่วมกันจะทำให้เกิดความสามัคคี มีความรัก ความเข้าใจกัน มีงานมากก็ทำตามมาก ไม่มีการแยกหมู่บ้านกัน ทำอะไรก็ทำร่วมกันทั้ง 3 หมู่บ้าน เพราะมีมาตั้งแต่อดีต หรือไม่มีข้อบังคับของใครเอามาดีที่ประชุมใหญ่มาปฏิบัติพยายามเลี้ยงฝายร่วมกัน มีอะไรก็กินร่วมกัน และนี่เป็นประเพณี เช่น ฆ่าวัว ก็อยากจะทำตรงนั้นและร่วมกันกินตรงนั้น ไม่ต้องให้ใครเอาไปไหน เพราะว่าผูกพันจะสืบทอดเจตนาของเรามาต่อไปจากที่น้อง ๆ ทำข้อสรุปมาก็ดีเหมือนกัน จากฝายใหญ่ที่สร้างก็ดี แต่ไม่รู้ว่าจะไปทางไหน และน่าจะมาอธิบายว่าจะนำน้ำไปทางไหนบ้างและถ้าทำฝายแล้วน้ำปึงก็แห้ง ถ้าน้ำปึงแห้งก็จะไม่ได้ทำนา กว่าน้ำจะล้นคงไม่ได้ทำ ถ้าเป็นไปไม่ได้ถ้ามีเหมือง มีอะไรบอกให้เรารู้บ้างก็คงจะดี ก็ในส่วนข้อมูลที่ได้ ก็ไม่คิดเกินไปจากความเป็นจริงมีแต่ฝายที่เป็นของกรมส่งเสริมไม่ใช่เป็นของกรมชลประทาน ถ้าเป็นไม่ได้ น้อง ๆ อยากให้น้อง ๆ เชิญเขามาอธิบายอีกครั้ง เชิญไปแล้วครับแต่เขาไม่มา การสร้างฝายเมื่อก่อนเป็นการเอาน้ำเข้านาไม่ใช่เป็นการสร้างเขื่อน กรณีฝายยางพูดกันมาหลายครั้งแล้วข้อมูลไม่มีใครรู้จักจนถึงเวลาแล้วตัวฝายก็เสร็จ ปัญหาโดยตรงที่ตัวที่จะปล่อยน้ำออกมาจะผ่านที่ไหน ใช้งบที่ไหน จะใช้เงินกู้ของ ADB ใหม่ก็ไม่รู้ หรือจะเข้ากับนายทุนแล้วฝายเก่าจะทำไมจากที่พูดครั้งก่อน ชาวบ้านก็ถามว่าจะต้องเสียเงินใหม่การที่จะเอาน้ำเข้ามาใช้ประโยชน์กลัวใช้น้ำในราคาที่แพง ถ้าเป็นแบบนั้นชาวบ้านก็ไม่ตกลง เขาก็บอกว่าไม่เสียเงินและบอกว่าจะให้ชาวบ้านดูแลแต่เขาก็ไปสร้างบ้านเหมือนวัง จากเดิมเขามีโครงการสร้างบ้านพักให้แก่หัวหน้าเหมืองฝาย เมื่อไปดูงานที่เชียงราย เขาบอกว่าถ้าใครไม่เอาฝาย วันหลังถ้าไปเอาเขาไม่ให้แล้ว เขาจะติดมิเตอร์ใหม่ ไม่ติดครับ เขาจะทำปุมให้ ใครจะเอาฝายก็บอกเขางบประมาณได้มาจากไหน เอาง่าย ๆ บ้านดงเฉพาะปุมที่เห็น น้ำไปถึงหมดไหม ถ้าถามว่าใครใช้บ้างนี่แค่ 200 เมตร ถ้าหากว่าจะทำตรงนี้และปุมนี้จะทำอย่างไรผมเชื่อว่าโครงการของเขามีแล้วเพียงแต่ว่าใครสนใจ

เสนอมา เขาจะเอาไปกระตุ้นว่าชาวบ้านอยากได้ ส่วนของฝ่ายวังไฮ 3 บ้านควรจะติดตามข้อมูลแต่สู้เขาไม่ได้แล้วเพราะว่าเขาวางแผนเสร็จแล้วและข้อมูลทุกอย่างก็ไม่วุ่นวาย ผมเห็นเขามาสองก่อดัง

ระบบนี้ที่เขาส่งผมไปดูที่ฝ่ายแม่ลาวเขาจะแบ่งตามพื้นที่อย่างผู้ช่วยจันทร์จะเอาน้ำเข้าสวนถ้าเอาเข้าก็จะถูกปรับจะต้องทำหนังสือไปก่อน เช่น โອฟารเป็นหัวหน้าเหมืองฝ่ายจะต้องไปขึ้นรายชื่อไว้ก่อนจะได้เมื่อไหร่ก็ไม่รู้ นะครับ แต่สภาพที่ปลูกจะเป็นข้าวเป็นที่รับน้ำ เช่นอำเภอเวียงชัย ที่แน่ ๆ ปัญหาเฉพาะหน้าอีกไม่กี่วันถ้าหากเขาขึ้นลูกยาง 3 ลูกยาง บ้านเราเหนือแน่เหมือนกับวันที่ผ่านมามากุณฝนพอทนได้เพราะมีน้ำมาก แต่ถ้าฤดูแล้งคงไม่ได้ แต่ก่อนที่เขาจะทำฝ่ายเท่าที่จำได้มีชาวบ้านได้เขียนคำขอของบผ่านทาง สส. ว่าอยากได้งบประมาณมาซ่อมแซมฝายของเราและหลังจากนั้นก็มาสองก่อดังมารางวัด มาขุดดินและไปพิสูจน์ว่าทำได้ หรือไม่ได้ แต่สุดท้ายก็ออกมาเป็นฝ่ายลูกยาง ที่แรกความต้องการของชาวบ้านอยากจะได้งบประมาณมาซ่อมแซมฝายวังไฮให้ดีขึ้นและมาเป็นแบบนี้ก็ยุ่งเขาไปแปลโครงการที่หลัง เรามามองดูว่าพื้นที่ของ อำเภอเชียงดาว ส่วนมากจะเป็นของนายทุนใหญ่ ๆ เราลองดูพื้นที่ตั้งแต่บ้านแม่เตาไป สดาร์ป็อกของอนันต์ ปัญญาารุณ บ้านแม่ยะของนักการเมืองระดับท้องถิ่น นักการเมืองระดับชาติด้วยก็คือ สมพงษ์ อมรวิวัฒน์ เราไม่ได้ต่อต้านเพียงแต่ว่าถ้าน้ำไหลผ่านไปตรงนั้นมันน่าสงสัย ผมกลัวว่าน้ำจะต้องไหลไปแน่ ๆ จำได้ไหมว่าบ้านสบฮ้อยที่พูดกันว่าจั้งกรรมการตั้งแต่บ้านสบฮ้อยในจนถึงบ้านตอน เป็นกรรมการฝ่ายลูกยางร่วมแต่สิ่งที่น่ากลัวที่พ่อคำพูดเมื่อกี้ก็คือจะมีการกำหนดน้ำวัน คือ น้ำวันที่ เช่น บ้านทุ่งหลวงวันที่ 10 - 20 บ้านม่วงข้อง วันที่ 21 - 30 มันจะเป็นวัน แต่เมื่อสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจะทำให้ชาวบ้านไม่สามัคคีกัน มันจะไม่เหมือนฝ่ายวังไฮ ข้อมูลตรงนี้เผ่าจะมีการพูดคุยทบทวนกันและถ้าเป็นไปได้อาจจะต้องขอข้อมูลจากเขา แต่เขาคงไม่ให้ทำอะไร พรบ.ข้อมูลข่าวสารมาตรา 58 ก็มีอยู่ ไม่ใช่ข้อมูลความมั่นคงของชาติแต่เป็นข้อมูลความมั่นคงของชุมชน

ผมว่าถ้าเราปล่อยไว้นานไม่ตระหนักถึงภัยที่จะเข้ามาเรื่องฝ่าย หากละเลยไปที่หลังจะทำอะไรไม่ได้ นี่แหละอยากให้เราชี้แจงรายละเอียดให้ทางหน้าที่ของฝ่ายที่เกิดขึ้น เราทำอะไรไม่ได้แล้ว แต่อยากรู้ว่าเหตุการณ์ข้างหน้าจะเป็นอย่างไร หากเขาจะเก็บเงินชาวบ้านค่อว่ากันอีกทีและปัญหาเราก็ไม่รู้จะผ่านที่ของใครบ้างก็ไม่รู้ ตัวองค์กรจริง ๆ เป็นใครเราไปหาเขาดีไหม ก็ดีถ้าเรารวมตัวกัน ถ้าเขาบอกรายละเอียดต่าง ๆ ให้เราทราบเราก็พอใจ ถ้าหากผ่านที่ของเราแล้วจะเวดเคินได้ไหม เป็นสิ่งที่ต้องคิดอีกมาก อย่างเมื่อที่ช่วงฝนนี้ถ้าเขาขึ้นน้ำก็ไม่มีปัญหาและเขาจะเอามาคุยว่าเห็นไหมครับทำแล้วดี ไม่มีปัญหาครับ แต่ฤดูแล้งเหมือนกับช่วงที่ทดลอง เห็นชัดเลยว่าน้ำแห้งมาก ๆ ที่แรกเมื่อเขาจะทำเราก็คิดว่าดี ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ถ้ามีฝ่ายอีกเราก็คิดว่าดีจะได้ช่วยฝ่ายวังไฮบ้าง เหมือนกับที่ผ่านมา คิดว่าคณะกรรมการมาคุยกันอีกทีว่าจะไปเมื่อไหร่อาจจะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แต่ถ้าคุยเป็นกลุ่มใหญ่อาจจะยุ่ง ใหม ๆ เราก็คิดว่าดีแต่ถ้าเมื่อเห็นแล้วความคิดก็ตรงกันข้าม เพราะดูฝ่ายแล้วงง ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรเห็นรูเล็กนิดเดียวเราก็คงได้น้ำนิดเดียว เราลองสังเกตดูว่าเป็นอะไร ถ้าโครงการนี้มาเราจะเสียค่าใช้จ่ายอย่างไรถ้าเขาบอกว่าไม่เสียอะไร เราก็จะช่วยกันบันทึกไว้และเมื่อฝ่ายเสร็จหากเขาเก็บเงินค่าน้ำ โดยที่เราไม่รู้เรื่อง สมมุติว่าจะเอาน้ำเข้าสวน วันนี้เอาไม่ได้ พรุ่งนี้เอาไม่ได้ มะรืนนี้ก็เอาเข้าไม่ได้พิษผักเราก็ขายไม่เหลืออะไรเลย ฝ่ายวังไฮไม่ได้เดือดร้อนอะไรเอาเข้าเมื่อไหร่ก็ได้บางครั้งก็มีการถกเถียงกันบ้างนิด ๆ

หน้อย ๆ แต่ถ้าเป็นฝ่ายใหม่เราต้องไปขออนุญาตเขาก่อนว่าวันไหนเป็นวันไหน เราจะไปทำของเขาที่ไม่ได้ ความลึกของฝายนี้ประมาณ 2.5 เมตร ความกว้างประมาณ 2 เมตร ถ้าเอาน้ำอีกเส้นก็สุดแล้วแต่เขา เราก็แค่ถมแค่ถมลงที่ทำอะไรก็ได้ดูอย่างคนสมัยเก่าเขาทำได้ทุกอย่าง ผมอยากจะร่วมวิจารณ์ถึงแม้ว่าผมจะอยู่บนคอยไม่ได้เกี่ยวข้องกับอะไรอยากจะวิจารณ์ว่าระหว่าง เหมืองแบบเก่ากับเหมืองใหม่ เพราะปัจจุบันบ้านเมืองได้เปลี่ยนไปมีการพัฒนาต่างอย่างอาจไปเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านก็ได้ ผมจะชี้ให้เห็นว่าอันใหม่กับอันเก่าแตกต่างกันอย่างไรอันเก่าเป็นเหมืองดิน ปีหนึ่งเราก็เห็นเขาเกณฑ์คนไปลอกเหมือง เหมืองใหม่เป็นเหมืองคอนกรีตผมเห็นชาวบ้านของบประมาณจากทางราชการไปทำเหมืองคอนกรีต ทำให้ทำลายวิถีชีวิตของชาวบ้านส่วนประโยชน์ได้อย่างเดียว คือได้ใช้น้ำ แบบเก่าได้ใช้น้ำ ได้เกิดความสามัคคี ฝ่ายใหม่ทำลายวิถีชีวิตของชาวบ้าน ถ้าเป็นฝ่ายคอนกรีต ปลา ปู กุ้ง หอย ก็ไม่อยู่ ได้ใช้น้ำอย่างเดียว ชาวบ้านจะไปหา ปลา ปู ปลา กุ้ง หอย ก็ไม่ได้ เพราะน้ำมันเขียว ไม่เหมือนกับเหมืองเก่าถ้าของใหม่ เราต้องบ เสียค่าน้ำ และได้ใช้น้ำไม่ตรงกับความต้องการ วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไป

ครับมีอะไรจะเสริมอีกไหม เราจะถามข้อมูลเพราะตอนนี้ฝ่ายยางเสร็จแล้วและจะต้องมีการวางระบบท่อไม่ต่ำกว่า 1 - 2 ปี แน่ ถ้าหากวางท่อจะปล่อยน้ำใหม่ ถ้าไม่ปล่อย ฝ่ายยางจะมีประโยชน์อะไรใน 2 ปี เป็นคำถามที่เราเองน่าจะนำมาคิดกันดู สมมุติว่าปีที่เราจะสร้างใช้เวลา 2 ปี ในการสร้าง ถ้าฝ่ายยางยกระดับ ขึ้นน้ำก็ไม่พอใช้ ฝ่ายยางทิ้งไว้ 2 ปี ก็เสื่อม นะครับคิดว่าจะมีอะไรแนะเด็ก ๆ อีกไหม ถึงเวลาแล้วที่ชาวบ้านต้องทำเอง รวมตัวกัน ส่วนโครงการจะช่วยสนับสนุนและอาจจะประสานงานช่วย อยากจะไปดูกันอีกที เขาจะเอาน้ำกันช่วงไหน ช่วงที่จะเก็บเกี่ยวข้าวเขาก็ปิดน้ำ เราต้องช่วยกันคิดนะ ถ้าเขามอบให้ชลประทานเราต้องไปดูแผนก่อนที่เขาจะลงมือทำกัน มีอะไรก็ท้วงติงได้ ก่อนที่จะทำมีคนมาหาผม ถามว่าถ้าหากจะเอาน้ำมาตรงนี้ชาวบ้านจะว่าอะไรไหม ผมว่าชาวบ้านได้ผลประโยชน์ชาวบ้านก็คงจะว่าดีผมก็แอนตี้ADB อยู่แล้วดูที่ฝ่ายแม้วน้ำบ้านทุ่งหลุกเสียเงินไปเท่าไรแล้วขอชาวนาสร้างไว้ไม่ได้อะไรซักอย่าง

นายโอฬาร อ่องพะ
ผู้ประสานงานลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน
บันทึกการประชุม

รายงานการประชุมกลุ่มผู้ใช้น้ำ
การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างฝ่ายวังไฮและฝ่ายยางเชียงดาว (ครั้งที่ 2)
วันที่ 29 พฤษภาคม 2546
ณ ศาลาประชาคม โครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

เปิดประชุมเวลา 09.30 น.

วาระการประชุม

1. วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากกรณีการก่อสร้างฝายลูกยาง
2. ข้อเสนอของคณะกรรมการฯ กลุ่มผู้ใช้น้ำ
3. กิจกรรมที่จะดำเนินงานในเบื้องต้น

วาระที่ 1. : วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากกรณีการก่อสร้างฝายลูกยาง

ผู้ดำเนินการประชุม : นายนิคม พุทธา

ผู้ดำเนินรายได้ได้ชวนชาวบ้านพูดคุย แลกเปลี่ยน และซักถามปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการทดลองปิดฝายลูกยางเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2546 ก่อนส่งมอบให้แก่กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานในวันที่ 31 พฤษภาคม 2546 แต่เนื่องจากจากฝายที่สร้างเสร็จมีขนาดใหญ่กว่าฝายดั้งเดิมมาก โดยมีความกว้างถึง 72 เมตร ความสูงของสันเขื่อนประมาณ 3 เมตร ทำให้ระดับน้ำที่กักเก็บเริ่มท่วมพื้นที่ทำกินของชาวบ้านเป็นพื้นที่นับสิบไร่

สรุปจากการที่ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากการทดลองปิดฝายยาง สะท้อนให้เห็นปัญหาที่สามารถสรุปออกมาได้ประเด็นดังต่อไปนี้

- เมื่อฝายยางทำงานและกักเก็บน้ำส่งผลกระทบต่อการใช้น้ำของชาวบ้าน ทำให้เกิดน้ำท่วมในพื้นที่ที่อยู่เหนือฝายยาง โดยเฉพาะสวนผลไม้ของชาวบ้าน (หรือสามารถเรียกได้ว่าเขื่อนขนาดย่อมเลยทีเดียว) ส่วนพื้นที่ที่อยู่ตอนล่างทางด้านทิศใต้ของเขื่อนก็จะได้รับน้ำที่รอวันเวลาจากการปล่อยน้ำจากฝายลูกยางเท่านั้น ซึ่งชาวบ้านยังไม่ทราบแน่ชัดว่าระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร
- การปิดฝายลูกยางส่งผลกระทบต่อแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชาวบ้านจำนวนที่อยู่ทางทิศใต้ของเขื่อนเนื่องจากจะทำให้ปริมาณน้ำที่ไหลมายังแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลามีปริมาณที่ไม่คงที่ และอัตราการไหลของน้ำไม่เป็นไปโดยธรรมชาติ เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศที่อยู่บริเวณทิศใต้ของฝายยาง ทำให้ปลาไม่สามารถวางไข่ได้ตามฤดูกาล ความอุดมสมบูรณ์

ของธรรมชาติจะเปลี่ยนแปลงไปทันที และปลาจำนวนมากที่ชาวบ้านได้ร่วมกันดูแลรักษา รวมทั้งปลาที่อยู่ในสายน้ำแม่ปิง ไม่สามารถอพยพโยกย้ายได้ตลอดทั้งสายลำน้ำ

- ความรู้ ความเข้าใจ และการได้รับข้อมูลข่าวสารของชาวบ้านต่อการจัดการ การบริหาร จัดส่งน้ำนั้น ชาวบ้านไม่สามารถรับรู้ได้ว่า คลองส่งน้ำดังกล่าวนั้นจะไปทิศทางไหน เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงแล้วเสร็จ
- คณะกรรมการเหมืองฝาย ตั้งข้อสังเกตว่า หากมีการดึงน้ำไปใช้ที่อื่นจริงแล้ว น้ำที่มีอยู่ ในการหล่อเลี้ยงเหมืองฝายเดิม จะไม่พอใช้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูแล้ง
- ต้องการให้หน่วยงานที่รับผิดชอบมาชี้แจงรายละเอียดให้ชาวบ้านทราบ
- คำถามก็คือว่า อำนาจในการบริหารจัดการน้ำ เปิด ปิด อยู่ที่ใคร
- ปัญหาที่ตามมาในอนาคต ในขณะปล่อยน้ำ จากฝายยาง ฝายวังโฮเดิม จะได้รับความเดือดร้อน จากปริมาณน้ำที่ทะลักออกมาจำนวนมาก

วาระที่ 2 : ข้อสรุปของคณะกรรมการ

1. ไม่ได้คัดค้าน
2. แต่ทำอย่างไรที่จะทำให้เกิดประโยชน์กับชาวบ้านมากที่สุด
3. ป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมา
4. เมื่อเกิดปัญหาแล้ว โครงการที่ดำเนินการ จะต้องรับผิดชอบ

วาระที่ 3 : กิจกรรมที่จะดำเนินงานในเบื้องต้น

1. ประชุมชี้แจงสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ 3 หมู่บ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. ตั้งคณะทำงานเพื่อติดตามโครงการ (วันที่ 2 มิถุนายน 2546)

สรุปประเด็นปัญหาหลักที่ชาวบ้านต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาชี้แจงและแก้ไขปัญหา

1. การบริหารจัดการน้ำ หลังจากโอนให้กรมชล จะมีการบริหารจัดการน้ำอย่างไร
2. ชาวบ้าน (กลุ่มเกษตรกร) จะมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการใช้น้ำในลักษณะของคณะกรรมการ
3. คลองส่งน้ำจะออกมาในลักษณะไหนและจะไปในทิศทางไหน และชาวบ้านจะต้องได้รับรู้ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง
4. จะมีหลักประกันอะไร ที่จะบอกชาวบ้านว่า จะไม่มีการจัดเก็บค่าน้ำ และค่าดินทุน

กิจกรรมต่อไปในภาคบ่าย คณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำลงพื้นที่เพื่อไปดูพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการทดลองปิดฝายลูกยาง

ปิดการประชุมเวลา 12.00 น.

นายโอฬาร อ่องพะ

ผู้สรุปและบันทึกการประชุม

รายงานการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย
โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคเหนือ กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน
ตั้งแต่เดือนเมษายน - มิถุนายน 2546

วิธีการได้มาซึ่งข้อมูล : จากเอกสารเบื้องต้น, จากการสัมภาษณ์และถอดเทป และพูดคุยกลุ่มย่อย

การจัดการน้ำและระบบเหมืองฝาย

ความเป็นมา

อำเภอเชียงดาว เป็นต้นกำเนิดของสายน้ำแม่ปิงที่มีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก พื้นที่สองฝั่งจะมีชุมชนที่เป็นทั้งคนเมืองถิ่นไทยล้านนาดั้งเดิม และชุมชนเมืองเข้ามาอาศัย โดยใช้ประโยชน์จากลำน้ำแม่ปิงในการประกอบอาชีพและใช้ในชีวิตประจำวัน ใช้ในการเกษตรกรรม ใช้ในการอุปโภคบริโภค และยังใช้เป็นแหล่งหาอาหารของชุมชน เช่น การหาปลา ปูกุ้ง เป็นต้นและลำน้ำแม่ปิงยังใช้ในการประกอบพิธีต่างๆ ใช้เป็นที่ท่องเที่ยวในเทศกาล ซึ่งนับว่ามีประโยชน์อย่างมาก และอีกประการหนึ่งก็คือ การใช้น้ำจากลำน้ำแม่ปิงผันเข้าสู่มาโดยการสร้างฝายคอกหลักโดยการใช้หิน ไม้ กระสอบทรายกันน้ำซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีมานาน ดังมีประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ของชาวบ้านในพื้นที่รับน้ำ ทั้ง 3 หมู่บ้าน ผ่านคำบอกเล่า และบันทึกทางเอกสารที่ไม่เป็นทางการของผู้เฒ่าผู้แก่ต่อไปนี้

ฝายวังโฮของชาวนาท้องสามหมู่บ้าน คือ บ้านม่วงฆ้อง บ้านดง บ้านทุ่งหลุก สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2445 โดยใช้ไม้ลำยาว 4 คอก ตกเป็นแถว แล้วทำปากลงกันหาหินใส่จนสำเร็จและช่วยกันขุดลำเหมือง จนได้นำน้ำเข้านา ผู้เฒ่าเล่าว่าใช้ได้แค่ 2 ปี น้ำปิงนอง ไม้ซุงไหลมาจนทำให้ฝายขาด ชาวนาก็เลยทิ้งให้ฝายวังโฮร้างไปประมาณ 3 ปีต่อมา พ่อท้าวสิงห์ได้เป็นผู้นำชาวบ้านช่วยกันสร้างฝายวังโฮอีกครั้งในปี พ.ศ. 2450 ก็ใช้วิธีเดิมโดยการคอกหลักไม้ลำขับปากเข้าขนานเป็นช่องๆช่วยกันหาหินใส่จนได้นำน้ำเข้านา ในครั้งนี้ใช้ได้ประมาณ 4 ปี ฝายก็ขาดอีก พ่อท้าวสิงห์ก็เลยปล่อยให้ฝายร้างอีกจนถึง พ.ศ. 2457 เจ้าราชท่านอยู่เวียงเชียงใหม่ ท่านขึ้นมาเที่ยวหาพ่อท้าวสิงห์ ท่านก็ได้เห็นที่ดินพอที่จะเอาเป็นที่นาได้เจ้าราชท่านก็เลยพักอยู่บ้านพ่อท้าวสิงห์ ท่านล้มไม้ซุงเป็นนาได้ 100 ไร่ ในปี พ.ศ. 2460เมื่อได้เนื้อที่นาแล้ว เจ้าราชกับพ่อท้าวท่านปัญญาร่วมกับชาวบ้านรุ่นเก่าช่วยกันสร้างฝายวังโฮขึ้นมาอีกครั้ง ท่านใช้หลักไม้ 2 คอก 3 คอก หลักไม้ลำ 4 คอก ตกใช้ปากลงกันอย่างเก่า ขุดลอกลำเหมืองให้ใช้ได้ดังเดิมเจ้าราชอยู่ได้ 7 ปีก็กลับเวียงใหม่ให้เจ้าสมลูกของท่านขึ้นมาดูแลนาแทน พ่อท้าวท่านปัญญาก็ให้พ่อน้อยแปลงลูกของท่านดูแลฝายวังโฮต่อ ปี พ.ศ. 2467พ่อน้อยแปลงดูแลฝายวังโฮ ได้ 8 ปี ท่านก็ลาออกไปพ่อดัน เมืองมิ่ง เริ่มเป็นแก่งฝายตั้งแต่นั้นมา ในปี พ.ศ.2475 พ่อฮ้อยตัน เมืองมิ่งเป็นแก่งฝายได้ 15 ปีเกิดเหตุการณ์ฝายขาด 2

ครั้งก็ช่วยกันสร้างจนได้ใช้น้ำเข้ามา มาถึง พ.ศ. 2490 พ่ออุ้ยตันก็ลาออก พ่ออุ้ยอุ้นมาเป็นแก่ฝ่ายต่อในปี 2490 เป็นได้ 4 ปีก็ลาออก พ.ศ. 2494 ให้พ่ออุ้ยหนาน ชิดโหลืองเป็นแก่ฝ่ายแทนจนถึง พ.ศ. 2500 ก็ลาออก พ่อหลวงเอือน โดเหลือง เป็นแก่ฝ่ายแทน มาปี พ.ศ. 2506 ฝ่ายชาตอีกคราวนี้พ่อหลวงเอือนก็ให้เอาหลักไม้ไผ่ 2 ทอก 3 ทอก ไร่ละ 20 เล่มหลักไม้ลำ 4 ทอก ไร่ละ 5 เล่ม ไม้ค้ำว 8 ทอกคนละ 5 เล่ม เสวียนคนละ 3 ลูก 2 ทอก 4 ทอก ใช้ก่อนหินขนาด 50 เซนติเมตร วัดผ่าศูนย์กลาง 4 นิ้ว ไร่ละ 30 ลูกชวานาช่วยกันสร้างได้ 1 เดือนจนสำเร็จ พ่อหลวงเอือนเป็นแก่ฝ่ายจนถึงพ.ศ. 2509 ท่านก็ลาออกให้พ่อหลวงแสน หมู่ 6 เป็นแก่ฝ่ายแทน พ่อหลวงแสนเป็นได้ 1 ปี ฝ่ายก็ชาตอีก ชวานาก็ช่วยกันสร้างขึ้นมาอีก พ.ศ. 2512 พ่อหลวงแสนลาออกเอาพ่อหลวงเอือนกลับมาเป็นแก่ฝ่ายอีกครั้ง จนถึงพ.ศ. 2514 พ่อหลวงเอือนให้เอาหลักใหญ่ขนาด 15 ซม. ยาว 10 ทอกใช้ลูกค้ำหนัก 100 กิโลกรัมมาตอก ใช้แรงงานวันละ 15 คน ทำได้เดือนครึ่งเก็บเงินชวานาซื้อหินมาใส่ ตั้งแต่นั้นมาชวานาก็เก็บเงินซื้อหินมาซ่อมทุกปี พ่อหลวงเอือนลาออก พ่อหลวงทอง ดาวแสงเป็นแก่ฝ่ายแทน พ่อหลวงทองลาออก กำนันศรีทน ดาวแสงเป็นแก่ฝ่ายแทน กำนันศรีทนลาออก นายแก้ว ชีธรรมเข้ามาเป็นแก่ฝ่ายต่อ นายแก้ว ชีธรรมออกได้นายมา ฟ่องไหลเป็นประธานแก่ฝ่ายมาจนถึงบัดนี้อายุฝ่าย 98 ปี

เหมืองฝ่ายวังไฮตั้งอยู่ในพื้นที่เป้าหมาย 3 หมู่บ้านคือ บ้านม่วงข้อง บ้านคง บ้านทุ่งหลอกอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอยางตลาด จังหวัดชัยภูมิ โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้ คือ ทิศเหนือ จรดบ้านไครสภาวคาม ตำบลปึงโค้ง อำเภอยางตลาดทิศใต้จรด บ้านแม่ทะ ตำบลเชียงดาว ทิศตะวันออกจรดป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว ทิศตะวันตก จรด เทศบาลตำบลเชียงดาว

ฝ่ายวังไฮมีพื้นที่รองรับน้ำ 3 หมู่บ้าน มีจำนวนพื้นที่การเกษตรประมาณ 1,012 ไร่ ชุมชนดังกล่าวยังมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานตามลำน้ำแม่ปึง ซึ่งชุมชนดั้งเดิมเป็นคนเมืองถิ่นไทยล้านนา

ในปี พ.ศ. 2471 ชุมชนเริ่มมีการขยายตัวชาวบ้านได้เข้ามาอาศัยอยู่สองฝั่งลำน้ำปึงมากขึ้นชุมชนมีการทำมาหากิน มีอาชีพทำนาเป็นหลักซึ่งส่งผลให้ชุมชนได้นำน้ำเข้าสู่ที่นา โดยเริ่มจากบ้านคงกับบ้านทุ่งหลอกร่วมกันขุดเหมืองฝ่ายลัดเลาะไปตามทุ่งนาและไปบรรจบที่บริเวณทิศเหนือของบ้านม่วงข้อง ซึ่งจุดที่บรรจบชาวบ้านเรียกว่า "หัวฝ่าย" ฝ่ายวังไฮได้หล่อเลี้ยงชีวิตมานานกว่า 100 ปีและทำให้เกิดวิถีการผลิตแบบเกษตรกรรมที่ให้ความสำคัญกับการจัดการน้ำแบบระบบเหมืองฝ่ายซึ่งเป็นระบบที่สามารถสร้างความเท่าเทียมในการเข้าถึงน้ำของคนในชุมชน และมีระบบดูแลรักษาสายน้ำปึง รวมทั้งมีการจัดระบบการควบคุมการใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน

ชุมชนได้สร้างระบบเหมืองฝ่ายแสดงถึงการปรับตัวของมนุษย์เพื่อดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี การสร้างเหมืองฝ่ายไม่เกิดขึ้นมาอย่างลอยๆ แต่ได้สร้างขึ้นมาโดยชุมชนใช้ความรู้ที่สะสมกันมาแต่บรรพบุรุษ ชุมชนยังได้สร้างคุณค่าการใช้น้ำควบคู่เพื่อสร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ชุมชนได้ใช้ความรู้หลายด้านในการสร้างเหมืองฝ่าย เพื่อให้เกิดการใช้น้ำอย่างยั่งยืน

เหมืองฝายวังไฮมีลักษณะเป็นฝายทิ้ง ดอกหลักไม้ ซึ่งฝายลักษณะพิเศษ และเป็นฝายที่กันน้ำปิง เหมืองฝายวังไฮมีลูกฝายประมาณ 200 ลูก มีความสูง 400 เมตร วัดจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ลำเหมืองมีความยาวประมาณ 6 กิโลเมตร

ระบบเหมืองฝายที่ถือว่าเป็นอีกระบบหนึ่งของการจัดการน้ำโดยอาศัยองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการ โดยใช้เศษวัสดุจากชุมชน ไม่ว่าจะเป็น หิน ทราย ไม้ที่นำมาดกหลักเสาเพื่อกันน้ำปิงยกระดับให้สูงขึ้น เพื่อส่งน้ำเข้าสู่เหมืองฝายวังไฮ ไหลไปหล่อเลี้ยงที่นาของชุมชน ที่อาศัยอยู่ด้านล่าง รวมทั้งการมีคันคลองส่งน้ำที่ไหลผ่าน 3 หมู่บ้านเพื่อการอุปโภคบริโภค มีการกระจายจัดสรรน้ำให้กับลูกฝาย

พื้นที่ที่ใช้ประโยชน์จากฝายวังไฮ

จำนวนพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์จากเหมืองฝายวังไฮ คือ บ้านม่วงข้อง บ้านดง บ้านทุ่งหลุก รวมพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1012 ไร่ และมีสมาชิกที่ใช้ประโยชน์จากเหมืองฝายมากกว่า 200 ครอบครัว ซึ่งแบ่งได้ดังนี้

บ้านม่วงข้อง

พื้นที่ทำการเกษตร 232 ไร่

จำนวนผู้ใช้น้ำ 52 ราย

หลังจากฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ชาวนาจะทำการปลูกพืชไร่พืชสวนจำพวกหอม กระเทียม ผักกาดขาว มันฝรั่ง มะเขือ ถั่วเหลือง กระหล่ำ พริก กวางตุ้ง และมีพื้นที่บางแห่งปลูกลิ้นจี่กับส้มโอ 2 ไร่

บ้านดง

พื้นที่ทำการเกษตร 392 ไร่

จำนวนผู้ใช้น้ำ 52 ราย

หลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว ชาวนาจะปลูกพืชไร่พืชสวนข้าวโพด มันฝรั่ง ถั่วเหลือง มะเขือยาว กระเทียม นอกจากนี้ยังมีเกษตรกรที่มีสวนลิ้นจี่อีกจำนวนหนึ่ง

บ้านทุ่งหลุก

พื้นที่ทำการเกษตร 388 ไร่

จำนวนผู้ใช้น้ำ 66 ราย

หลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว ชาวนาจะปลูกพืชไร่พืชสวน ข้าวโพด ถั่วเหลือง กระหล่ำดอก กระหล่ำปลี แตงกวา กระเทียม

หมายเหตุ ข้าวโพด กะหล่ำ มะเขือ ถั่ว ใช้น้ำน้อย

ระบบการบริหารจัดการเหมืองฝาย

จะมีการแบ่งน้ำและบังคับน้ำโดยการทำลำเหมืองเล็กหรือ "นต" เข้านา โดยที่ชาวนาจะไม่ปล่อยน้ำไหลไปตามยถากรรม แต่จะมีการบังคับทิศทางน้ำไหลของน้ำ ระบบเหมืองฝายที่ถือว่าเป็นอีกระบบหนึ่งของการจัดการน้ำโดยอาศัยองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการโดยใช้เศษวัสดุภายในชุมชนไม่ว่าจะเป็นหิน ทราบ ไม้ที่นำมาดักหลักเสาไม้เพื่อกั้นการไหลของน้ำ รวมทั้งมีการนำดินและกระสอบทรายมาทำกันให้มีระดับลำน้ำสูงขึ้น เพื่อส่งน้ำเข้าสู่ลำเหมือง ไหลไปหล่อเลี้ยงที่นาของชุมชนรวมทั้งมีการคันคลองส่งน้ำที่ไหลผ่าน 3 หมู่บ้าน เพื่อการอุปโภคบริโภค มีการกระจายจัดสรรน้ำให้กับลูกฝาย มีข้อตกลงมีสัญญาประชาคมว่าด้วยการจัดสรรน้ำ รับน้ำเข้าที่นา มีการจัดการดูแลซ่อมแซมเหมืองฝายทุก ๆ ปี รวมไปถึงบดลงโทษสำหรับผู้ที่ทำให้เกิดความผิดหรือฝ่าฝืนกฎของระบบเหมืองฝาย ฉะนั้นแก่ฝายจึงเป็นบุคคลที่สำคัญที่ถูกเลือกมาจากชุมชนเป็นตัวแทนของชุมชนจะต้องมีความเป็นธรรม จัดสรรน้ำให้กับลูกสมาชิกฝายได้ใช้กันอย่างทั่วถึง ซึ่งแต่ก่อนจะมีการแบ่งน้ำกันเป็นนิ้ว โดยระดับของการกั้นน้ำจะมีลำดับลดหลั่นกันลงไป เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม โดยพื้นที่ที่ได้รับน้ำเป็นลำดับสุดท้ายจะต้องไม่เดือดร้อน เช่น หมู่บ้านแรกกั้นลำเหมืองโดยใช้ไม้ 3 นิ้ว หมู่บ้านที่ 2 ไม้ไม่เกิน 2 นิ้ว หมู่บ้านสุดท้ายจะใช้ประโยชน์จากน้ำที่เหลือจาก 2 หมู่บ้านแรก แต่ปัจจุบันน้ำพอเพียงต่อการใช้ประโยชน์ ไม่ต้องมีการแบ่งสรรกันเหมือนแต่ก่อน การจัดน้ำในระบบเหมืองฝายวังไธที่ผ่านมามีคณะกรรมการซึ่งประกอบไปด้วย แก่ฝายหรือประธาน คณะกรรมการฝายและสมาชิกลูกฝาย

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง

คนเหนือถิ่นไทยล้านนามีความเชื่อของการดูแลรักษาน้ำ ความคู่ไปกับเรื่องของการเลี้ยงผีฝาย เพราะมีความเชื่อว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งที่ดิน ป่าไม้ สัตว์ แหล่งน้ำ มีผีป่า ผีน้ำ กลุ่มครองดูแลรักษาอยู่ ชุมชนที่ใช้น้ำ ไร่ป่า จึงควรที่จะบูชาเคารพเหมือนหนึ่งว่าท่านได้คอยปกป้องรักษาแหล่งน้ำให้ชุมชนได้ใช้การเลี้ยงผีฝายของชุมชนของฝายวังไธจะทำการเลี้ยงผีฝายในช่วงฤดูกลางเก็บเกี่ยวหรือในช่วงเดือนพฤษภาคม ซึ่งการประกอบพิธีกรรมสมาชิกลูกฝายจะมาช่วยกันจัดเตรียม เครื่องไทยทาน บูชาทำพิธีบริเวณหัวฝายพร้อมกับการฆ่าวัวเพื่อสักการะบูชาผีฝายโดยมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนประเภทของสัตว์ที่ เช่น ไก่ เช่น ไก่ 2 ปี เลี้ยงไก่สลับวัว 1 ปี เป็นต้น พร้อมกับดอกไม้ธูปเทียน เหล้าขาว บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้กลุ่มครองดูแลรักษาเหมืองฝายที่ชุมชนได้ประโยชน์ตลอดฤดูกาล การเลี้ยงผีฝายเป็นความเชื่อที่ปฏิบัติกันมายาวนาน และได้สื่อถึงการสร้างความเข้าใจความสามัคคีและความร่วมมือของชุมชนในพิธีกรรม พิธีกรรมยังเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พิธีบวชปลา เป็นต้น

กฎระเบียบผู้ใช้น้ำ

การสร้างข้อตกลงที่เป็นธรรม และดูแลธรรมชาติ ข้อตกลงของฝ่ายวังไฮคือ

1. ในแต่ละครัวเรือนจะต้องนำพื้นที่นามาเป็นฐานมาคำนวณของแรงงานที่จะเข้ามาดูแลฝ่าย เช่น ที่นา 1 - 10 ไร่ เท่ากับ 1 แรง 10 ไร่ขึ้นไป เท่ากับ 2 แรง ซึ่งในปัจจุบันมีฝ่าย 200 ลูก เท่ากับ 200 แรง
2. จะมีการเก็บเงินเป็นค่าบำรุงดูแลเหมืองฝ่ายไร่ละ 20 บาท และมีการเอาแรงกันไปร่วมกันตอกหลักเสา
3. ถ้าหากว่าครัวเรือนไหนไม่ไปช่วย หรือไม่ให้ความร่วมมือทางคณะกรรมการฝ่ายจะไม่ให้นำน้ำใช้อีก
4. ถ้าหากขาดงานจะถูกปรับเป็นเงิน 150 บาท
5. ในการฝากการฝ่ายกับกรรมการฝ่ายหรือกำนันนั้นจะรับได้ไม่เกินคนละ 20 ไร่ รวมทั้งที่ของตัวเอง หรือจะว่าจ้างคนอื่นมาทำแทนได้ ในกรณีที่ฝากนั้นคิดเป็นไร่ละ 200 บาท
6. หลักเสาที่จะนำมาตอกฝ่ายนั้นชาวบ้านจะต้องนำมาเอง

ในข้อตกลงหรือกฎเกณฑ์นั้นเมืงทองโทะสำหรับผู้ละเมิดกฎเกณฑ์หรือข้อตกลงในการกันฝ่ายโดยหลักเสาดังกล่าวได้มีการกำหนดเกณฑ์ดังนี้

หลักสั้น	ไร่ละ	20	เล่ม
หลัก 2 คอก	แรงละ	10	เล่ม
หลัก 3 คอก	แรงละ	5	เล่ม
หลัก 8 คอก	แรงละ	8	เล่ม

ในส่วนของการลงมือทำงานทุกคนที่เป็นลูกสมาชิกฝ่ายจะต้องไปช่วยกันตอกเสาไม้ดังกล่าวเพื่อซ่อมแซมบำรุงเพื่อสามารถยกระดับน้ำสูงขึ้น เพื่อให้น้ำไหลเข้าที่นาของชุมชนอย่างทั่วถึงตลอดทั้งปี

และในปี 2546 นี้ได้ทำการจัดตอกฝ่ายในวันที่ 27 เมษายน โดยการใช้ไม้หลัก 3 คอก 15 เล่ม ต่อแรงงาน ไม้ผ่าแรงละ 2 เล่มสำหรับไว้เป็นทางเดิน โดยปีนี้เป็นปีที่หามาจะต้องนำมาเอง เนื่องจากที่ผ่านมาแก่ฝ่ายได้ทำการขออนุญาตทางป่าไม้เพื่อนำไม้มาตีฝ่ายซึ่งใช้ไม้จำนวนมากทำให้ต้องตัดไม้ทำให้มีผู้ไม่ประสงค์ดีทำการแอบอ้างตัดไม้มาใช้ประโยชน์ส่วนตน โดยการอาศัยการเข้าไปตัดไม้ทำฝ่าย เพื่อให้ไม่เป็นที่ยอมรับ ปีนี้เลยให้เอามากันเอง หลังจากตอกฝ่ายเสร็จจะต้องทำการปิดปากเหมืองเพื่อที่จะทำการลอกลำเหมืองให้น้ำไหลสะดวกขึ้น ในการลอกลำเหมืองนั้นจะแบ่งเขตรับผิดชอบเป็นหมู่บ้านไป

บทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการ

1. จัดสรรน้ำให้แก่พื้นที่นาตามข้อตกลงของชุมชนให้เกิดความเป็นธรรม ทุกคนสามารถใช้น้ำอย่างเท่าเทียมกัน

กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ อ. เชียงดาวได้ยื่นหนังสือไปถึงหน่วยที่ดำเนินการสร้างฝายยางให้มีการศึกษาผลกระทบและชี้แจงข้อมูลให้ชาวบ้านในพื้นที่ทราบด้วย แต่จนถึงปัจจุบันหน่วยงานที่รับผิดชอบในการสร้างฝายยางไม่ได้มีการดำเนินการใดๆ และบอกชาวบ้านว่าการสร้างฝายยางจะไม่มีผลกระทบต่อชุมชน

ที่มาที่ไปของปฏิบัติการด้านสิทธิชุมชนในกรณีนี้เกิดจากการชาวบ้านที่เป็นคณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำฝายวังไฮได้ตั้งคำถามกับโครงการพัฒนาของรัฐที่เกิดขึ้นจากการก่อสร้างฝายยางขนาดใหญ่ในพื้นที่ที่อยู่เหนือฝายเดิมของชาวบ้านไป เพียงแค่ไม่กี่กิโลเมตร จากพื้นที่รับน้ำเดิมที่ฝายวังไฮใช้จำนวน 1,012 ไร่ ฝายยางที่ก่อสร้างใหม่ จะมีพื้นที่รับน้ำทั้งสิ้น 10,144 ไร่ ก่อให้เกิดประเด็นคำถามและกรณีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำเดิมที่ได้ตั้งคำถามต่อฝ่ายยางแห่งใหม่ว่าจะมีการจัดการน้ำอย่างไร

ทั้งนี้ทีมวิจัยได้เปรียบเทียบกับกรณีศึกษาเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล¹ ที่เกิดขึ้นมาจากสาเหตุที่ใกล้เคียงกันคือ กลุ่มองค์กรเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่งัดต้องการให้หน่วยงานรัฐเข้ามาช่วยเหลือในการเสริมสร้างความแข็งแรงของฝายเพื่อแก้ปัญหาฝายพังในช่วงฤดูฝน และกรมชลประทานได้ใช้เงื่อนไข ข้อเรียกร้องดังกล่าวเสนอโครงการสร้างเขื่อนแม่งัด เนื่องจากอ้างว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาในเรื่องลุ่มน้ำได้อย่างถาวร และเมื่อเขื่อนได้ถูกสร้างเสร็จแล้วได้มีการขยายพื้นที่รับน้ำชลประทานไปยังพื้นที่รับน้ำของระบบเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่งัดเนื่องจากคาดหมายว่าน้ำในเขื่อนจะเพียงพอต่อความต้องการในพื้นที่เป้าหมายได้ทั้งหมด แต่อย่างไรก็ตามเมื่อระบบเหมืองฝายเดิมถูกรวมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบชลประทานหลวง ได้มีผลกระทบต่ออำนาจในการจัดการน้ำขององค์กรเหมืองฝายเดิมทันที เพราะเนื่องจากอำนาจในการจัดการน้ำได้เปลี่ยนมือไปอยู่ในมือของเจ้าหน้าที่ชลประทาน ด้วยเหตุนี้หัวหน้าเหมืองฝายซึ่งเปรียบเสมือนนักปราชญ์ชาวบ้านที่เชี่ยวชาญในการจัดการน้ำ ในระบบแก้มือแก้มฝายดั้งเดิมนั้นได้ถูกปรับบทบาทและความรับผิดชอบไปเป็นแค่เพียงผู้จัดสรรน้ำในระดับคลองซอยและระดับไร่นาตามแต่ที่ได้รับมอบหมายจากหน่วยงานภาครัฐ สะท้อนให้เห็นปัญหาที่ร้ายแรงที่เกิดขึ้นคือชุมชนไม่สามารถใช้สิทธิและภูมิปัญญาเดิมของตนเองในการจัดการทรัพยากรน้ำในไร่นาของตนเองได้อีกต่อไป

ผลของปฏิบัติการด้านสิทธิชุมชนของกลุ่มผู้ใช้น้ำจากฝายวังไฮก็เช่นเดียวกัน ชาวบ้านเกรงว่าหากมีการจัดการน้ำด้วยระบบใหม่ซึ่งจากซึ่งเริ่มดำเนินการก่อสร้างมาตั้งแต่ปี 2542 โดยใช้งบประมาณจำนวน 311.89 ล้านบาท ตันวัตถุประสงคืที่มาที่ไปคล้านกับเขื่อนแม่งัดที่ชาวบ้านได้ร้องขอให้หน่วยงานราชการใช้งบประมาณเพื่อซ่อมแซมฝายดั้งเดิมเนื่องจากมีสภาพทรุดโทรมและต้องซ่อมแซมทุกปี

แต่ สส. ที่รับเรื่องราวในพื้นที่กลับดำเนินการให้มีการก่อสร้างฝายลูกยางขนาดใหญ่และจะมีการส่งมอบให้กับกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานในวันที่ 31 พฤษภาคม 2546 นี้

¹ พรทิพย์ บุญครอง, บทเรียนการจัดการน้ำสำหรับประเทศไทย, *ถอดรหัสสังคมอย่างยั่งยืน*, กรุงเทพฯ, 2546, หน้า 59

และเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2546 กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานเริ่มทดลองกักเก็บน้ำ แต่เนื่องจากฝายที่สร้างเสร็จมีขนาดใหญ่กว่าฝายดั้งเดิมมาก โดยมีความกว้างถึง 72 เมตร ความสูงของสันเขื่อนประมาณ 3 เมตร ทำให้อัตราการกักเก็บน้ำที่กักเก็บเริ่มท่วมพื้นที่ทำกินของชาวบ้านเป็นพื้นที่นับสิบไร่

ชาวบ้านในพื้นที่ได้ลุกขึ้นมาตอบโต้การปฏิบัติการของส่วนราชการด้วยการออกไปถ่ายรูป เก็บข้อมูลในพื้นที่ได้รับผลกระทบจากการทดลองปิดฝายยาง และได้แสดงความเห็นดังนี้

นายอาทิตย์ พรมเสน² กล่าวว่า ปัจจุบันแม้ว่าปริมาณน้ำจะไม่เต็มในระดับที่กักเก็บ แต่ก็ได้ท่วมพื้นที่ทำกินของชาวบ้านไปกว่า 15 ไร่แล้ว และหากเต็มระดับกักเก็บที่ 3 เมตรเมื่อไรพื้นที่ที่จะถูกน้ำท่วมต้องมีไม่ต่ำกว่า 30-40 ไร่แน่นอน แต่ปรากฏว่าหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินการสร้างฝายยางดังกล่าวก็ไม่ได้แสดงความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน ทั้งที่ผ่านมานั้นชาวบ้านได้เรียกร้องให้มีการศึกษาผลกระทบต่างๆรวมทั้งชี้แจงให้ชาวบ้านทราบ แต่ข้อเรียกร้องดังกล่าวไม่ได้รับการตอบสนอง

ผู้ใหญ่บ้านหนองจอกกล่าวว่าพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วมซึ่งมีพื้นที่กว่า 15 ไร่นั้นเป็นพื้นที่ของชาวบ้านจำนวน 9 รายซึ่งอยู่เหนือฝาย โดยส่วนใหญ่ปลูกสาคู ข้าวโพด ถั่วลิสง ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วเหลือง หรือล้มตายคนและชาวบ้านคนอื่นพร้อมที่เอาเอาเรื่องกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

นายสุชิน งามนิยม³ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการเหมืองฝาย อ.เชียงดาว กล่าวว่าขณะนี้ชาวบ้านไม่รู้ข้อมูลใด ๆ เลย เช่น การขุดคลองส่งน้ำไปที่ไหนบ้างชาวบ้านก็ยังไม่รู้ นอกจากนี้กรณีการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเปิดปิดน้ำก็ยังไม่มีการชี้แจงว่าจะเป็นอย่างไและที่สำคัญคือพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วมนั้นก็ยังไม่มีการหน่วยงานใดแสดงความรับผิดชอบต่อ

นายสุชินแสดงความห่วงใยออกมาว่าคณะกรรมการเหมืองฝายนั้นตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะสิทธิการใช้น้ำรวมถึงการจัดการน้ำตนเองว่าหากปล่อยให้เป็นอย่างนี้ต่อไปชาวบ้านจะทำมาหากินลำบากเพราะไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ จึงหารือกันว่าต่อไปนี้ต้องตั้งคณะกรรมการขึ้นมาอีกชุดเพื่อศึกษาติดตามตรวจสอบการจัดการน้ำของเจ้าหน้าที่

ทั้งนี้ โครงการฝายยางเชียงดาว เริ่มมีแนวคิดในการดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ.2539 และเริ่มลงมือดำเนินการก่อสร้างเมื่อปี 2542 โดยอยู่ในความรับผิดชอบของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม(สมัยนั้น)โดยใช้งบประมาณในการก่อสร้างทั้งสิ้น 311.89 ล้านบาทตามข้อมูลที่ได้มาในขั้นต้น

รวบรวมข้อมูลโดย : นายโอฬาร อ่องพะ นักศึกษานิเทศศาสตร์และทีมวิจัยชาวบ้าน
เรียบเรียงโดย : นส. พัชรินทร์ บัวลอย

² ผู้ใหญ่บ้านหนองจอก อ.เชียงดาว อ.เชียงดาว จ. เชียงใหม่

³ ผู้ใหญ่บ้านบ้านคาง อ.เชียงดาว อ.เชียงดาว จ. เชียงใหม่, ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นประธานเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้น้ำจังหวัดเชียงใหม่

รายงานการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย
โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคเหนือ กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน
ตั้งแต่เดือนเมษายน - มิถุนายน 2546

วิธีการได้มาซึ่งข้อมูล : จากเอกสารเบื้องต้น, จากการสัมภาษณ์และถอดเทป และพูดคุยกลุ่มย่อย

ลุ่มน้ำแม่กอน

สภาพทั่วไป

บ้านแม่กอนนั้นถูกตั้งชื่อขึ้นตามลำน้ำแม่กอนที่ไหลผ่านหมู่บ้าน เดิมเป็นบ้านของชาวไทยใหญ่ ต่อมา มีชาวบ้านจาก อำเภอฝาง และบ้านแม่ละเชียงดาว ได้มาทำนาข้าวเนื่องจากมีน้ำไหลตลอดปี และต่อมาหลังจากนั้นก็เอาที่ให้ลูกหลานมาอยู่ทำกินกันจนถึงปัจจุบันอายุของหมู่บ้านตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบัน 200 กว่าปี เดิมนั้นเป็นหมู่ที่ 2 ของ ตำบลเมืองาย และแยกออกมาเมื่อ พ.ศ. 2526 ตำบลทุ่งข้าวพวง หมู่ที่ 2 อำเภอเชียงดาว

เนื่องจากหมู่บ้านแม่กอนตั้งอยู่บนบริเวณที่ราบระหว่างหุบเขาสูง ดังนั้นพื้นที่ทำกินอยู่ภายในหมู่บ้านจึงอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่ถูกประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติเชียงดาว โดยอาณาบริเวณของหมู่บ้านทิศเหนือติดกับหมู่บ้านโป่งอาจ ด.เมืองนะ ทิศใต้ติดกับหมู่บ้านทุ่งข้าวพวง ด.ทุ่งข้าวพวง ทิศตะวันออกติดกับบ้านแกน้อย และทิศตะวันตกติดกับบ้านทุ่งข้าวพวง ด.ทุ่งข้าวพวง

บ้านแม่กอนประกอบด้วยกลุ่มบ้านต่างๆ หลากหลายชาติพันธุ์ รวมทั้งสิ้น 6 หมู่แตกต่างกันตามกลุ่มชาติพันธุ์ที่มาอาศัยอยู่ ได้แก่ หมู่ที่ 1. นายเสาร์คำจิ่งคำ เป็นหัวหน้าหมวดหอยมบ้านคนเมือง ประกอบด้วยประชากร 91 ครอบครัว หมู่ที่ 2. เป็นหอยมบ้านกะเหรี่ยงแม่กอย 28 ครอบครัว มีนายสายชล สุนทรเป็นหัวหน้า หมู่ที่ 3. หอยมบ้านบ้านมูเซอปะอู (ใหม่พัฒนา) 41 ครอบครัว มีนายสนั่นไพฑา เป็นหัวหน้า หมู่ที่ 4. หอยมบ้านมูเซอ (ดอยจะล่อ) มีนายสมตันบุญเรือง เป็นหัวหน้าดูแลหมวด 28 ครอบครัว หมู่ที่ 5 เป็นหอยมบ้านของชาวมูเซอ (ดอยนาหลวง) จำนวน 8 ครอบครัว มีนายอะตะมะ ชือผะ เป็นหัวหน้า และหมดสุดท้ายเป็นของชาวบ้านลือช เรียกว่า หมู่ดลือชบ้านแม่กอน มีประชากร 30 ครอบครัว โดยมีหัวหน้าชื่อนายจะสอ แสฟู เป็นผู้นำชาวบ้าน รวมทั้งสิ้นหมู่บ้านแม่กอนมีชาวบ้านอาศัยอยู่ 226 ครอบครัว จำนวนประชากรทั้งหมด 1,256 คน แบ่งเป็นผู้ชาย 336 คน ผู้หญิง 592 คน

การปกครองในหมู่บ้านแม่กอนนอกจากจะมีการแบ่งการปกครองเป็นลักษณะหอยมบ้านเพื่อให้สอดคล้องกับระบบนิเวศวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มคนในหมู่บ้านแล้วยังมีการบริหารหมู่บ้านอีก 11 คน เพื่อเป็นตัวแทนทุกหอยมร่วมกันบริหารจัดการกิจกรรมต่างๆ ภายในหมู่บ้าน โดยบุคคลเหล่านี้เป็นทั้งผู้นำที่เป็นทางการและเป็นผู้นำที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและเลือกให้มาดำรงตำแหน่ง ต่อ

ไปนี้ นายณรงค์ พรหมปัญญา ผู้ใหญ่บ้าน นายบุญปิ่น เรือแก้ว ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายอุดม วงศ์
 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายอินทร บุญยศ กรรมการนายเฉลิม สุภาศิริ กรรมการ นายลา สรรวยงาม
 สมาชิกอบต. นายวงฤทธิ์ แก้วพันธุ์ สมาชิกอบต. นายอินไทย ไชยวุฒิ เกษตรหมู่บ้าน นาย
 เขียว เครือจันทร์ดี ตัวแทนอาสาสมัครประจำหมู่บ้าน นางกุลธิดา พรหมปัญญา ประธานกลุ่มแม่บ้าน
 และนางแดง เรือแก้ว รองประธานกลุ่มแม่บ้าน

ศาสนาที่ชาวบ้านนับถือแบ่งได้ตามกลุ่มชาติพันธุ์ คือ ชาวไทยใหญ่ คนพื้นเมืองและกะเหรี่ยง
 หรือปะกาเกอญอ นับถือศาสนาพุทธ ส่วนชาวมูเซอและชาวลีซอ นับถือศาสนาคริสต์และชาวบ้านบาง
 ส่วนให้ความเคารพนับถือผีที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างจารีตประเพณีดั้งเดิมของชาวบ้านที่นับ
 ถิ่นผูกโยงกับความเชื่อในศาสนาในพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับการรักษาสุขภาพ ฝนป่า นาน้ำ ระบบการ
 เกษตร ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชนชาวแม่ก่อนตามระบบนิเวศน์ ที่สัมพันธ์กับเชื้อสายเผ่าพันธุ์ของคน
 แต่ละกลุ่ม

แต่เดิมนั้น ชาวบ้านแม่ก่อนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา มีระบบการผลิตเพื่อยังชีพ ต่อมา
 เส้นทางคมนาคมที่สะดวกและติดต่อกับภายนอกมากขึ้นการผลิตเพื่อขายหรือการเกษตรเชิงพาณิชย์จึง
 เป็นสิ่งที่แผ่กระจายไปทั่วทั้งลุ่มน้ำแม่ก่อน รวมทั้งการท่องเที่ยวที่เข้ามาคุกคามวิถีชีวิตชุมชนชาวบ้าน
 ให้ปรับเปลี่ยนและกำลังหมุนตามกระแสทุนนิยม ในนามของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของ
 ประเทศชาติ ในลักษณะที่ถูกฉายภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ได้แก่ การนั่งช้าง ท้าวัว
 แต่ทำความยุ่งยักให้กับชาวบ้านบางครอบครัวที่มีกำลังทางเศรษฐกิจเหมาะแก่การลงทุนเท่านั้น ไม่เกิด
 รายได้ที่เป็นธรรมกับชาวบ้านโดยทั่วไปทั้งหมู่บ้านอย่างแท้จริง

ชาวบ้านที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่เน้นทำนาข้าว ปลูกข้าวโพด ถั่วเหลือง หอม กระเทียม ผัก
 กาด นอกจากนี้ยังมีการการสานกล้วย (ตะกร้าใส่ผลผลิตทางการเกษตรเชิงพาณิชย์) แทบทุกครัวเรือน
 เพื่อทำเป็นอาชีพเสริม เมื่อมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีวิตและครอบครัวจึงมีชาวบ้านบางส่วนหา
 รายได้ในภาคการเกษตรด้วยการรับจ้างเป็นแรงงานทางการเกษตรให้แก่เกษตรกรที่มีฐานะที่ดีกว่า
 และอีกจำนวนหนึ่งได้เคลื่อนย้ายออกจากหมู่บ้านแม่ก่อนไปแสวงหาชีวิตที่คาดว่าจะได้รับสิ่งที่ดีกว่าจาก
 การออกไปเป็นแรงงานนอกภาคการเกษตรในเขตอำเภอเชียงดาวและในตัวเมือง จ. เชียงใหม่ ชาวบ้าน
 ที่บางครอบครัวยังมีการการเลี้ยงสัตว์ เป็ด ไก่ และขุดบ่อปลาเพื่อการยังชีพในครอบครัวอีกด้วย นอก
 จากนี้แล้วยังมีชาวบ้านบางส่วนดำรงชีพด้วยการหาของป่าเพื่อเป็นอาหารตามฤดูกาล เช่น เห็ด
 หน่อไม้ ผักกูด สัตว์ป่าบางชนิด และนำไม้เนื้อ นามาใช้ประโยชน์ในการซ่อมแซมบ้านเรือนเพียงพอ
 แก่การยังชีพและการหลบแดดฝนเมื่อยามพักจากการงานภายนอก

เนื่องจากหมู่บ้านแม่ก่อน ยังอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเชียงดาว ซึ่งได้รับการประกาศให้เป็น
 อุทยานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2543 ชาวบ้านในหมู่บ้านแม่ก่อนจึงไม่สามารถขยายพื้นที่ทำ
 กินได้อีก โดยเฉพาะชาวลาหู่และลีซอ ที่เคยทำไร่บริเวณป่าต้นน้ำ ปัจจุบันเมื่อถูกย้ายลงมาอยู่ในเขตหมู่บ้าน
 บ้านซึ่งไม่มีที่ดินทำกินส่งผลให้เกิดการลักลอบเข้าไปแผ้วถางป่า เพื่อทำไร่ในเขตอุทยานทำให้ถูกเจ้า
 หน้าอุทยานจับกุม

1. การเกษตร

ปัญหาที่จะเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงในกรรมสิทธิ์ที่ดินและสิทธิในการใช้ที่ดินในเขตป่าคือ การรุกรานของกระแสน้ำที่ส่งเสริมและผลักดันให้ชาวบ้านต้องตะเกียกตะกายทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ซึ่งต้องอาศัยเทคโนโลยีภายนอกที่ชาวบ้านไม่ถนัดมาก่อน เช่น การใส่ปุ๋ย ใช้น้ำฆ่าแมลง เมล็ดพันธุ์และระยะเวลาในการเก็บผลผลิตทำให้ชาวบ้านอ่อนแอและขาดศักยภาพในการจัดการกับปัญหาที่รุกรานตามมาได้แก่ ราคาผลผลิตที่ควบคุมไม่ได้ด้วยระบบความล้มพันธ์และวิถีการผลิตแบบชุมชนเดิม ยาฆ่าแมลงที่ถูกชะล้างให้ไหลลงที่ดินให้เสียหาย รวมทั้งยาฆ่าหญ้าที่กัดกินและทำลายพืชหลายชนิดที่ขึ้นในไร่และชาวบ้านเคยเก็บกินได้ตามฤดูกาลบัดนี้ถูกยาฆ่าหญ้าและยาฆ่าแมลงเหล่านี้ทำลายเกือบหมดสิ้น ไม่อาจเก็บกินพืชผักตามธรรมชาติในบริเวณที่มีการฉีดพ่นยาได้อีกต่อไป นอกจากนี้การเกษตรเชิงพาณิชย์ยังไม่สามารถปิดกั้นการไหลซึมของยาฆ่าแมลงลงไปสู่แม่น้ำทำให้กุ้งหอย ปู ปลาที่ชาวบ้านเคยสามารถจับมาเป็นอาหารในวิถีชีวิตเดิมนั้น ผลกระทบของการเกษตรเชิงพาณิชย์ที่ต่อเนื่องคือการใช้ที่ดินอย่างเข้มข้น โดยขาดการบำรุง ปรับปรุงคุณภาพดิน เพราะความรู้ชาวบ้านตามวิถีการผลิตแบบพอกินนั้นไม่สามารถจัดการกับพืชพันธุ์ที่คงอาศัยความรู้แบบวิทยาศาสตร์ตามเทคโนโลยีทางการเกษตรแบบใหม่ ซึ่งได้แก่

การปลูกข้าว ชาวบ้านประมาณ ร้อยละ 95 จะปลูกข้าวเพื่อการบริโภค ซึ่งส่วนใหญ่จะปลูกข้าวนาดำ และมีชาวบ้านบางส่วนปลูกข้าวไร่ด้วย ข้าวไร่นั้นจำเป็นต้องอาศัยน้ำฝน ดังนั้นจึงต้องปลูกตั้งแต่ประมาณเดือนพฤษภาคม ซึ่งเริ่มมีฝนตก แล้วเก็บเกี่ยวตอนเดือนตุลาคมของทุกปี

ส่วนข้าวที่ปลูกในนานั้นยังแบ่งเป็นสองชนิดคือ ข้าวตอก และข้าวนาปี ข้าวตอกจะเป็นข้าวที่มีอายุประมาณ 3 เดือน สั้นกว่าข้าวนาปี ที่มีอายุประมาณ 4 เดือน ข้าวตอกที่นิยมปลูกจะเป็นพันธุ์ข้าวเหนียวสันป่าตอง 1 ส่วนข้าวนาปี จะนิยมปลูกพันธุ์ กข 6 ซึ่งมีเมล็ดยาว และพันธุ์เหนียว ซึ่งมีเมล็ดสั้น ชาวบ้านจะเริ่มปลูกข้าว ประมาณเดือนมิถุนายน จนถึงเดือนตุลาคม และพฤษภาคม ก็เป็นฤดูเก็บเกี่ยว สำหรับข้าวตอกและข้าวนาปี ตามลำดับ

เมื่อหมดฤดูเก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งโดยปกติแล้วจะตรงกับเดือนพฤษภาคมของทุกปี จะมีการปลูกกระเทียมซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ชาวบ้านบ้านแม่ก่อน ร้อยละ 45 นิยมปลูกกระเทียม ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนเมือง และมีปากกาเกษ 2-3 รายเท่านั้น กระเทียมเป็นพืชที่มีต้นทุนสูง แต่ชาวบ้านก็ยังนิยมปลูกเพราะได้ราคาดี ได้กำไรมากกว่าข้าวโพดและถั่วเหลือง ชาวบ้านจะเริ่มปลูกกระเทียมประมาณเดือนพฤษภาคม และเก็บเกี่ยวประมาณเดือนมีนาคม

ถึงแม้ว่าถั่วเหลืองจะเป็นพืชที่ชาวบ้านแม่ก่อนนิยมปลูกกันมานานแล้ว ปัจจุบันได้ลดความสำคัญลง เนื่องจากได้ค่าตอบแทนต่ำ แต่มีบางส่วนที่ยังปลูกกันอยู่บ้าง เนื่องจากถั่วเหลืองมีคุณสมบัติช่วยบำรุงดินให้ดินมีคุณภาพและมีต้นทุนต่ำ

อย่างไรก็ตาม ในกระแสนเศรษฐกิจปัจจุบันข้าวโพดเป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ที่ชาวบ้านนิยมปลูกกันมาก เนื่องจากใช้ระยะเวลาในการเพาะปลูกสั้นและให้ผลตอบแทนคุ้มค่า การปลูกข้าวโพดจะเป็นการปลูกพืชระบบพันธะสัญญา คือ จะมีนายหน้าพาพันธุ์ข้าวโพด และปุ๋ยเคมี มาให้เกษตรกรทำการเพาะปลูกก่อน โดยยังไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ เมื่อถึงช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิต ให้เกษตรกรนำผลผลิตที่ได้ไป

ขายให้นายหน้าคนเดิม ซึ่งจะมีราคาประกันตกอยู่ประมาณกิโลกรัมละ 2.30 บาท แล้วหักค่าต้นทุนการผลิตออก เช่น ค่าเมล็ดพันธุ์ข้าวโพด ค่าปุ๋ยเคมี ที่เหลือจะเป็นค่าตอบแทนของเกษตรกร

ในกระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์ได้เรียกร้องให้เกษตรกรต้องลงทุนในการผลิตเป็นจำนวนเงินที่สูงเมื่อเทียบกับราคาที่คาดว่าจะขายได้ในท้องตลาด เช่น การใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชในการปลูกกระเทียม ซึ่งเป็นพืชที่ต้องดูแลรักษาอย่างใกล้ชิด เพราะมีศัตรูพืชมากหลายชนิด อีกทั้งยังเกิดโรคง่าย ไม่ว่าจะเป็น โรคจากเชื้อรา หรือเพลี้ยไฟที่จะคอยมาทำลายต้นและใบกระเทียม เกษตรกรจึงต้องใช้สารเคมีในการป้องกัน ซึ่งในไร่กระเทียม 1 ไร่ นั้น เกษตรกรจะใช้ยาป้องกันและฆ่าเชื้อรา และเพลี้ยไฟ เช่น ไคเทน ราคา กิโลกรัมละ 220 บาท รอฟริล ราคา กล่องละ 450 บาท สกอร์ ขนาดเล็ก 250 cc ราคาขวดละ 400 บาท นูสตาโร ขนาดเล็ก 250 cc ราคา ขวดละ 360 บาท รอฟริลไกล ราคา กล่องละ 160 บาท ซึ่งยาปราบศัตรูพืชทั้ง 5 ชนิดนี้ ชาวบ้านใช้ประมาณ ไร่ละ 1 ขวด ต่อการผสม 1 ครั้งก่อนฉีดและพ่นลงในไร่

นอกจากนี้แล้วกระเทียมนั้นเป็นพืชหัว ซึ่งต้องใช้สารอาหารในดินมาก เพื่อให้กระเทียมมีน้ำหนักมาก เกษตรกรจึงต้องใช้ปุ๋ยเคมี ซึ่งที่นิยมใช้มีอยู่หลายสูตร ดังนี้ สูตร 15 - 15 - 15 ราคากระสอบละประมาณ 430 บาท สูตร 13 - 13 - 21 ราคากระสอบละประมาณ 425 บาท สูตร 14 - 14 - 21 ราคากระสอบละประมาณ 430 บาท โดยรวมแล้วจะต้องใช้ปุ๋ย 4 - 6 กระสอบ ต่อ 1 ไร่

ในบางครั้งแล้วชาวบ้านได้พยายามลดต้นทุนการผลิต ประเภทปุ๋ย โดยการใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ที่ทำขึ้นเอง โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น เช่น กากถั่วเหลือง แต่ผลผลิตก็ยังไม่เต็มที่

พืชอีกอย่างหนึ่งที่ต้องอาศัยการลงทุนเป็นอย่างมากคือ ถั่วเหลือง จะใช้ปุ๋ยสูตร 16 - 20 - 0 ราคากระสอบละ 360 บาท จะใช้ประมาณ 2 กระสอบต่อ 1 ไร่ สารเคมีที่ใช้ ไพรอติล ราคาขวดละประมาณ 40 - 80 บาท ทาร์มารอล ราคาขวดละประมาณ 220 บาท ส่วนข้าวโพด จะใช้ปุ๋ยสูตร 30 - 0 - 0 ราคากระสอบละ 380 บาท สูตร 16 - 20 - 0 ราคากระสอบละ 440 บาท สูตร 15 - 15 - 15 ราคากระสอบละ 420 บาท โดย 1 ไร่ จะใช้ปุ๋ยประมาณ สูตรละ 1-2 กระสอบ

จึงเห็นได้ว่าการผลิตเชิงพาณิชย์นำมาซึ่งการเอาเปรียบจากพ่อค้านายทุนที่เป็นคนกลางในการขายปุ๋ยและยาฆ่าแมลงเหล่านี้ ถึงแม้ว่าจะมีการให้กู้ยืมเงินเพื่อการลงทุนในบางรายก็ตาม อย่างไรก็ตามชาวบ้านยังต้องอาศัยรายได้ในการไถนา ไถไร่กระเทียม ไร่ข้าวโพด ซึ่งค่าใช้จ่ายในการไถพื้นที่ จะตกประมาณไร่ละ 500 บาท ส่วนคนที่มรดกเป็นของตัวเองจะเสียค่าใช้จ่ายเป็นค่าน้ำมัน

การเพาะปลูกจะอาศัยแรงงานภายในครอบครัวเป็นหลักและว่าจ้าง รวมทั้งมีระบบการแลกเปลี่ยนแรงงาน การเอามือเอารันกัน ไม่ว่าจะเป็น การดำนา การเกี่ยวข้าว การปลูกกระเทียม การปลูกข้าวโพด การพรวนดินข้าวโพด การถอนหญ้าในไร่ข้าวโพด การเก็บถั่วเหลือง เป็นต้น และยังมีการจ้างแรงงานราคาจ้างตกประมาณ วันละ 70 - 80 บาทในแรงงานผู้หญิง ส่วนแรงงานผู้ชาย 80 - 100 บาทต่อวัน

นอกจากนั้น เมล็ดพันธุ์กระเทียมที่ชาวบ้านนำมาปลูกนั้น ต้องซื้อจากพ่อค้าคนนอกหมู่บ้าน เนื่องจากกระเทียมที่ชาวบ้านปลูกได้นั้นไม่เหมาะต่อการนำมาเป็นเมล็ดพันธุ์ เป็นกระเทียมที่เอาไว้มักรีด กระเทียมที่ซื้อมาเป็นเมล็ดพันธุ์นั้น ราคา กิโลกรัมละ 35 - 40 บาท (กระเทียมแห้ง) ซึ่งโดยมาแล้ว 1 ไร่ จะใช้เมล็ดพันธุ์ 100 กิโลกรัม ส่วนข้าวโพดต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ราคาถุงละ 500 บาท น้ำหนัก 1 กิโลกรัม

ซึ่ง 1 ไร่ ใช้เมล็ดพันธุ์ประมาณ 1 กิโลกรัม เมื่อถึงเวลาในการเก็บเกี่ยวผลผลิต ข้าว 1 ไร่ จะได้ผลผลิตประมาณ 150 ถัง ซึ่งส่วนใหญ่จะเพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน กระเทียม 1 ไร่ จะได้ผลผลิตประมาณ 2500 - 3000 กิโลกรัม ค่าตอบแทนโดยส่วนใหญ่ถ้าผลผลิตดีจะได้กำไร ข้าวโพด 1 ไร่ จะได้ผลผลิตประมาณ 2000 - 3000 กิโลกรัม ราคา 2.30 - 2.50 บาท ส่วนใหญ่ได้กำไรแต่ไม่มากเหมือนกระเทียม ส่วนถั่วเหลือง 1 ไร่ ประมาณ 225 - 300 กิโลกรัม ส่วนใหญ่จะได้กำไรน้อย แต่ข้อดีของถั่วเหลืองคือ ช่วยบำรุงดิน

2. การใช้ที่ดิน

ที่ทำกินของชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิ แต่จะเป็นใบอนุญาตให้ทำกินได้เท่านั้น ชาวบ้านไม่มีความรู้ในเรื่องสิทธิในที่ดินที่ตนเองถือครองหรือใช้ประโยชน์อยู่เท่าที่ควร รวมทั้งบางคนยังไม่เข้าใจในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าตามที่อุทยานกำหนด อีกทั้งไม่รู้ว่กิจกรรมใดที่ทำได้ และกิจกรรมใดที่ทำไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านในหมู่บ้านแม่ก่อนจึงไม่สามารถขยายพื้นที่ได้อีกเพราะนโยบายการอนุรักษ์ป่าของรัฐ และแนวคิดที่มองว่าคนอยู่กับป่าไม่ได้ และการกำหนดเขตป่าอนุรักษ์ก็เป็นการวางแผนจากข้างบนโดยไม่ได้ถามความคิดเห็นของคนที่อยู่กับป่ามาก่อน ประชากรจึงมีพื้นที่ทำกินเท่าเดิม การที่เกษตรกรหันมาปลูกพืชเชิงพาณิชย์มากขึ้น จึงจำเป็นต้องหาวิธีการในการเพิ่มผลผลิตในพื้นที่ที่จำกัด โดยการใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช และ ใช้พื้นที่อย่างเข้มข้นทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดน้อย

พื้นที่ดินในหมู่บ้านแม่ก่อน ยังมีสวนส้มขนาดพื้นที่ประมาณ 12 ไร่ (เป็นของนายทุนจากอำเภอฝางที่เข้ามาซื้อที่ดินของชาวบ้าน) ที่ใช้น้ำจากลำน้ำก่อนหลวง แม้ในปัจจุบันชาวบ้านยังไม่ประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำใช้ในการเกษตรแต่ในอนาคต ก็ไม่แน่ว่าน้ำที่ใช้ในการเกษตรจะเพียงพอต่อความต้องการหรือไม่ เพราะมีแนวโน้มว่าเจ้าของสวนส้มจะขยายพื้นที่สวนต่อไปอีก สวนส้มยังใช้สารเคมีในปริมาณที่มาก ในระยะยาวไม่แน่ว่าชาวบ้าน สัตว์เลี้ยง พืชผัก จะได้รับผลกระทบจากสารเคมีเหล่านั้น ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นหลาย ๆ ที่แล้ว เช่น ที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีพื้นที่สวนส้มขนาดใหญ่หลายร้อยไร่ ที่มีการใช้สารเคมีส่งผลให้ชาวบ้านที่มีบ้านเรือนใกล้บริเวณสวนส้มได้รับผลกระทบจาก กลิ่นและละอองสารเคมี ที่ทำให้เกิดพิษต่อร่างกาย เช่น อาเจียน ปวดศีรษะ นอกจากนั้น การสารเคมียังไหลลงในแหล่งน้ำจนชาวบ้านไม่สามารถใช้น้ำในการอุปโภคบริโภคได้

นอกจากนี้ ยังมีชาวบ้าน โดยเฉพาะ ชาวล่าหู่ ยังลักลอบเข้าไปทำไร่ในบริเวณป่าต้นน้ำ เนื่องจากที่อยู่ปัจจุบันเป็นเพียงที่อยู่อาศัย ทางรัฐไม่ได้จัดที่ดินทำกินให้ ไม่มีการส่งเสริมอาชีพ เพื่อให้มีรายได้ ดังนั้น แหล่งรายได้ส่วนใหญ่ก็มาจากการเก็บของป่า ไม่ว่าจะเป็นน้ำผึ้ง สัตว์ป่า กล้วยไม้ ผักต่างๆ มาขาย ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชน โดยที่คนพื้นราบและกะเหรี่ยงจะมองว่าชาวล่าหู่เป็นพวกที่ทำลายป่าซึ่งพวกเขาได้ร่วมมือกันดูแลรักษา นอกจากเกิดความขัดแย้งขึ้นภายในชุมชนด้วยกันแล้ว ชาวบ้านยังขัดแย้งกับหน่วยงานของรัฐด้วย เช่น กรณีของชาวบ้านใหม่พัฒนา(ชาวล่าหู่)ที่ถูกเจ้า

หน้าที่อุทยานจับกุมดำเนินคดี เพราะได้เข้าไปแผ้วถาง เพาะปลูกในพื้นที่ต้นน้ำก่อนหลวง อีกกรณีหนึ่ง ชาวบ้าน(กะเหรี่ยง)ก็ถูกเจ้าหน้าที่อุทยานจับกุมดำเนินคดีข้อหาเข้าไปทำกินในพื้นที่อุทยาน

กิจกรรมในการแก้ไขปัญหา

ชาวบ้านแม่ก่อนได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดิน โดยการมีการจัดตั้งป่าชุมชนซึ่งกำหนด เขตป่า เขตที่ดินทำกินให้แยกเป็นสัดส่วน พร้อมทั้งมีการทำความเข้าใจระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง ป้องกันการขยายพื้นที่ทำกินเข้าไปในเขตป่า

นอกจากนี้ชาวบ้านมีการจัดตั้งกลุ่มทำปุ๋ยหมัก โดยใช้วัสดุในชุมชน เช่น กากถั่วเหลือง เพื่อลด ต้นทุนในการผลิต และเป็นขดะเดียวกันก็เป็นการบำรุงดินไปด้วย โครงการนี้ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะมีผู้ไม่หวังดี เมาโรงหมักปุ๋ย จึงทำให้โครงการทำปุ๋ยหมักไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ เหลือ เพียงชาวบ้านบางส่วนที่ทำปุ๋ยหมักใช้ในพื้นที่ของตน นอกจากนี้ชาวบ้านบางส่วนเป็นสมาชิกของกลุ่มสหกรณ์ผู้ปลูกกระเทียม ซึ่งจะได้รับการช่วยเหลือส่วนของการกู้ยืมพันธุ์กระเทียม ส่วนเรื่องการต่อรอง ราคานั้น ยังไม่ได้รับการช่วยเหลือ

3. การจัดการน้ำและระบบเหมืองฝาย

บ้านแม่ก่อนมีน้ำก่อยหลวงเป็นลำน้ำสำคัญ ซึ่งลุ่มน้ำแม่ก่อนหลวงเป็น 1 ใน 14 ลุ่มน้ำสาขาย่อยของแม่น้ำปิงตอนบน ที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าลำน้ำสายอื่นๆ โดยมีต้นกำเนิดอยู่ในบริเวณยอดเขาตะพระที่ความสูง 1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงไม่ลาดชันมากนัก ทางด้านตอนเหนือของลุ่มน้ำแม่ก่อนหลวง อยู่ใกล้กับบริเวณลำน้ำห้วยกท โดยมีชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าและลำน้ำแม่ก่อน ดังนี้ บ้านกะเหรี่ยง บ้านใหม่พัฒนา (มุเซอ) บ้านลีซอคอยนาหลวง ลีซอจะลอ ลีซอป่าช้าบ้านใหม่ และบ้านแม่ก่อนคนพื้นราบ - ไทยใหญ่ จะเห็นได้ว่าบ้านแม่ก่อนเป็นหมู่บ้านที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการจัดการ กฎระเบียบ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากความแตกต่างทางด้านภาษา วัฒนธรรมและความเชื่อ

ลำน้ำแม่ก่อนหลวงเกิดจากน้ำห้วยก่อยแยกขวาไหลมาจากคอยปุยก่าและน้ำห้วยแยกซ้ายที่ไหลมาจากคอยก่าพร้ามาบรรจบกัน และมีน้ำก่อนกลางและก่อนน้อยสายน้ำเหล่านี้มารวมกันเป็นน้ำก่อยหลวง และตลอดเส้นทางที่น้ำไหลผ่านมาก็มีป่าขึ้นอย่างหนาแน่นตลอดสายน้ำ โดยเฉพาะบริเวณต้นน้ำคือ น้ำห้วยก่อยแยกขวาและน้ำห้วยก่อยแยกซ้าย ซึ่งเป็นเขตป่าอนุรักษ์ห้ามบุกรุก หมายคบ้านใหม่พัฒนาหมายคบ้านใหม่ในการจัดการน้ำลุ่มน้ำแม่ก่อนที่มีสำคัญไหลผ่านบริเวณใกล้หมู่บ้านอยู่ 2 สาย ได้แก่ ลำน้ำห้วยปู เป็นแม่ลำน้ำสายเล็กๆ ซึ่งมีต้นกำเนิดอยู่บนคอยถ้ำ ขนาดของลำน้ำห้วยกว้างประมาณ 1 เมตร ปริมาณในช่วงฤดูฝนมีเพียงพอกับการใช้ประโยชน์ ส่วนฤดูแล้งนั้นปริมาณน้ำจะลดลง ทั้งนี้เรื่องคุณภาพของน้ำ อยู่ในสภาพที่สามารถนำมาบริโภคได้ทันทีไม่ว่าจะเป็นฤดูฝนหรือฤดูแล้ง และลำน้ำแม่ก่อนหลวง ซึ่งเป็นลำน้ำสายหลักของหมู่บ้านแม่ก่อน มีต้นกำเนิดอยู่บนบริเวณคอยตะพระ ลำน้ำสายนี้ยังมีลำน้ำสาขาย่อยที่ไหลมาสมทบอีก 2 สาย คือ ลำน้ำห้วยแะ (ห้วยแห้ง) และลำน้ำห้วยแม่ก่อนก่าง (แม่ก่อนหลวง) ซึ่งลำน้ำสาขาย่อยทั้ง 2 สายมีต้นกำเนิดดังนี้ น้ำห้วยแะ มีต้น

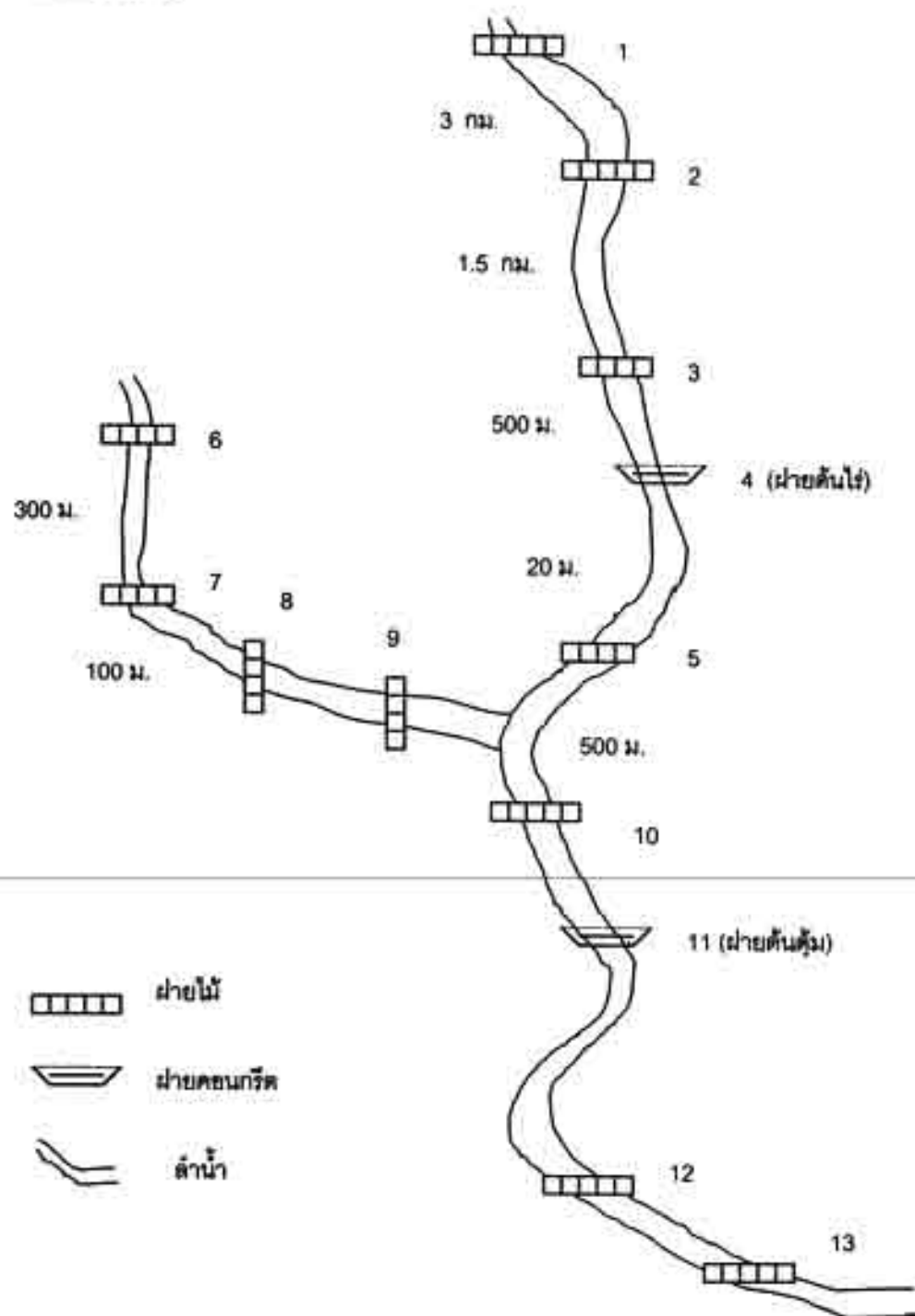
กำเนิดอยู่บริเวณคอยห้วยแม่ ส่วนลำน้ำแม่ก้อยก้าง มีต้นกำเนิดอยู่บริเวณคอยตะพะ ซึ่งลำน้ำทั้งสองจะไหลมาสมทบกับห้วยแม่ก่อนหลวง บริเวณตอนกลางและตอนท้ายหมู่บ้าน

ลำน้ำแม่ก่อนหลวง เป็นลำน้ำที่ไหลผ่านทางด้านใต้ของหมู่บ้าน ซึ่งห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้ใช้ประโยชน์จากลำน้ำสายน้ำเท่าใดนัก เนื่องจากหมู่บ้านตั้งอยู่บนเนินเขาสูง ทำให้ไม่อาจนำน้ำมาใช้ได้ นอกจากพื้นที่การเกษตร ไม่ได้อยู่ใกล้ลำน้ำห้วยสายนี้ด้วยเช่นกัน นอกจากจะใช้ประโยชน์ทางการเกษตรแล้ว ยังมีการใช้ประโยชน์ในทางธุรกิจอีกด้วย นั่นคือ ใช้ในการส่งแพท่องเที่ยว คุณภาพของน้ำนั้นอยู่ในสภาพที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้โดยตรง เพราะน้ำขุ่นตลอดทั้งปี มีการส่งแพและที่สำคัญมีการเลี้ยงช้างบนต้นน้ำ ทำให้น้ำขุ่นไม่อาจนำน้ำมาใช้อุปโภคบริโภคได้ นอกจากจะใช้ประโยชน์ในด้านการเกษตรและเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านอีกด้วย ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปลา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเด็กและผู้หญิงเป็นฝ่ายออกไปหาจับสัตว์น้ำที่พบมากได้แก่ ปลาปรง ปลาลาด ปลาแก้ง ปลาอีมุด กบจุก อีโพน (ลูกอีตด) ปลากมดมอนและ หอยระแงง

หมวดบ้านที่มีระบบการจัดการน้ำและเหมืองฝายที่ชัดเจนได้แก่ หมวดบ้านแม่ก่อนในมีชาวบ้านที่อาศัยอยู่ทั้งคนพื้นเมืองและกะเหรี่ยง แหล่งน้ำของบ้านกะเหรี่ยงแม่ก่อนใน เป็นหมู่บ้านที่มีลำห้วยไหลผ่านหลายสายด้วยกัน โดยเฉพาะพื้นที่ทำกินในบริเวณเชิงป่าต้นน้ำ ประกอบด้วยลำห้วยสำคัญได้แก่ ห้วยแม่ก่อนกลาง ห้วยแม่ก่อนหลวง ห้วยแม่ก่อน ห้วยน้ำริน ห้วยแม่เอี้ยะ ห้วยลำน้ำเหมือง ในอดีตลำห้วยต่างๆ เหล่านี้ เคยมีน้ำในปริมาณที่สามารถใช้ได้ตลอดปี แต่ในปัจจุบันพบว่ามีน้ำแห้งในลำห้วยบางสาย เช่น ห้วยแม่เอี้ยะ ส่วนน้ำที่ชาวบ้านนำมาอุปโภคในหมู่บ้าน จะเป็นน้ำจากระบบการประปา โดยมีแท็งก์น้ำรองรับจากห้วยน้ำริน (น้ำออกฮู - ชื่อท้องถิ่น) ส่วนลำน้ำสายสำคัญที่ไหลหล่อเลี้ยงชีวิตของคนและชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำดังกล่าว ได้แก่ ลำน้ำแม่ก่อนซึ่งเป็นลำห้วยสาขาหนึ่งของลำน้ำปิง ทั้งนี้ได้มีการสร้างเหมืองฝายกักน้ำ ใช้น้ำประมาณจากกรมชลประทาน ในปี พ.ศ. 2537 การดำเนินงานดังกล่าวส่งผลกระทบต่อชุมชนบ้านแม่ก่อนใน ได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาน้ำท่วมในช่วงฤดูฝน ส่วนฤดูแล้งน้ำประปาจากระบบเดิมที่ห้วยน้ำรินยังประสบปัญหาขาดแคลนด้วยเช่นกัน จึงต้องไปนำน้ำบริเวณลำห้วยแม่ก้อยมาเสริมให้เพียงพอต่อความต้องการ สำหรับการใช้น้ำเพื่อการเกษตร โดยเฉพาะในที่นาที่จะต้องใช้น้ำมาก จะมีการตั้งกฎและกติกาก่อนปฏิบัติต่อกันมา โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนการใช้น้ำร่วมกันปัญหาเกี่ยวข้องกับคุณภาพน้ำมักเกิดขึ้นในกรณีการใช้น้ำสารเคมีในการเพาะปลูก สารเคมีจะปนเปื้อนลงสู่แหล่งน้ำ เช่น กรณีน้ำโบโดไปล้างในแหล่งน้ำ สัตว์น้ำจำพวกปลาจะได้สารพิษและตายไปในที่สุด นอกจากนี้ชาวบ้านแม่ก่อนใน ยังต้องการได้ถึงเก็บน้ำที่มีขนาดใหญ่และสะอาดกว่าเดิม เนื่องจากแท็งก์เก็บน้ำอันเดิมมีขนาดเล็กและน้ำยังไม่สะอาด

แผนที่โดยสังเขปการใช้น้ำก่อนหลวงและก่อนกลาง

สำน้ำก่อนหลวง

ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการระบบเหมืองฝาย

ฝายลูกต่างๆ ในลุ่มน้ำแม่ก่อนเป็นฝายไม้ที่ชาวบ้านสร้างมีลักษณะเป็นฝายตอกหลักไม้ โดยใช้ไม้ภายในชุมชน โดยส่วนใหญ่ตัดไม้รับไร่ปลายนา คือ ไม้ไผ่ 1.20 ม. (2 สอกกว่าๆ) ตอกเป็นหลักฝายเพื่อกันลำนํ้าก่อยให้สูงขึ้น เพื่อส่งน้ำเข้าสู่ลำเหมือง และคลองน้ำที่ไหลผ่าน มีการนำทรายใส่กระสอบมาทิ้งกัน เพื่อสร้างความแข็งแรงทำฝาย โดยในการสร้างฝายเริ่มแรกอาจจะต้องใช้หลักฝายประมาณ 50 เล่ม - 100 เล่ม

การสร้างฝาย และการบำรุงรักษานั้น คนที่ใช้น้ำจากแต่ละฝายจะต้องมาบริหารจัดการกันเอง โดยเมื่อฝายมีปัญหาจะเรียกประชุม เพื่อนัดกันมาซ่อมแซมฝาย โดยทุกคนจะต้องนำไม้มาช่วยซ่อม และถ้าเกิดมีข้อพิพาทกันระหว่างแต่ละฝาย ผู้ที่ดำรงตำแหน่งประธานฝายทั้งหมดจะเป็นคนจัดการ ซึ่งปัจจุบันคือนายบุญปั้น เรือแก้ว ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านด้วย การซ่อมฝายมักจะทำกันในเดือน พฤษภาคม

ข้อดีของฝายไม้ คือทำให้ชาวบ้านเกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำที่เท่าเทียม การมีส่วนร่วมของชุมชน คือ ชุมชนมีองค์ความรู้ในการบริหารจัดการเหมืองฝาย และมีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีของคนในท้องถิ่น มีโครงสร้างขององค์กรที่ชัดเจนในการบริหารจัดการน้ำ และยังเป็นการจัดการที่มีความสอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพนิเวศเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาให้มีที่วางไข่และชุมชนสามารถมีแหล่งอาหารที่อยู่นอกเขตอนุรักษ์ได้ และยังใช้งบประมาณน้อย เพราะวัสดุหาได้จากท้องถิ่น แรงงานที่ใช้สร้างฝายมาด้วยแรงใจและผลประโยชน์ที่ได้รับ ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดการพึ่งพาตนเองสามารถจัดการบริหารปรับปรุงซ่อมแซมได้ด้วยชุมชนเองไม่ต้องให้หน่วยงาน รัฐ เป็นผู้จัดการ นอกจากนี้ฝายยังเป็นแหล่งในการสืบทอดความรู้ ความเชื่อ ภูมิปัญญา และเป็นการสืบทอดเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านในบ้านแม่ก่อน มีความเชื่อในการดูแลสายน้ำควบคู่กับการเลี้ยงผีฝาย เพราะมีความเชื่อว่าธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า แหล่งน้ำ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่มีผีคุ้มครองอยู่ เช่น ผีป่า ผีน้ำ ซึ่งจะเป็นผู้คุ้มครอง รักษาให้น้ำใช้ มีป่าไว้ทำมาหากิน จึงมีประเพณีที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน คือ พิธีกรรมเลี้ยงผีฝาย โดยจะจัดในช่วงเดือน มิถุนายน ซึ่งเป็นช่วงก่อนที่จะนำน้ำเข้านา ถ้าไม่เลี้ยงแล้วจะไม่สามารถปล่อยน้ำเข้านาได้ เพราะจะไม่มีความพร้อม ซึ่งสิ่งที่จะนำมาเป็นเครื่องสักการบูชาผีฝาย คือ ไก่ และเหล้า โดยจะใช้วิธีจกเบอร์ ว่าใครจะซื้อไก่ ใครจะซื้อเหล้าแล้วแต่ปี โดยที่ราคาไก่และเหล้าต้องใกล้เคียงกัน และทุกๆ คนต้องได้มีส่วนร่วม ตอนประกอบพิธีมีดอกไม้ธูปเทียนและไก่

อย่างไรก็ตามชาวบ้านได้มีคณะกรรมการเหมืองฝายและแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกันในการดูแลเรื่องการจัดการน้ำและเหมืองฝาย ดังนี้

รายชื่อกลุ่มผู้ใช้สำน้ำก่อนหลวงและแม่ก่อนกลาง เฉพาะพื้นที่ทำการเกษตร

ที่	ชื่อ สกุล	พื้นที่ (ไร่)	หมายเหตุ
1.	นายคำ ลีติ	3.5	ฝ่ายลูกที่ 1
2.	นายเสาร์แก้ว แก้วแก้ว	3.5	ฝ่ายลูกที่ 1
3.	นายดา ปิณฑนา	3.5	ฝ่ายลูกที่ 1 ปัจจุบันขายให้คนมุเซอ - ไม่ทราบชื่อ
4.	นายเสาร์แก้ว แก้วแก้ว	2	ฝ่ายลูกที่ 2
5.	นายบุญยืน คำมูล	1	ฝ่ายลูกที่ 2
6.	นายอริยะ แก้วแก้ว	2	ฝ่ายลูกที่ 2
7.	นายจัน แก้วแก้ว	2	ฝ่ายลูกที่ 2
8.	นายพล ภาขาว	4	ฝ่ายลูกที่ 3
9.	นายอ้าย หนูคำ	3	ฝ่ายลูกที่ 3
10.	นายกาและ	3	ฝ่ายลูกที่ 3 คนมุเซอ
11.	นายสว่าง	5	ฝ่ายลูกที่ 3 คนเมืองพร้าว ชื่อต่อจากนายไผ่
12.	นายเจริญ คำลาย	4	ฝ่ายลูกที่ 3
13.	นายกา บรรดา	3	ฝ่ายลูกที่ 4 (ฝ่ายต้นไร่)
14.	นายกาและ		ฝ่ายลูกที่ 4 (ฝ่ายต้นไร่)
15.	นายจันทร์ เลาคุ่น	9	ฝ่ายลูกที่ 4 (ฝ่ายต้นไร่)
16.	นายทอง ทุนมิ่ง	7	ฝ่ายลูกที่ 4 (ฝ่ายต้นไร่)
17.	นายแดง สุรินทร์	2	ฝ่ายลูกที่ 4 (ฝ่ายต้นไร่)
18.	สวนส้ม คนฝาง	12	ฝ่ายลูกที่ 4 (ฝ่ายต้นไร่)
19.	นายจันทร์แก้ว บุญมา	2	ฝ่ายลูกที่ 4 (ฝ่ายต้นไร่)
20.	นายเปลี่ยน (คนทุ่งช้างพวง)	4	ฝ่ายลูกที่ 4 (ฝ่ายต้นไร่)
21.	นายอ้าย หนูคำ	4	ฝ่ายลูกที่ 4 (ฝ่ายต้นไร่)
22.	นายวิจิตรคำ ผักกาด	11	ฝ่ายลูกที่ 4 (ฝ่ายต้นไร่)
23.	นายคำจันทร์ คำมูล	7	ฝ่ายลูกที่ 4 (ฝ่ายต้นไร่)
24.	นายทองคำ ทุนมิ่ง	5	ฝ่ายลูกที่ 4 (ฝ่ายต้นไร่)
25.	นายหลง สรวางาม	3	ฝ่ายลูกที่ 5
26.	นายเขียว เจริญจันตะ	3.5	ฝ่ายลูกที่ 5
27.	นายอ้าย หนูคำ	3	ฝ่ายลูกที่ 6
28.	นายธนาคาร เจริญประเสริฐศรี	2	ฝ่ายลูกที่ 7
29.	นายวงฤทธิ์ แก้วพันธ์	2.5	ฝ่ายลูกที่ 8
30.	นายมี หวันนะ	2.5	ฝ่ายลูกที่ 9
31.	นายประเสริฐ สมณะ	6	ฝ่ายลูกที่ 9
32.	นายมี หวันนะ	4	ฝ่ายลูกที่ 9
33.	นายจี ไสริ	8	ฝ่ายลูกที่ 10
34.	นายประทุม (คนนอกหมู่บ้าน)	6	ฝ่ายลูกที่ 10
35.	นายมี หวันนะ	4	ฝ่ายลูกที่ 10
36.	นายวงฤทธิ์ แก้วพันธ์	4	ฝ่ายลูกที่ 10
37.	นายบุญทา แก้วพันธ์	7	ฝ่ายลูกที่ 10

ที่	ชื่อ สกุล	พื้นที่ (ไร่)	หมายเหตุ
38.	นายหลี่ แยมะจ๊ะ	7	ฝ่ายลูกที่ 10 นายจันทร์แก้ว พอกะ (เช่า)
39.	นายทอง (คนนอกหมู่บ้าน)	7	ฝ่ายลูกที่ 10
40.	นายเขียว เครือจันทร์ดี	5	ฝ่ายลูกที่ 10
41.	นายจัน ลำคุ่น	8	ฝ่ายลูกที่ 11
42.	นายทองโพ (กะเหรี่ยงโป่งอาง)	5	ฝ่ายลูกที่ 11
43.	นายเจริญ คำลาย	5	ฝ่ายลูกที่ 11
44.	นายชิโพ หมั่นนะ	5	ฝ่ายลูกที่ 11
45.	นายเสาร์คำ จิ้งคำ	4	ฝ่ายลูกที่ 11
46.	นายต้น จอหนาน	5	ฝ่ายลูกที่ 11
47.	นายคืบ มิวนวล	5	ฝ่ายลูกที่ 11
48.	นางสายชล สุนทร	9	ฝ่ายลูกที่ 11
49.	นางประทุมพร จันทร์ใส	9	ฝ่ายลูกที่ 11
50.	นางสุพิศตรา(คนนอกหมู่บ้าน)	4	ฝ่ายลูกที่ 11
51.	นายไหย่ ปั้นหย่า	4	ฝ่ายลูกที่ 11
52.	พ่อหลวงณรงค์ พรหมปัญญา	7	ฝ่ายลูกที่ 11
53.	นางทอง จิ้งคำ	9	ฝ่ายลูกที่ 11
54.	นายท่าน คำคำ	2	ฝ่ายลูกที่ 11
55.	นายสา สรวางม	2	ฝ่ายลูกที่ 11
56.	นายไธ ขัติหลง	5	ฝ่ายลูกที่ 11
57.	นาคณธิซอ (ไม่ทราบชื่อ)	2	ฝ่ายลูกที่ 11
58.	นายหนู สุนทร	7	ฝ่ายลูกที่ 11
59.	นายบุญบั่น เรือแก้ว	5	ฝ่ายลูกที่ 11
60.	นายไธ ขัติหลง	5	ฝ่ายลูกที่ 11
61.	นายบุญบั่น เรือแก้ว	5	ฝ่ายลูกที่ 11
62.	นางโสภา สิงห์คำ	1.5	ฝ่ายลูกที่ 11 คนทำคนละคน
63.	นางโสภา สิงห์คำ	3	ฝ่ายลูกที่ 11 คนทำคนละคน
64.	คนนอกหมู่บ้าน	11	ฝ่ายลูกที่ 11
65.	นายบุญบั่น เรือแก้ว	6	ฝ่ายลูกที่ 11
66.	นางโสภา สิงห์คำ	2	ฝ่ายลูกที่ 11
67.	นายมูล วังใส	4	ฝ่ายลูกที่ 11
68.	นางโสภา สิงห์คำ	7	ฝ่ายลูกที่ 11
69.	สวมะม่วง คนนอกหมู่บ้าน	9	ฝ่ายลูกที่ 11
70.	นายไธ ขัติหลง	30	ฝ่ายลูกที่ 12
71.	นายยานตะ อี้อือ	3	ฝ่ายลูกที่ 12
72.	ดร. ธีรพงษ์	7	ฝ่ายลูกที่ 12
73.	นายอินไทย ไชยวุฒิ	4	ฝ่ายลูกที่ 13
รวมพื้นที่การเกษตร		383.5 ไร่	

ชาวบ้านได้ร่วมกันก่อตั้งคณะกรรมการเหมืองฝาย โดยประธานเหมืองฝายเป็นผู้อาวุโสที่เชื่อมโยงกับการทำพิธีเกี่ยวกับการจัดการน้ำและเหมืองฝายและการทำไถนาระหว่างชาวบ้านและฝาย คือ นายบุญปิ่น เรือแก้ว เป็นประธานเหมืองฝายทั้งหมดโดยตำแหน่ง และฝายแต่ละลูกก็มีผู้ที่รายชื่อต่อไปป็นร่วมเป็นคณะกรรมการในการดูแลแต่ละฝาย ได้แก่ นายคำ สิตี นายอริยะ แก้วแก้ว นายนวล กาชาว นายกองคำ ทุนมิ่ง นายทอง สรวางาม นายเขียว เครือจันทร์ดี นายบุญปิ่น เรือแก้ว นายโส ขัติหลง และ นายอินไทย ไชยวุฒิ

ปัญหาที่ชาวบ้านมักจะประสบเกี่ยวกับการจัดการน้ำ

จะเห็นได้ว่าการขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง ไม่พอเพียงต่อการใช้ประโยชน์ เกิดกรณีการณ์ที่คนตักน้ำ ไม่ยอมปล่อยให้คนอื่นที่อยู่ข้างล่าง ทำให้พื้นที่ทำกินข้างล่างเดือดร้อน เพราะน้ำไม่พอ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังไม่เกิดการขัดแย้งที่มีลักษณะรุนแรงขึ้น นอกจากนี้การใช้สารเคมีจากปุ๋ยวิทยาศาสตร์และยาฆ่าแมลงไหลลงสู่แหล่งน้ำ การขยายไร่นาในหมู่บ้าน โดยสวนส้มมีการใช้สารพิษในการปลูกทำให้น้ำแม่ก่อนต้องรับเอาสารพิษเหล่านี้ลงสู่ลำน้ำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อีกทั้งการทำสวนส้มนี้ยังต้องใช้ น้ำจำนวนมาก มีบ่อเก็บน้ำไว้ในตอนหน้าแล้ง

การสร้างฝายคอนกรีต ส่งผลให้เกิดการปิดกั้นขวางลำน้ำ ทำให้มีปัญหาตะกอนในลำน้ำ สัตว์น้ำ เช่น ปลาต่างๆ ลดน้อยลง และเกิดปัญหาน้ำดินเข็นบริเวณหน้าฝาย ซึ่งกระทบต่อการวางไข่ของสัตว์น้ำ ประเด็นความขัดแย้งเรื่องแนวคิดการนำน้ำก่อนไปใช้นอกหมู่บ้าน โดยในโครงการสร้างฝายต้นไว้ให้มีขนาดใหญ่เพราะจะได้นำน้ำไปใช้นอกหมู่บ้าน คือ บริเวณ ต. หุ้งข้าวพวง แต่ชาวบ้านไม่ยอมเนื่องจากไม่ได้ระบุไว้ตั้งแต่ตอนแรกก่อนที่จะทำการสร้างฝาย ซึ่งทางกรมชลประทานได้มีหลักการที่ว่า น้ำที่ไหลลงไปเป่ละๆ จะเสียประโยชน์ขอให้ทำประโยชน์กับคนข้างล่าง โดยในฤดูแล้งถ้าไม่มีก็ไม่ต้องปล่อยไปข้างบริเวณน้ำก่อนกลางก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ลำน้ำขุ่นและสกปรก

4. การจัดการป่าชุมชน

บ้านแม่ก่อนสภาพพื้นที่ภูมิศาสตร์โดยทั่วไปประกอบด้วยป่าที่มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ป่าบ้านแม่ก่อนเคยเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว เมื่อปี 2516 และต่อมาได้มีการประกาศเขตป่าอุทยานแห่งชาติเชียงดาวทับที่ป่าสงวนแห่งชาติเมื่อปี 2543 โดยมีพื้นที่บางส่วนเป็นพื้นที่กันออกเพื่อเป็นพื้นที่ทำกิน สภาพป่าโดยทั่วไป ประกอบด้วยป่าเบญจพรรณ มีพรรณไม้ชนิดต่างๆ อาทิ ไม้เต็ง ไม้ยาง ไม้ติง ไม้รัง ไม้เพน ไม้สัก และไม้ไผ่ และประกอบด้วยดอยต่างๆ ดังนี้ ดอยแหลม ดอยโตน ดอยแก่นน้อย ดอยห้วยโป่ง ดอยนางกอง ดอยจะลอ ดอยป่าเหว่น้อย ดอยป่าเหว่หลวง ดอยสามเหลี่ยม ดอยโป่งบอน ดอยบนบ้าน ดอยนาหลวง ดอยงูคู่ ดอยนางกอง เป็นต้น ส่วนในเขตป่าอนุรักษ์ของหมู่บ้านจะเป็นป่าไม้เต็ง

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศประกอบด้วยป่า ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวบ้านแม่ก่อนจึงต้องพึ่งพิงอยู่กับป่าตั้งแต่อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค การใช้ทรัพยากรจากป่ากลายเป็นแบบแผนวิถีชีวิตของชาวบ้านแม่ก่อนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การประกาศให้ป่าบ้านแม่ก่อนเป็นเขตพื้นที่ป่าสงวนและเขต

พื้นที่ป่าอุทยาน ตามลำดับทำให้ชาวบ้านไม่มีสิทธิในการใช้และจัดการป่าของตนเองเหมือนในอดีต จึงได้มีการร่วมมือระหว่างชาวบ้าน องค์เอกชน และรัฐ (บางส่วน เช่น อ.บ.ค. ผู้ใหญ่บ้าน) ร่วมกันจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นที่หมู่บ้านแม่ก่อนเมื่อปี 2542 เพื่อให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืนทำให้ชุมชนท้องถิ่นรู้สึกเป็นเจ้าของป่าอันจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือในการช่วยรักษาระบบนิเวศธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ลดการทำลายป่าและเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้น จากสภาพที่หมู่บ้านแม่ก่อนเป็นชุมชนที่อยู่กับป่า ดังนั้นการใช้ประโยชน์จากป่าจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ทำให้ชาวบ้านหรือคนบางคนทำลายป่าไปโดยทั้งตั้งใจและไม่ตั้งใจ การจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นทำให้ชาวบ้านใช้ป่าได้อย่างถูกต้องมากขึ้นและป้องกันเพื่อไม่ให้คนจากภายนอกเข้ามาทำลายและหาผลประโยชน์จากป่า เช่น เมื่อก่อนนี้ชาวบ้านตัดไม้มาเผาเป็นถ่าน แล้วนำออกไปขายให้กับคนนอกหมู่บ้าน ซึ่งการเผาเป็นถ่านนี้เป็นอาชีพที่คนในหมู่บ้านทำกันมาก ทำให้ต้นไม้ในป่าถูกทำลายไปมาก ซึ่งสามารถเห็นได้จากร่องรอยการทำไม้ของโรงเลื่อยเก่าบริเวณคอยที่ชาวบ้านเรียกว่า “คอยแหลม” และ “คอยโตน” ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ของหมู่บ้าน โดยชาวพื้นราบได้เข้ามาลักลอบตัดไม้โดยเฉพาะไม้สักและไม่แดงจำนวนมาก

ดังนั้นการจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นจึงช่วยพิทักษ์ป่าบ้านแม่ก่อนให้คงอยู่โดยการจัดการดูแลจากคนในชุมชนท้องถิ่น

ชาวบ้านแม่ก่อนได้รับการให้คำแนะนำและการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนขึ้น จากโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน กิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาแล้วทั้งส่วนของการจัดเก็บข้อมูลชุมชน การออกเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและในปีที่ 3 ซึ่งได้พูดถึงความเป็นมาของการจัดทำป่าชุมชนโดยรูปแบบของเครือข่ายลุ่มน้ำ การประสานความร่วมมือจากหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ใช้ประโยชน์จากน้ำแม่ก่อนร่วมกันโดยใช้รูปแบบของการส่งเสริมและการให้ความรู้แบบเคลื่อนที่โดยการใช้อีโคโนมิก ๆ

หลังจากพูดคุยกันถึงเรื่องการจัดตั้งป่าชุมชนนั้น ทางด้านผู้นำหมู่บ้านได้ให้ความสนใจของการจัดตั้งป่าชุมชน แต่เนื่องจากยังขาดความพร้อมหลายอย่างไม่ว่าจะเป็น หน่วยงานจากทางนอกที่คอยให้คำปรึกษาและสนับสนุน เกี่ยวกับทัศนคติรวมถึงความเข้าใจของชาวบ้านถึงการจัดตั้งป่าชุมชน ซึ่งสิ่งนี้ถือว่าเป็นกระบวนการที่จะดำเนินร่วมกับหน่วยงานหลายฝ่ายเพื่อให้ชาวบ้านได้มีความพร้อมมากขึ้นเพื่อให้การดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชนให้มีความชัดเจน

อย่างไรก็ตามผู้นำหมู่บ้านยังให้ความสำคัญของการจัดตั้งป่าชุมชน เพราะเนื่องจากปัจจุบันได้มีการบุกรุกทำลายป่าต้นน้ำซึ่งเป็นป่าหวงห้าม และทางโครงการฯ ได้เข้าไปให้ความรู้เรื่องป่าชุมชน ได้มีการเตรียมพร้อมในการจัดตั้งป่าชุมชน รวมถึงการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นๆ เพื่อที่จะได้ดำเนินการในขั้นต่อไป

ทางด้านกิจกรรมที่โครงการฯ ได้ร่วมกันปลูกต้นไม้ขึ้นในหมู่บ้านแม่ก่อน และนอกจากนี้ยังให้ความรู้ด้วยการฉายสไลด์ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนบ้านลือชอแม่ก่อนซึ่งทางเยาวชนแม่ก่อนได้ให้ความสนใจเป็นอย่างดี ซึ่งนับได้ว่ากลุ่มเยาวชนเหล่านี้เป็นแบบอย่างที่สามารถชักชวนเยาวชนจากหมู่บ้านอื่น ๆ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนบ้านคนเมืองที่ยังไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้

จากแนวคิดการจัดทำป่าชุมชนบนพื้นฐานแนวความคิดสิทธิชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนจึงได้ร่วมกันจัดทำกติกาของชุมชน ซึ่งมีชื่อเรียกว่าระเบียบป่าชุมชนตามข้อตกลงของคนในหมู่บ้าน ได้แก่

1. ห้ามมิให้ตัดไม้ทุกชนิดในเขตป่าอนุรักษ์โดยเด็ดขาด
2. ห้ามบุกรุกแผ้วถาง หรือทำการเกษตรในเขตป่าอนุรักษ์โดยเด็ดขาด
3. ห้ามล่าสัตว์หรือฆ่าสัตว์ในเขตป่าอนุรักษ์เด็ดขาด
4. ห้ามนำไม้และของป่าทุกชนิดออกจากป่าอนุรักษ์โดยเด็ดขาด
5. ห้ามจุดไฟเผาป่าโดยเด็ดขาด
6. ห้ามนำไม้แห้ง ไม้ล้ม ขอนไม้ ออกจากป่าโดยเด็ดขาด
7. อนุญาตให้หาหน่อไม้ได้แต่ห้ามจำหน่ายออกนอกหมู่บ้าน
8. ในกรณีที่ทำกินอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ให้เพิกถอนการใช้ประโยชน์
9. กฎระเบียบทุกข้อสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ในกรณีที่ประชุมกรรมการป่าชุมชนมีมติ $\frac{2}{3}$ ของที่ประชุม

นอกจากนี้คณะกรรมการป่าชุมชนร่วมกับชาวบ้านยังได้มีข้อตกลงกำหนดกติกาในการลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบของป่าอนุรักษ์ ได้ดังนี้

1. ผู้กระทำความผิดโดยตัดไม้ทุกชนิดในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ปรับตั้งแต่ 500 บาท และยึดของกลางเป็นของส่วนรวม
2. ผู้ที่กระทำความผิดโดยการบุกรุกแผ้วถางป่าอนุรักษ์ ปรับตามตารางเมตรละ 2,000 บาท และยึดพื้นที่บุกรุกคืนเพื่อทำการปรับปรุงให้อยู่ในสภาพเดิม
3. ผู้ที่กระทำความผิดโดยเข้าไปล่าสัตว์ ปรับกิโลละ 500 บาท
4. ผู้ที่กระทำความผิดโดยการเผาป่าทั้งโดยการเจตนาและความประมาท ปรับครั้งละ 1,000 บาท
5. ผู้ที่กระทำความผิดโดยการนำไม้แห้ง ไม้ขน ขอนไม้ ปรับตั้งแต่ 1,000 บาท
6. ผู้ที่กระทำความผิดโดยนำเอาหน่อไม้ออกไปขายนอกหมู่บ้าน ปรับกิโลละ 100 บาท
7. ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดไม่ปฏิบัติตามผลการพิจารณาการลงโทษของคณะกรรมการป่าชุมชน เกิน 3 ครั้ง ให้ส่งตัวให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐให้ดำเนินการต่อไป
8. ของกลางและเงินค่าปรับให้นำเข้ากองกลาง

ในเขตป่าชุมชนมีป่าที่เรียกว่าป่าใช้สอยที่ชาวบ้านหวงแหนและรักษาไว้เพื่อการใช้สอยสำหรับกิจกรรมในวิถีชีวิตปกติโดยออกกฎระเบียบเพื่อเป็นข้อตกลงเพื่อให้การใช้สอยป่าแห่งนี้เป็นไปอย่างยั่งยืน ควบคู่กับคุณค่าอื่น ดังนี้

1. ห้ามตัดไม้ทุกชนิดในบริเวณป่าใช้สอย ยกเว้นกรณีที่ทำกินโดยจะต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชนก่อน

- 1) กรณีสร้างบ้านอนุญาตให้นำไม้มาสร้างบ้านได้ครั้งละเพียงพอสำหรับบ้าน 1 หลัง โดยต้องแจ้งให้ทางคณะกรรมการป่าชุมชนทราบก่อน
- 2) อนุญาตให้เอาไม้แห้งมาทำฟืนได้
- 3) กรณีการเผาถ่าน อนุญาตให้เผาถ่านเพื่อใช้ประโยชน์ภายในครัวเรือนได้ แต่ห้ามเผาถ่านเพื่อนำเอามาจำหน่าย
- 4) ห้ามตัดไม้เพื่อออกขาย แต่อนุญาตให้สามารถใช้ประโยชน์ทำโรงเรือนและบ้านได้
- 5) กรณีของการจัดการหรืออุตสาหกรรมในครัวเรือน อนุญาตให้ตัดไม้ไปมาจัดการเพื่อขายออกหมู่บ้านได้ แต่ต้องตัดไม้ให้เหลือ $\frac{1}{2}$ ของกอไม้
2. ห้ามทำการแผ้วถาง บุกรุกหรือขยายพื้นที่ทำการเกษตรเข้าไปในเขตป่าใช้สอย
 - กรณีการทำไร่เหล้าเก่าถ้าทิ้งไว้เกิน 3 ปี ให้ถือว่าเป็นเขตป่าใช้สอย และห้ามบุกรุกทำการเกษตรต่อไป
3. อนุญาตให้หาหน่อไม้และหาของป่ามาเป็นอาหารได้
4. ห้ามนำหน่อไม้ของป่าทุกชนิดนำไปจำหน่ายออกนอกหมู่บ้าน
5. ห้ามทำหน่อไม้อัดบิ๊บเพื่อขายให้บุคคลภายนอก
6. ห้ามบุคคลภายนอกเข้ามาตัดไม้ทุกชนิด
7. ห้ามจุดไฟเผาป่า
 - ในกรณีที่มีการแผ้วถางไร่ สวน ให้แจ้งคณะกรรมการป่าชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้านทราบก่อน
8. ห้ามบุคคลภายนอกเข้ามาจับสัตว์น้ำ สัตว์ป่า ในบริเวณป่าชุมชนโดยเด็ดขาด
9. กฎระเบียบทุกข้อสามารถเปลี่ยนได้ ในกรณีที่มีการประชุม $\frac{2}{3}$ ให้เห็นสมควรที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลง

อย่างไรก็ตามเมื่อมีกฎระเบียบก็ย่อมต้องมีผู้ฝ่าฝืน ชาวบ้านจึงได้ทำการปกป้องผืนป่าชุมชนโดยสะท้อนออกมาในการกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบป่าใช้สอย ดังนี้

1. ผู้กระทำความผิด โดยตัดไม้ทุกชนิดในเขตป่าใช้สอย โดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชนมีโทษปรับตั้งแต่ 500 บาท และยึดของกลางเป็นส่วนรวม
2. ผู้ที่กระทำความผิดโดยการบุกรุกแผ้วถาง ขยายพื้นที่ทำกินเข้าไปในเขตป่าใช้สอยปรับตารางวาละ 500 บาท และยึดพื้นที่บุกรุกเพื่อปรับปรุงให้อยู่ในสภาพเดิม
3. ผู้กระทำความผิดโดยเอาของป่าทุกชนิดออกไปขายนอกบ้านมีโทษปรับดังนี้
 - 1) ไม้ไฟปรับกิโลกรัมละ 50 บาท
 - 2) กรณีไม้เนื้อแข็งปรับเมตรละ 50 บาท และยึดของกลางเป็นของส่วนรวม
4. ผู้ที่กระทำความผิดโดยเผาป่า ทำให้เกิดความเสียหายกับป่า ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนามีโทษปรับครั้งละ 1,000 บาท

5. ผู้ที่กระทำความผิดโดยการลักลอบเข้ามาจับสัตว์น้ำ มีโทษปรับครั้งละ 500 บาท และยึดของกลางเป็นของส่วนรวม

นอกจากนี้คณะกรรมการป่าชุมชนร่วมกับชาวบ้านยังได้ร่วมกันกันแนวเขต ปักป้าย และทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันการลุกลามของไฟป่าในหน้าแล้ง สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและข้อดีของการก่อตั้งป่าชุมชนในหมู่บ้านที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าในเชิงปฏิบัติการของสิทธิชุมชนชาวบ้านในลุ่มน้ำแม่ก่อนที่ได้ร่วมกันทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าโดยการตระหนักถึงคุณค่าในการรักและหวงแหนทรัพยากรในท้องถิ่นแสดงออกมาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมผ่านรูปแบบการจัดการป่าของคนในชุมชนได้อย่างชัดเจนซึ่งแสดงออกโดยการมีกฎระเบียบว่าด้วยเรื่องแนวเขตและเครื่องหมายของป่าชุมชนดังนี้

1. ผู้ที่ทำลายหรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อเครื่องหมายเขตป่าชุมชน มีโทษปรับครั้งละ 3,000 บาท
2. ผู้ที่ย้ายเครื่องหมายแนวเขตป่าชุมชน มีโทษปรับครั้งละ 3,000 บาท
3. เงินค่าปรับนำเข้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้านและชุมชน

ยิ่งไปกว่านั้น คณะกรรมการป่าชุมชนมีหน้าที่ในการพิจารณาอนุญาตให้มีการตัดไม้ออกจากป่าใช้สอยมาใช้ประโยชน์ โดยการพิจารณาในที่ประชุม อนุญาตตามความเหมาะสมเป็นกรณีไป

คณะกรรมการป่าชุมชนยังมีบทบาทหน้าที่ในการกำกับดูแลรักษาป่าชุมชนและแนวเขตป่าชุมชน ได้แก่

1. คณะกรรมการป่าชุมชนมีหน้าที่ในการเดินตรวจและรักษาพื้นที่ป่าในบริเวณป่าชุมชน ของหมู่บ้านตามความเหมาะสมอย่างน้อยเดือนละ 2 ครั้ง
2. คณะกรรมการป่าชุมชนมีหน้าที่ดูแลในการปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด
3. คณะกรรมการป่าชุมชนมีหน้าที่พิจารณาลงโทษผู้กระทำความผิดกฎระเบียบป่าชุมชนอย่างยุติธรรม
4. คณะกรรมการป่าชุมชนมีหน้าที่ประสานงานในการนำสมาชิก ในเขตรับผิดชอบร่วมกันทำแนวป้องกันไฟป่าและดับไฟป่า
5. คณะกรรมการป่าชุมชนมีหน้าที่เข้าร่วมประชุมชี้แจงผลการทำงานในแต่ละเขตรับผิดชอบร่วมกันปลูกป่า เพื่อฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรมในวันสำคัญ เช่น วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันแม่แห่งชาติ เป็นต้น อย่างน้อยให้ปฏิบัติ 3 ครั้งต่อปี

รายชื่อคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านแม่ก้อน
ร่วมพิจารณากฎระเบียบป่า 24 ตุลาคม 2542

ชื่อ	ตำแหน่ง
1. นายเปียง เครือจันทร์ดี	ประธานกลุ่ม
2. นายอินไทย ไรบุญ	รองประธานกลุ่ม
3. นายบุญช่วย เอกเรือง	รองประธานกลุ่ม
4. นายสาธิต สุนทร	เหรัญญิก
5. นายวงศ์ฤทธิ์ แก้วพันธุ์	อ.บ.ต.
6. นายณรงค์ พรหมปัญญา	ผู้ใหญ่บ้าน
7. นายวิเชียร บุญยศ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
8. นายบุญปั้น เรือแก้ว	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
9. นายเสาร์ การะหงษ์	กรรมการหมวด
10. นายสนั่น โพธิ์ตา	กรรมการหมวด
11. นายคำจันทร์ คำมด	กรรมการหมวด
12. นายสม ตันรุ่งเรือง	กรรมการหมวด
13. นายคำ ชมพู	กรรมการหมวด
14. นายเสน่ห์ ก้างทอง	กรรมการหมวด
15. นายชาน ชูน้ำ	กรรมการหมวด
16. นายสนั่น อาริยะ	กรรมการหมวด
17. นายมี หวังนะ	กรรมการหมวด
18. นายจี ไสริ	กรรมการหมวด
19. นายเสาร์คำ จิ่งคำ	กรรมการหมวด
20. นายเจริญ สรวายงาม	กรรมการหมวด
21. นายต้น จงหนาน	กรรมการหมวด
22. นายมานิต โพธิ์ตา	กรรมการหมวด

การใช้ประโยชน์จากป่าในวิถีชีวิตชาวบ้านแม่ก้อน

เนื่องจากการมีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับป่าทำให้ ชาวบ้านแม่ก้อนจำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อ การดำรงชีวิต แม้ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าว ข้าวโพด ถั่วเหลือง เพื่อใช้บริโภคเองและเพื่อขายก็ตาม แต่ก็หลีกเลี่ยงที่จะใช้ประโยชน์ทางทรัพยากรจากป่าไม่ได้ เช่น พืช สัตว์ แมลง เป็นต้น โดยเฉพาะกลุ่มชนเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในบ้านแม่ก้อนซึ่งส่วนใหญ่ก็พึ่งพิงกัน ฐานมาจากที่อื่นก่อนที่จะมาตั้งชุมชนที่หมู่บ้านแม่ก้อนในปัจจุบัน เช่น เผ่ามูเซอ ย้ายมาจากต้นน้ำแม่ ก้อนกลางลงมาตั้งชุมชนใหม่ที่บ้านใหม่พัฒนา ประมาณ 10 ปี นี้เอง จากการที่ถูกย้ายลงมาโดยเจ้า หน้าที่ป่าไม้ไม่อนุญาตให้อยู่เนื่องจากบริเวณนั้นเป็นต้นน้ำแม่ก้อนหลวง บริเวณที่เจ้าหน้าที่จัดทำให้ เป็นบริเวณที่ให้อยู่อาศัยได้แต่ไม่สามารถเพาะปลูกได้ทำให้ชาวมูเซอไม่มีพื้นที่ทำกินที่เหมาะสมได้ จำ เป็นต้องพึ่งพิงอยู่กับป่าตลอด

โดยทั่วไปแล้ว ชาวบ้านแม่ก่อน มีการใช้ประโยชน์จากป่า ทั้งที่เป็นการล่าสัตว์และการเก็บพืชอาหาร เพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือนและจำหน่าย ดังนี้

การเก็บหาของป่าจำพวก เห็ด และหน่อไม้ จะพบมากในป่าบริเวณริมห้วยแม่ เวียะ ห้วยแม่ ก้อยกลาง ห้วยขมิ้น ซึ่งเป็นลำห้วยเล็กๆ มีกอไผ่ขึ้นหนาแน่น ชาวบ้านสามารถเก็บหน่อไม้ไว้ได้เป็นปริมาณมาก แต่ในปัจจุบันเริ่มมีปริมาณลดลง เนื่องจากมีประชากรในหมู่บ้านมากขึ้น การเข้ามาเก็บหน่อไม้จึงมากขึ้นตามไปด้วย

การนำไม้มาสร้างบ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นไม้ที่มีอายุการใช้งานไม่ถาวร ไม่ต้องการก่อสร้างใหม่ ในระยะเวลา 8 - 10 ปี ส่วนหลังคาที่มุงด้วยหญ้าคาจะต้องเปลี่ยนเนื่องจากมีอายุการใช้งาน 1-2 ปี ของเดิมต้องทิ้งไปให้เน่าเปื่อย ไม่มีการเผาเนื่องจากเป็นความเชื่อของคนสมัยดั้งเดิม

ในอดีตบริเวณน้ำแม่ก่อนหลวง จะพบสัตว์ป่าจำพวกเก้งและกวางเป็นจำนวนมาก เนื่องจากในบริเวณดังกล่าว เป็นภูเขาสูงและตั้งอยู่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว แต่ในปัจจุบันบางชนิดได้สูญหายไปจากพื้นที่ เช่น เลียงผา กวาง

สำหรับสัตว์ป่าที่พบโดยมาก ได้แก่ หมูป่า ไก่ป่า อีเห็น กวาง ตะกวด กระรอก นกกก นก แก้ว เป็นต้น โดยจะพบในบริเวณคอกแล่ม และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ส่วนมากแล้วชาวบ้านจะนำ มาบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก และแบ่งปันให้กับคนในหมู่บ้าน แต่สัตว์ป่าบางชนิดเช่น นกกก จะไม่นำมาใช้เป็นอาหาร เพราะถือว่าเป็นนกที่อยู่กันเป็นคู่ ถ้าตัวใดตัวหนึ่งตายอีกตัวก็จะตายตาม

นอกจากนี้ยังมีการหาหน่อไม้ไผ่ ซึ่งได้รับความนิยมในการบริโภคเป็นจำนวนมาก แต่ปริมาณในปัจจุบันนับว่ามีจำนวนลดลง เนื่องจากมีการตัดไม้ไผ่ไปขาย เป็นจำนวนมาก อีกทั้งมี ประชาชนเพิ่มขึ้น ความต้องการหน่อไม้ไผ่จึงเพิ่มขึ้นตามไปด้วย โดยมีราคาจำหน่ายกิโลกรัมละ 90 - 100 บาท เป็นเครื่องดึงดูดใจ จึงเกิดสภาพการช่วงชิงทรัพยากรมากขึ้น โดยเฉพาะชาวไทยภูเขาเผ่า มูเซอ (บ้านไม้พัฒนา) ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน มีการแข่งขันหาหน่อไม้ไผ่กันมาก ชาวบ้านจึงต้องเข้าไปในป่าลึกมากขึ้นทุกขณะ

นอกจากนี้ยังมีการเข้าไปหาสัตว์ขนาดเล็กเป็นอาหาร ได้แก่ แมงมัน จิ้งหรีด ปู ปลา เป็นต้น สำหรับแมงมันและจิ้งหรีด (จิ้งกู่) ชาวบ้านให้ข้อมูลว่า หากถึงฤดูกาลขยายพันธุ์จะต้องขุดดิน เพื่อล่อให้สัตว์ชนิดดังกล่าวออกมาเป็นจำนวนมาก ส่วนปูและปลานั้น ในอดีตเคยมีอยู่อย่างชุกชุม โดยเฉพาะลำห้วยแม่ก่อนจะมีปลาขนาดใหญ่อาศัยอยู่ เป็นแหล่งที่ชาวบ้านเข้ามาใช้ประโยชน์มาก ปัจจุบันนอกจากชาวบ้านในหมู่บ้านแล้ว ยังมีคนจากนอกหมู่บ้าน เช่น เมืองงาย เข้ามาใช้ประโยชน์อีกด้วย สัตว์ป่าที่ชาวบ้านนำมาเลี้ยงส่วนใหญ่ คือ นก ที่มีอยู่ด้วยกันหลายชนิด ได้แก่ นกค้อ (นกฟ่อ เฮบ) นกเอี้ยงคำ และนกกูดัน ซึ่งเคยสร้างรายได้แก่ชาวบ้านในการล่าเพื่อจำหน่ายเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังพบร่องรอยการทำบันไดขึ้นเก็บรังผึ้ง ในป่าบริเวณคอกแล่มและคอกโค่นจำนวนมาก โดยนำผึ้งสามารถจำหน่ายได้ราคาขวดละ 80 - 120 บาท ทั้งนี้ น้ำผึ้งของแหล่งดังกล่าว นับว่ามีชื่อเสียงด้านคุณภาพและมีการจำหน่ายมานานกว่า 10 ปี

สัตว์ป่าในบริเวณป่าบ้านแม่ก่อนที่สามารถเห็นได้ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน คือ หมูป่า เลียงผา เยื้อง (เก้ง) ไก่ป่า ไก่ป่า นกมูม นกเขา เยื้อง (เก้ง) นกมูม เม่น เต็น กระรอก ค้าง ตัว กินมด ลิง งูเต่า งูจงอาง งูสิง ตะกวด สัตว์ที่คนในหมู่บ้านมักนำมาเป็นอาหาร คือ เก้ง หมูป่า งู

ส่วนแมลงที่พบเห็นได้ทั่วไปภายในบริเวณป่าบ้านแม่ก่อนที่สามารถนำมาประกอบอาหารได้และนำมาขายได้ภายในหมู่บ้านมีดังนี้ คือ

แมลง	ช่วงที่พบ
ผึ้ง	มีนาคม - พฤษภาคม
มดแดง	มีนาคม - พฤษภาคม
ต่อ	ตุลาคม - พฤศจิกายน
หนอนไหมไผ่	มิถุนายน - สิงหาคม
จักจั่น	เมษายน
ผีเสื้อ	สิงหาคม - กันยายน
แมงป่อ	ตลอดปี

ในด้านพืชผักและเห็ดที่หาได้จากป่าบ้านแม่ก่อนที่พบและสามารถนำมาประกอบอาหารและขายได้ โดยแบ่งเป็นฤดูได้ดังนี้ คือ ฤดูฝน ผักที่พบมาก ผักติ ผักเกียะ ผักกูด ผักชะอม ผักเหี่ยว ผักกาดป่า สาบเสือ ผักพื้นปลา ดอกตำ ทางหวาย ผักติง่า ผักแว่น หน่อไม้ (ไผ่หก ไผ่สาบ ไผ่บ่อ พบมากในเดือน มิถุนายน - สิงหาคม) ไผ่ไร่ (พบมากในเดือน มิถุนายน - กรกฎาคม) ส่วนฤดูร้อน พบผักพ้อคำดีเมีย หัวบุก กระฉาย ชิงเต่า ชิงป่าแบ่งเป็นชิงแมงดา กับ ชิงใบใหญ่ ดอกเมืองแล้ว กล้วยป่า ผักหน้าง ผักติง่า (ใช้เป็นสมุนไพรได้) ผักติง่า ผักหนาม มะแว้งกลูตา มะเขือปู

สำหรับชนิดของเห็ดที่สามารถเก็บได้ตามฤดูกาล คือ เห็ดขาว เห็ดแมว เห็ดแดง เห็ดไข่เต่า เห็ดหอม เห็ดข้าวมัน พบในเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม ส่วนเห็ดเกาะ พบมากในเดือนมิถุนายน โดยจะมีคนข้างนอกเข้ามาซื้อโดยขายในราคาลิตรละ 80-90 บาท นอกจากนี้ยังมีนกหลายชนิดที่สามารถใช้เป็นอาหารได้และสะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่า ได้แก่ นกแก้ว นกแขว นกกิ้งโครง นกกระทุง นกกระปูด นกฟืด นกปูดัน เหยี่ยว นกป่าแห่ นกกระจอก¹

ในบรรดาสัตว์และพืชที่ใช้เป็นอาหารและขาย ตลอดจนใช้สอยได้เหล่านี้สามารถดีเป็นมูลค่าทางสถิติได้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

¹ กฎป่าชุมชนบ้านแม่ก่อนห้ามคนนอกเข้ามาล่าสัตว์และหาของป่า คนในหมู่บ้านสามารถเข้าไปหาของป่าได้บ้างในบริเวณป่าใช้สอยโดยให้นำมาประกอบเป็นอาหารได้ ซื้อขายกันภายในหมู่บ้านได้ แต่ห้ามนำออกไปขายนอกหมู่บ้าน ยกเว้น ผัก

ตารางแสดงชนิด ปริมาณและราคาของสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร

ชนิดสัตว์ป่า	กก.ปริมาณปี	จำหน่าย	เดือนที่พบ	ประโยชน์
แตน	1.5	กก.ละ120บ.	มี.ค.-เม.ย.	อาหาร
ฟาน	10-15	กก.ละ250บ.	ตลอดปี	อาหาร
ค้างคาว	10	กก.ละ80บ.	ตลอดปี	อาหาร
หนูป่า	50-70	กก.ละ150บ.	ตลอดปี	อาหาร
เลียงผา(เขื่อง)	5-10	กก.ละ120บ.	ตลอดปี	อาหาร/ยา
เห็น	50	กก.ละ90บ.	ตลอดปี	อาหาร
อีเห็น	10-20	กก.ละ80บ.	ตลอดปี	อาหาร
กบ	50	กก.ละ80บ.	มี.ย.	อาหาร
งูสิงห์	50	ตัวละ20บ.	ตลอดปี	อาหาร
ปลาไหล	50	กก.ละ80บ.	มี.ย.	อาหาร
มดแดง	10	กก.ละ60บ. ถุงละ5บาท	มี.ค.-พ.ค.	อาหาร
แมลงมัน	3	กก.ละ100บ.	เม.ย.-มี.ค.	อาหาร
แก้ง	5-12	กก.ละ200บ.	ตลอดปี	อาหาร
ลิง	-	-	ตลอดปี	-
ค่าง	-	-	ตลอดปี	-
ควาว	-	-	ตลอดปี	อาหาร
ตะกวด	-	-	ตลอดปี	อาหาร
ไก่ป่า	-	-	ตลอดปี	อาหาร
ลิ้น	-	-	ตลอดปี	อาหาร
นกเอี้ยง	-	ตัวละ300-500บ.	ตลอดปี	อาหาร
นกไทรเดก	-	-	ตลอดปี	เลี้ยง
นกกก	-	-	ตลอดปี	เลี้ยง
ปูปลา	-	-	ตลอดปี	อาหาร
ผึ้ง	-	ขวดละ80-120บ.	มี.ค.-พ.ค.	อาหาร
จิ้งหรีด	-	-	เม.ย.	อาหาร
หนอนไหม	-	กก.ละ90-100บ.	มี.ย.-ส.ค.	อาหาร

ตารางแสดงชนิดและการใช้ประโยชน์จากไม้ใช้สอย

ชนิด/พรรณพืช	กก.ปริมาณปี	จำหน่าย	เดือนที่พบ	ประโยชน์
ยาง	-	-	ตลอดปี	-
เต็ง	-	-	ตลอดปี	สร้างบ้าน
รัง	-	-	ตลอดปี	สร้างบ้าน
สัก	-	ศอกละ 25บ.	ตลอดปี	สร้างบ้าน
ไม้	-	-	ตลอดปี	สร้างบ้าน / จักร
ไคร้	-	-	ตลอดปี	สาน
ประดู่	-	-	ตลอดปี	-
เหียง	-	-	ตลอดปี	-
แดง	-	-	ตลอดปี	สร้างบ้าน
โจก	-	-	ตลอดปี	สร้างบ้าน
ผักกุ่ม	-	-	ตลอดปี	สร้างบ้าน
เคื่อ	-	-	ตลอดปี	อาหาร
			ตลอดปี	ยอดใช้ทำอาหาร

การใช้ประโยชน์จากไม้ เช่น การนำไปสร้างบ้านต้องมีขั้นตอนในการขอโดยต้องจัดประชุม มี อ.บ.ต. ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการเข้าร่วมและต้องตัดเฉพาะบริเวณป่าใช้สอยห้ามรุกเข้าไปตัดในพื้นที่ ป่าต้นน้ำ (ป่าอนุรักษ์) ถ้าไม่บอกแล้วไปตัดเองทางคณะกรรมการป่าชุมชนจะไม่รับผิดชอบเมื่อมีการ ตรวจจับขึ้นมา

ตารางแสดงชนิด ปริมาณและราคาของพืชใช้เป็นอาหาร

ชนิด/พรรณพืช	กก.ปริมาณปี	จำหน่าย	เดือนที่พบ	ประโยชน์
ปลีฮ้าง(ปลีกล้วย)	100หัว	หัวละ 5บ.	ตลอดปี	อาหาร
มะก้อ	วันต่อ1ดั่ง	ลิตรละ 20บ.	ฤดูหนาว	อาหาร
เห็ดเผาะ	วันต่อ10-20ลิตร	ลิตรละ 20บ.	มี.ย.	อาหาร
หน่อ	50	กก.ละ 5บ.	มี.ย.	อาหาร
เห็ดหอม	-	5 ดอก 10บ.	มี.ย.	อาหาร
ชะอม	20	มัดละ 5บ.	ฤดูฝน	อาหาร
ผักกูด	วันละ 60กก.	กก. ละ 5บ.	ตลอดปี	อาหาร
เขว(กุ๊ก)	100	มัด ละ 3บ.	มี.ย.	อาหาร
เห็ดไข่ห่าน	10 -15	กก.ละ 15บ.	มี.ย.	อาหาร
เห็ดแดง	10	กองละ 5บ.	ฤดูฝน	อาหาร
เห็ดลมขาว	5 -10	กก.ละ 60 บ.	ฤดูหนาว	อาหาร

นอกจากนี้ในป่ายังเป็นแหล่งของสมุนไพรที่ชาวบ้านใช้รักษาโรคยามเจ็บป่วยและไว้เงินสวด ได้แก่ ยาแก้ปวดหลัง ปวดเอว โดยนำเอาส่วนต่างๆ ของต้นสมุนไพรชนิดต่างๆ นำไปต้มมีตัวยา ดังนี้ ต้น ห้อสไปควาย (ลักษณะเป็นเครือ) ต้นใจแดง ต้นดอกเก็ดเก้า ต้นใจขาว ต้นเคื่องแข่งม้า ต้นแกนฝาง ต้น เครือป่าแตก (ใช้ราก) ส่วนยาแก้โรคนี้ (โรคเกี่ยวกับต่อมลูกหมาก) ใช้ต้นหญ้าถอดปล้องต้มผสม กับข้าวเจ้า ยาแก้โรคปวดท้อง เสียคท้อง แก้ได้ด้วยยาสมุนไพรเหล่านี้ไปต้ม ได้แก่ ต้นรากสปร่า แขนก ต้นแกนฝาง และต้น 32 ราก และดื่ม ยาแก้โรคเจ็บคอ เบาหวาน ไอ ใช้ฟ้าทะลายโจรต้มรับประทานโดยใช้ส่อนลำต้นและดอก ส่วนยาสำหรับห้ามเลือด โดยใช้ยางจากต้นหนุมานแห้งแทนทา และ ชาวบ้านยังใช้สมุนไพรเหล่านี้ดองกับเหล้าพื้นบ้านเพื่อรับประทานเป็นยาชูกำลัง ได้แก่ ต้นหัวเป่าเลือด ต้นจะคำนแดง ต้นเป่าน้อย ต้นเป่าหลวง ต้นปลาเอื่อนเมือก (แห่บ้านจีน)

ลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าของชาวบ้านเมื่อก่อนยังมีรายละเอียดที่เป็นลักษณะเฉพาะของ ชนเผ่าต่างๆ ดังนี้

กะเหรี่ยง

กะเหรี่ยงเป็นชนเผ่าที่มีระเบียบในการใช้และจัดการป่า โดยมีความเชื่อเรื่องป่าต้นน้ำ ในเรื่องมี เจ้าบ้านเจ้าเมือง โดยถ้าจะเข้าไปเอาของป่าออกมาเช่น ยาสมุนไพรต้องมีการ "บูชา" ก่อน ของที่ใช้ บูชาเช่น ยาสูบ โดยเมื่อก่อนจะมีพื้นที่เขตห้ามตัดไม้เลย เรียกว่า เป็นที่ "กั้ว" (พื้นที่ป่าต้นห้วย 3 แห่ง มาบรรจบกัน) เนื่องจากมีนิทานเล่าต่อกันมาว่ามีคนเข้าไปตัดไม้แล้วสิ่งที่ไม่ดีไปกินลูกคนที่ตัดไม้

เมื่อก่อนถ้าจะมีการแผ้วถางป่าเป็นพื้นที่เพาะปลูกต้องทำพิธีเสี่ยงทายก่อน โดยใช้ไม้ที่อยู่ใน บริเวณที่จะถางสุมตัดให้ยาวประมาณ 1 วา แล้วนำไปตอกลงดินก่อนตอกต้องอธิฐานก่อนเมื่อตอกแล้ว ดึงขึ้นมาไม่ต้องยาวเท่าเดิม หรือยาวขึ้นไม่เกิน 3 นิ้ว ถึงจะสามารถเข้าไปเพาะปลูกได้ แต่ถ้ายาวกว่า เดิม 1 คืบ หรือสั้นลงก็ไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้

ประเพณีอีกอย่างที่น่าสนใจ คือ ประเพณี "ป่าเตปอ" คือ เมื่อก่อนนี้ถ้ามีเด็กเกิดใหม่จะนำรอก เด็กไปมัดผูกติดกับต้นไม้ แล้วถือว่าต้นไม้ที่นั้นเปรียบเสมือนตัวเอง ต้องดูแลรักษาตลอด ถ้ามีเถาขึ้นก็ ไปตัดออก ห้ามตัดโดยเด็ดขาด ไม่ว่าจะเป็นคนอื่นหรือเจ้าของต้นไม้เอง เมื่อตอนเด็กอายุครบ 1 เดือน 3 เดือน 2 ปี จะมีพิธีกรรมเรียกขวัญเด็กที่ต้นไม้ที่นำรอกไปผูกไว้ ถ้าพ่อแม่ตายไปลูกจะเป็นคนดูแลต้นไม้ของพ่อแม่ให้ แล้วถ้าลูกไปยืนอยู่ใต้ร่มไม้ก็เปรียบเสมือนยืนอยู่ใต้ร่มเงาของพ่อแม่

พื้นที่บริเวณที่อาศัยอยู่ในที่ราบหุบเขา เป็นป่าเบญจพรรณสลับเต็งรัง ร้อยละ 60 ของพื้นที่ พื้นที่รอบหมู่บ้านเป็นป่าโปร่งมีไม้ยืนต้นประปราย พรรณพืชมีไม้ เต็ง รัง ลัก ยาง ไม้ มะเดื่อ เทียง ประดู่ แดง ใจิก (ชื่อท้องถิ่น) เห็ดชนิดต่างๆ เช่น เห็ดหวม เห็ดถอบ เห็ดแดง เห็ดมอนไข่ ผักกุ่ม สัตว์ป่า เช่น ลิง ค่าง กวาง ตะกวด ไก่ป่า แมลงต่างๆ เช่น จิ้งหรีด แมงมัน ผีง หนอนไหมไหม นก

² ข้อมูลจากหมอยาประจำหมู่บ้าน อู่ยพรม ลายคำ อายุ 70 ปี และอู่ยสา ลายคำ อายุ 69 ปี

ชนิดต่างๆ เช่น กกโพรงดิน กกกก กกเอียง การเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าจะเข้าไปใกล้ๆ ไม่เข้าไปลึก ไม่นิยมเข้าไปเอาสัตว์เอาแต่ผัก เช่น เมี่ยง ผักต้อ ปลีกกล้วยป่า มะแขว่ง มะเขือพวง

ชนเผ่ากะเหรี่ยงจะมีความเชื่อเรื่องการไม่ตัดไม้บางประเภทเพื่อนำมาสร้างบ้าน เช่น ไม้ยาง ไม้ตะเคียน เพราะถือว่าไม้จำพวกนี้ไม่เป็นสิริมงคล ไม้ที่นิยมนำมาสร้างบ้าน คือ ไม้เหียง ไม้ติง ไม้โจก และห้ามตัดไม้ที่เป็นไม้ง่าม หรือไม้ที่ออก 2 ต้นติดกัน (ไม้แฝด) สำหรับสัตว์ที่ห้ามล่าเพราะถือว่าเป็นวิญญาณของป่า ได้แก่ นกเงือก ความเป็นมาจากการบอกเล่าดังกล่าว มีเหตุผลรองรับว่า หากไปพรากตัวใดตัวหนึ่งออกจาก พ่อแม่หรือคู่ชีวิต นกดังกล่าวจะตายไปด้วยในที่สุด

ปัจจุบันใช้กฎป่าชุมชนร่วมกับคนพื้นราบโดยมีตัวแทนประมาณ 3 - 4 คนเข้าไปร่วมในการตั้งกฎป่าชุมชน

มุเซอ (บ้านใหม่พัฒนา)

เนื่องจากเป็นชุมชนที่จัดตั้งใหม่ โดยย้ายมาจากต้นน้ำก่อนหลวงเป็นหมู่บ้านที่ถูกจัดสรรพื้นที่ทำให้ชาวบ้านประสบปัญหาเรื่องขาดแคลนที่ดินทำกิน เนื่องจากมีการจัดสรรที่ดินให้สำหรับอยู่อาศัย แต่ไม่ได้มีการจัดสรรที่ดินให้ประกอบอาชีพเกษตร พื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำสวนทำไร่ต่างถูกจับจองหมด ที่ดินทำกินของชาวบ้านในปัจจุบันจึงต้องเช่าผู้อื่น หรือใช้วัวแลกที่ดินมาบ้าง ลักษณะของการถือครองที่ดินส่วนใหญ่จะไม่มีเอกสารสิทธิ์ใดๆ ทั้งสิ้น

สภาพป่าของหมู่บ้านยังคงความสมบูรณ์ แต่จะเป็นป่าโปร่งที่มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นเท่านั้น แทนที่จะมีต้นไม้ขนาดเล็กริมลำน้ำ เนื่องจากสภาพดินเป็นดินลูกรังทำให้ต้นไม้ไม่ค่อยขึ้น บางปีเกิดไฟป่าทำให้ต้นไม้ขนาดเล็กตายหมด ไม้ที่งอกขึ้นที่พบ ได้แก่ ไม้ติง เป็นไม้ที่พบมากที่สุด จนทำให้ชาวบ้านเรียกป่าผืนนี้ว่า "ป่าติง" ส่วนไม้สัก เป็นไม้ชนิดที่เหลือน้อยที่สุด เนื่องจากเป็นไม้ที่มีคุณภาพดีสามารถจำหน่ายได้ราคาสูง จึงทำให้ชาวพื้นที่ต่างพากันมาตัดและเลื่อยไปจำหน่าย นอกจากนี้ยังมีไม้ชนิดอื่นๆ เช่น ไม้เหียง ไม้แงะ ไม้ก่อ ไม้เป่า ไม้มะม่วงป่า ไม้ไผ่ขาง ไม้ไผ่บง เป็นต้น

การใช้ประโยชน์จากป่า บ้านใหม่พัฒนาดังอยู่ห่างจากแนวเขตป่าประมาณ 5 กิโลเมตร จากการท้าววจัยจะเห็นได้ว่าชาวหมู่บ้านใหม่พัฒนามีพฤติกรรมมีการใช้ประโยชน์จากป่า ดังนี้

ชาวบ้านนิยมนำไม้มาใช้เพื่อสร้างบ้านเรือนตามแต่ฐานะของแต่ละคน การทำเสานบ้านจะใช้ ไม้ติง ไม้เป่า ไม้แงะ ไม้ประดู่ หากทำฝาบ้านจะใช้ไม้สน ไม้มะม่วงป่า ไม้สัก ซึ่งไม้ส่วนใหญ่ที่ใช้สร้างบ้านนั้น ชาวบ้านจะซื้อามากกว่าการเลื่อยเอง โดยราคาซื้อขายนั้น หากเป็นไม้คุณภาพดีจะมีราคาประมาณเตอกละ 20 - 25 บาท หากคุณภาพไม่ดีจะมีราคาประมาณ 8 - 9 บาท สำหรับชาวบ้านที่ฐานะไม่ค่อยดี จะเข้าป่าไปตัดไม้มาใช้เอง ในการสร้างบ้านเรือนนั้นหากเป็นหลังไม้ใหญ่จะใช้ประมาณ 100 - 200 แผ่น เป็นต้นไม้ประมาณ 4 - 5 ต้น ถ้าเป็นไม้ไผ่จะใช้ประมาณ 40 - 50 ต้น นอกจากจะใช้ไม้ในการสร้างบ้านแล้ว ยังใช้ไม้ในการด้านอื่นๆ อีก เช่น ใช้ในการสร้างคอกสัตว์ ใช้ทำเชื้อเพลิง ใช้ทำหลังคา ซึ่งมีราคาแตกต่างกันดังนี้ ใบหญ้าขนาดยาว 5 คอก ราคาพายละ 5 บาท ใบก้อขนาดยาว 5 คอก ราคาพายละ 8 บาท การมีราคาต่างกัน เป็นเพราะใบก้อนั้นอยู่ใกล้หมู่บ้านและसानยากกว่าใบหญ้าคา ทั้งนี้หลังคาที่มุงด้วยหญ้าคาและใบก้อจะมีอายุการใช้งานประมาณ 3 - 5 ปี

ชาวบ้านมุขอมีการใช้ประโยชน์จากป่าในกรณีเก็บหาพืชผัก ได้แก่ เห็ดชนิดต่างๆ เช่น เห็ดแดง เห็ดหอม เห็ดขาว เห็ดไข่ห่าน เห็ดหูหนู เห็ดถอบ เห็ดโคน เห็ดเหล่านี้นั้นส่วนใหญ่จะนำมาบริโภคในครัวเรือน หากเหลือจะนำไปจำหน่าย ซึ่งในปีหนึ่งๆ จะมีรายได้จากการขายเห็ดประมาณ 1,000 - 2,000 บาท ส่วนหน่อไม้จะถูกนำไปจำหน่ายมากกว่าบริโภคในครัวเรือน ซึ่งชาวบ้านจะมีรายได้จากการหาหน่อไม้ปีละประมาณ 500 - 600 บาท กล้วยไม้ เป็นพรรณพืชชนิดหนึ่งที่หารายได้ให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก โดยชาวบ้านจะไปเก็บมาจากป่าแล้วนำไปจำหน่าย บางครั้งจะมีพ่อค้ามาตั้งไว้ล่วงหน้าแล้วค่อยขึ้นไปรับสินค้าที่หลัง มะกอก จัดว่าเป็นพืชยืนต้นที่ให้ประโยชน์มากที่สุด ตั้งแต่ใช้ลำต้นมาทำเสาบ้าน ยังสามารถเก็บผลมาจำหน่ายสร้างรายได้เดือนละประมาณ 2,000 - 3,000 บาท โดยจะขายในราคาลิตรละ 10 - 20 บาท มะม่วงป่า เป็นผลไม้ที่นิยมหามารับประทาน แต่ไม่มีการจำหน่ายนอกพื้นที่ พืชผักต่างๆ ที่ได้จากป่า ได้แก่ ผักกูด ผักหนาม ผักหวาน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจ เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ รู้เพียงว่าป่าเป็นแหล่งที่ให้อาหารแก่พวกเขาเท่านั้น และจะไม่มีการระเบียบเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าหรือข้อตกลงใดๆ ทั้งสิ้น ทำให้มีการขยายขอบเขตไปอย่างไม่มีมีการควบคุม อีกทั้งกรณีพบเห็นผู้ลักลอบล่าสัตว์ตัดไม้ ชาวบ้านมักจะอ้างว่าพวกตนเป็นเพียงชนกลุ่มน้อย ไม่มีอำนาจจะไปร้องเรียนกับฝ่ายใด ได้แต่เฝ้าเฝ้ากับการกระทำเหล่านั้น แต่ปัจจุบันเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ได้เข้าไปส่งเสริมตั้งกฎการใช้ป่าในหมู่บ้านโดยมีการเขียนกฎลงบนป้าย ปักไว้กลางหมู่บ้าน เอาไว้ปฏิบัติร่วมกัน และมีโครงการทำฝายประมาณ 30 ฝาย ที่ห้วยโป่งเพื่อจะทำการปลูกป่า

ลือขอ (ลือขู)

ชาวบ้านลือขอในลุ่มน้ำแม่ก้อ มีจำนวนประชากรกว่า 30 กว่าหลังคาเรือน ประชากร 140 คน นับถือศาสนาคริสต์ ย้ายมาจากต้นน้ำ ชุนกลาง ตอนอยู่ต้นน้ำไม่มีข้อตกลงในการใช้พื้นที่ป่า ใครอยากได้ก็เข้าไปถาง ที่ๆ หนึ่งจะปลูกได้ประมาณ 7-8 ปี หมุนเวียนไปเรื่อยๆ แล้วแต่ดิน รอจนที่เก่าพื้นที่ก็เอากลับไปใช้ใหม่ เคยไปพูดคุยกับป่าไม้ และพ่อหลวงเรื่องที่ทำกิน โดยสรุปว่า ที่ไหนทำแล้วก็ทำไป แต่ห้ามขยายต่อ ชาวบ้านบางส่วน เคยไปเดินขบวนที่ศาลากลางแล้วเรื่องการอยู่กับป่า ทำให้มีการช่วยเหลือ ในเรื่องที่ทำกินมากขึ้น เมื่อก่อนเคยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่า เช่น การล่าสัตว์ มีแก่ง ภู ลิง โดยนำมาบริโภคเอง ไม่จำหน่าย ใช้หน้าไม้เป็นอาวุธ ปัจจุบันไม่นิยมเข้าไปแล้ว ส่วนใหญ่จะทำการเพาะปลูก ปลูกข้าวไร่ ข้าวสาลี มีการเข้าร่วมในการตกลงเรื่องการใช้พื้นที่ป่ากับคนพื้นที่ราบมีการส่งตัวแทน เข้าร่วมในการตั้งกฎ ยึดกฎป่าชุมชน ในการปฏิบัติ เช่น เรื่องการใช้ไม้หากมีการตัดไม้เพื่อไปใช้ประโยชน์ ต้องไปบอกคณะกรรมการป่าชุมชนก่อน

โดยส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านคิดว่า ตัวเองไม่ได้เป็น ต้นเหตุของการทำลายป่า (ตอนอยู่ต้นน้ำ) แต่เนื่องจากมีพ่อค้า นายทุน เป็นผู้กระทำ เพราะชาวบ้านไม่มีอุปกรณ์ในการตัดไม้

ปัญหาและความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ปัญหาระหว่างชาวบ้านกับรัฐ - ชาวบ้านคิดว่า การดูแลป่า ต่างฝ่ายต่างก็ต้องดูแลหมู่บ้านตั้งมาก่อนที่อุทยานจะประกาศเขตพื้นที่ป่าอุทยาน ดังนั้นชาวบ้านก็ควรจะเป็นผู้ดูแลจัดการเอง การประกาศพื้นที่อุทยานไม่ได้ผ่านเวที ชาวบ้านขึ้นมากอยู่ๆ ก็เอาป้ายมาปัก สร้างข้อห้ามต่างๆ แต่ก็ไม่ได้เข้ามาติดตาม ดูแลตลอด ชาวบ้านเข้ามาอยู่อาศัยก่อนก็มี การเข้าไปลักลอบใช้ประโยชน์บ้าง แม้แต่การทำถนน ก็ไม่ให้ทำ เป็นป่า เกรด A ให้ทำอยู่ที่เดิม ไม่ให้ขยาย ดินก็ขุดไม่ได้ เวลาทำถนนต้องมาขอซื้อดินจากชาวบ้าน นส. 3 ถ้าเข้มงวดจริงๆ ตามกฎ คือ ห้ามเข้าไปเอาดินเลย ชาวบ้านคิดว่า บางสิ่งมันก็จำเป็นต้องใช้ เช่น ดอก ถ่าน ฟืน

นอกจากนี้ระหว่างคนในหมู่บ้าน - คนพื้นราบ และชาวกะเหรี่ยงคิดว่า มูเซอเข้าไปบุกรุกป่า ถึงแม้ว่าจะถูกย้ายลงมาอยู่ข้างล่าง แต่ก็แอบขึ้นไป รบกว่นป่าต้นน้ำ ชาวบ้านคนหนึ่งบอกว่ามีนายทุนเข้ามาจ้างมูเซอเข้าไปตัดไม้หอมนานกว่า 1 ปีแล้ว แต่ก็ไม่ได้มีเจ้าหน้าที่เข้าไปดูแล และมีการเข้าไปหาของป่า เช่น ต้นก่อ ฝรั่ง ดอกเอื้อง โดยเวลาเก็บ ดอกเอื้องต้องตัดต้นไม้ทิ้ง 1 ต้น ส่วนเรื่องการจัดกฎป่าชุมชน ประธานป่าชุมชนกล่าวว่า ตอนแรกๆ ก็มีคนไม่เข้าใจไม่ปฏิบัติตาม เช่น ในกรณีเมื่อปี พ.ศ. 2544 มีคนพื้นราบเคยเลื่อยไม้ไปขายให้นายทุนนอกหมู่บ้าน มี 2 กรณี ครั้งแรก คือ นาย ชาร ชุนน้ำ นาย บุญบั่น น้อยอ้าย นายจาร์ต คำสิงห์ นาย บุญเลิศ คำสิงห์ โดยคณะกรรมการป่าชุมชนปรับเป็นเงินทั้งสิ้น 3,000 บาท ครั้งที่ 2 คือ มีนายเสาร์ แก้วแก้ว นายสนั่น อริยะ นายชาร ชุนน้ำ นายบุญบั่น น้อยอ้าย นายจาร์ต คำสิงห์ นายบุญเลิศ คำสิงห์ โดยเข้าไปจับทัน ห้ามเอาไม้ออกไปนอกหมู่บ้าน แต่ไม่ปรับ

ในตอนแรกๆ นั้นชาวบ้านบางส่วน ไม่เห็นถึงประโยชน์ของการตั้งกฎป่าชุมชนขึ้นมา เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับคณะกรรมการป่าชุมชนแต่ก็แก้ปัญหาโดยการปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง พูดคุยกันโดยจะหลีกเลี่ยงวิธีการที่รุนแรง

รวบรวมข้อมูลโดย : นายโอฬาร อ่องพะ นักศึกษาฝึกงานและทีมวิจัยชาวบ้าน
เรียบเรียงโดย : นส. พัชรินทร์ บัวลอย

ส่วนที่ 3.
ลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน

ส่วนที่ 3. ลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน

3.1 รายงานการจัดเวทีวิเคราะห์โครงการพัฒนาของรัฐ	31 พฤษภาคม 2546	File. รายงานการจัดเวทีวิเคราะห์ผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐ (หน้า 1-5)
3.2 รายงานการจัดเวทีสนับสนุนการปฏิบัติการสิทธิชุมชนในการจัดทำป่าชุมชน	10-11 มิถุนายน 2546	File.สนับสนุนการปฏิบัติการสิทธิชุมชนในการจัดการป่าชุมชน (หน้า 1-18)
3.3 รายงานการสรุปบทเรียนผู้ประสานงาน	เมษายน - มิถุนายน 2546	File. รายงานการสรุปบทเรียนเวทีป่าชุมชนบ้านกงลม (หน้า 1)
3.4 รายงานการประชุมทีมวิจัยชาวบ้าน	19 มิถุนายน 2546	File. รายงานการประชุมทีมวิจัยชาวบ้าน (หน้า 1-4)
3.5 รายงานข้อมูล รายชื่อเครือข่ายองค์กรชาวบ้านและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดกระบวนการเรียนรู้โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ฯ	เมษายน - มิถุนายน 2546	File. รายงานข้อมูล รายชื่อเครือข่ายองค์กรชาวบ้านและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (หน้า1-3)
3.6 รายงานการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย	เมษายน - มิถุนายน 2546	File. รายงานการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย (หน้า 1-30)
3.7 รายงานสรุปและวิเคราะห์กระบวนการทำงานที่ผ่านมา	เมษายน - มิถุนายน 2546	File. สรุปและวิเคราะห์กระบวนการทำงาน (หน้า 1)
3.8 ภาคผนวก : ประมวลภาพบางส่วนในพื้นที่เกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง	เมษายน - มิถุนายน 2546	
- ภาพประกอบเวทีวิเคราะห์พัฒนาของรัฐและป่าชุมชน		หน้า 1-9
- ภาพเวทีทำความเข้าใจระหว่างผู้นำชุมชนกับชาวบ้าน		หน้า 1-6
- ภาพเวที "ใครได้ใครเสียกับโครงการพัฒนาเหมืองเวียงแหง"		หน้า 1-7

รายงานการจัดเวทีวิเคราะห์โครงการพัฒนาของรัฐ
กรณีลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน
วันที่ 31 พฤษภาคม 2546
ณ วัดก้องลม ตำบลเวียงแหง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่

เริ่มเวทีเวลา 10.00 น.

โดย คุณนิคม พุทธา

เรื่องการจัดสรรงบประมาณผ้าป่าปอยสาংลอง เวทีสิทธิชุมชนเมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2546 ที่
ผ่านมาให้วัดจัดสรรโดยอิสระและเหมาะสม

ความเป็นมาของเหมืองแร่ลิกไนต์ และการเริ่มสำรวจของหน่วยงานกรมธรณีวิทยา และ
เปลี่ยนมาเป็นหน่วยงาน กฟผ.

- ผลการสำรวจเหมืองแร่ลิกไนต์มีอะไรบ้าง การกระจายความหนาแน่นแผนที่ต่าง ๆ
- แผนงานโครงการเหมืองแร่ลิกไนต์
- คณะกรรมการและคณะอนุกรรม

ชาวบ้านเสนอ

1. การตาย และภาวะความเสี่ยง อันเนื่องมาจากการต่อสู้
2. การขัดขวาง การสั่งการจากฝ่ายข้าราชการ
3. จังหวะการเคลื่อน การนำและการขาดแกนนำ
4. การถูกขัดขวางโครงการพัฒนา

การทำงานของหน่วยงาน กฟผ. จะต้องทำให้ดี พูดยถึงความเสียสละของชาวบ้าน เพื่อคนส่วนใหญ่ต้องมีเหตุผล ว่ามีความจำเป็นหรือไม่

การขับเคลื่อนของแกนนำชาวบ้านที่ผ่านมาจากข้าราชการเรียกไปตักเตือนทำให้เกิดความ
กลัวไม่กล้าออกมาเผชิญหน้า ที่ผ่านมามีผู้ใหญ่บ้านถูกนายอำเภอเรียกไปตักเตือนและให้ชาวบ้านอยู่ในขอบเขตและสงบ

คุณนิคม พุทธา

จังหวะการขับเคลื่อนของแกนนำจะต้องมีโครงการสิทธิ จะต้องเข้ามาสนับสนุนโดยแบ่งเป็น 2
วิธี

1. ข้อมูล คือการเก็บข้อมูลต่าง ๆ และรวบรวมข้อมูลจากชาวบ้าน
2. การพัฒนาผู้นำโดยการให้ความรู้ต่าง ๆ

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 10

โครงการจะใช้อะไรเป็นตัวชี้วัดว่าดีหรือไม่ดี

คุณนิคม พุทธา

เปรียบเทียบกรณีความผิดพลาดการสร้างเขื่อน ทำให้ปลาสูญพันธุ์ และครอบคลุมพื้นที่หลายจังหวัด ชาวบ้านจึงทำการศึกษาปัญหาและผลกระทบต่าง ๆ โดยรวบรวมข้อมูลเอง ทำเสนอเพื่อให้เปิดเขื่อนในฤดูวางไข่

ชาวบ้าน

ที่ผ่านมา กฟผ. เชิญให้ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อบต. เข้าร่วมกระบวนการต่าง ๆ โดยให้ค่าตอบแทนคนละ 500 บาท

คุณนิคม พุทธา

สรุปปัญหาของชาวบ้าน

1. ขาดข้อมูล
2. ขาดการนำ กลัว ไม่รู้กฎหมาย
3. ขาดโอกาสเรียนรู้
4. ขาดการมีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ
5. ขาดกลุ่มองค์กรที่ชัดเจนในการขับเคลื่อน
6. ขาดการประสานงานจากทุกฝ่าย

ชาวบ้าน

- ให้ชาวบ้านร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ปกป้องร่วมกันและสร้างความสามัคคี
- ให้จัดเวทีใหญ่โดยเชิญวิทยากรจากภายนอกมาให้ข้อมูล เพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าใจและเกิดความกระตือรือร้น

เวลา 13.00 น.

โดยคุณพัชรินทร์ บัวลอย

สิทธิชุมชนคือ สิทธิชาวบ้านใครล่วงละเมิดไม่ได้ มีสิทธิความชอบธรรมใช้อย่างชัดเจนใช้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน ความสัมพันธ์ของชาวบ้านในพื้นที่สามารถใช้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วม

เป้าหมาย

เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้สิทธิชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร ผ่านสถานการณ์การพัฒนาโครงการเหมืองแร่ลิกไนต์ ป่าชุมชน เพื่อรวมตัวกันเป็นองค์กรชาวบ้าน เครือข่ายตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ

สาระสำคัญ

เพื่อพัฒนาสิทธิชุมชนท้องถิ่น โดยปฏิบัติการบนพื้นฐานความต้องการของชุมชน ในการต่อสู้ปกป้องสิทธิและชีวิตของตนเอง

กิจกรรม

1. ประชุมประจำเดือน
2. เวทีวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์เหมืองลิกไนต์ การจัดการป่าชุมชน
3. สัมภาษณ์ บันทึกเก็บข้อมูล
4. จัดเวทีถอดองค์ความรู้และประวัติศาสตร์ชุมชนในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร

กิจกรรม / แนวทางการดำเนินงาน

- แผนสร้างคน (ผู้รู้ / ปราชญ์ชาวบ้าน)
- แผนสร้างองค์ความรู้
 1. ประวัติศาสตร์ชุมชน
 2. การใช้และการจัดการทรัพยากรของชาวบ้าน - ป่าชุมชน
 3. วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ
- แผนสร้างเครือข่าย
 1. ภายในชุมชน
 2. ภายนอกชุมชน – เชียงดาว – พร้าว
 3. เครือข่ายระดับภาค ระดับชาติ

การจัดกระบวนการเรียนรู้

1. การเรียนรู้จักตนเอง – จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ข้อจำกัด
2. การเรียนรู้จากสถานการณ์ภายนอก
3. การเรียนรู้ของสิทธิชุมชน กฎหมายรัฐธรรมนูญ ม. 46,56,59,62
4. การเรียนรู้พัฒนาสมรรถนะแห่งสิทธิ
 - โครงการพัฒนาเหมืองลิกไนต์
 - ป่าชุมชน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชาวบ้านสามารถอธิบายองค์ความรู้ดั้งเดิมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การใช้ประโยชน์เชื่อมโยงกับสิทธิชุมชนได้
2. ชาวบ้านสามารถอธิบายได้อย่างเชื่อมโยงถึงสถานการณ์ที่ตนเองได้รับ ผลกระทบจากนโยบายของรัฐ
3. ชาวบ้านเกิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายป่าชุมชน

ระยะเวลาในการศึกษา

2 ปี 6 เดือน 2546 – 2548

ปิดเวทีเวลา 16.00 น.

นายณัฐนิติ วุฒิธรรมปัญญา
ผู้ประสานงานลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน
บันทึกการประชุม

รายชื่อผู้เข้าร่วม

1. นายเจริญ ไสภานะ	ผู้ใหญ่บ้านกองลม	139 ม.10 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	09-9978472
2. นายวัน ทาดวงแก้ว		29 ม.2 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
3. นายบัน แสนดวงดี		121 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	06-1862996
4. นายก้องคำ สนิธิ		142 ม.5 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	09-8554459
5. นายประพันธ์ ทาดวงแก้ว		103 ม.4 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	09-9544028
6. นายสีดา สันติดา	ผู้ใหญ่บ้าน	279 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	06-1800740
7. นิกร ภาระณี		53 ม.2 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
8. นายยุทธการณ กุโน		20 ม.10 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	
9. นายบุญโยง จองแหลง	อ.บ.ต.	91 ม.5 ต. เปียงหลวง อ.เวียงแหง	09-8543073
10. นางจงกลณี กาใจ		59 ม.1 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
11. นายชนแดน เรือนมูล		227 ม.2 บ้านกองลม ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	06-1839014
12. นายอติศักดิ์ แสนดวงดี		271 ม.2 บ้านกองลม ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	09-5614127
13. นางวราภรณ์ แสงโย		129 ม.2 บ้านกองลม ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	09-5575568
14. นายจักรพงษ์ จริยา	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	9/4 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	06-1864987
15. นายพยอม คารมณ	ทีมวิจัยชาวบ้าน	320 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	07-1736829
16. นายณัฐนิต วุฒิธรรม ปัญญา	ผู้ประสานงาน	107/17 ม.1 ต. เปียงหลวง อ.เวียงแหง	053-476072
17. นางนุจิรัตน์ อ่องพะ	จนท.โครงการ	9 ม. 7 ต.เมืองนะ อ.เชียงดาว จ. เชียงใหม่	01-9602440
18. นายนิคม พุทธา	หัวหน้าโครงการ	418 ม.7 ต. เชียงดาว อ.เชียงดาว จ. เชียงใหม่	01-9926031
19. นายอุ้นเรือน หลวงคำ	กำนันตำบลแสนโท	164 ม.3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
20. นายสมบุญ อินทร์ชัย	ผู้ใหญ่บ้าน	102 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	01-7092830
21. นายสมบุญ คำวัน	ผู้ประสานงาน	177 ม.4 ต. เมืองงาย อ. เชียงดาว จ. เชียงใหม่	
22. นายเหรียญชัย	ผู้ประสานงาน	7/1ม.4 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	01-3666686

รายงานการจัดเวที
สนับสนุนการปฏิบัติการสิทธิชุมชนในการจัดทำป่าชุมชน
กรณีลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน
วันที่ 10 -11 มิถุนายน 2546
ณ วัดกองลม ตำบลเมืองแหง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่

เริ่มเวทีเวลา 10.00 น.

โดย พระฐานิ จูติวิริโย

“ขอความสุขสวัสดิ์กับบรรดาญาติโยมสาธุชน และผู้ที่สนใจทุกท่านที่ได้เข้าร่วมสัมมนาเวทีป่าชุมชน ท่านเองนั้นก็รู้สึกดีใจที่ได้เห็นและการติดตามผลการดำเนินงานเรื่องป่าชุมชนในพื้นที่อำเภอเวียงแหงใน 2- 3 ปีที่ผ่านมา พี่น้องชาวบ้านก็สนใจเรื่องนี้ดี คือปัจจุบันนี้การใช้ทรัพยากรจากป่าของชาวบ้าน เริ่มทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ เตี้ยวนี่เริ่มมีนายทุนจากภายนอกเข้ามาซื้อที่ดิน เพื่อทำสวนส้มหรือสวนพริก ซึ่งถือว่าเป็นการแย่งทรัพยากรจากคนเวียงแหง ต่อไปนี่คนในพื้นที่จะต้องรวมตัวกันต่อสู้ปกป้องผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์ ไว้ไว้จนถึงลูกหลาน อาตมาเองก็ได้เห็นความตั้งใจของคุณบุญส่ง คุณเพ็ญอม และพี่น้องชาวบ้านกองลมที่อยากจะขับเคลื่อนเรื่องป่าชุมชน ในรายละเอียดท่านเองก็จะไม่บอกกล่าวในที่นี้ เพราะคิดว่าจะมีวิทยากรจากภายนอกเข้ามาให้ความรู้กับพี่น้องเรา เพราะบุคคลเหล่านี้มีความรู้มากกว่าท่านด้วยซ้ำไป อาตมาก็ดีใจที่ป่าชุมชนจะเกิดขึ้นในหมู่บ้านกองลม และเข้าใจว่าคงจะมีการขยายไปยังหมู่บ้านอื่น

ซึ่งในวันนี้มีพ่อกำนันและผู้ใหญ่บ้านตำบลแสนไห เข้าร่วมร่วมเวทีทุกวันนี้พี่น้องเวียงแหงเป็นคนยากจนและไม่มีความรู้จะไปต่อสู้อำนาจมือและอำนาจรัฐ เช่น ข้าราชการในอำเภอเขาเป็นคนจากภายนอกบางท่านอาจไม่มีความจริงใจต่อคนเวียงแหง แทนที่จะเห็นอกเห็นใจต่อคนเวียงแหงแต่ใช้ความอยุติธรรมกับพวกเรา ยกตัวอย่างปัจจุบันพี่น้องเราใช้ประโยชน์จากป่าก็ถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาข่มขู่ จับกุม แต่ถ้าเป็นนายทุนกลับเพิกเฉยนั้น แสดงว่าเรากำลังถูกละเมิดจากภาครัฐและเอกชน ดังนั้นเราจัดตั้งป่าชุมชนก็เพื่อที่พวกเราจะได้ช่วยกันดูแล รักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกัน และเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาคือ นอกจากที่พวกเราจะได้ป่าชุมชนแล้วเราก็ได้ใจ คือเกิดการรวมกลุ่มกันขึ้นทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดความสามัคคีในหมู่บ้าน อำเภออื่นเขาก็มีการขับเคลื่อนกันในหลายหมู่บ้าน เช่น อำเภอเชียงดาว อำเภอฝาง โดยมีพระสงฆ์เข้ามามีบทบาทร่วมกับชาวบ้าน ในการรักษาผืนป่า รวมถึงการต่อสู้ปัญหาจากสวนส้มในปีที่ผ่านมามีพระจากอำเภอฝางได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ในที่สุดอำเภอฝาง อำเภอแม่ฮาด ก็ได้ออกกฎระเบียบห้ามขยายสวนส้ม โคนมีเทศบาลรับรอง เพราะฉะนั้นการแสดงการรวมกลุ่มต่อสู้กัน หรือการรวมกลุ่มนั้นทำให้มีพลัง ขณะนี้นายทุนก็เลยมีการขยายสวนส้มมายังอำเภอของเรา ดังนั้นพวกเราต้องรวมตัวกันต่อสู้ปัญหาเหล่านี้ ท่านเองนั้นขอฝากไว้ให้พี่น้องช่วยกันคิดที่จะรวมพลังเกิดความสามัคคี เพื่อที่จะทำกิจกรรมเพื่อจะแก้ไขปัญหาต่อไป ก็ขอเปิดประชุม ณ บัดนี้”

คุณณัฐนิตี วุฒิธรรมปัญญา (ผู้ประสานงานในพื้นที่)

สรุปสภาพปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน

1. ปัญหาที่ดิน ทางกรมประกาศเขตป่าเช่น อุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทับที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย ทำให้ชาวบ้านเสียสิทธิซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของชาวบ้าน จะต้องร่วมมือกันแก้ไข

2. ปัญหาป่า คือ ป่าถูกทำลายจากชาวเขาและคนพื้นราบ โดยมีนายทุนจากภายนอกจ้างชาวบ้านเผ่าถาง เพื่อใช้ที่ดินในการทำสวนส้มสวนพริก โดยข้าราชการรู้เห็นเป็นใจ เช่น เหล่าหลวง บ้านกองลม และจะเป็นแหล่งทิ้งหน้าดินจากการเปิดเหมืองแร่ลิคไนต์ อาจเป็นการเก็งกำไรจากการเวนคืนที่ดิน ซึ่งมีผลทำให้ทรัพยากรป่าหรือธรรมชาติถูกทำลายอย่างมหาศาล ในอนาคตสวนส้มขนาดใหญ่อาจจะส่งผลให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนในเรื่องของมลพิษอย่างรุนแรงดังเช่นอำเภอฝาง

3. ปัญหาน้ำ คือปัจจุบันอำเภอเวียงแหง ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำการเกษตรบางแห่งไม่มีแหล่งน้ำเพียงพอในการทำเกษตร ต้องสูบน้ำในลำห้วยหรือเจาะบ่อน้ำบาดาล ปัญหาที่จะตามมาในเร็ว ๆ นี้ก็คือ กฟผ. มีโครงการสร้างเขื่อนขนาดกลางที่ห้วยบ้านห้วยไคร้เพื่อนำมาใช้ในการทำเหมือง และสร้างอ่างเก็บน้ำในลำน้ำแม่แตง 5 จุด โดยอ้างว่าทำเพื่อชาวบ้านทำการเกษตร ซึ่งความจริงเป็นแผนของ กฟผ. ที่จะนำมาใช้ในกิจการเหมืองแร่ และอีกเรื่องหนึ่งก็คือ ต่อไปผู้ใช้น้ำทำการเกษตรจะต้องเสียค่าใช้จ่ายค่าน้ำ หรือเก็บค่าต้นทุน คือหากกรมชลประทานจะมาสร้างอ่างเก็บน้ำ เหมือง ฝ่ายหรือคลองส่งน้ำ รัฐบาลจะเข้ามาบริหารจัดการเอง โดยเปลี่ยนจากระบบเหมืองฝายดั้งเดิมคือมีแม่เหมืองแม่ฝายเปลี่ยนเป็นระบบบริษัท คือเอกชนเข้ามาดูแลจัดการ ซึ่งปัญหาเหล่านี้มาจากภาครัฐ และถือว่าการละเมิดสิทธิชุมชนอย่างร้ายแรง ซึ่งทางกลุ่มผู้ใช้น้ำจะต้องรวมตัวเป็นเครือข่ายในการแก้ไขปัญหาคือไป

4. การเกษตร ปัญหาคือ ราคาพืชผลตกต่ำ ไม่มีตลาดรองรับ ต้นทุนในการผลิตสูง ปุ๋ย และยาต้องนำเข้าจากต่างประเทศ ซึ่งมีราคาแพงและขาดการเหลียวแลจากรัฐ ช้างยังมาจากพ่อค้าคนกลางเอารัดเอาเปรียบ กดราคาสินค้า ส่วนปัญหาหนักใจของเกษตรกรคือ ปัญหานี้สินเพิ่มขึ้น

5. ปัญหาองค์กรชุมชน ปัจจุบันกลุ่มองค์กรภายในอำเภอเวียงแหงยังไม่เข้มแข็ง มีแค่กลุ่มแต่ไม่มีการเคลื่อนไหว เพราะสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนไปทำให้ชาวบ้านไม่สามารถที่จะพึ่งตนเองได้ รอแต่ภาครัฐมาช่วยอย่างเดียว และขาดความรู้ ความเข้าใจในการบริหารจัดการที่ดี ขาดคนจริงใจภายในองค์กร หวังแต่ผลประโยชน์เป็นส่วนใหญ่ หลังจากที่ยาเวียงแหงมี อบต. ซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารงานภายในตำบล ทำให้รูปแบบสภาถูกยุบไป ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เข้าในบทบาทหน้าที่ของ อบต. และผู้ใหญ่บ้าน ในส่วน อบต. หรือผู้ใหญ่บ้านบางคนยังขาดความรู้ ความสามารถ ไม่มีศักยภาพพอ บางคนยังละเลยต่อหน้าที่ และยังถูกข้าราชการผู้ใหญ่บางคน ครอบงำทางความคิด ทำให้ชาวบ้านเสียโอกาสที่จะได้รับประโยชน์จากผู้นำ หรือตัวแทนของเรา

จาก 5 ประเด็น ปัญหาที่ได้จัดเวทีทั้ง 3 ตำบล ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้ตระหนักถึงเรื่องนี้และรอการแก้ไข แต่ ณ ปัจจุบันนี้ ชาวบ้านกำลังตื่นตัวสนใจถึงภัยอันใกล้ตัว คือโครงการพัฒนาของรัฐซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน โครงการนี้เป็นโครงการขนาดใหญ่และระยะยาว ชาวบ้านไม่

มั่นใจว่าโครงการนี้จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน และอีกปัญหาหนึ่งคือ ชาวบ้านกำลังประสบปัญหาจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า เช่น การหาของป่า พืชผักสมุนไพร และเอาไม้มาสร้างบ้าน ชาวบ้านต้องการมีป่าชุมชน เพื่อการแก้ไขปัญหา โดยใช้เวทีสิทธิชุมชนศึกษาเป็นเวทีระดมความคิดแลกเปลี่ยน เรียนรู้โดยเชิญวิทยากรหรือนักวิชาการจากภายนอกมาให้ความรู้ ตลอดจนถึงการศึกษาดูงานและนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่อไป

คุณพัชรินทร์ บัวลอย

แบ่งกลุ่มเป็น 4 กลุ่ม ทำกิจกรรมโดยให้ศึกษาเอกสารที่แจก คือ ชาวผู้ป่วยแม่เมาร้อยกว่ารายฟ้อง กฟผ. ชดใช้พื้นที่กว่าล้านและสิทธิชุมชนท้องถิ่น กับการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรดิน , น้ำ , ป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ (บทความจาก อ. นิธิ เอียวศรีวงศ์)

คำถาม

1. สิทธิชุมชนมีความสำคัญกับชาวบ้านกองลมในการจัดการป่าชุมชนอย่างไร
2. ชาวที่อ่าน เสนออะไร และชาวบ้านคิดอย่างไรกับข่าวนี้

ชาวบ้านน้ำเสน (คำถามที่ 1)

กลุ่มที่ 3 ผู้นำเสนอ คุณทองคำ ปิยทวงศ์ (ข่าวสารจากแม่เมาร)

1. ชาวบ้านเวียงแหงรู้สึกตกใจและหวาดผวา กับเรื่องสารพิษจากการเปิดเหมืองแร่ลิกันต์ที่จะเกิดขึ้นที่อำเภอเวียงแหง ชาวบ้านไม่ต้องการให้เกิดขึ้น เพราะจะทำให้ได้รับผลกระทบในด้านสุขภาพ และชาวบ้านไม่ต้องการเงินชดเชยจาก กฟผ.

2. ชาวบ้านขอคัดค้านตั้งแต่ต้นที่เหมืองแร่ยังไม่เปิด เพราะถ้าหากเปิดขึ้นมาจริง ๆ จะแก้ไขปัญหามายาก ชาวอำเภอเวียงแหงขอคัดค้านและต่อต้านเพื่อชีวิตของคนเวียงแหงต่อไป

กลุ่มที่ 4 ผู้นำเสนอ นายวัน ทาดวงแก้ว (คำถามที่ 1)

1. ชาวบ้านไม่ต้องการให้เกิดแบบนี้ที่อำเภอเวียงแหง
2. อยากให้ผู้รู้ในหลาย ๆ ด้าน มาพูดให้เข้าใจมากกว่านี้ และไม่อยากจะยึดเชื้อไม่อยากจะให้ชาวบ้านแตกแยก

คุณพัชรินทร์ บัวลอย สรุปร

กฟผ. ละเมิดสิทธิชาวบ้าน โดยสร้างโรงไฟฟ้าผลิตไฟฟ้าส่งผลให้ชาวบ้านอำเภอแม่เมาะเจ็บป่วยเป็นโรคทางเดินหายใจ โดยจัดตั้งเครือข่ายผู้ป่วย 130 ฟองศาล 1,086 ล้านบาท โดยมีสหภาพนายความแห่งประเทศไทยช่วยเหลือในการต่อสู้คดี

กลุ่มที่ 1 นำเสนอ คุณเจริญ ไสภานะ (คำถามที่ 2)

- ป่าชุมชนมีความสำคัญต่อชีวิตประจำวัน
- ถูกรัฐจัดการเพียงผู้เดียว
- การจัดการป่าชุมชนมาจากแนวคิดของชาวบ้าน

กลุ่มที่ 2 นำเสนอ คุณชนแดน เรือนมูล

- ช่วยกันใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนและถาวร
- ช่วยกันอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืนและถาวร (ห้ามเปิดเหมืองแร่โดยเด็ดขาด)
- ใช้ที่ทำกินของตนดั้งเดิม โดยไม่มีการทำลายป่าเพิ่ม
- อนุรักษ์แม่น้ำให้ยั่งยืนและถาวร

คุณพัชรินทร์ บัวลอย สรุปร

ชุมชน : ส่วนกลาง

1. ต้องการมีความสัมพันธ์กัน

- กิจกรรม
- อุดมการณ์
- ประโยชน์ต่อชุมชน
- มีสิทธิ มีส่วนร่วม

2. ชุมชนต้องสามารถเข้าไปต่อรอง ผลประโยชน์พิทักษ์รักษาสิทธิของชุมชนได้

- ชาวบ้าน
- นักวิชาการ

ชุมชน	เครือข่าย	- สื่อมวลชน
		- ข้าราชการ
โรงเรียน	ศาสนา	- NGO

โดยคุณโอฬาร อ่องพะ เสนอการจัดการป่าชุมชน

สำหรับในภาคบ่ายจะเป็นการพูดคุยและแลกเปลี่ยนเรื่องป่าชุมชนเป็นหลัก ซึ่งในตอนเช้าเราก็ได้พูดถึงเรื่องเหมืองแร่ลิกไนต์ จะมีวิธีการต่อสู้ต่อไป แต่ป่าชุมชนก็เป็นช่องทางหนึ่งที่จะเข้าไปเรียนรู้เรื่องสิทธิทางเลือกของการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ผ่านสถานการณ์ การต่อสู้ของเหมืองลิกไนต์ซึ่งพวกเราจะต้องศึกษารายละเอียดอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในวันนี้เราก็ได้มีวิทยากรที่เป็นชาวบ้านที่ผ่านการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงและมีประสบการณ์มากพอสมควรในเรื่องการจัดการป่าชุมชน สำหรับหมู่บ้านอื่นที่เข้ามาร่วมในวันนี้ก็เป็นการมาเรียนรู้ โดยจะเอาบ้านกงลมเป็นหมู่บ้านนำร่อง และต่อไปเราจะมาแบ่งกลุ่มทำแผนที่หมู่บ้านกงลม โดยแสดงให้เห็นขอบเขตพื้นที่หมู่บ้าน พื้นที่ป่า ถนน โรงเรียน วัด และที่ทำกินของชาวบ้าน

พ่อหลวงสุนทร เทียนแก้ว บ้านแม่ป๋าม อำเภอเชียงดาว

สวัสดีครับ ผมเป็นผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่ป๋าม บ้านแม่ป๋ามมีประวัติความเป็นมาคือ ในอดีตเป็นป่าอุดมสมบูรณ์และมีไม้สักมาก บ้านแม่ป๋ามเริ่มก่อตั้งปี 2481 ซึ่งเป็นเขตพื้นที่สัมปทานโดยที่รัฐบาลให้บริษัทได้ย้ายไปที่อื่น และคนงานที่เคยทำงานกับบริษัทบางส่วนไม่ได้ย้ายตามแต่ได้ตั้งรกรากทำกินอยู่ในหมู่บ้าน เพราะเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ หมู่บ้านแม่ป๋ามตั้งชื่อตามแม่เฒ่าคือน้าแม่ป๋าม เป็นบ้านเปิดและทุรกันดาร ไฟฟ้าไม่มีใช้ ความรู้ชาวบ้านก็ไม่มี ชาวบ้านตัดไม้ขายอย่างเดียวและมีการทำการเกษตรเป็นรอง ในเมื่อชาวบ้านได้เงินง่ายก็จับจ่ายใช้สอยสะดวก มีมวยคู่และการพนัน กินเหล้าเป็นส่วนใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงอนาคต ต่อมาก็เริ่มเป็นวิกฤตอย่างแท้จริง คือ พ.ศ. 2525 ฝนฟ้าเริ่มเปลี่ยนแปลง น้ำเริ่มแห้งแล้ง ชาวบ้านแย่งน้ำกันใช้ ต้องสูบน้ำจากหนองน้ำมาใช้ในที่สุดชาวบ้านก็เริ่มคิดว่าปัญหาเหล่านี้เกิดจากชาวบ้านเอง ที่ตัดไม้ทำลายป่า จึงมีการปลูกป่าและตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแลรักษาป่าภายใน 2 ปี น้ำก็เริ่มมี น้ำก็เริ่มมี แต่ก็ล้มลุกคลุกคลานมาโดยตลอดเพราะไม่มีพี่เลี้ยง จนกระทั่งไปผลักดันนโยบายป่าชุมชนถึงหน้ารัฐสภาเพื่อต้องการให้มีกฎหมายป่าชุมชนรองรับให้ถูกต้อง และในขณะนี้มีกฎหมายฉบับนี้ยังค้างอยู่ที่สมัชชากฎหมาย สำหรับปัจจุบันบ้านแม่ป๋ามมีป่า 3,000 ไร่ มี 2 ป่าคือ ป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย สำหรับป่าอนุรักษ์จะเป็นป่าต้นน้ำไม่มีการเข้าไปตัด เพราะมีบทเรียนอันต้องจดจำมาแล้ว

การสร้างป่าชุมชนนั้นจะต้องสร้างคนให้มีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของป่าโดยให้ชุมชนสามัคคีกัน ขอฝากไว้ให้คนกงลมคิดเองคือ อัตตาหิ อัตโนนาโต ตนย่อมเป็นที่พึ่งแห่งตน คือคนในกงลมต้องช่วยกันเองโดยมีวิทยากรจากภายนอกเข้ามาเป็นพี่เลี้ยง ก็ขอจบเพียงแค่นี้ ในโอกาสต่อไปคงจะมีการแลกเปลี่ยนกันอีก

คุณโอฬาร อ่องพะ

ก็คือว่าเป็นการพูดคุยและแลกเปลี่ยนกันทั่วไป เพราะว่าพ่อหลวงสุนทรและคุณทวีสินจะอยู่กับเราจนถึงวันพรุ่งนี้ ที่พ่อหลวงสุนทรพูดไป ประเด็นสำคัญคือ ประวัติศาสตร์ชุมชนซึ่งมีความสำคัญในการที่จะเป็นตัวกำหนดในอนาคต อย่างกรณีแม่ป๋ามก็มีการสัมปทานป่ามหาศาล ซึ่งชาวบ้านไม่ผิด

เพราะไม่รู้เรื่องในการสัมปทานป่า และนำมาสู่การที่ชาวบ้านสูญเสียพื้นที่ป่าอันเนื่องมาจากนโยบายของรัฐ สิ่งที่น่าท้อลวงสุนทรนันทน์คือ การพัฒนาคนผ่านการเรียนรู้และประสบการณ์ประกอบกัน ต่อไปก็ขอเชิญคุณทวีสันมาพูดคุยแลกเปลี่ยนให้ฟัง

คุณทวีสัน ศรีเรือง ตัวแทนเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดเชียงใหม่

คิดว่าอำเภอเวียงแหงเราคงไม่ได้ขับเคลื่อนป่าชุมชนกับอำเภออื่น กำลังเริ่มเข้าเครือข่ายกับอำเภอเชียงดาว ซึ่งเครือข่ายแบ่งออกเป็น 3 โซน โดยป่าชุมชนโซนเหนือตั้งแต่แม่แตงขึ้นมาถึงอำเภอฝาง เป็นหน้าที่ของคุณโอฬาร ป่าชุมชนหมายถึง ป่าที่ติดกับชุมชนโดยที่ชุมชนเป็นผู้ดูแลจัดการ และใช้ประโยชน์ เพื่อการยังชีพอย่างสมดุลและยั่งยืน

ในความหมายของป่าชุมชนมี 4 อย่างคือ

1. ป่าที่ติดกับชุมชน
2. การดูแลบริหารคือชาวบ้าน โดยตั้งกฎระเบียบ เช่น ข้อห้ามต่าง ๆ ถ้ามีการละเมิดกฎ จะปรับเท่าไรเป็นเรื่องของชาวบ้านต้องมีคณะกรรมการมาดูแล
3. ต้องใช้ประโยชน์ป่าอันไหนควรอนุรักษ์ ป่าไหนควรใช้สอย ใช้เพื่อชุมชนอย่างเดียว ห้ามนำไปขาย
4. ป่าอยู่ได้และคนอยู่ได้

ต่อไปจะขอเล่าบ้านห้วยแก้วให้ฟัง วันนี้ผมหยิบกฎหมายรัฐธรรมนูญมาอ้างอิง ไม่ได้พูดเปล่า ๆ ม. 46 บอกว่า "บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน มีสิทธิที่จะดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและใช้ประโยชน์ได้" นั่นคือ รัฐธรรมนูญเปิดโอกาสให้เรา ปี พ.ศ. 2540 และมาตรา 76 บอกว่า "รัฐต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดและตัดสินใจทางด้านสังคมและเศรษฐกิจการเมือง" แสดงว่ารัฐให้โอกาสเรา แต่ยังมีกฎหมายอีกหลายฉบับ เช่น กฎหมายป่าไม้ 2484 ป่าสงวนแห่งชาติ 2507 ป่าอุทยานแห่งชาติ 2504 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและกฎหมายสวนป่าเหล่านี้ห้ามชาวบ้านเข้าไปในป่า แต่ชาวบ้านบอกว่าเรายู่มาก่อนที่กฎหมายจะออกมา ความหมายคำว่า ป่า คือพื้นที่ใดที่ยังไม่ได้รับเอกสารสิทธิมาอย่างถูกต้องของทางราชการคือ พื้นที่ป่า ก็เลยเกิดขบวนการต่อสู้ภาคประชาชนขึ้นมา เพราะชาวบ้านอยู่ก่อนที่กฎหมายออกมา

ปัญหานี้เกิดขึ้นทั่วไป โดยเฉพาะภาคเหนือตอนบน 15 จังหวัด และอำนาจจัดการอยู่ที่ส่วนกลางการประกาศเขตป่าทั้งหลายชาวบ้านไม่รู้ เจ้าหน้าที่จะอยู่ในห้องแอร์ แล้วเอาแผนที่มากางและเอาดินสอขีดเส้นว่าตรงนี้เป็นป่าสงวน ชาวบ้านมารู้ตอนที่รัฐประกาศแล้ว ในที่สุดชาวบ้านก็ต่อสู้จนได้รัฐธรรมนูญขึ้นมา รัฐจะทำอะไรชาวบ้านไม่มีส่วนร่วม กรณีป่าห้วยแก้วซึ่งเป็นป่าของชาวบ้าน เคยไปหาเห็ดหาหน่อ วันดีคืนดีกรมป่าไม้ก็อนุญาตให้นายทุนเข้าไปเช่าพื้นที่ โดยอ้างว่าตรงนี้เป็นป่าเสื่อมโทรม เพื่อที่จะปลูกต้นไม้ขึ้นต้นนายทุนคนนี้นามสกุลชินวัตรเข้ามาเช่าพื้นที่ 235 ไร่ แต่มีผลกระทบชาวบ้าน คือชาวบ้านหมดโอกาสที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าผืนนั้น นายทุนเข้าไปเกเรพื้นที่คอยังลูกเพื่อให้เป็นป่าเสื่อมโทรม ที่จะให้ถูกต้องตามกฎหมายแต่นายทุนทำเกินสัญญาไป 100 กว่าไร่ ชาวบ้านก็คิดว่าถ้าปล่อยไว้คงไม่ไหวเพราะนายทุนจะล้อมรั้วไม่ให้ชาวบ้านเข้าไป ใครกล้า

เข้าไปถือว่าผิดกฎหมาย ช่วงนั้นทำในช่วงเดือนกรกฎาคม ชาวบ้านเริ่มทำนา พอฝนตกดินที่ไถก็ไหลลงสู่ลำห้วย และไหลเข้าสู่หน้าของชาวบ้าน ชาวบ้านทำนาไม่ได้ ชาวบ้านก็ถูกมาต่อสู้อยู่ มีการรวบรวมข้อมูลว่ามีการเช่าอย่างไร เช่าเพื่อใคร มีขั้นตอนอย่างไร เช่าในพื้นที่เท่าไร

ตั้งแต่สภาตำบล นายอำเภอ จังหวัด ไปถึงนายกรัฐมนตรี แต่กว่าจะผ่านขั้นตอนทำให้ลำห้วยป่ามันก็หมดเสียแล้ว ชาวบ้านทนไม่ไหว มีการเข้าไปยึดพื้นที่ไล่คนงานออกเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2532 ชาวบ้าน 2 หมู่บ้าน แต่การกระทำครั้งนั้นชาวบ้านผิดกฎหมาย แกนนำถูกจับ 7 คน ไม่สามารถประกันตัวได้เพราะไม่มีเอกสารสิทธิ์ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่อยู่ในป่าได้ไปขอให้หลาย ๆ ส่วนมาช่วยเหลือ เช่น อาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ชาวบ้านสู้ถึง 3 ศาล ศาลตัดสินปรับคนละ 5,000 บาท รอลงอาญา 2 ปี สิ่งที่น่าสังเกตที่กรมป่าไม้ฟ้องนายทุนคือ ทำเกินพื้นที่ 140 ไร่ สู้คดี 3 ศาลเหมือนกัน ศาลตัดสินนายทุนไม่ผิดเพราะการกำหนดแนวเขตไม่ชัดเจน ยกฟ้อง แต่มีสะเทือนขวัญคือ ผู้นำถูกยิงตามคือครูใหญ่ซึ่งเป็นเลขาธิการตำบล ในที่สุดก็มีการจับกุมคนร้ายได้ ผู้ที่จ้างวานก็คือกำนันในตำบลนั้น โดยจ้างมือปืนมาจากลำปาง ศาลตัดสินจำคุกตลอดชีวิต ถึงแม้ชาวบ้านจะสูญเสียผู้นำแต่ห้วยแก้วก็เป็นจุดประกายเรื่องป่าชุมชน ชาวบ้านมีสิทธิดูแลรักษาป่าได้ กระแส พ.ร.บ. ป่าชุมชน เริ่มจากห้วยแก้ว สังคมเริ่มยอมรับ สื่อมวลชนทั้งในและต่างประเทศเสนอเรื่องห้วยแก้วกันมากมาย เป็นช่วงที่มีการยกร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชน มีการยื่นทำหมิ่นรายชื่อเสนอกฎหมายป่าชุมชน ตามรัฐธรรมนูญเข้าสู่สภาทั้งฝ่ายค้านและฝ่ายรัฐบาล แต่ไปค้างที่วุฒิสภาเพราะ ส.ว. ห้ามเข้าไปตั้งป่าชุมชนในเขตอนุรักษ์ แต่ตอนนี้ประชาชนกำลังกดดันให้ ส.ส. ของให้รับหลักการเดิม ก็ยังไม่รู้ว่ากฎหมายจะออกมาในรูปแบบใด ถึงแม้จะไม่เป็นรูปธรรม แต่เรามีกฎหมายรัฐธรรมนูญรองรับ ขณะนี้ในหลาย ๆ พื้นที่ที่มีการขับเคลื่อนลงมือปฏิบัติจริง เพราะมีความมั่นใจว่ายังไม่ว่ากฎหมายก็ต้องผ่าน เพราะกฎหมายอื่นจะขัดกฎหมายรัฐธรรมนูญไม่ได้ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ

อยากจะขอฝากให้พี่น้องกองลม สามัคคีกันปรึกษาหารือและลงมือทำร่วมกัน ทำให้พอื่อย่าทำมากเกินไป ทำเท่าที่สามารถทำได้ ถ้าดูแลไม่ทั่วถึงชาวบ้านจะทะเลาะกัน คำว่า ป่าชุมชนถ้ากฎหมายออกมาตามสภาร่าง เขาบอกว่าชุมชนใดที่ดูแลป่าตั้งแต่ถูกขึ้นบัญชีว่าเป็นป่าชุมชนแล้วสภาพป่าดีขึ้น ชุมชนนั้นมีสิทธิที่จะดูแลต่อไป และชุมชนนั้นก็ได้รับการจดทะเบียนเป็นป่าชุมชน ถ้าหลังจากนั้นอีก 5 ปี ถ้าป่าถูกทำลาย ชุมชนนั้นจะต้องถูกเพิกถอนออกจากป่าชุมชน อยากจะฝากให้พี่น้องบ้านกองลม ได้รักสามัคคีกัน เพื่อประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติต่อไป

คุณโอฬาร อ่องพะ

ขอขอบคุณพี่ทวีสิน จะสังเกตเห็นว่าป่าชุมชนแม่ป๋ามกิติ หรือห้วยแก้วกิติ และการสูญเสียผู้นำทั้ง 3 ตำบล มันส่งผลกระทบต่อตัวแปรจากนโยบายของรัฐบาล สังเกตบ้านแม่ป๋ามและห้วยแก้ว ก็มีการสูญเสียพื้นที่ป่าหมู่บ้านกองลมในอนาคตอาจมีปัญหาลักษณะเดียวกัน ถ้ากองลมไม่ช่วยกันแก้ไขสำหรับเขตป่าอนุรักษ์ทั้งหมด 4 ป่าคือ

1. เขตอุทยานแห่งชาติ

2. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
3. เขตป่าต้นน้ำชั้น A
4. เขตป่าตามมติของรัฐมนตรี

การทำป่าชุมชนนั้นง่าย แต่การรักษาป่านั้นยาก ชาวบ้านจะต้องมีการเรียนรู้กันอีกมาก และอาศัยประสบการณ์และในช่วงนี้จะมีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

ประเด็นแลกเปลี่ยน

คุณจักรพงษ์ จรียา ชาวบ้านกงลม (ตาม)

ก่อนจะเริ่มเวทีได้มีการติดต่อเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้และหัวหน้าอุทยาน รวมถึงปลัด อบต. มาร่วมแต่ยังไม่ว่างคิดประชุม อยากจะถามว่าเจ้าหน้าที่เหล่านี้สามารถเข้าร่วมเวทีหรือชี้แจงได้หรือไม่ในขั้นตอนของการทำป่าชุมชน

คุณทวีสิน (ตอบ)

เจ้าหน้าที่เหล่านี้เป็นคนของรัฐ ถ้าเราอยากจะรับรู้ข้อมูลก็สามารถขอได้ทุกระดับชั้น ถ้าเราจัดเวที เราก็สามารถเชิญมาร่วมและชี้แจงชาวบ้านได้ หลังจากที่มีการปฏิรูประบบราชการได้เอากรมป่าไม้มาอยู่ในกระทรวงเกษตรอุทยานและอนุรักษ์มาอยู่กระทรวงทรัพยากร

พ่อหลวงเจริญ โสภานะ บ้านกงลม (ตาม)

ถ้าเราไม่เชิญเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาร่วมผิดกฎหมายหรือไม่

คุณทวีสิน (ตอบ)

ปัจจุบันมีกฎหมายรองรับ สามารถทำได้อยู่แล้ว

พี่ดา บ้านม่วงบือก (ตาม)

ถ้าประกาศเขตป่าชุมชนทับพื้นที่ กฟผ. จะทำได้หรือไม่

คุณทวีสิน (ตอบ)

สามารถทำได้แต่ต้องดูความพร้อมของชาวบ้าน ว่ามีความเข้าใจในเรื่องป่าชุมชนมากน้อยเพียงใด

คุณก้องคำ สนธิ ชาวบ้านปางป๋อ (ตาม)

ถ้ามีการจัดตั้งป่าชุมชนจะมีการจดทะเบียนที่อำเภอหรือไม่

คุณทวีสิน (ตอบ)

ยังไม่สามารถจดทะเบียนได้เพราะกฎหมายยังไม่ผ่าน

พ่อหลวงเจริญ โสภานะ (ถาม)

ถ้ามีป่าชุมชนแล้วกฎหมายไม่ผ่านจะอย่างไร

คุณทวีสิน (ตอบ)

ผ่านแน่นอน แต่จะทำในป่าอนุรักษ์ได้หรือไม่ ถึงยังงี้ก็ต้องผ่านอยู่ดี เพราะมีกฎหมายรัฐธรรมนูญรองรับ กฎหมายอื่นจะมาขัดไม่ได้

คุณโอฬาร อ่องพะ (แลกเปลี่ยน)

สำหรับพี่น้องบ้านม่วงปอกที่ต้องการทำป่าชุมชนขึ้นในพื้นที่ กฟผ. นั้นถือว่าเป็นทางออกที่ดี เพราะปัจจุบันยังไม่ประกาศเป็นเขต กฟผ. เพียงแต่เป็นพื้นที่สำรวจแล้วว่ามีแหล่งแร่เท่านั้น ยังเป็นป่าสงวนอยู่ ถ้าชาวบ้านรีบทำก่อนและมีกฎหมายผ่านและชาวบ้านประกาศเขตป่าชุมชนแล้ว กฟผ. ก็ไม่สามารถที่จะขุดแร่ตรงนั้นได้ พี่น้องทั้ง 3 หมู่บ้านคือ ม่วงปอก สามปู สันควงดี จะต้องทำความเข้าใจกัน และลงมือปฏิบัติให้จริงจัง และที่บ้านกองลมถ้าหากประกาศเป็นป่าชุมชนไปแล้ว กฟผ. ก็ไม่สามารถเอาเป็นที่ทิ้งหน้าดินได้ วันนี้เราก็ใช้เวลาเพียงแค่นี้ก่อน สำหรับกลางคืนจะมีการจากขี้ดีและฉายสไลด์ให้พี่น้องได้ชมถึงวิธีการทำป่าชุมชน การทำสวนส้ม และกฎหมาย กกค. ใหม่ซึ่งเป็นความรู้ใหม่สำหรับการเลือก อบค. สท. และ อบจ. ครึ่งหน้าที่จะมาถึง

ปิดเวทีเวลา 16.00 น.

นายณัฐนิติ วุฒิธรรมปัญญา
ผู้ประสานงานลุ่มน้ำแม่แดงตอนบน
บันทึกการประชุม

เวลา 20.00 น.

คุณโอฬาร อ่องพะ

นำเสนอโดยการฉากชีวิตและภาพสไลด์ประกอบการบรรยายและแลกเปลี่ยนเรื่องการจัดตั้งป่าชุมชน ประเทศไทยได้กำหนดพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด 25 ลุ่มน้ำสาขา ซึ่งเป็นลุ่มน้ำขนาดใหญ่ พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนเป็นหนึ่งใน 25 ลุ่มน้ำ ในส่วนของอำเภอเชียงดาว ก็คือลุ่มน้ำแม่ปิง เวียงแหง เมืองคองคือลุ่มน้ำแม่แตง พร้าวคือลุ่มน้ำแม่งัด บริเวณ 3 พื้นที่เป็นต้นหลัก พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนประกอบด้วยลุ่มน้ำ 15 สาขาย่อย นับตั้งแต่เหนือเขื่อนภูมิพลขึ้นมาถึงอำเภอเชียงดาว โดยสภาพป่าก็มีความอุดมสมบูรณ์พอสมควร ซึ่งในความอุดมสมบูรณ์ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ถึง 4 จุด

จุดที่ 1 เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเชียงดาว

จุดที่ 2 เป็นเขตอุทยานแห่งชาติศรีลานนา

จุดที่ 3 เป็นพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเชียงดาว

จุดที่ 4 เป็นเขตป่าต้นน้ำชั้นที่ 1A

ถึงแม้ว่าอำเภอเชียงดาวจะถูกประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ทั้งหมด แต่ในส่วนของการทำงานป่าชุมชนก็ยังทำกันต่อไปอย่างต่อเนื่อง วิธีการคือการประชุมชาวบ้าน สร้างความเข้าใจกับชาวบ้านในเรื่องกฎหมายรัฐธรรมนูญ สร้างเครือข่าย โดยเชิญวิทยากร ชาวบ้าน อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาร่วมประชุมกัน เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งในสมัยก่อนทำกับผู้นำธรรมชาติ ส่วนกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเพิ่มเริ่มมา 2 ปีที่ผ่านมาเอง

สำหรับพี่น้องชาวบ้านกองลมก็จะเป็นวันพรุ่งนี้จะได้ลงมือปฏิบัติจริง คือการเดินป่ากำหนดเขตก่อน และยังไม่ลงลึกถึงรายละเอียดในเรื่องของการกำหนดแนวเขตป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย ซึ่งต่อไปเราจะเชิญเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและหมู่บ้านใกล้เคียงมาร่วมกำหนดแนวเขตด้วย เพื่อป้องกันความเข้าใจผิด สำหรับดินนี้ก็มีเท่านี้ ก็ขอฝากผู้ใหญ่บ้าน ขอให้ชาวช่วยประชาสัมพันธ์ชาวบ้านที่ไม่ได้มาร่วมในคืนนี้ด้วย

วันที่ 11 มิถุนายน 2546

เวลา 14.00 น.

พ่อหลวงสุนทร เทียนแก้ว นำเสนอ

(หลังจากเสร็จจากการติดป้ายกำหนดเขตแนว)

- กรรมการช่วยกันยกร่างกฎกติกา โดยมีชาวบ้านช่วยกัน หรือคณะกรรมการยกร่างและนำเสนอในที่ประชุมแล้วก็ขอมติเป็นข้อ ๆ
- เสนอชาวบ้านและต้องเป็นที่ยอมรับของเสียงส่วนใหญ่
- มีการบันทึกข้อความวาระการประชุมทุกครั้ง
- ก่อนยกร่างกฎกติกาควรมีการจัดตั้งประธาน ที่ปรึกษา กรรมการ ก่อนนำเสนอกฎระเบียบ

ปิดเวทีเวลา 15.00 น.

นายณัฐนิตี วุฒิชรรมปัญญา
ผู้ประสานงานศูนย์น้ำแม่แดงตอนบน
บันทึกการประชุม

รายชื่อผู้เข้าร่วมการจัดเวที
สนับสนุนการปฏิบัติการลัทธิชุมชนในการจัดทำป้าชุมชน
วันที่ 10 เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2546

1.	นายสมบุญ อินทรีย์ชัย	ผู้ใหญบ้าน	102 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	01-7062830
2.	นายกฤษฎา กุลโน	ผู้ช่วย ผู้ใหญบ้าน	110 ม.10 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	07-1728723
3.	นางแก้วมา บวงทอง		44 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
4.	ผัด ราชา		230 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
5.	นางจันทร์คำ แสนดวงดี		35 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
6.	นายคำคำ วรียา		80/2 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
7.	นายใจ แสงโย		79 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
8.	นางสุ กาวิชัย		109 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
9.	นายตีบ กันทะนันท์		183 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
10.	นางวันเพ็ญ เจริญคุณ		47 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
11.	นายเหมย แสนพวงดี		51 ม.10 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	
12.	นางหวัน แสงโย		57 ม.10 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	
13.	นางศรีอุบล แสงโย		56 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
14.	สิริลักษณ์ กุลโน		110 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
15.	ฤทธิ์ กันทะ		115 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	053-477187
16.	ผัด ปูนะ		31 ม.10 ต.เปียงหลวงอ.เวียงแหง	
17.	นายบุญธรรม สุภาวะ	ผู้ช่วยผู้ ใหญบ้าน	65 ม. 4 ต.เปียงหลวง อ.เวียงแหง	
18.	นางสมพร วัฑฒิ		53 ม.4 ต. เปียงหลวง อ.เวียงแหง	
19.	นายเอกชัย วงศ์แก้วมูล		146 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	053-455155
20.	นายองอาจ นันตะ		149 ม.10 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	09-9507958
21.	นายกำธร ไชยมัคคณา	ผู้ช่วยผู้	60 ม.9 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	

22.	อานนท์ นายประเสริฐ ปินป่า	ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ ใหญ่บ้าน	9 ม.9 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
23.	นายชัชวาลย์ บิดาแก้ว		308 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
24.	น.ส.จรรยา เพ็ญจิต		108 ม.10 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	
25.	นางเทียมคำ ปานันท์		36 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
26.	น.ส.เอื้ออารีย์ แสนพิลุม		29 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
27.	บุญเลื่อน พิชัย		101 ม.5 ต.แสนไห อ.เวียงแหง	
28.	ประหยัด ดวงสีดา		167/1 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
29.	นายคำ บัวหลวง		50 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
30.	นายบุญมา วงค์ชา		90 ม.5 ต.แสนไห อ.เวียงแหง	
31.	นายธวัช สันนิภา		205 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
32.	นายบุญ ชันแก้ว		28 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
33.	นายวราเทพ ปิงชัย		75 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
34.	นายตีบ ไชยคำ		269 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
35.	นายปริษา จันทรหลวง		58 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
36.	นายบัน มโนอินทร์		179/1 ม.2 ต.เมืองแหง อ. เวียงแหง	
37.	นายบุญเรือง มณีวรรณ		114 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
38.	นายไทย สายดวงแก้ว		245 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	053-477185
39.	นายชนาคม เมืองมูล		227 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	06-1839014
40.	นายปิ่น แสนดวงดี		121 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	053-477111
41.	นายทองคำ ชุ่มเตียม		16 ม.1 ต. แสนไห อ.เวียงแหง	
42.	นายสิงห์ ปัญญาปือ		3 ม.3 ต. แสนไห อ.เวียงแหง	01-2882562
43.	นางจินดา กันโใบ		15 ม.1 ต. แสนไห อ.เวียงแหง	
44.	นายก้องคำ สานธิ		142 ม.5 ต. แสนไห อ.เวียงแหง	09-8554459
45.	นางจงกลณี กาใจ		59 ม.1 ต.แสนไห อ.เวียงแหง	
46.	นายสวาท แสนดวงดี	ผู้ช่วยผู้ ใหญ่บ้าน	51 ม.10 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	09-9554078
47.	นายพิม กาใจ	ผู้ใหญ่บ้าน	12 ม.2 ต.แสนไห อ.เวียงแหง	07-1752393
48.	นางจันทร์นภา คะอิงค์		239 ม.3 ต. แสนไห อ.เวียงแหง	

49.	นายจักรพงษ์ จริยา	ผู้ช่วยผู้ ใหญ่บ้าน	9/4 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	053-477354
50.	นางสุจิตรา สุเป็ง	ประธานแม่ บ้าน	7 ม.3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง	07-1795563
51.	นางจันทร์ดี ยะมะโน		8/1 ม.3 ต.แสนไท อ.เวียงแหง	06-1837632
52.	วราภรณ์ แสงโย		129 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	09-5575368
53.	นายบุญยืน กาใจ		สันดวงดี ม.1 ต.แสนไท อ.เวียงแหง	
54.	นิกร ภาระมิ		59 สามปู ต. แสนไท	
			60 อ.เวียงแหง	
55.	ทองคำ ปิยปทวงศ์		5 ม.3 บ้านม่วงปือก ต.แสนไท อ.เวียงแหง	
56.	สุพรชัย แสนพิลุม		108/1 ม.3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง	01-7655327
57.	นายพลอย เหล็กคง		296 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	
58.	นายบุญเป็ง วงษา		194/1 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	
59.	นายเจริญ โสภานะ	ผู้ใหญ่บ้าน	139 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	09-9978472
60.	นายปุ่น ชัยยะ	อ.บ.ต.	91 ม.10 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	09-8543217
61.	นายสีดา สันนิกา	ผู้ช่วยผู้ ใหญ่บ้าน	279 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	06-1800740
62.	นายอดิศักดิ์ แสนดวงดี		271 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	09-5614127
63.	นายสาย สันนิกา		51 ม.2 ต.เมืองแหง อ. เวียงแหง	
64.	นายจันทร์ ใจสม		294 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
65.	นายณัฐวุฒิ วุฒิธรรม ปัญญา		107/17 ม.1 ต.เปียงหลวง อ.เวียงแหง	09-8511794
66.	นายวัน ทาดวงแก้ว	ผู้ช่วยผู้ ใหญ่บ้าน	29 ม.2 ต. แสนไท อ.เวียงแหง	
67.	นายคำ สันนิกา		213 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	053-477213
68.	สมบูรณ์ มูลเมือง		123 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	07-1879687
69.	นายปิ่น แสนดวงดี		177 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	053-477113
70.	นายพยอม คารมณ		320 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	053-477151
71.	นายบุญทับ จันทวงศ์		54 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	06-1953196

72.	นายศิริโรจน์ เดชะ	ผู้อำนวยการ ๙	ศูนย์การศึกษาภายนอกโรงเรียน อ.เวียงแหง	01-8829606
73.	นายทวีศิลป์ ศรีเรือง		77/1 ม.5 ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่	053-810623
74.	นายสุนทร เทียนแก้ว	ผู้ใหญ่บ้าน	54 ม.3 ต.ปิงโค้ง อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่	06-2925939
75.	นายเหรียญชัย อ้วนคำ		7/1 ม.4 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	01-3666686
76.	นายบุญโยง จองแหลง		91 ม.5 ต. เบียงหลวง อ.เวียงแหง	09-8543073
77.	นายเงิน อานันท์		237 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	053-477254
78.	นายสมบุรณ์ หลู่จิ่ง		15/2 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	053-477081

รายชื่อผู้เข้าร่วมการจัดเวที
สนับสนุนการปฏิบัติการผลิตชุมชนในการจัดทำป้าชุมชน
วันที่ 11 เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2546

1.	นายสมบุญ อินทร์ชัย	ผู้ใหญ่บ้าน	102 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	01-7062850
2.	นายวัน ทาตวงแก้ว	ผู้ช่วยผู้ ใหญ่บ้าน	29 ม.2 ต. แสนไท อ.เวียงแหง	
3.	นายคำ แสนคำ		37 ม.5 ต. เบียงหลวง อ.เวียงแหง	
4.	นายบุญมา วงศ์ษา		90 ม.5 ต. แสนไท อ.เวียงแหง	07-1789418
5.	นายผัด ปู่ณะ		31 ม.4 ต. เบียงหลวง อ.เวียงแหง	
6.	นายจักรพงษ์ จริยา	ผู้ช่วยผู้ ใหญ่บ้าน	9/4 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	06-1864987
7.	นางสมร วัฑฒ์		53 ม.4 ต. เบียงหลวง อ.เวียงแหง	06-1175833
8.	สิงห์ ไสยาบัต		3 ต.แสนไท อ.เวียงแหง	01-2882562
9.	นายบุญธรรม สุถาระ	ผู้ช่วยผู้ ใหญ่บ้าน	65 ม.4 บ้านม่วงเครือ ต.เบียงหลวง อ.เวียงแหง	
10.	วราภรณ์ แสงโย		129 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	09-5575568
11.	นายสงวน คำอ้าย		113 ม.5 ต.เบียงหลวง อ.เวียงแหง	
12.	ทองคำ ปิยนันทวงศ์		5 ม.3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง	
13.	พลอย เหล็กคง		296 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
14.	นายกำธร ไชยมัตสยา อานนท์	ผู้ช่วยผู้ ใหญ่บ้าน	60 ม.9 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	

15. แก้วภา พวงทอง	44 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
16. สมพร กันทนัน	188 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
17. นางวันเพ็ญ เจริญกุล	47 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
18. นายสมบุรณ์ หยุ่จั้ง	15/2 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	053-477081
19. นายคำคำ วโย	80/2 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
20. นายศักดิ์ คำพู	217 ม.3 บ้านม่วงปือก	
21. บุญเลื่อน พิชัย	101 ม.5 ต.แสนไห อ.เวียงแหง	
22. เดียมคำ ปานัน	36 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
23. นายใจ แสงโย	79 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
24. จันท์คำ แสนดวงดี	35 ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
25. นายจันท์ ใจสม	294 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
26. ก้องคำ สนิธิ	ม.5 ต.แสนไห อ.เวียงแหง	
27. นายตีบ ไชยคำ	269 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	
28. นายชัย สายดวงแก้ว	245 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
29. นายทวด สันนิธา	205 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
30. นายเงิน อานัน	237 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
31. นายเมือง ใจสม	68 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	
32. บุญเป็ง วงศ์ษา	194/1 ม.2 ต.เมืองแหง	
	อ.เวียงแหง	
33. ผัด ราชา	230 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
34. บุญ ชันแก้ว	28 ม. 2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
35. วราเทพ ปิงชัย	75 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
36. นายปรีชา จันท์หลวง	58 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	
37. นายอุ้นเรือน แสนดวงดี	212 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	
38. นายประเสริฐ ปินป่า	9 ม.9 อ.เวียงแหง	
		ผู้ช่วยผู้
ใหญ่บ้าน
39. นายประหยัด ดวงสีดา	167/1 ม.2 อ. เวียงแหง	
40. นายคำปัน มโนจันท์	179/1 ม.2 อ.เวียงแหง	
41. นายจันท์ตีบ ยะมะโน	8/1 ม.3 ต. แสนไห อ.เวียงแหง	
42. นางกิ่งดาว กันโอบ	87 ม.2 ต. แสนไห อ.เวียงแหง	
43. นางจันท์คำ กุณาอุด	4 ม.3 ต. แสนไห อ.เวียงแหง	
44. นายบุญเรือง มณีวรรณ	114 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	
45. นายอดิศักดิ์ แสนดวงดี	271 ม.2 ต. เมืองแหง	09-5674127
	อ. เวียงแหง	

รายงานการสรุปบทเรียน ผ่านเวทีปาฐกชนบ้านกงลม ต. แสนโท อ. เวียงแหง จ. เชียงใหม่

แม้ว่าสถานการณ์รัฐธรรมนูญฉบับใหม่จะได้รวมถึง "สิทธิชุมชน" ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างชัดเจน แต่ในความเป็นจริงยังพบว่ากฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรยังผู้ขาดศูนย์รวมอำนาจไว้ที่ระบบราชการเหมือนที่ผ่านมา แนวโน้มระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมที่กำลังขยายตัวเข้าสู่สังคมชนบทอย่างรวดเร็ว ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นสินค้ามากขึ้น และแนวโน้มดังกล่าวยังส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นสูญเสียความสามารถในการดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ซึ่งทำให้ทรัพยากรธรรมชาติต้องตกอยู่ภายใต้ความเสี่ยงต่อการเสื่อมโทรม

ชุมชนเวียงแหงมีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมาเป็นร้อยปี มีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ชุมชนส่วนใหญ่มีฐานการพัฒนาระบบการทำมาหากิน การจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ซึ่งเกิดจากองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ระบบคุณค่าที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ซึ่งในยุคนี้จะมีแรงกดดันจากภายนอกน้อยมากและชุมชนยังมีการผลิตเพื่อยังชีพ ที่สำคัญยังเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ชุมชนอยู่ก่อนข้างอิสระทำให้มีอำนาจในการจัดการทรัพยากรอย่างเต็มที่โดยที่แทบไม่มีการแทรกแซงจากภายนอก

ปัจจุบันเวียงแหงหลักเสี่ยงไม่พ้นที่จะตกอยู่ภายใต้ระบบโลกาภิวัตน์ การแย่งชิงทรัพยากรจากภายในและภายนอก รวมถึงโครงการพัฒนาของรัฐ จากชุมชนที่มีอำนาจและสิทธิในการควบคุมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดและยังยืนนั้นตกอยู่ในความควบคุมดูแลของรัฐทั้งหมด

สถาบันที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติยังคงเป็นสถาบันของทางราชการ แม้ว่าจะมีความพยายามกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลก็ยังคงเป็นการกระจายอำนาจเฉพาะเพียงหน้าที่ในการบำรุงรักษาเท่านั้น

คำว่า "ป่าชุมชน" นั้น ชุมชนเวียงแหงส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจว่าหมายถึงอะไร มีความสำคัญอย่างไร และใครเป็นคนจัดการ เคยเห็นคำว่า "ป่าชุมชน" ในหนังสือหรือเอกสารเท่านั้น เพราะที่ผ่านมายังไม่มีองค์กรไหนมาให้ความรู้เลย หลังจากโครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคเหนือได้จัดเวที "ป่าชุมชน" ที่บ้านกงลม มีวิทยากรและผู้มีประสบการณ์มาให้ความรู้ในด้านกฎหมายป่าชุมชน กฎหมายรัฐธรรมนูญและยังสร้างความเข้าใจในเรื่องประโยชน์จากป่าชุมชนรวมถึงขั้นตอนของการลงมือปฏิบัติ ทำให้ชุมชนเวียงแหงตื่นตัวและต้องการมีป่าชุมชนเป็นของตนเอง เพื่อประโยชน์ในการมีป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอยและยังเป็นเครื่องมืออันหนึ่งในการนำไปแก้ปัญหาการละเมิดสิทธิจากนายทุนที่เข้ามาบุกรุกทำลายป่าเพื่อทำสวนส้มสวนพริก และโครงการพัฒนาของรัฐ คือโครงการพัฒนาเมืองแรลิกไนต์ที่กำลังสร้างปัญหาให้กับคนในชุมชนอยู่ขณะนี้

นายณัฐนิติ วุฒิธรรมปัญญา
ผู้ประสานงานลุ่มน้ำแม่แดงตอนบน

รายงานการประชุมทวิวิจัย
โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคเหนือ กรณีลุ่มน้ำแม่แดงตอนบน
วันที่ 19 มิถุนายน 2546
ณ บ้านสามปู ตำบลแสนไห อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่

เริ่มเวลา 10.00 น.

โดย คุณณัฐนิตี วุฒิสรรพปัญญา

สำหรับวันนี้เป็นการประชุมทวิวิจัยชาวบ้านทั้ง 10 คนของเรา เพื่อเน้นการทำความเข้าใจเรื่องวิจัย หมายถึงอะไร และวิจัยเชิงปฏิบัติการหมายถึงอะไร และแหล่งทุนมาจากไหน ทำวิจัยแล้วนำไปใช้เกี่ยวกับอะไร ชาวบ้านได้อะไรจากการทำวิจัย

การวิจัยก็คือการหาหรือการได้มาซึ่งข้อมูลหรือศึกษาสิ่งที่ไม่รู้ สำหรับการปฏิบัติการก็หมายถึงการลงมือทำหรือปฏิบัติจริง เช่น ที่เราเดินปักป้ายเขตป่าชุมชนที่บ้านกองลมที่ผ่านมานั้นแหละ ดังนั้นการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการความหมายรวมก็คือ การค้นหาข้อมูล เก็บข้อมูล ศึกษาปัญหาพร้อมกับการแก้ไขปัญหา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งในอดีตเป็นการวิจัยเขียนแทนชาวบ้าน ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลหรือศึกษาปัญหา สุดท้ายนำไปสู่นโยบายทำให้ชาวบ้านได้รับผลกระทบในโครงการต่าง ๆ ที่เป็นงานพัฒนา

ตัวอย่าง

การทำวิจัยที่ล้มเหลวของนักวิชาการ (เขื่อนปากมูล)

ก่อนการสร้างเขื่อนปลา มี 265 ชนิด หลังจากการสร้างเขื่อนแล้วปลาเหลือ 4 ชนิด ส่งผลให้ชาวบ้านไม่มีแหล่งอาหาร ชุมชนล่มสลาย โดยที่นักวิชาการเหล่านั้นบอกว่า จะสร้างบันไดปลาโจนเพื่อให้ปลาได้ขึ้นไปวางไข่ สุดท้ายปลาก็ขึ้นไม่ได้ เพราะบันไดมันสูงถึง 3 เมตร

ชาวบ้านวิจัย

ชาวบ้านอาศัยข้อมูลในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นข้อมูลที่แท้จริงสามารถนำเสนอต่อองารรัฐบาลในการเปิดเขื่อน 4 เดือน ผลก็คือปลากลับมา 175 ชนิด ชาวบ้านก็มีแหล่งอาหารที่มั่นคง นี่คือนิยามของการทำวิจัยโดยนักวิชาการที่เขียนแทนชาวบ้าน ซึ่งไม่รู้ถึงวิถีชีวิตหรือปัญหาของชาวบ้านมีการบิดเบือนไปจากความเป็นจริง เพื่อประโยชน์ของ ก.ฟ.ผ. ในการสร้างเขื่อน อำเภอเวียงแหงเราก็เช่นเดียวกัน ถ้า ก.ฟ.ผ. รายงานให้รัฐบาลว่า พื้นที่ป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเสื่อมโทรม ไม่มีสัตว์ป่าหรือไม่มีแหล่งอาหารของชาวบ้าน ในพื้นที่ที่จะขุดแล้วพวกเราจะว่าอย่างไร ช่วงนี้เราจะต้องเก็บข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเป็นข้อต่อรองกับโครงการพัฒนาของรัฐ หรือนำไปสู่การผลักดันเป็นนโยบาย

เหตุที่ผมมาพูดเรื่องวิจัยเชิงปฏิบัติการอีกรอบหนึ่งก็เพราะว่า เรามีคนใหม่เข้ามาอีก 7 คนเป็นการทำความเข้าใจก่อนการทำงานร่วมกัน เพื่อให้การทำงานไปในทิศทางเดียวกัน แล้วผลการทำงานจะออกมามีประสิทธิภาพ ผลที่ได้รับก็คือทวิวิจัยมีประสบการณ์ความรู้ ผลตอบแทนจริง ๆ ก็

คือชุมชนเวียงแหงเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์ตรงนี้ เพราะเป็นการวิจัยนำไปสู่การพัฒนาโดยชาวบ้านเป็นคนลงมือทำ

เวลา 13.00 น.

โดย คุณณัฐนิติ วุฒิธรรมปัญญา

ตอนเช้าเราก็ทำความเข้าใจในเรื่องของการวิจัยเชิงปฏิบัติการไปแล้ว ต่อไปผมจะพูดถึงแหล่งทุน เราจะได้รับงบประมาณจาก สกว. คือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยคุณ นิคม พุทธา เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยมี 3 กลุ่มน้ำที่ร่วมกันทำวิจัยคือ กลุ่มน้ำแม่จิด อำเภอฟัวว กลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน อำเภอเชียงดาว และกลุ่มน้ำแม่แดงตอนบน อำเภอเวียงแหง หัวหน้าทีมวิจัยก็คือ อาจารย์เสน่ห์ จามริก ที่เป็นประธานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งพวกเราคงรู้จักกันดี

สำหรับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้นโดยมีจุดมุ่งหมายเอาองค์ความรู้ของชุมชนออกมา ฉะนั้นภารกิจของ สกว. คือจะเอาภูมิปัญญาของชุมชนไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาของประเทศ หรือเขียนเป็นแผนพัฒนาแห่งชาติต่อไป แต่หัวใจที่สำคัญก็คือ สกว. เขาต้องการให้เราค้นหาปัญหา เรียนรู้ปัญหาที่แท้จริงในชุมชนเพื่อนำมาวางแผนออกมาเป็นโครงการ ซึ่งการทำวิจัยนอกจากจะรู้ปัญหาแล้วยังเป็นการค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหา เน้นการเรียนรู้คู่กับการปฏิบัติกระบวนการเรียนรู้ น่าจะทำให้เกิดสำนึกคือการเปลี่ยนวิธีคิด ดังนั้นการแก้ไขปัญหานั้นจะเปลี่ยนวิธีคิดของคน ถ้างานวิจัยสามารถเปลี่ยนเรื่องนี้ได้ก็ถือว่าประสบความสำเร็จ ดังนั้นผมมั่นใจว่าทีมวิจัยทั้ง 10 คนนี้น่าจะยังยืนต่อไปแน่นอนครับบุคคลเหล่านี้เป็นคนที่มีความพร้อมในด้านการเสียสละมีจิตสาธารณะเป็นที่ยอมรับของสังคม และมีความคล่องตัวในการทำงาน ซึ่งทีมวิจัยไม่มีเงินเดือนแต่มีค่าตอบแทนให้ครั้งละ 200 บาท ในการทำกิจกรรมหรือเข้าร่วมประชุม เราจะไม่เอาเงินมาเป็นตัวนำ เราจะเอาผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลักก่อนสำหรับเรื่องเงินนั้นเป็นเพียงตัวช่วยขับเคลื่อนเท่านั้นเอง

นายสมบุญ อินทรชัย เสนอ

เรื่องของการเสียสละของทีมวิจัยและกลุ่มคนในท้องถิ่นที่เสียสละมาก ๆ และบ่อยครั้งทำให้ครอบครัวได้รับความเดือดร้อนเรื่องปากเรื่องท้องซึ่งมันไม่คุ้มกับการทำงาน ทำให้เกิดความย่อท้อและหันกลับไปเข้ากับฝ่ายที่ยืนข้อเสนอด่าง ๆ ที่มากกว่า เช่น นายทุน หรือ ก.ฟ.ผ. เพื่อให้ครอบครัวของตนอยู่รอด ก็ขอฝากเรื่องนี้ไว้ด้วย

ณัฐนิติ วุฒิธรรมปัญญา ตอบ

ผมยอมรับว่าเงิน 200 บาทนั้นมันไม่คุ้มค่ากับการวิจัยหรอก ผมเองก็ไม่มีอำนาจในการใช้เงินตรงนี้เลย อำนาจการบริหารเงินอยู่ที่สำนักงานเชียงดาว ที่จริง สกว. เองก็กำหนดให้แค่ 200 บาทเท่านั้นเอง เขาต้องการให้คนในท้องถิ่นสำนึกและตระหนักในการรับรู้ปัญหาและแก้ปัญหาด้วยกัน ผมเองเงินเดือน 8,000 บาท ถ้ามั่วคุ้มไหมมันไม่คุ้มหรอก รายได้ค้าขายของผมได้มากกว่านี้ ที่อื่นเสนอให้ผมมากกว่านี้ผมยังไม่รับ ที่ผมทำเพราะผมเห็นว่ามันมีประโยชน์ต่อชุมชน ผมทำด้วยรักและอุดมการณ์ของผม มันเป็นโครงการระยะยาวถึง 3 ปี ซึ่งมันเป็นโอกาสของคนเวียงแหง ในอดีตเราโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ กรณีกลุ่มน้ำแม่แดงตอนบน 16-07-46

ไม่เคยมีองค์กรไหนเข้ามาขับเคลื่อนแบบนี้เลย มีแต่คนเข้ามาดักดวงผลประโยชน์ของเรา เช่น ขณะนี้เราเผชิญกับนายทุนเข้ามากว้านซื้อดินเพื่อทำสวนส้ม หรือ ก.ฟ.ผ. จะมาขูดแร่ ถ้าเราไม่รวมตัวกันต่อสู้ปัญหาเหล่านี้ แล้วใครจะมาทำ ผมคิดว่าเราน่าจะฉวยโอกาสของเราไว้ในเมื่อมีโครงการที่ดีเช่นนี้เข้ามา และต่อไปเราอาจจะทำโครงการของทุนที่อื่นมาเสริมอีกต่อไป

คำว่า สิทธิชุมชนนั้นความหมายมันกว้างมาก คำว่าสิทธินั้นถ้าแปลตามกฎหมายก็คือประโยชน์ที่กฎหมายรับรอง แต่มันมีความเป็นชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องมันน่าจะหมายถึงความถูกต้อง ความชอบธรรม ความสัมพันธ์ภายในชุมชนนั้น มันคงจะเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ระบบคุณค่ากฎเกณฑ์ประเพณี ข้อตกลงของสมาชิกชุมชน เพื่อที่จะจัดความสัมพันธ์ในหมู่สมาชิกด้วยกัน ในการเข้าถึงการใช้ประโยชน์ร่วมกันตัวชี้วัดสำคัญของสถานสิทธิชุมชน ก็คืออำนาจของชุมชนในการสร้างสรรค์ปรับปรุงและควบคุมกำกับกฎเกณฑ์ว่ามีมากน้อยแค่ไหน เช่นเรามีป่าชุมชนในการสร้างสรรค์ปรับปรุงและควบคุมกำกับกฎเกณฑ์ว่ามีมากน้อยแค่ไหน เช่น เรามีป่าชุมชนของเรา เราตั้งกฎกติกาขึ้นมาใช้บังคับร่วมกันถ้ามีคนมาทำลายก็เท่ากับว่าเขามาละเมิดสิทธิของเรา เช่น เราใช้ลำน้ำแม่แดงมาตั้งแต่ปู่ย่าตายายของเราสำหรับการอุปโภคบริโภคหรือการทำเกษตรวันดีคืนดีมีนายทุนมากินลำน้ำเอาไปใช้ในสวนส้ม หรือ กฟผ. กันเขื่อนเพื่อนำน้ำมาใช้ในกิจกรรมเหมืองแร่ ก็เท่ากับเขามาละเมิดสิทธิชุมชนของเรา

ครบวันนี้เราได้มาทำความเข้าใจเรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการและสิทธิชุมชนกันมาทั้งวัน รวมทั้งได้แลกเปลี่ยนเรื่องปัญหาการทำงานในหลาย ๆ ด้าน ที่มาของเรามีตั้ง 10 คน ถ้าหากคนไหนไม่ว่างหรือติดภารกิจจริง ๆ ก็ไม่เป็นไร ผมมั่นใจว่าทีมวิจัยของเราทุกคนเป็นคนมีคุณภาพ มีอุดมการณ์ มีใจรักและทงทนท้อถอมและทรัพยากรของเรา เพื่อไว้ใช้สืบถึงชั่วลูกชั่วหลานต่อไป ขอขอบคุณครับ

ปิดประชุมเวลา 16.00 น.

ณัฐนิตี วุฒิธรรมปัญญา
ผู้ประสานงานลุ่มน้ำแม่แดงตอนบน
บันทึกการประชุม

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมทีมวิจัยชาวบ้าน

1.	นายจักรพงษ์ จริยา	ทีมวิจัย	9/4 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	06-1864987
2.	นางวราภรณ์ แสงโย	ทีมวิจัย	129 ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	09-5575568
3.	นายบุญโยง จองแหลง	ทีมวิจัย	91 ม.5 ต.เปียงหลวง อ. เวียงแหง	09-8543073
4.	นายเหรียญชัย อ้วนคำ	ทีมวิจัย	7/1 ม.4 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	01-3666686
5.	นางจันทร์ณา คะอังกู	ทีมวิจัย	239 ม.3 ต. แสนไโ อ.เวียงแหง	
6.	นายบุญสม อินทร์ชัย	ทีมวิจัย	102 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	01-7062830
7.	นายวัน ทาดวงแก้ว	ทีมวิจัย	29 ม.2 ต. แสนไโ อ.เวียงแหง	
8.	นางจงกลณี กาใจ	ทีมวิจัย	59 ม.1 ต. แสนไโ อ.เวียงแหง	01-0245370
9.	นายยุทธการณ กุโน	ทีมวิจัย	20 ม.10 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	06-1798918
10.	นายก่อคำ สนธิ	ทีมวิจัย	142 ม.5 ต. แสนไโ อ.เวียงแหง	09-8554459
11.	นายพยอม คำมณ	ทีมวิจัย	320 ม.2 ต. เมืองแหง อ.เวียงแหง	07-1736829
12.	นายณัฐนิติ วุฒิธรรม ปัญญา	ผู้ ประสาน งาน	107/17 ม.1 ต. เปียงหลวง อ.เวียงแหง	09-8511794

**รายงานข้อมูล รายชื่อเครือข่ายองค์กรชาวบ้านและผู้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องร่วม
การจัดการกระบวนการเรียนรู้โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ
กรณีลุ่มน้ำแม่แดงตอนบน**

1. รายชื่อที่มิวิจัยชาวบ้าน ลุ่มน้ำแม่แดงตอนบน

1. นายณัฐนิติ วุฒิธรรมปัญญา	107/17 ม.1 ต. เบียงหลวง	ผู้ประสานงาน	
2. นายบุญโยง จองแหลง	91 ม.5 ต.เบียงหลวง	ทีมวิจัย	09-8543073
3. นายคำ มั่นคง	84 ม.5 ต. เบียงหลวง	ทีมวิจัย	
4. นายปู้หลู่โพ ชะแป	21 ม.8 ต.เมืองแหง	ทีมวิจัย	053-228226
5. นายพรชัย กระตือ	16 ม.8 ต. เมืองแหง	ทีมวิจัย	
6. นายพยอม คารมณ	320 ม.2 ต.เมืองแหง	ทีมวิจัย	07-1736829
7. นายจักรพงษ์ จริยา	9/4 ม.2 ต.เมืองแหง	ทีมวิจัย	06-1900442
8. นายชนแดน เรือนมูล	227/2 ม.2 ต. เมืองแหง	ทีมวิจัย	06-1839014
9. นายเจริญ ไสภานะ	139 ม. 10 ต. เมืองแหง	ทีมวิจัย	09-9978472
10. นายวัน ทาดวงแก้ว	29 ม. 2 ต.แสนไห	ทีมวิจัย	
11. นางศิริพร ใจดิบ	225 ม. 3 ต. แสนไห	ทีมวิจัย	
12. นายบุญยืน กาใจ	10 ม.1 ต. แสนไห	ทีมวิจัย	

2. รายชื่อที่ปรึกษาในพื้นที่โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคเหนือ กรณีลุ่มน้ำแม่แดงตอนบน

1. พระครูกันต ทิลาบุตร	300 ม. 2 ต. เมืองแหง	เจ้าคณะอำเภอเวียงแหง	
2. พระฐานี วุฒิวิโร	300 ม. 2 ต.เมืองแหง	อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยแม่โจ้	
3. นายสุนเรือน หลวงคำ	164 ม. 3 ต. แสนไห	กำนันตำบลแสนไห	
4. นายอ่อง จองเจน	40/1 ม.2 ต.เบียงหลวง	ประธานชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอเวียงแหง	
5. นายยมบุญ อินทร์ชัย	ม.10 บ้านกองลม	ผู้ใหญ่บ้านกองลม	
6. นายพิมพ์ กาใจ	12 ม.2 ต. แสนไห	ผู้ใหญ่บ้านสามปู	
7. นายสงวน แสนคำ	39/1 ม.5 ต. เบียงหลวง	ผู้ใหญ่บ้านห้วยไคร้	
8. นายอิทธิพลพันธ์ บุญมี	75 ม. 10 ต. เมืองแหง	สมาชิกสภาจังหวัดเชียงใหม่	

3. รายชื่อเครือข่ายทรัพยากรกลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน

1. นายณัฐนิติ วุฒิธรรมปัญญา	107/17 . 1 ต. เบียงหลวง	ประธาน ฯ
2. นายเหรียญชัย อ้วนคำ	7/1 ม. 4 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	รองประธานฯ
3. นายบุญโยง จองหลง	91 ม. 5 ต. เบียงหลวง	รองประธานฯ
4. นายพยอม คารมณ	320 ม. 2 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	เลขานุการ ฯ
5. นายปฐม เป็งมอย	114 ม. 2 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	ผู้ช่วยเลขานุการ ฯ
6. นายบุญทับ จันทวงศ์	54 ม. 2 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	ผู้ช่วยเลขานุการ ฯ
7. นายปุ่น ชัยยะ	91 ม. 10 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	ผู้ช่วยเลขานุการ ฯ
8. นายปิ่น แสนดวงดี	177 ม. 2 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	ற்றுணிக
9. นายสมบุญ อินทร์ชัย	102 ม. 2 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	ற்றுணிக
10. นายจักรพงษ์ จริยา	9/4 ม. 2 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	ประชาสัมพันธ์
11. นายดวงดีป สันนิภา	195 ม. 2 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	กรรมการ
12. นายสีดา สันนิภา	279 ม. 2 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	กรรมการ
13. นายศรี ศรีจันทร์	88 ม. 5 ต. แสนไท อ. เวียงแหง	กรรมการ
14. นายศรีทน สายดวงแก้ว	285 ม. 2 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	กรรมการ
15. นายบุญทา พวงเงิน	12 ม. 4 ต. แสนไท อ. เวียงแหง	กรรมการ
16. นายวัน ทาดวงแก้ว	29 ม. 2 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	กรรมการ
17. นายพันธ์ ทาดวงแก้ว	103 ม. 3 ต. แสนไท อ. เวียงแหง	กรรมการ
18. นายก่อคำ สอนิ	142 ม. 5 ต. แสนไท อ. เวียงแหง	กรรมการ
19. นายบุญยัง ชัยมูลทา	142 ม. 5 ต. แสนไท อ. เวียงแหง	กรรมการ
20. นายฤทธิ์ กันทะ	320 ม. 2 ต. แสนไท อ. เวียงแหง	กรรมการ
21. นายชนแดน เรือนมูล	227/2 ม. 2 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	กรรมการ
22. นายอดิศักดิ์ แสนดวงดี	271 ม. 2 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	กรรมการ
23. นายเจริญ โสภานะ	139 ม. 10 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	กรรมการ
24. นางวราภรณ์ แสงโย	129 ม. 2 ต. เมืองแหง อ. เวียงแหง	กรรมการ
25. นายบุญยืน กาใจ	10 ม. 1 ต. แสนไท อ. เวียงแหง	กรรมการ
26. นายทองคำ ชุ่มเตียม	16 ม. 1 ต. แสนไท อ. เวียงแหง	กรรมการ
27. นางจงกลณี กาใจ	59 ม. 1 ต. แสนไท อ. เวียงแหง	กรรมการ
28. นายคำ มั่นคง	84 ม. 5 ต. เบียงหลวง อ. เวียงแหง	กรรมการ

4. รายชื่อคณะกรรมการที่ปรึกษาเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน

1. พระครูกันต ทีลานุกูล	300 ม. 2 ค. เมืองแหง อ.เวียงแหง	ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์
2. พระฐานี อุตวิริโย	300 ม. 2 ค. เมืองแหง อ.เวียงแหง	ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์
3. พระมหาอินสอน กุดวุฒิไค	300 ม.2 ค.เมืองแหง อ.เวียงแหง	ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์
4. นายศิริโรจน์ เตชะ	ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อ.เวียงแหง	ที่ปรึกษา
5. นายประสิทธิ์ จำปา		ที่ปรึกษา
6. นายสมคิด ทุนิ่ง	หัวหน้าสถานีอนามัยบ้านเปียงหลวง	ที่ปรึกษา
7. นายอุ้นเรือน หลวงคำ	กำนันตำบลแสนไห	ที่ปรึกษา
8. ส.ต.ท.ประสิทธิ์ จายเรือน	สถานีตำรวจ อ. เวียงแหง	ที่ปรึกษา
9. นายไพรัช ใหม่ชมพู	หัวหน้าการประถมศึกษา อ.เชียงดาว	ที่ปรึกษา
10. นายอนุสรณ์ ไชยวรรณ	ผู้ประสานงานพรรคไทยรักไทยภาคเหนือ	ที่ปรึกษา
11. นายพิริยะ สีหกุล	ที่ปรึกษาด้านกฎหมาย	ที่ปรึกษา

รายงานการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย
โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคเหนือ กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่แตง
ตั้งแต่เดือนเมษายน - มิถุนายน 2546

วิธีการได้มาซึ่งข้อมูล : จากเอกสารเบื้องต้น, จากการสัมภาษณ์และถอดเทป และพูดคุยกลุ่มย่อย

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันได้ถูกประกาศให้เป็นเขตป่าอนุรักษ์ เช่น อุทยานแห่งชาติเชียงดาว อุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดังและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเชียงดาว ซึ่งมีบริเวณป่าประมาณ ร้อยละ 86 ของพื้นที่ทั้งหมด

จากพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์เหล่านี้นี้จึงก่อให้เกิดสายน้ำแม่แตงที่ไหลลงสู่แม่น้ำปิง เนื่องจากมีทั้งปริมาณและคุณภาพที่อุดมสมบูรณ์ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งการเกษตร กิจกรรมการท่องเที่ยว และอุตสาหกรรมและการบริโภคหล่อเลี้ยงคนตลอดทั้งลุ่มน้ำตั้งแต่อำเภอเวียงแหง เชียงดาว แม่แตง แมริม อำเภอเมือง ลำปำตองและหางดงและไหลไปรวมแม่น้ำปิง เพื่อหล่อเลี้ยงประชาชนสองฝั่งลุ่มน้ำ

การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรท้องถิ่น ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณี และสิทธิของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรจึงเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งและประมาณค่ามิได้ เนื่องจากทรัพยากรและจารีตประเพณีที่มีแหล่งกำเนิดที่อำเภอเวียงแหงนี้ ปัจจุบันกำลังถูกคุกคามด้วยระบบทุนนิยม การบริโภควัตถุและพลังงานอย่างไร้ขีดจำกัด โครงการสิทธิชุมชนศึกษา จึงเห็นความจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะส่งเสริมให้ชุมชนในพื้นที่ อ. เวียงแหง ที่ใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่แตงมาตลอดหลายชั่วอายุคน จนเกิดกลุ่มวัฒนธรรมประเพณีที่หลากหลายที่เป็นเงื่อนไขให้เกิดการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า เป็นธรรมและยั่งยืนเนื่องจากมีผลกระทบต่อกฎวิถีชีวิตของชุมชนเหล่านี้ได้อย่างต่อเนื่องและยาวนาน

นโยบายหรือโครงการพัฒนาของรัฐหรือเอกชนที่จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แตง อำเภอเวียงแหง จำเป็นที่จะต้องได้รับความห่วงใย ศึกษา และเห็นความสำคัญของสิทธิและภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนในการจัดการและใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน

รายงานฉบับนี้จึงเป็นเพียงข้อมูลเบื้องต้นที่ฉายภาพของอำเภอเวียงแหงในฐานะที่เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แตงที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและจารีตประเพณี ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนและความหลากหลายทางชีวภาพ ฉะนั้นการกระทำใด ๆ อันจะก่อให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แตงจำเป็นที่จะต้องสร้างความเข้าใจและศึกษาอย่างพึงระมัดระวังเนื่องจากผลกระทบที่มีต่อวัฒนธรรมประเพณี สุขภาพและความเสี่ยงในการผลิตพืชผลทางการเกษตร การค้าในชุมชน ความแตกแยกของครอบครัวและชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันมายาวนานตั้งแต่สมัยปู่ย่า ตา ยาย จึงเป็น

สิ่งที่ไม่พึงปรารถนาอย่างยิ่ง โดยเฉพาะสังคมที่มีการใช้ชีวิตสมัยใหม่และใช้พลังงานอย่างสิ้นเปลือง หลายครั้งเป็นการสูญเสียมากกว่าจะเกิดผลดีต่อชุมชนดั้งเดิมและทรัพยากรธรรมชาติ

พระราชกุศลแสนไหเป็นศรี ประเพณีหลายเผ่า ชมทิวเขาสุดสยาม รามคำแหงฟ้าเรียงแหง" จากคำขวัญของชาวอำเภอเวียงแหงที่หน่วยงานราชการตั้งให้ ทำให้เราได้รู้จักเวียงแหงได้แต่เพียงนามที่กล่าวอ้างถึงคุณลักษณะและความเด่นที่ถูกประชาสัมพันธ์ในนามของภาพลักษณ์ที่พึงปรารถนาของอำเภอเวียงแหง แต่ทว่าในความเป็นจริงสังคมคนเวียงแหงยังเต็มไปด้วยความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของคนหลากหลายกลุ่มหลากหลายเผ่าพันธุ์ ความซับซ้อนและหลากหลายของผู้คนในสังคมอำเภอเวียงแหงนี้เองที่เป็นที่มาของความซับซ้อนของปัญหาทางสังคมที่ในความเป็นจริงแล้วผู้คนอาจไม่ได้มีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายหรือเป็นปกติสุขนัก ประกอบกับข่าวคราวในเรื่องโครงการพัฒนาเหมืองถ่านหินที่เปิยียบมรสุมสูงใหญ่ที่ตั้งเค้าสี่ตำบล ท้องฟ้ารอวันเวลาที่พร้อมจะสร้างความปั่นป่วนและแตกแยกให้กับคนในชุมชนชาวอำเภอเวียงแหงมากยิ่งขึ้นไปกว่าครั้งใดๆ เนื่องจากการประชาสัมพันธ์ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตและการพาชาวบ้านออกไปดูงานนอกอำเภอเวียงแหงนั้นเป็นการนำมาซึ่งการตั้งคำถามและประเด็นถกเถียงของชาวบ้านในพื้นที่ตลอดจนนักวิชาการและองค์กรภายนอกที่ได้ทราบข่าวคราวต่างแสดงความห่วงใยในผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาโครงการเหมืองถ่านหินของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต

อำเภอเวียงแหงที่เรารู้จักในขณะนี้เน้นเดิมเป็นเพียงตำบลหนึ่งในอำเภอเชียงดาวจังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาได้รับการยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอเมื่อปี พ.ศ. 2524 และเป็นอำเภอเวียงแหงเมื่อปี พ.ศ. 2536 พื้นที่ส่วนใหญ่ (92.63%) เป็นภูเขา เขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ รวมพื้นที่ประมาณ 705 ตารางกิโลเมตร มีที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินเพียง 52 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 32,500 ไร่ อำเภอเวียงแหงเป็นอำเภอที่ติดกับชายแดนพม่าคิดเป็นระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร สูงจากระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ยประมาณ 750 เมตร มียอดเขาสูงสุดคือ ดอยปึกกะลาซึ่งสูง 1,905 เมตร

ชาวเวียงแหงในปัจจุบันประกอบด้วยคนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ คนเมือง 39% อติตทหาว จินคณะชาติและจีนฮ่อฮิสระ 6.02 % บุคคลบนพื้นที่ราบสูง 23.13 % กระเหรี่ยง 6.82 % ลีซอ 5.66 % มูเซอ 2.66 % ผู้พลัดถิ่นจากพม่าและแรงงานพม่า 6.31 % รวมจำนวนประชากรทั้งสิ้นประมาณ 25,000 คน

อำเภอเวียงแหงแบ่งออกเป็น 3 ตำบล 22 หมู่บ้าน ประกอบด้วย ตำบลเวียงแหง 11 หมู่บ้าน ได้แก่ แม่หาด กองลม ป่าไผ่ เวียงแหง ห้วยหก สามหมื่น นามน แม่แพม ปางควาย กองลมใหญ่ เลาหว ตำบลเบียงหลวง 6 หมู่บ้าน ได้แก่ เบียงหลวง บ้านจอง โหม่มะกายอน ม่วงเครือ ห้วยไคร้ แปก แชม และตำบลแสนไห 5 หมู่บ้าน ได้แก่ สันดวงดี สามปู ม่วงปือก มหาราตุ ปางปือ

อำเภอเวียงแหงมี 2 ฤดูที่ยาวนาน ได้แก่ ฤดูฝน 5 เดือน ฤดูหนาว (แล้ง) 5 เดือน และฤดูร้อนระยะสั้นๆ อีก 2 เดือน เนื่องจากมีภูมิประเทศที่เต็มไปด้วยคอกจากทุกสารทิศ สลับซับซ้อนซึ่งมองเห็นได้ชัดเจนจากทั้งฝั่งไทยและฝั่งพม่า โดยแต่ละยอดคอกมีความสูงตั้งแต่ 700 - 2,000 เมตร

ชาวเวียงแหงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูง เช่น ทำนาทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ปลูกกระเทียม ถั่วเหลือง ข้าวโพด ข้าวบาร์เลย์ มะม่วง ลิ้นจี่ เป็นต้น นอกจากนี้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บนคอกยังนิยมปลูกข้าวไร่ ไร่เชิงและกระถ่ำปลี ส่วนใหญ่เลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งาน ได้แก่ โค กระบือ และเลี้ยงหมูเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรืองานประเพณี

การเดินทางไปที่อำเภอเวียงแหงนั้นเป็นเรื่องที่ลำบากถ้าเปรียบเทียบกับในสมัยก่อน ถ้าเริ่มเดินทางจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ ใช้ทางหลวงหมายเลข 107 สายเชียงใหม่ - ฝาง ขึ้นเหนือผ่านอำเภอแมริม อำเภอแม่แตง อำเภอเชียงดาว ผ่านตัวคอกหลวงเชียงดาวด้านซ้ายมือถึงหลักกิโลเมตรที่ 79 แยกเลี้ยวซ้ายตามป้ายเมืองงาย - นาหวาย ตรงดิ่งไปจนถึงทางแยกเข้าถนนสายแม่จา-เบียงหลวง ขึ้นไปเรื่อยๆ ประมาณ 55 กิโลเมตร จะพบ หมู่บ้านเลวเป็นหมู่บ้านแรกของชาวเผ่าลีซอเปรียบเสมือนประตูสู่อำเภอเวียงแหง จากนั้นก็จะเป็นหมู่บ้านแม่แตงของชาวลีซอก่อนเข้าสู่ตัวอำเภอเวียงแหงที่ตั้งอยู่ในแอ่งพื้นราบเล็กๆ แวดล้อมด้วยคอกทุกๆ ด้าน ทิศนี้ภาพสวยงามไม่แพ้คอกอินทนนท์

เมื่อเราศึกษาถึงความเชื่อและประเพณีของชาวอำเภอเวียงแหงจะพบว่าคนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และบางหมู่บ้านนับถือศาสนาคริสต์ ส่วนคนที่อยู่บนคอกส่วนมากจะนับถือผี ซึ่งสะท้อนให้เห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ ประเพณีที่น่าสนใจของชาวเวียงแหง ได้แก่ ประเพณีกินวอ เป็นงานขึ้นปีใหม่ของชาวกระเหรี่ยง ลีซอและมูเซอ, ประเพณีปอยส่างลอง (คล้ายงานบวชลูกแก้วของชาวพื้นเมือง) ของชาวไทยใหญ่, ประเพณีदानห่อพระเจ้าของชาวไทยใหญ่ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า จองพารา หมายถึงการทำห่อหรือศาลให้กับพระพุทธรูปเจ้าที่จะลงมาประทับในห่อนั้น, ประเพณีปอยหอลม ซึ่งเชื่อว่าถ้าสร้างห่อที่ทำด้วยไม้ไผ่สูงหลายๆ ชั้น ตกแต่งด้วยกระดาษเงินและทองและแห่ไปที่วัด จะทำให้ได้บุญกุศลแรงกล้า

สิ่งที่เป็นมนต์เสน่ห์น่าหลงใหลของอำเภอเวียงแหงสิ่งหนึ่งก็คือ สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ พระธาตุแสนไหซึ่งเป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมืองเวียงแหง ตั้งอยู่หมู่ 2 ตำบล แสนไห บนถนนสายเบียงหลวง - เมืองงาย สถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ ปรากฏว่าในตำนานพระเจ้าเลียบโลกว่าในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าได้มาประทับที่คอกห้วยผักกูดในเวียงแหง มีอุบาสกอุบาสิกาชาวกระเหรี่ยงมาถวายแตงโม 1 ลูก ให้พระพุทธเจ้าเสวยแก่กระหาย ในขณะที่พระองค์เสวยนั้น พระทนต์ (เขี้ยว) ได้กระแทกออกมา เรียกว่า "ทานเขี้ยวแหง" ด้วยเหตุนี้จึงได้เรียกชื่อเมืองว่า "เมืองแหง" ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จากนั้นชาวกระเหรี่ยงที่มาเฝ้าสักการบูชาก็ได้ร่วมกันก่อสร้างสูง 2 วา และนำพระทนต์ใส่หอบไว้ นำไปบรรจุในสถูปยอดเขาเนิน

ส่วนแตงโมที่พระพุทธเจ้าเสวยนั้นพระอนานห์ได้นำไปทิ้งที่แม่น้ำจึงได้ชื่อว่า "น้ำแม่แตง" แต่เนินเป็นต้นมา แม่น้ำแตงอยู่ทางทิศตะวันตกของยอดเขาที่พระองค์ประทับอยู่

ส่วนสาเหตุที่ตั้งชื่อพระธาตุแสนโทก็เพราะว่าภายใต้ยอดเขานั้นมีถ้ำสมบัติทองคำซ่อนอยู่ถึงแสนโท (ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่)

ตรงบริเวณเชิงดอยหน้าบันไดนาคก่อนขึ้นพระธาตุแสนโท จะบ่อน้ำที่เรียกว่า บ่อน้ำช้าง (ช้างศึก พระนเรศวร) เดิมมีลักษณะเป็นมุดดินรูขึ้นมากล้ายจอมปลวก และมีโพรงเป็นบ่อน้ำลงไป ต่อมาทางราชการได้ก่อสร้างหุ้มครอบเอาไว้พร้อมมีรูปปั้นช้างอยู่ข้างบน เล่ากันว่าสมเด็จพระนเรศวรได้มาหยุดทัพที่บริเวณนี้ และทรงให้ทหารขุดบ่อน้ำไว้ให้ช้างได้ดื่มกิน บ่อน้ำช้างจึงเป็นสิ่งชาวบ้านให้ความเคารพสักการะบูชาและยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องบุญบารมีและอำนาจที่มีต่อสมเด็จพระนเรศวร

วัดเวียงแหง เป็นอีกสถานที่หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และประเพณีอันดีงามของชาวอำเภอเวียงแหง เนื่องจากลักษณะของตัววัดเป็นทรงไทยใหญ่ ตั้งอยู่ที่บ้านนาเวียง หมู่ 4 ตำบลเวียงแหง เป็นวัดที่เก่าแก่ที่สุดอยู่ในเขตแนวกำแพงเมืองโบราณ มีพระพุทธรูปที่เก่าแก่ศิลปะไทยใหญ่และพระพุทธรูปสิงห์ 3 ศิลปะเชียงแสน อีกวัดหนึ่งที่มีความสวยงามไม่แพ้กันได้แก่ วัดเบียงหลวง เป็นวัดที่สำคัญของชาวไทยใหญ่บ้านเบียงหลวง เดิมมีชื่อว่าวัดตันลุง มีลักษณะเป็นวัดที่สร้างด้วยไม้ทั้งหมดยกพื้นสูง ส่วนวัดฟ้าเวียงอินทร์นั้น เป็นวัดสำคัญของชาวไทยใหญ่เช่นเดียวกัน ตั้งอยู่ที่บ้านหลักแต่ง มีอีกชื่อหนึ่งว่าวัดหลักแต่ง นอกจากนี้ยังมีวัดลัมยี่ (วัดจีน) ตั้งอยู่ที่บ้านเบียงหลวง เป็นวัดของชาวจีนที่มานับถืออยู่ในเมืองไทยและนับถือศาสนาพุทธ

นอกจากวัดจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแล้วอำเภอเวียงแหงยังมีสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นหมู่บ้านชนเผ่าลีซอ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่แสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเผ่าลีซอที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมของเขาไว้ โดยลีซอที่บ้านแม่ตะและลีซอที่บ้านเลาเว เป็นหมู่บ้านที่เปรียบเสมือนประตูสู่อำเภอเวียงแหง ส่วน

หมู่บ้านของชาวกะเหรี่ยงนั้น อยู่ที่บ้านแม่หาด บ้านนาหมื่นและที่บ้านแม่แพม สำหรับหมู่บ้านมูเซอจะอยู่ที่บ้านห้วยหญ้าไทร ชาวบ้านมีวิถีชีวิตเรียบง่ายและมีวัฒนธรรมในการนับถือผี

การส่องแพและการทอผ้ายังมีเสน่ห์สำหรับคนต่างถิ่นที่ไปเยือน ที่อำเภอเวียงแหงมีการส่องแพตามลำน้ำแม่แตงที่บ้านห้วยหญ้าไทร ตามด้วยทอผ้าศึกษาธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ที่ป่าห้วยหาด ซึ่งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีทั้งพืชและสัตว์นานาชนิด นอกจากนี้ยังมีน้ำตกแม่หาด เป็นน้ำตกที่มีชื่อเสียงของอำเภอเวียงแหง เป็นแหล่งรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เช่น เก้ง หมูป่า กระต่ายป่า พลังงานจากน้ำตกแม่หาดยังสามารถผลิตกระแสไฟฟ้าให้กับชาวบ้านใกล้เคียง ไม่เพียงเท่านั้นน้ำตกห้วยหกและน้ำตกแม่ลาดยังเป็นสถานที่ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปศึกษาธรรมชาติได้อีกด้วย นอกจากนี้ยังมีถ้ำแม่ตะ ที่บ้านลีซอแม่ตะมีถ้ำที่ท้ายหมู่บ้านลีซอ

สถานที่น่าหลงใหลอีกแห่งหนึ่งได้แก่ บ้านเบียงหลวง เป็นชุมชนที่มีเสน่ห์ของอำเภอเวียงแหง เป็นบ้านที่ชาวจีนและชาวไทยใหญ่มารวมกันเป็นชุมชนใหญ่และวัฒนธรรมเก่าแก่ที่ชาวบ้านยังคงอนุรักษ์ไว้อย่างเหนียวแน่น ส่วนบ้านหลักแต่งก็เป็นชุมชน ที่แยกตัวมาจากเบียงหลวง หมู่บ้านอยู่ติดกับ

จุดผ่านแดนไทย-พม่า ประชากรส่วนมากเป็นชาวไทยใหญ่ อีกทั้งยังเป็นที่ตั้งของโบราณสถานสำคัญคือ วัดฟ้าเวียงอินทร์ที่สร้างด้วยศิลปพม่า และที่น่าสนใจคือวัดนี้จะแบ่งครึ่งกันกับประเทศพม่าอย่างชัดเจน

ในด้านร้านอาหาร ในตัวอำเภอเวียงแหงมีร้านอาหารชื่อครัวยามเย็น เป็นรูปแบบของร้านอาหาร ผสมคาราโอเกะ อีกทั้งยังมีร้านน้องุ่นเป็นร้านอาหารที่มีทั้งอาหารทะเลและอาหารไทยที่สั่งซื้อจากในเมือง ขึ้นมาโดยตรง, ร้านอาหารโต๊ะจีน อยู่ที่บ้านจีนฮ่อที่เปียงหลวง เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการลิ้มลองอาหาร ของชาวจีนยูนนานและชมการแสดงไปพร้อมกัน

การศึกษาและจัดเก็บข้อมูลในหมู่บ้านเป้าหมาย

หมู่บ้านสามปู ตำบลแสนไห

ก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2495 ชาวบ้านย้ายถิ่นฐานมาจาก บ้านม่วงปือก มีจำนวนครัวเรือนเริ่มแรก 6 ครอบครัวย โดยผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อนายอุ่นใน มูลธิทา คนปัจจุบันชื่อ นายทิม กาใจ มีชาวบ้านในการปกครองทั้งสิ้น 42 ครอบครัวย ปัจจุบันมีจำนวนประชากร 137 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนาทำสวนและค้าขาย รายได้ครอบครัวประมาณ 30,000 - 50,000 ต่อปี ค่าจ้างรายวันในการทำการเกษตร ผู้ขายวันละ 80 บาท ส่วนผู้หญิงจะได้รับค่าตอบแทนเพียง 70 บาท เนื่องจากผู้ว่าจ้างเห็นว่าผู้หญิงกับผู้ชายมีความสามารถในการใช้แรงงานที่แตกต่างกัน

ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน โดยเฉลี่ยใช้ที่ดินสำหรับการสร้างบ้าน ครอบครัวยละประมาณ 1 งาน ที่ดินใช้ทำนาครอบครัวละ 5 ไร่ ทำสวน 10 ไร่ ทำไร่ 5 ไร่

ป่าที่ชาวบ้านสามปูสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้มีประมาณ 800 ไร่ โดยชาวบ้านได้พึ่งอาหารจากป่าตามฤดูกาล เช่น เดือนมกราคมชาวบ้านจะตัดไม้ไผ่มาทำข้าวหลามเพื่อผิงไฟให้ลูกหลานกิน หรือถ้าเหลือก็จะขายในตลาดภายในหมู่บ้าน เดือนกุมภาพันธ์เป็นช่วงของการนำไม้ไผ่มาจักทำตอก (เชือก) สำหรับมัดกระเทียม เดือนพฤษภาคมเป็นเดือนที่มีหน่อไม้มาก และส่วนเดือนอื่นๆ ในฤดูฝนชาวบ้านสามารถเก็บเห็ด หาอาหารป่าและยาสมุนไพรได้ตามฤดูกาล เดือนกันยายนและเดือนตุลาคมเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านจะตัดไม้ไผ่มาทำเป็นคอกมัดข้าว ส่วนเดือนธันวาคมชาวบ้านจะใช้ไม้ไผ่เป็นตอกไม้ทำคอกมัดกระเทียม

การใช้ประโยชน์จากป่านี้อย่างทำให้ชาวบ้านอยากดูแลรักษาป่าตามจารีตประเพณีดั้งเดิมของท้องถิ่น เช่น การทำพิธีมีการจัดการเลี้ยงผีเจ้าป่าเจ้าเขา และ มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าดูแลเรื่องการทำไม้ไผ่ไม่ให้ออกนอกพื้นที่เพื่อนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น ยกเว้นใช้กันภายในหมู่บ้านเท่านั้น แต่เนื่องจากปัจจุบัน "ป่า" ที่ชาวบ้านเคยรักษาและใช้ประโยชน์ที่ถูกทางทางราชการประกาศเป็นพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติทำให้ชาวบ้านไม่มีสิทธิดั้งเดิมในการใช้ประโยชน์จากป่าเหมือนที่เคยเป็นมา เช่น การถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้ห้ามไม่ให้ตัดไม้ ทำไร่ ทำสวน และล่าสัตว์มาเพื่อเป็นอาหาร ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตที่พึ่งพาและใช้

ประโยชน์จากป่าตามฤดูกาลของชาวบ้าน ตลอดจนไม่สามารถตัดไม้มาซ่อมบ้านในยามที่บ้านผุพังและขาดแคลนทางการเงิน

ดังนั้นจึงเป็นความต้องการของชาวบ้านที่ชาวบ้านต้องการให้มีการประกาศเขตป่าชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านสามารถดูแลรักษาและใช้ประโยชน์กับคนในหมู่บ้านได้อย่างยั่งยืนและส่งทอดผืนป่าชุมชนที่ชาวบ้านรักษามาตามจารีตประเพณีให้เป็นมรดกแก่ลูกหลานสืบไป

นอกจากนี้บ้านสามปวยังมีการพัฒนากลุ่มแม่บ้านเพื่อเสริมสร้างชาวบ้านที่เป็นแม่บ้านได้รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวและจัดกิจกรรมอื่นๆ ภายในชุมชนที่เกี่ยวข้อง ปัจจุบันมีสมาชิกเข้าร่วม 29 คน ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

รายชื่อกลุ่มแม่บ้าน บ้านสามป

1. นางจันทร์ เจริญใจ	3/1 ม.2 ต. แสนไ	ประธานแม่บ้าน
2. นางบัวเขียว ขาวผ่อง	10/1 ม.2 ต. แสนไ	
3. นางอ่อง ภาระมี	59 ม.2 ต.แสนไ	
4. นางนวล ใจดีบ	21 ม.2 ต.แสนไ	
5. นางแสงจันทร์ ศักดิ์ใหญ่	9/1 ม.2 ต.แสนไ	
6. นางคำป้อ ชุ่มเตียม	5 ม.2 ต.แสนไ	
7. นางศรีนวล จองคำ	3 ม.2 ต.แสนไ	
8. นางจอ ใจปวง	19/1 ม.2 ต.แสนไ	
9. นางเสาร์แก้ว สาธุเม	19 ม.2 ต.แสนไ	
10. นางยอด กันไ	16 ม.2 ต. แสนไ	
11. นางคำปิ่น คำปิง	25 ม.2 ต.แสนไ	
12. นางจันทร์ฟอง ปัญญาป้อ	82 ม.2 ต.แสนไ	
13. นางศรีนวล ใจปวง	4 ม.2 ต .แสนไ	
14. นางเกษร มูลธิทา	1 ม.2 ต.แสนไ	
15. นางลี หลวงคำ	27 ม.2 ต.แสนไ	
16. นางขจร กันไ	23 ม.2 ต.แสนไ	
17. นางอมร บุญมี	7 ม.2 ต.แสนไ	
18. นางไยง สาธุเม	20 ม.2 ต.แสนไ	
19. นางบัวเขียว มูลเมือง	26/1 ม.2 ต.แสนไ	
20. นางวิมลรัตน์ กันไ	87 ม.2 ต.แสนไ	
21. นางจำปา อินพรม	23 ม.2 ต.แสนไ	

22. นางขันทอง ตี๋นาง	165 ม.2 ต.แสนไทร
23. นางจันทร์คำ ทลวงคำ	24 ม.2 ต.แสนไทร
24. นางคืบ วงษ์ชา	13 ม.2 ต.แสนไทร
25. นางประนอม มูลธิทา	26 ม.2 ต.แสนไทร
26. นางวันดี กาใจ	12 ม.2 ต.แสนไทร
27. นางจันทร์คำ กันยา	
28. นางจันทร์สม ทาดวงแก้ว	17 ม.2 ต.แสนไทร
29. นางสุพิน ปัญญาปือ	22/1 ม.2 ต.แสนไทร

หมู่บ้านบ้านแม่แพม¹

หมู่บ้านแม่แพม อยู่หมู่ที่ 8 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง จ.เชียงใหม่ ชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานประมาณปี พ.ศ.2428 โดยมีนายกะพอซึ่งเป็นผู้อาวุโส (ฮีโซ) ผู้นำจัดการเลี้ยงผีเจ้าที่ เป็นผู้นำชุมชนเสียชีวิตลง จะมีการย้ายถิ่นฐานที่อยู่ใหม่เรื่อยๆ ในสภาวะบริเวณบ้านแม่แพมแห่งนี้ ต่อมาประมาณปี พ.ศ.2495 ชาวบ้านเริ่มปักหลักอยู่โดยมีนายจอกา จะแคโพ ผู้อาวุโส เป็นผู้นำชุมชน เริ่มแรกมีจำนวนครัวเรือน 15 ครัวเรือน ประชากร 29 คน ต่อมามีการย้ายครัวเรือนจากบ้านแม่แคอีก 3 ครัวเรือน และมีชาวบ้านย้ายจากที่อื่นมาสมทบ จำนวนประชากรจึงเพิ่มขึ้น ชุมชนบ้านแม่แพมขึ้นต่อหมู่บ้านเวียงแหง และมีการแต่งตั้งกะกา ริเซอร์ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเวียงแหงประจำบ้านแม่แพม ดำรงตำแหน่งจนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2529

ปี พ.ศ. 2529 ชุมชนบ้านแม่แพม แยกตัวออกมาตั้งหมู่บ้านใหม่มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน มีคณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 10 คน ปัจจุบันหมู่บ้านแม่แพมตั้งอยู่ในหุบเขาอยู่ใต้ต้นน้ำ ห่างจากต้นน้ำประมาณ 4 กิโลเมตร จำนวน ครัวเรือน 79 ครอบครัวย ประชากร 326 คน และผู้ใหญ่บ้านชื่อนายบุญสูงเพทะแป ดำรงตำแหน่ง เมื่อปี พ.ศ 2541 ถึงปัจจุบัน ส่วนพ่ออุ้ยจอกา จะแคโพ ยังเป็นผู้อาวุโส (ฮีโซ) ที่มีอายุ 100 ปี จนถึงปัจจุบัน

การตั้งชุมชนนั้นจะมีการสร้างหอเจ้าเมือง เจ้าเมืองจัดเป็นผีหลัก (เก้ามี่) ที่คอยปกป้องคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขทุกปี ผู้อาวุโสจะพาชาวบ้านทำการเลี้ยงหอเจ้าเมือง พร้อมกับการตั้งชุมชน มีการสำรวจทางน้ำไหล จากต้นน้ำเพื่อหาทางดึงน้ำจากต้นน้ำเข้ามาในพื้นที่เพาะปลูก โดยมีการสร้างระบบเหมืองฝายตัวฝายจะทำด้วยไม้เพื่อกั้นน้ำในฤดูกาลทำนา ในชุมชนแม่แพมไม่มีฝายหลวงหรือฝายขนาด

¹ นายบุญสูงเพทะแป ผู้ใหญ่บ้านแม่แพม : ผู้ให้ข้อมูล

ใหญ่เพราะว่ามีลำน้ำขนาดเล็ก น้ำไม่มาก แต่จะมีการสร้างฝายขนาดเล็กตลอดลำน้ำเพื่อทดน้ำเข้านา ซึ่งมีระดับพื้นที่สูงต่ำไม่เท่ากัน ฝายลูกหนึ่งๆ จะทดน้ำเข้านาที่มีเจ้าของ 2-3 รายเท่านั้น ปัจจุบันมี ฝายขนาดเล็กตามลำน้ำ จำนวน 13 ฝาย

เนื่องจากชุมชนแม่แพม จะย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยเมื่อผู้นำอาวุโสเสียชีวิต การย้ายครัวเรือนตามลำ ห้วยแม่แพมและจะมีการปักหลักถิ่นฐานอย่างมั่นคงเมื่อ ปี พ.ศ.2495 จวบจนปัจจุบันจึงมีการแบ่งขอบเขต แต่ละพื้นที่ ในชุมชนอย่างชัดเจน ตามระบบภูมิประเทศ ดังนี้

1. พื้นที่ป่าต้นน้ำ	จำนวน 7,800 ไร่	
2. พื้นที่อนุรักษ์สัตว์ป่า	จำนวน 100 ไร่	
3. พื้นที่ป่าไร่สอย	จำนวน 3,900 ไร่	
4. พื้นที่ทำกิน	จำนวน 3,729 ไร่	
5. พื้นที่ตั้งบ้านเรือน	จำนวน 50 ไร่	
6. พื้นที่โรงเรียน	จำนวน 10 ไร่	
7. พื้นที่วัด	จำนวน 9 ไร่	รวมพื้นที่
8. ป่าช้า	จำนวน 2 ไร่	15,600 ไร่

ประเพณี ความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของผี ความเชื่อเหล่านั้นเป็นพื้นฐานของอำนาจทางศีลธรรมในการกำหนด กฎเกณฑ์ข้อห้ามต่างๆ ที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนและคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ความเชื่อจึงมีพลังอำนาจควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน เช่น ทำให้บุคคลเจ็บป่วย ทำให้บุคคลเกิดเรื่องไม่ดีหรือคลั่งคลั่งบ้าคลั่งให้เกิดโรคภัยหรือการหายจากอาการเจ็บป่วย ความเชื่อและพิธีกรรมยังเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวกับอำนาจ ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ที่แสดงออกถึงจารีตประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนข้อห้ามที่ส่งผลกระทบต่อบุคคลหรือชุมชน หากมีการละเมิดเกิดขึ้น บ้านแม่แพมมีประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรในชุมชน ที่สำคัญ ดังนี้

1) ความเชื่อเกี่ยวกับป่าห้วยร้าง (กองมูระโก)

เป็นความเชื่อของชาวบ้านเกี่ยวกับบริเวณป่าที่เป็นที่ตั้งของวัดร้าง เป็นป่ารกเถิบสงัด ชาวบ้านจะกลัว ไม่กล้าเข้าไปอย่างกราย ด้วยความเชื่อว่าบริเวณวัดร้างเป็นที่ที่มีผีอาศัยอยู่ ถ้าเข้าไปทำกิจกรรมในบริเวณนั้นไม่ว่าจะเป็นการยิงปืนหรือการตัดต้นไม้ เมื่อกลับมาบ้านจะทำให้เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยหรือปวดหัวตัวร้อน ปวดท้อง ปวดตา เป็นต้น เคยมีตัวอย่างที่ชาวบ้านเข้าไปตัดไม้มาทำฟืนบริเวณป่าวัดร้างเมื่อแบกฟืนมาถึงบ้านมีอาการปวดหัว ปวดเอว ปวดขา (ในขณะที่ไปหาฟืนบนดอยอีกแห่งหนึ่งไม่มีอาการปวดเช่นนี้) เคยไปรักษาที่โรงพยาบาลก็ไม่หาย จึงทำพิธีขอขมาหรือพิธีที่ชาวบ้านเรียกว่าพิธี "ส่ง

ผี" โดยทำเครื่องเซ่นไหว้ คือ สานตะกร้า บรรจุจำพวกของบริโภค เช่น ข้าว ยาสูบ เมี่ยง พริกแห้ง กะปิ เกลือ ไข่ เพื่อไปส่งผี ซึ่งคนที่ไปส่งต้องเป็นคนอื่นที่ไม่ใช่คนป่วย เช่น สามียาวภรรยาจะเป็นคนไปส่ง หรือจะให้คนเฒ่าแก่เป็นคนส่ง ขณะที่ทำพิธีส่งผีจะใช้คำพูดที่เป็นคำขอขมา ขอโทษ เช่น ขอขมาการลงโทษถ้าคนที่ป่วยได้ทำการล่วงละล้า หรือทำอะไรเกินเลยขอให้อาการที่เจ็บป่วยอยู่ได้หายไปและจะไม่ทำอีกและในวันสงกรานต์ของทุกปีชาวบ้านแม่แพมจะไปทำพิธีรดน้ำดำหัวกันที่วัดร้างเพราะว่าความเชื่อว่ามีผีที่อยู่วัดร้างจะคอยปกปักรักษาหมู่บ้านนี้ให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดปี ดังนั้น ปากองมูโกระหรือป่าหัววัดร้างจึงเป็นป่าอนุรักษ์ตามประเพณี ความเชื่อ ของชาวบ้านแม่แพม ตลอดจนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงทั้งหลาย

2) ความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้ใหญ่

ชาวบ้านแม่แพมจะมีความเชื่อว่าต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่ จะมีผี เทวดา อาศัยอยู่และมีเหล่านี จะคอยรักษาสัตว์ สิ่งของต่างๆ ที่ชาวบ้านนำมาปล่อยไว้ตามป่าในฤดูทำนา ชาวบ้านจะทำเครื่องเซ่นไหว้ จำพวกดอกไม้ธูปเทียน ข้าวตอกไปบนบานให้มีประจำต้นไม้ให้ช่วยปกปักรักษาดูแลสัตว์ให้อยู่ดีและไม่ถูกขโมย ถ้าบนแล้วสัตว์ไม่สูญหายก็จะมีพิธีเลี้ยงผีเป็นการตอบแทน ดังนั้นความเชื่อที่ว่าต้นไม้มีผีมาสิงสถิตอยู่ทำให้ต้นไม้ใหญ่เหล่านี้ยังคงมีอยู่มากมายเพราะว่าชาวบ้านไม่กล้าตัดหรือทำลายต้นไม้

3) พิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยงผี (ที่จะทำ)

ชาวกระเหรี่ยงชุมชนบ้านแม่แพมจะใช้น้ำจากลำห้วยแม่แพม โดยมีความเชื่อว่าไม่ว่าจะเป็นน้ำ ดิน ป่า ก็จะมีเจ้าของดูแลรักษาอยู่ เมื่อจะใช้ต้องไปขออนุญาตและเมื่อใช้แล้วจะต้องมีการเลี้ยงเพื่อตอบแทนบุญคุณซึ่งปีหนึ่งจะมีการเลี้ยง 1 ครั้ง การเลี้ยงผีนั่นถ้ามีการทำนาก็จะมีการเลี้ยงผีฝ่ายจะเลี้ยงกันทุกฝ่าย ประมาณเดือนพฤษภาคมซึ่งก่อนทำนาก็จะมีการทำการลอกเหมืองหรือล้างเหมืองตอนเช้า ซึ่งต้องรวบรวมแรงงานคนที่ใช้น้ำในเหมืองฝ่ายเดียวกันมาช่วยกันขุดลอกตอนเย็นจะมีการทำการเลี้ยงผีฝ่าย

โดยมีเครื่องเซ่นไหว้ คือ ไข่ 1 คู่ เหล้า 1 ขวด ส่วนการเลี้ยงผีน้ำประปา เนื่องมาจากชาวบ้านใช้น้ำประปาทั้งหมู่บ้าน การเลี้ยงผีจึงทำกันระดับชุมชน ประมาณเดือนมีนาคมของทุกปี น้ำประปาได้มาจากแหล่งต้นน้ำวังอยู่เหนือชุมชนไหลลงมาจากบริเวณที่สร้างระบบประปาและถือเอาบริเวณนั้นเป็นที่เลี้ยงผีน้ำประปาและมีกฎระเบียบข้อบังคับสัตว์น้ำในบริเวณที่สร้างประปา เพราะจะทำให้ น้ำประปาขุ่น ไม่เหมาะสำหรับดื่มกินเครื่องเซ่นไหว้ ยังใช้ไข่ 1 คู่ เหล้า 1 ขวด ส่วนเหล้าที่ใช้เลี้ยงผีนั่น ต้องเป็นเหล้าที่ต้องกลั่นเอง ชาวที่ใช้ทำเหล้าต้องเป็นชาวสารใหม่ที่นิ่งแล้วไม่มีใครแตะต้อง ถ้ามีคนแตะหรือ ภาชนะใส่ข้าว รวมทั้งอุปกรณ์ในการต้มเหล้าใช้ร่วมกับของชาวบ้านได้

4) ความเชื่อที่วางเว้นจากการทำงาน

ชาวบ้านแม่แพมถือว่าวันขึ้น 15 ค่ำ ไม่ว่าจะขึ้นข้างขึ้นหรือข้างแรมจะไม่มีการทำงานหนัก เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าการทำงานในวันขึ้น 15 ค่ำ จะทำให้สัตว์ต่างๆ หายหรือตายไป ดังนั้นวันขึ้น 15 ค่ำ ซึ่งถือว่าเป็นวันพักผ่อนของชาวบ้านโดยจะทำงานในบ้านและจะไม่ออกไปทำงานนอกบ้าน เช่น ไปไร่ นา สวน หรือไปตัดไม้ ยกเว้น ออกไปคู่สัตว์ในป่าไม้เพราะว่าไม่ถือว่าเป็นการทำงาน สิ่งที่พ่อหลวงเคยประสบกับตัวเอง คือวันขึ้น 15 ค่ำ พ่อหลวงยังออกไปทำงานเกี่ยวข้าวในนา ในขณะเดียวกันก็ปล่อยความเข้าใจพ่อเกี่ยวข้าวเสร็จพ่อหลวงก็ไปตามเอาควายกลับ มีควายหายไป 1 ตัวไม่ยอมกลับมาเข้าบ้าน มีการเกณฑ์ชาวบ้านให้ไปช่วยตามเอาควายกลับมาก็ไม่เจอ ชาวบ้านวิจารณ์ว่าเพราะพ่อหลวงไปทำงานที่เกี่ยวข้องในวันที่ 15 ค่ำ จึงทำให้ควายหายไปไม่ยอมกลับมาเข้าบ้าน พ่อหลวงจึงทำพิธีขอขมาที่หอเจ้าเมือง หลังจากทำพิธีขอขมาเสร็จความก็กลับมาอนที่คอกเองโดยไม่ต้องไปตามกลับมาอนที่คอกเอง โดยไม่ต้องไปตามกลับ ในปัจจุบันชาวบ้านแม่แพมยังหยุดทำงานในวันที่ 15 ค่ำและถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด

ความรู้ในการจัดการป่าไม้

1) องค์กรชุมชนกับการจัดการป่า องค์กรชุมชนบ้านแม่แพมประกอบด้วย องค์กร 2 รูปแบบ คือ องค์กรที่เป็นประเพณีที่มีมาแต่เดิมกับองค์กรที่ทางราชการเข้ามาจัดตั้ง

องค์กรทางประเพณี มักจะเป็นองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่ สอดคล้องกับพฤติกรรม ความเชื่อของชาวบ้านที่สืบทอดกันมายาวนาน โดยเรียงลำดับความสำคัญของบุคคลสูงสุดคือ คือ ผู้นำอาวุโส (ปู่โงะหรือฮือโซ) ปัจจุบันคือพ่ออุ้ยจอกา อายุ 100 ปี พ่ออุ้ยจอกา จะมีบทบาทในการทำพิธีกรรม เช่น เป็นผู้นำเลี้ยงหอยเจ้าเมือง เลี้ยงมีน้ำ ทำประเพณีมัดมือหรือพิธี "กิเจือ" หมายถึง "หมอ" หรือ "สล่า" ซึ่งจะทำพิธีในเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี นอกจากนั้นยังทำพิธีเรียกขวัญ เป้าคาตา อาคม แก้มี่ ไล่ผี หรือ รักษาอาการป่วยไข้ต่างๆ

การทำพิธีเลี้ยงผี พ่ออุ้ยจอกาจะต้องทำพิธีจอกาจะต้องทำเหล้าใช้ในการเลี้ยงผีโดยจะทำการเก็บรวบรวมข้าวสารจากชาวบ้านหลังคาละ 1 ลิตร นำไปรวมกันไว้ที่บ้านพ่ออุ้ยจอกา จากนั้นก็จะทำการหมักเหล้า โดยนำแป้งเหล้าจากครกขี้ของผู้หญิงชื่อจันทร์แก้วมาผสมทำเป็นเหล้า จันทร์แก้วจึงเป็นคนที่มีความรู้ในการทำแป้งเหล้าที่มีส่วนผสมจากสมุนไพรที่นำมาจากป่า และสานในบ้านเป็นความรู้ที่เก็บไว้เฉพาะในครอบครัวของคนเท่านั้น

นอกจากจะมีผู้นำอาวุโสของชุมชนแล้ว บ้านแม่แพมยังมีหมอبيب หมคนวด หมอดำแยและหมอเมืองหรือหมอยาสมุนไพร

2) องค์กรที่เป็นทางการคือกรรมการหมู่บ้านจะมีพ่อหลวงหรือผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน ส่วนกรรมการป่าชุมชนนั้นถือว่าชาวบ้านทุกคนเป็นกรรมการ เนื่องจากชาวบ้านแม่แพมมีความคิดว่าการจัดการดูแลรักษาป่าเป็นความเชื่อของทุกคน ดังนั้นทุกๆ คน จึงฐานะเป็นกรรมการตั้งกรรมการแต่ไม่เรียกว่า

กรรมการ ดังคำกล่าวของ อบต. บ้านแม่แพมที่ว่าชาวบ้านเขาจะรู้ด้วยตัวเองในการรักษาป่า ถ้ามีคนบ้านอื่นมาบุกรุกตัดไม้หรือทำให้น้ำเสียชาวบ้านจะรวมตัวไปช่วยจัดการ โดยจะไปกันทั้งหมู่บ้านมีพ่อหลวงเป็นแกนนำเรื่องป่าชุมชนก็เหมือนกัน ทางราชการป่าไม้ไม่ได้เข้าตั้งกรรมการหรือทำอะไรให้ชาวบ้านทำกันเอง กรรมการก็เอามาจากทุกคนในหมู่บ้านมาร่วมเป็นกรรมการ

กฎระเบียบในการรักษา

- 1) ห้ามตัดไม้ขายถ้าละเมิดจะมีการว่ากล่าวตักเตือนและยึดของกลางนำไปเพื่อส่วนร่วม
- 2) ห้ามล่าสัตว์ใกล้หมู่บ้านถ้าละเมิดจะถูกปรับตามขนาดและชนิดของสัตว์เป็นอย่างต่ำ ตัวละ 300 บาท ยกเว้นสุนัขป่าที่เข้ามาใกล้สัตว์เลี้ยงในหมู่บ้าน
- 3) ห้ามยิงปืนใกล้หมู่บ้านจะตกใจเคล็ดหนี โดยจะถูกปรับ 500 บาทและอาจเกิดอันตรายได้การอนุรักษ์สัตว์ป่าเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เพราะว่าสัตว์ป่าจะสูญพันธุ์ สุกหลานที่จะเกิดมาในอนาคตจะไม่ได้พบเห็นสัตว์ป่าอีก สัตว์ป่าที่ยังอยู่ในป่าใกล้หมู่บ้านคือ หมูป่า ไก่ป่า หมาป่าและนกชนิดต่างๆ ตามเขตป่าจะมีป้ายประกาศห้ามต่อนก ล่าสัตว์ ให้ออกนอกหมู่บ้านทราบ
- 4) ห้ามตัดไม้และจับปลาในบริเวณตั้งน้ำประปาหมู่บ้านเพราะจะทำให้หน้าที่ไหลจากลำห้วยขุน ยกเว้นการจับปลาด้วยเบ็ด

การควบคุมไฟป่า

ในฤดูร้อนทุกปีชาวบ้านแม่แพมทั้งหมู่บ้านทั้งชายและหญิงมาทำแนวกันไฟรอบหมู่บ้านโดยจะทำกันในเดือนมีนาคมซึ่งตรงกับฤดูแล้งใบไม้ร่วงลงมาและมักจะเกิดไฟป่าอยู่เป็นประจำ ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟไหม้ สวนหรือลามาถึงหมู่บ้าน การทำแนวกันไฟต้องระดมคนทั้งหมู่บ้านรวมแล้วประมาณ 60 คน ทำแนวกันไฟรอบหมู่บ้านระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตรและมีความกว้าง 2 เมตร โดยใช้ไม้กวาดกวาดใบไม้แห้งออก ถ้าเกิดเหตุฉุกเฉินกรณีที่มีไฟลามมาแล้วดับไฟไม่ทัน ใช้วิธีการในการชิงเผาเสียก่อนเพื่อกำจัดใบไม้ที่เป็นเชื้อไฟที่จะลามต่อ ขณะเดียวกันเมื่อทำแนวกันไฟเสร็จแล้ว ยังต้องทำการควบคุมไฟในพื้นที่สวนหรือเผาไร่ ดังนั้น หมู่บ้านจึงมีแนวกันไฟ 2 ชั้น คือ แนวกันไฟป่าและแนวกันไฟรอบที่ไร่สวน แต่ถ้าเกิดไฟลามเข้าไปในสวนจะมีการระดมคนในหมู่บ้านไปช่วย ถ้าเจ้าของสวนนำไฟลามเข้าไปในสวนข้างเคียง นำความเสียหายให้กับเจ้าของสวนนั้น จะมีการชดเชยค่าเสียหายให้อาจจะเป็นต้นไม้หรือคิดเป็นเงินหรือถ้าพบเห็นคนในหมู่บ้านเผาป่า ชั้นแรกคนเผาจะถูกว่ากล่าวตักเตือนถ้ายังละเมิดอีกจะมีการปรับไหม ส่วนใหญ่ถ้าถูกตักเตือนแล้วก็จะไม่ทำอีก ดังนั้นการดูแลควบคุมไฟป่าของชาวบ้านแม่แพม กระทำไปด้วยจิตสำนึกและกลัวว่าไฟจะไหม้บ้านเรือนเสียของตนเองและกระทำไปโดยไม่หวังผลตอบแทนจากทางราชการ

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านไม่ได้มองเห็นโทษของไฟป่าแต่เพียงด้านเดียว ยังมองเห็นด้านที่เป็นประโยชน์ของมัน จากการสังเกตมาเป็นเวลานานมีข้อสรุปว่าบริเวณที่เกิดไฟป่าจะมีเห็ดถอบซึ่งเป็นเห็ดที่มี

ราคาแพงและทำให้พื้นที่ป่าโล่ง เดินป่าได้สะดวก เมื่อนำพันธุ์ไม้ไปปลูก เช่น พักทอง ผักต่างๆ แตงกวา แตงโม จะทำให้มีผลขนาดใหญ่กว่าผลไม้ที่ได้จากการเพาะปลูกไม่ได้หมายความว่าป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่า แต่ควบคุมไม่ให้ไฟไหม้บางแห่ง บางเวลา ไม่ให้ไฟไหม้บริเวณที่อยู่อาศัยที่สวนที่มีต้นไม้ ป่าต้นน้ำและ ช่วงเวลาที่ต้นไม้ผลิใบอ่อน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม หมู่บ้านแม่แพมยังมีเครือข่ายที่เป็นองค์กรชาวบ้านเดิมอยู่ 2 องค์กรที่เป็นพลังของหมู่บ้านและเป็นเครือข่ายในการทำกิจกรรมและประสานงานพัฒนาภายในหมู่บ้านเท่าที่ศึกษาและเก็บข้อมูลได้ในขณะนี้ มีอยู่ 2 กลุ่มหลักๆ ได้แก่ กลุ่มสตรีแม่บ้านซึ่งมีการจัดกิจกรรมและพัฒนาด้านโครงการ ส่งเสริมอาชีพให้แก่กลุ่มแม่บ้าน มีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 15 คน และ กลุ่มออมทรัพย์บ้านแม่แพม มีสมาชิกในหมู่บ้านเข้าร่วม 70 คน ทั้งสองกลุ่มมีรายชื่อดังต่อไปนี้

รายชื่อกลุ่มสตรีแม่บ้าน (โครงการส่งเสริมอาชีพ)

1. นางทิพย์ภาพร แก้วชัย	10 บ้านแม่แพม	ประธาน
2. นายเพลจะ ชะแป	21 บ้านแม่แพม	รองประธาน
3. นางภักทียา จะแคะโพ	8 บ้านแม่แพม	เลขานุการ
4. นางนิภาพร กะพอ	62 บ้านแม่แพม	เหรัญญิก
5. นางอำนวย เมียะโพ	43 บ้านแม่แพม	กรรมการ
6. นางปุพะ พนาพิทักษ์พงศ์	4 บ้านแม่แพม	กรรมการ
7. นางเพ็ญภา สิวอ	35 บ้านแม่แพม	กรรมการ
8. นางอัครยา เตอะเลอะ	14 บ้านแม่แพม	กรรมการ
9. นางวันเพ็ญ ปู่มะ	26 บ้านแม่แพม	กรรมการ
10. นางหน่อหม้อพอ พะโม	53 บ้านแม่แพม	กรรมการ
11. นางหน่อแม่ณะ กระตือ	48 บ้านแม่แพม	กรรมการ
12. นางติพอ ริเซอร์	23 บ้านแม่แพม	กรรมการ
13. นางจันทร์แก้ว ริพอ	20 บ้านแม่แพม	กรรมการ
14. นางหน่อติกา กะพอ	61 บ้านแม่แพม	กรรมการ
15. นางวิมวิภา แคะโพ	10 บ้านแม่แพม	กรรมการ

รายชื่อสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์

1. นายทองพจน์ ทะเมย		ประธาน
2. นายบุญสุโพ ชะแป	21 บ้านแม่แพม	รองประธาน

3. นางเพ็ญนภา สีวอ	เหรียญฉีก
4. นายแจะหลิ่ง ชะแป	สมาชิก
5. นายโสภณ ปุ่มะ	สมาชิก
6. นายพิเชษฐ์ ทำนนวน	สมาชิก
7. นายจันแก้ว ปุ่มะ	สมาชิก
8. นายสุนทร แจโพ	สมาชิก
9. นายตะนะ แจโพ	สมาชิก
10. นายชิวพอ เคอะเลอะ	สมาชิก
11. นายพะปลิ พะกะ	สมาชิก
12. นายราชิ กระตือ	สมาชิก
13. นายสุทร กะพอ	สมาชิก
14. นายนราศักดิ์ จะดา	สมาชิก
15. นายกิลิ กะพอ	สมาชิก
16. นายจอบละ พนาพิทักษ์พงษ์	สมาชิก
17. นางมาลี ชิงะ	สมาชิก
18. นางนิภาพร กะพอ	สมาชิก
19. นายสุวา แจโพ	สมาชิก
20. นายตะกะ ปูอิ	สมาชิก
21. นายสุแอ กะพอ	สมาชิก
22. นายดีบติ กะพอ	สมาชิก
23. นายเพลาจะ ชะแป	สมาชิก
24. นายสัจกร กะพอ	สมาชิก
25. นายแดง ดอกพอ	สมาชิก
26. นายเสาร์คำ วิเซอร์	สมาชิก
27. นายเหว่ขอ ทาทุ	สมาชิก
28. นางทิพภาพร แก้วชัย	สมาชิก
29. นางประภารัตน์ ปุ่มะ	สมาชิก
30. นายสมศักดิ์ ตะงู	สมาชิก
31. นางพิรยา แยะแป	สมาชิก
32. นายศุทร จอแอ	สมาชิก
33. นายแอพอ ตะพือ	สมาชิก
34. นางวันเพ็ญ ปุ่มะ	สมาชิก

35. นางฉัตรยา เตอะเลอะ	สมาชิก
36. นางปฐิ แคะโพ	สมาชิก
37. นางทอง คำนวน	สมาชิก
38. นางโยะ ทะเหมย	สมาชิก
39. นางเดือนเต็ม กะพอ	สมาชิก
40. นางจันแก้ว วิพอ	สมาชิก
41. นายศุภร์ กระตือ	สมาชิก
42. นายภักดี เดทู	สมาชิก
43. นายจำปา ตะแอะ	สมาชิก
44. นายเปอะ จิปี	สมาชิก
45. นายศรีไล กะพอ	สมาชิก
46. นายจะชิ แคะโพ	สมาชิก
47. นายอนันต์ โมะโละ	สมาชิก
48. นายผัก ทาทู	สมาชิก
49. นางแสงดาว กะพอ	สมาชิก
50. นายพุทธ กระตือ	สมาชิก
51. นายสุพัฒน์ จ๋อพา	สมาชิก
52. นายจำ ปุ่มะ	สมาชิก
53. นายสุดี กะพอ	สมาชิก
54. นายโปะโละ กะพอ	สมาชิก
55. นายนะแซ จิปี	สมาชิก
56. นายเสาร์ จะแคะโพ	สมาชิก
57. นางจา โมะโละ	สมาชิก
58. นายสำเร พะโม	สมาชิก
59. นางเล็ก กาคู	สมาชิก
60. นายเตาะเนาะ จ๋อตา	สมาชิก
61. นายโพเนาะ กะพอ	สมาชิก
62. นางเสาร์แก้ว พะยิ	สมาชิก
63. นางวาสนา ปุ่มะ	สมาชิก
64. นางบุญมี ปุ่มะ	สมาชิก
65. นายผักดี ตะแอะ	สมาชิก
66. นางจะวา กะพอ	สมาชิก

67. นายติปะปะนา รุ่งอรุณทัย	สมาชิก
68. นางวิมวิภา แคโพ	สมาชิก
69. นายพรชัย กระตือ	สมาชิก
70. นางตีฟอ ริเซอร์	สมาชิก

หมู่บ้านห้วยไคร้ ตำบลเปียงหลวง

หมู่บ้านห้วยไคร้มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อ พ่อหลวงคำ กันธิยา ส่วนผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันนั้นคือ นายสงวน แสนคำ มีชาวบ้านอาศัยอยู่ 428 ครอบครัว ประชากร 1,488 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาทำสวน และค้าขาย ส่วนใหญ่เป็นร้านขายของชำซึ่งทั้งหมู่บ้านมีอยู่ประมาณ 10 แห่ง ชาวบ้านแต่ละครอบครัวมีรายได้ประมาณ 20,000 ต่อปี ค่าจ้างรายวันที่หมู่บ้านนี้ผู้ชายจะได้รับค่าจ้างแพงกว่าที่อื่นคือ 100 บาทต่อวัน ส่วนผู้หญิง 70 บาทต่อวัน

โดยเฉลี่ยชาวบ้านใช้ที่ดินสำหรับการสร้างบ้านครอบครัวละ 2 งานทำนาครอบครัวละ 10 ไร่ ทำสวน 15 ไร่ ทำไร่ 7 ไร่ จะเห็นได้ว่าชาวบ้านในหมู่บ้านห้วยไคร้ใช้น้ำดื่มและน้ำใช้ในชีวิตประจำวันจากแหล่งประปาภูเขา บ่อนบาดาล แม่น้ำแดงและแม่น้ำยางยุ่ม โดยมีเหมืองฝาย 2 แห่งได้แก่ ฝายปางคือ และฝายแม่ขามยุ่ม มีแก้มือ่งฝายชื่อนายดวงคำ ใหม่ดี

เมื่อถามคำถามเกี่ยวกับโครงการพัฒนาเมืองถ่านหินของรัฐที่จะเข้ามาชาวบ้านเห็นว่า

“เมื่อมีเหมืองก็ต้องมีคนมาจากที่อื่นเข้ามามากมาย เมื่อมีคนเข้ามามาก็ต้องมีผลประโยชน์ เช่น ร้านอาหารต่าง ๆ เกิดขึ้น เมื่อมีร้านอาหารก็ต้องมีสาวบริการและเวลานั้นอะไรจะเกิดขึ้น ผู้เกี่ยวข้องเคยคำนึงถึงหรือไม่ ผมไม่ทราบ อันแรกที่จะเกิดขึ้นก็คือ ภัยไข้เจ็บ เป็นแหล่งมั่วสุมของอบายมุขต่าง ๆ โรคต่าง ๆ ก็เกิดขึ้น เช่น โรคเอดส์ นอกจากนี้ในด้านส่งผลกระทบต่อด้านภูมิศาสตร์ เช่น เวียงแหงเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นแหล่งสมุนไพรต่าง ๆ เช่น เห็ด นก หนู สัตว์ตัวเล็ก ๆ ก็ต้องตายลง และเวียงแหงนี้เวลาฝนตกก็ตกมากเป็นประวัติการณ์ อาจจะทำให้น้ำฝนดังกล่าวไหลอย่างรวดเร็วลงสู่ลำน้ำแม่แดงเวลานั้นก็ไม่มีใครทราบ แต่ผมทราบแต่เพียงว่าเป็นต้นน้ำของจังหวัดเชียงใหม่ และอีกอย่างหนึ่งที่กระทบมากที่สุดคือ บริเวณดังกล่าวที่ทำเหมืองกับอำเภอ กับหมู่บ้านต่าง ๆ ห่างกันไม่ถึง 3.5 ก.ม. โรงเรียนต่าง ๆ ก็มีเกือบทุกหมู่บ้านเวลานำเครื่องจักรกลเข้ามาทำงานเสียก็ต้องมารบกวนเด็กนักเรียนผู้ซึ่งไม่รู้อะไรเลยระเบิดต่าง ๆ ก็ตามมา รถราต่าง ๆ ก็มาก เด็ก ๆ จะทำอะไรทำโน่นหรือเปล่านั้นคนขับรถบรรทุกไม่ค่อยมีน้ำใจเท่าไร ชาวบ้านผู้ซึ่งไม่รู้เรื่องอาจจะพลอยได้รับผลกระทบไปด้วย อีกอย่างหนึ่งปัญหาเรื่องฝุ่นละอองที่เกิดขึ้นจากการระเบิดดินอีก พื้นที่อำเภอเวียงแหงส่วนมากมีอาชีพทำการเกษตรทั้งอำเภอ เช่น

ข้าว กระเทียม พริก ถั่วเหลือง ถั่วแดง มะม่วง ลิ้นจี่ ส้ม และพืชอีกหลายชนิด เมื่อพืชเหล่านี้ได้รับผลกระทบชาวบ้านจะอยู่ได้อย่างไร”

หมู่บ้านกองลมหมู่ 2. และกองลมหมู่ 10 ตำบลเมืองแหง

หมู่บ้านกองลมก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2453 ชาวบ้านส่วนใหญ่ย้ายถิ่นฐานมาจาก อ. สะเมิง โดยเริ่มแรกมีครอบครัวที่ย้ายมาอยู่ใหม่ 7 ครอบครัว มีพ่อหลวงสิงห์แก้ว ชัยชนะ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันชื่อ พ่อหลวงสมบูรณ์ อินชัย ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนาทำสวน ค่าขาย ปัจจุบันมีประมาณ 50 ครอบครัว แต่ละครอบครัวมีรายได้ประมาณ 60,000 บาท ต่อปี ค่าจ้างรายวันผู้ชาย 100 บาท ผู้หญิง 80 บาท ชาวบ้านส่วนใหญ่โดยเฉลี่ยมีที่ดินสำหรับการสร้างบ้านครอบครัวละ 1 งาน ที่ดินใช้ทำนาครอบครัวละ 5 ไร่ ทำสวน 3 ไร่ นอกจากนี้ ยังมีที่ดินที่บุคคลภายนอกหรือนายทุนเข้ามากว้านซื้อจำนวนประมาณ 1,000 ไร่ เพื่อทำสวนส้ม ชาวบ้านเรียกว่า ไร่ช้างขาว

ปัจจุบันแหล่งน้ำที่ชาวบ้านใช้เพื่อการเกษตรคือ แม่น้ำแม่แดง โดยมีจำนวนเหมืองฝายที่ใช้ภายในหมู่บ้าน 2 แห่ง ได้แก่ ฝายมะขามป้อม และ ฝายห้วยไคร้ มีแก้มือ่งฝายชื่อนายชา บุญวงศ์ ทำงานร่วมกับกลุ่มชาวบ้านที่เป็น คณะกรรมการเหมืองฝาย 13 คน

นอกจากแหล่งน้ำแล้วหมู่บ้านกองลมยังมีแหล่งทรัพยากรอันมีค่าได้แก่ ป่า ซึ่งเป็นทั้งแหล่งอาหารและเป็นแหล่งไม้ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เริ่มตั้งแต่ เดือนมกราคมถึงเดือนธันวาคมชาวบ้านสามารถหาอาหารจากป่าเพื่อการยังชีพและมีการเพาะปลูกตามฤดูกาล เช่น เก็บใบตองตึงและต้นคามมาทำหลังคาบ้านหรือกระท่อมตามหัวไร่ปลายนาเพื่อป้องกันสายฝน ตลอดจนหากิ่งไม้แห้งที่ตกหล่นในป่ามาทำฟืนเพื่อการหุงต้มในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังมีอาหารการกินที่ชาวบ้านสามารถหาได้จากป่า เช่น เห็ดหน่อไม้ และสัตว์ป่าบางชนิด

เมื่อโครงการสิทธิชุมชนศึกษาเข้าไปทำกิจกรรมวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์ในพื้นที่และนำเสนอของชาวบ้านที่ต้องการเรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชนผ่านสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว ชาวบ้านต้องการให้มีการสนับสนุนให้เกิดป่าชุมชนเพื่อให้คนในหมู่บ้านร่วมมือกับหน่วยงานราชการดูแลรักษาป่าเพื่อใช้เป็นป่าชุมชนตลอดจนเป็นที่ปลูกฝังให้ลูกหลานในหมู่บ้านเกิดความรู้รักผูกพันและหวงแหนผืนป่าเพื่อเขาได้จะมีอาหารกินตามธรรมชาติและดำรงรักษาไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อมที่ดีของชุมชนต่อไปในอนาคต

จะเห็นได้ว่าพลังชุมชนของชาวบ้านกองลมทั้งสองหมู่บ้านนั้นมิได้จำกัดอยู่เพียงแค่การจัดการทรัพยากรป่าไม้นั้นแต่ยังมีการรวมกลุ่มกันในหมู่บ้านเป็นเครือข่าย ดังเช่นที่ทีมวิจัยได้ศึกษาพบว่าชาวบ้านกองลมหมู่สองเองมีกลุ่มชาวบ้านที่มารวมตัวกันทำกิจกรรมภายในชุมชนหลักเท่าที่ศึกษามี จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านและกลุ่มออมทรัพย์บ้านกองลมหมู่ 2. มีสมาชิกที่เป็นสตรีแม่บ้านเข้าร่วมจำนวน 30 คน โดยมีการจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่องเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้แก่แม่บ้านและเศรษฐกิจชุมชน นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มผู้สูงอายุที่มีผู้เฒ่าผู้แก่เข้าร่วมเป็นสมาชิกถึง 29 คน ในจำนวนนี้มีคนที่มีความรู้เป็นอย่างดีถึง

ประวัติศาสตร์ชุมชน วัฒนธรรมประเพณี องค์ความรู้ในการหาอาหารจากป่า การจักสานและองค์ความรู้ในเรื่องโบราณวัตถุ โบราณสถานต่างๆ ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวถึงของดีอำเภอยะรังให้กับทีมวิจัยฟัง ได้อย่างน่าตื่นตะลึง สะท้อนให้เห็นว่าพลังองค์ความรู้ชุมชนนั้นสามารถจัดการกับระบบนิเวศในชุมชนและมีเครือข่ายชาวบ้านที่รวมตัวกันทั้งที่เราสามารถรับรู้และมองเห็นกิจกรรมที่ต้องเนื่องและเป็นทางการ รวมไปถึงกิจกรรมและเครือข่ายชาวบ้านที่มีได้ถูกรับรู้ว่าเป็นทางการแต่รอการจัดระเบียบโดยนักวิจัยโครงการสิทธิชุมชนศึกษาที่เป็นชาวบ้านในพื้นที่ต้องช่วยกันสะท้อนเรื่องราวที่เป็นสิ่งดีและจุดแข็งที่ชาวบ้านมีอยู่ในตัวเองหากขาดการนำเสนอต่อสาธารณะชนให้รับรู้ในช่วงเวลาหลายร้อยปีที่ผ่านมารายชื่อเหล่านี้จึงเป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งของการรับรู้เรื่ององค์ความรู้และการรวมตัวของเครือข่ายชาวบ้าน ซึ่งยังรอการเพิ่มเติมเก็บเกี่ยว ลงลึกรายละเอียดระยะต่อไปของโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ดังนี้

รายชื่อกลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มออมทรัพย์ บ้านกองลม หมู่ที่ 2 ต. เมืองแหง

1. นางสาว เขียวพรม	153 ม.2 ต.เมืองแหง	ประธานแม่บ้าน
2. นางปณิดา อินทร์ชัย	156 ม. 2 ต.เมืองแหง	รองประธานแม่บ้าน
3. นางอืด แสงโย	178/1 ม.2 ต.เมืองแหง	เหรัญญิก
4. นางดวงพร การมณี		เลขานุการ
5. นางฐิติวรา แทนดวงดี	1/1 ม.2 ต.เมืองแหง	ผู้ช่วยเหรัญญิก
6. นางวราภรณ์ แสงโย	303 ม.2 ต.เมืองแหง	ผู้ช่วยเลขานุการ
7. นางรัตติยา ใจปวง	171 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
8. นางจำ ยานะ	234 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
9. นางจันทรา เขียวพรม	185/2 ม. 2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
10. นางสุพัฒ แก้วชัย	214 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
11. นางไล แสนดวงดี	202 ม. 2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
12. นางนวน แสนดวงดี		กรรมการ
13. นางจันทร์ศรี หลักคงคา	120/1 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
14. นางสมจิตร เพ็งอ่อนเนตร	309 ม.2 ต. เมืองแหง	กรรมการ
15. นางผัด สุวิวงศ์	197/1 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
16. นางบัวไหล ชัยยะ	85 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
17. นางสุข แสนดวงดี		กรรมการ
18. นางทองใบ กุโน	77/2 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
19. นางศรี กุมลธิ	271 ม. 2ต.เมืองแหง	กรรมการ
20. นางวิไล ผิวเหลือง	278 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ

21.	นางจันทร์ดา สมตัว	179 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
22.	นางบัวผัด สายดวงแก้ว	345 ม. 2ต.เมืองแหง	กรรมการ
23.	นางพิน แก้วชัย	266 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
24.	นางคุดมา ปัญญาแหลม	240 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
25.	นางแดง จันทร์หลวง	58 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
26.	นางทองอิน จริยา	914 ม. 2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
27.	นางคำปัน มะโนชัย	78 ม. 2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
28.	นางจันทร์ บุญยวง	133 ม. 2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
29.	นางด้วง อินเพย	178/2 ม. 2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
30.	นางสีมา แสนดวงดี	235 ม. 2 ค. เมืองแหง	กรรมการ

รายชื่อชมรมผู้สูงอายุบ้านกงลม หมู่ที่ 2 ต.เมืองแหง

1.	แม่สายบัว ดอกเกี้ยว	118/2 ม. 2 ค. เมืองแหง	ประธาน
2.	พ่อต๋อย จริยา	9 ม. 2 ต.เมืองแหง	รองประธาน
3.	พ่อน้อยขัน แสนดวงดี	99 ม. 2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
4.	พ่อเมือง ใจสม		กรรมการ
5.	แม่อุ้ยแก้ว ฟองศรี	186 ม. 2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
6.	แม่อุ้ยป้อ ตุ่นหล้า	11 ม. 2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
7.	แม่อุ้ยมอย จันทร์หลวง		กรรมการ
8.	แม่อุ้ยเรือน วงศ์ทอง	5 ม. 2 ค. เมืองแหง	กรรมการ
9.	พ้อมี ศรีวรรณะ	45 ม. 2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
10.	พ่ออุ้ยตาล แสงดอย	52 ม. 2 ค. เมืองแหง	กรรมการ
11.	พ่อขุ่ม จันทะวงศ์	54 ม.2 ต. เมืองแหง	กรรมการ
12.	นายมูล เขียวพรม	57 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
13.	นายมา ปานันท์	67 ม. 2 ค. เมืองแหง	กรรมการ
14.	พ่อปิง เบิงกวน	73 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
15.	แม่อุ้ยขันแก้ว มะณีวรรณ	77 ม. 2 ค. เมืองแหง	กรรมการ
16.	พ่อบุญทา มะณีวรรณ	93 ม. 2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
17.	พ่อสนอง อินทร์ชัย	102 ม. 2 ค. เมืองแหง	กรรมการ
18.	แม่อุ้ยดา วงศ์เขียว	128 ม.2 ค.เมืองแหง	กรรมการ

19. พ่อแก้ว การคำ	131 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
20. พ่อมูล แก้วชัย	138 ม.2 ต. เมืองแหง	กรรมการ
21. พ่อเสาร์คำ อ ตะมัง	146 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
22. พ่อตัน พรหมเขียว	149 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
23. แม่อุ้ยแก้ว กุมูลริ	168 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
24. พ่อเถิง วงศ์ษา	172 ม. 2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
25. พ่อจู ศรีไว	197 ม.2 ต.เมืองแหง	กรรมการ
26. พ่อปวน แก้วมูล	201 ม.2 ต. เมืองแหง	กรรมการ

ในบรรดารายชื่อที่ถูกนำเสนอเหล่านี้ยังมีหมู่บ้านกองลมหมู่ 10 ที่มีเครือข่ายชาวบ้านในลักษณะคล้ายคลึงกับชาวบ้านกองลมหมู่ 2. คือ มีกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านที่เข้าร่วมในชมรมผู้สูงอายุ ทำกิจกรรมด้านการจักสานจำนวน 37 คน และ จำนวนรายชื่อกลุ่มสตรีแม่บ้านจำนวน 103 คน ที่สะท้อนให้เห็นถึงพลังชุมชนที่มีศักยภาพในการใช้องค์ความรู้ตามวัฒนธรรมประเพณีเดิมโดยของรับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการในท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่เครือข่ายชาวบ้านที่มีรายชื่อ ดังต่อไปนี้

รายชื่อชมรมผู้สูงอายุและกลุ่มจักสาน หมู่ที่ 10 บ้านกองลม

1. นายอ้าย วันมอย	68 ม. 10	ประธานชมรม
2. นายคำ บริติ	74 ม.10	
3. นายสมบุรณ์ วิลัยเลิศ	75 ม. 10	
4. นายใจ แสงโย	79 ม. 10	
5. นายตีบ จารินทร์	72/1 ม. 10	
6. นางสาวอ่อง ไปธิสา	81 ม. 10	
7. นายสม ทองฐาน	83 ม. 10	
8. นายดา มั่งมูล	39 ม.10	
9. นายคำ มูลมั่ง	16 ม.10	
10. นายสอน ชันติ	39/1 ม.10	
11. นางอินทวัน แสงโย	57 ม.10	
12. นายคำ บังหลวง	50 ม.10	
13. นายเหมย แสนดวงดี	51 ม.10	
14. นายก่อย เจริญคุณ	47 ม.10	
15. นางวันเพ็ญ เจริญคุณ	47 ม.10	

16. นางบุญศรี ผิวเหลือง	1 ม.10
17. นางคำมา มูลทึง	67 ม. 10
18. นางแก้ว วันมอย	68 ม. 10
19. นายจาย คำแหลง	42 ม.10
20. นางต่อม คำแหลง	42 ม. 10
21. นายอ้าย กุโน	5 ม.10
22. นางบัวจั้น ทองฐาน	83 ม.10
23. นางฟอง มั่งมูล	39 ม.10
24. นางอุ้นเรือน บัวหลวง	50 ม.10
25. นายกอง มูลเมือง	123 ม.10
26. นายตาล มหาวันณา	22 ม. 10
27. นายเพชร บุญเบ็ง	101 ม.10
28. นางเทียมคำ ปานันท์	36 ม.10
29. นางเกียงคำ ศรีวรรณะ	84 ม.10
30. นางขันแก้ว มหาวันณา	22 ม. 10
31. นางออน ใจคำ	2 ม. 10
32. นางตา บุญคำ	17 ม.10
33. นายมอญ กันทะ	21 ม.10
34. นางอวน กันทะ	21 ม.10
35. นางบัว ปานันท์	31 ม.10
36. นางเรือนคำ จารินทร์	72/1 ม.10
37. นางป้อ แสนดวงดี	51 ม.10

รายชื่อกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มออมทรัพย์ บ้านกองลม หมู่ที่ 10 ต. เมืองแหง

1. นางวิลัย กุโน	20 ม.10
2. นางสิริลักษณ์ กุโน	110 ม.10
3. นางศิริพร บัวหลวง	50 ม.10
4. นางบัวผัน วันมอย	90 ม.10
5. นางบัวคอม ศรีบุญเรือง	128 ม.10
6. นางเปรมฤดี กุโน	193 ม.10

รักษาการประธาน ฯ

7.	นางจันทร์คำ ไปธา	139 ม.10
8.	นางแสงดาว มั่งมูล	140 ม.10
9.	นางจันทร์หา คำแหลง	33 ม.10
10.	นางทองใบ ท่ากระเชียง	134 ม.10
11.	นางวันเพ็ญ มหาวันณา	3 ม.10
12.	เกษริน ภูโน	14 ม.10
13.	นางปราณี ภูโน	10 ม.10
14.	นางบุญน้อย ยศดี	141 ม.10
15.	นางสุคำ แสงโย	57 ม.10
16.	นางบัวพันธ์ คำแหลง	82 ม.10
17.	นางจันทร์ฟอง เขียวพรม	66 ม.10
18.	นางสุพรรณิ ภูโน	77 ม.10
19.	นางศรี หม่องคำ	93 ม.10
20.	นางมยุเรศ แสนคำ	59 ม.10
21.	นางอุไร ไปริสา	7 ม.10
22.	นางเสริมพันธ์ กันทะ	115 ม.10
23.	นางแสงวัน ปานันท์	34 ม.10
24.	นางสมศรี เพ็ญจิต	108 ม.10
25.	นางสุจา แสนพิลุม	29 ม.10
26.	นางอุ กันทะ	8 ม.10
27.	นางนิภาพร ทองฐาน	71 ม.10
28.	นางพรพรรณ แก้วชัย	136 ม.10
29.	นางบัวสาย แสงโย	65 ม.10
30.	นางบรรยงค์ คำสน	132 ม.10
31.	นางจันทร์เพ็ญ แสงโย	58 ม.10
32.	นางเอื้อง ใจสม	61 ม.10
33.	นางบัวผัด สันนิทา	62 ม.10
34.	นางชมชื่น ปานันท์	30 ม.10
35.	นางก่า ถาวริก	89 ม.10
36.	นางสุพร มูลเมือง	123 .10
37.	นางกชกร กาเวือง	8/1 ม.10
38.	นางสุพรรณ ภูโน	13 ม.10

39. นางพาณี ภูโน	19 ม.10
40. นางคำใส กันทะ	96 ม.10
41. นางจันทร์คำ แสนดวงดี	35 ม.10
42. นางกัลยา ปาวะสาร	79/1 ม.10
43. นางสาวพิน ปานันท์	80 ม.10
44. นางแอ่งน้อย ใจสม	97 ม.10
45. นางจันดา อุปะละ	102 ม.10
46. นางคำป้อ ศุภพันธ์	107 ม.10
47. นางจันทร์สม ไยคำ	126 ม.10
48. นางสาวใจ พรหมเส้น	131 ม.10
49. นางชฎาพร ชันติ	39/1 ม.10
50. นางอุษา แสนพิลุม	41 ม.10
51. นางแก้วตา พวงทอง	44 ม.10
52. นางแก้ว อุปะละ	52 ม.10
53. นางศรีอุบล แสงโย	58/1 ม.10
54. นางบัวผัน บุญคำ	60 ม.10
55. นางจันทร์ แสนดวงดี	63 ม.10
56. นางคำ นันตียะ	64 ม.10
57. นางอำไพ จอมเดช	109 ม.10
58. นางหู่ ใจดี	113 ม.10
59. นางสมพร กันทะนัน	188 ม.10
60. นางจิรพร นายจิ่ง	142 ม.10
61. นางศิริรัตน์ ภูโน	28/1 ม.10
62. นางสุมิตรตรา ทาไฟ	84/1 ม.10
63. นางเขาวรัตน์ ชัยยะ	91 ม.10
64. นางบัวทอง ชัยยะ	111 ม.10
65. นางจันทร์รา มะสะบุตร	53 ม.10
66. นางอัมพร วิลัยเลิศ	75 ม.10
67. นางศรี ถาแก้ว	72 ม.10
68. นางโสภา ศรีวรรณะ	119 ม.10
69. นางพิน จรียา	
70. นางอัญชลี มะสะบุตร	70 ม.10

71. นางศรีไล วันมอย	68 ม.10
72. นางนลินี อุตตะมัง	55 ม.10
73. นางขันทอง วรรณะ	15 ม.10
74. นางแจ่มจันทร์ กันทะ	32 ม.10
75. นางหล้า ปุ้อ่อน	47 ม.10
76. นางแสงหล้า อินทร์ชัย	
77. นางแสงดาว มั่งมูล	140 ม.10
78. นางขันแก้ว หลูจิ่ง	147 ม.10
79. นางวิ นาคำ	100 ม.10
80. นางนรีลักษณ์ ต๊ะนาง	46 ม.10
81. นางจันทร์เพ็ญ มูลธิทา	133 ม.10
82. นางรัตติกาล อรุณสิทธิ์	80 ม.10
83. นางสุคำ วันมอย	105 ม.10
84. นางจันทร์คำ นันตียะ	64 ม.10
85. นางกรรณิการ์ กันทะ	
86. นางปราวณี กันทะ	10 ม.10
87. นางชิง ก้างแค	
88. นางจันทร์แก้ว มูลมัง	1 ม.10
89. นางสิงห์แก้ว สุนันตะ	88 ม.10
90. นางอำพร แสนดวงดี	6 ม.10
91. นางสาคร พิชัย	145 ม.10
92. นางสาวพิน มณีรัตน์	31 ม.10
93. นางบัวธร ปานันท์	101 ม.10
94. นางแดง ตาสว่าง	104 ม.10
95. นางมาลี แสงโย	79 ม.10
96. นางนิล เก่งกล้า	87 ม.10
97. นางอารี แสงโย	92 ม.10
98. นางจันทร์ดี นายหลู่	94 ม.10
99. นางจอมแบ่ง มูลทิทา	121 ม.10
100. นางบัวจอน กุโน	125 ม.10
101. นางศรีนวล อุตตะมัง	54 ม.10
102. นางสุธรรม ปุติอินทร์	99 ม.10

103. นางสุคำ มูลมั่ง

103 ม.10

นอกจากนี้แล้วสมาชิกของทั้งสองหมู่บ้านยังมีระบบการจัดการน้ำและเหมืองฝายร่วมกันซึ่งเป็นโอกาสดีที่ชาวบ้านจากทั้งสองหมู่บ้านได้มาเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการสิทธิชุมชนศึกษาเพราะเนื่องจากชาวบ้านที่เข้าร่วมจะได้เรียนรู้สถานการณ์ป่าชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ที่ชาวบ้านมีอยู่เดิมทั้งเรื่องการจัดการดิน น้ำ ป่า ว่าสัมพันธ์กันอย่างไร ในกรณีที่หมู่บ้านทั้งสองมีศักยภาพด้านองค์ความรู้ของสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำและเหมืองฝายเป็นพื้นฐานจะช่วยให้การจัดกิจกรรมป่าชุมชนและเครือข่ายการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แดงตอนบนได้รับการเสริมให้มีศักยภาพมากยิ่งขึ้นโดยต่อยอดจากองค์ความรู้ที่ชาวบ้านมีอยู่เดิม ซึ่งจะเห็นได้จากพลังของชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเหมืองฝายจำนวนทั้งสิ้น 32 คน ที่จะได้เข้าร่วมเรียนรู้และสังเกตการณ์การจัดการป่าชุมชนร่วมกับชาวบ้านกลุ่มอื่นๆ ที่ชาวบ้านมีอยู่เดิมเพื่อเสริมสร้างให้เกิดการตระหนักและมั่นใจในสิทธิและภูมิปัญญาเดิมของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า มากขึ้น ดังรายชื่อที่มีต่อไปนี้

รายชื่อสมาชิกเหมือง ฝาย ทั้งมะขามป้อม บ้านกงลมหมู่ที่ 2-10 ต.เมืองแหง

1. นายหมอก แสนดวงดี	218 ม. 2 ต. เมืองแหง	หัวหน้าเหมืองฝาย รองหัวหน้า
2. นายสมชัย บุญยวง	133 ม. 2 ต. เมืองแหง	
3. นางคำมูล แสงโย	ม. 10 ต. เมืองแหง	
4. นายมอน กันทะ	ม. 10 ต. เมืองแหง	
5. นายยอด อินทร์ชัย	ม. 2 ต. เมืองแหง	
6. นายมูล เขียวพรม	ม. 2 ต. เมืองแหง	
7. นายสมบูรณ์ วิไลเลิศ	ม.10 ต. เมืองแหง	
8. นายอุทัย เขียวพรม	ม. 10 ต. เมืองแหง	
9. นายพลอย เหล็กคง	ม. 2 ต. เมืองแหง	
10. นายสม ใจสม	ม. 10 ต. เมืองแหง	
11. นายบัน แสนดวงดี	ม. 2 ต. เมืองแหง	
12. นายดิบ กันทะนันท์	ม. 10 ต. เมืองแหง	
13. นายก่อย เจริญคุณ	ม. 10 ต. เมืองแหง	
14. นายบัน วันมอย	ม. 10 ต. เมืองแหง	
15. นายมงคล กาค่า	101 ม. 2 ต. เมืองแหง	
16. นายฤทธิ์ กันทะ	ม.10 ต. เมืองแหง	
17. นายแทน จันทร์หลวง	115 ม. 2 ต. เมืองแหง	

22. นางอุษา ภาระมิ	50 ม.1 ค.แสนไห
23. นางธันชา ใจมณฑา	6 ม.1 ค.แสนไห
24. นางจงกลณี กาใจ	59 ม.1 ค.แสนไห
25. นางบุบผา กาใจ	62 ม.1 ค.แสนไห
26. นางนงคราณ ชุ่มเตียม	46/1 ม.1 ค.แสนไห
27. นางแสงเรือน กาใจ	10/1 ม.1 ค.แสนไห
28. นางจินดา กันโบ	65 ม.1 ค.แสนไห
29. นางศรีจันทร์ หลวงคำ	57 ม.1 ค.แสนไห
30. นางบุพิน ชุ่มเตียม	41 ม.1 ค.แสนไห
31. นางทับทิม ชุ่มเตียม	58 ม.1 ค.แสนไห
32. นางโสพิตร มะลิแดง	28 ม.1 ค.แสนไห

หมู่บ้านม่วงปือก ตำบลแสนไห

หมู่บ้านม่วงปือกก่อตั้งขึ้นมานานกว่า 100 ปีมาแล้ว โดยมีตระกูลปัญญาปือ 5 คนพี่น้อง ซึ่งประกอบด้วย พ่อสม พ่อใจ พ่อแสง พ่อทา และพ่อมี หนีความยากจนและหนีการเก็บภาษีของรัฐ (ภาษี 4 บาท) ซึ่งเป็นการเก็บภาษีบุคคล ย้ายมาจากอำเภอสะเมิง มาเห็นที่ดินซึ่งเป็นที่ทำกินอุดมสมบูรณ์ ดินดี มีน้ำไหลผ่าน (น้ำแม่แดง) หนทางไปมาลำบากมาก บางคนทำมาค้าขายบ้างก็ทำไร่ ทำนา ทำสวนเล็ก ๆ น้อย ๆ แค่อออยู่พอกิน ส่วนเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มจะทำไผ่ฝ้ายเพื่อทอผ้าใช้กันเอง

ผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ พ่อสังคอง (พ่อสัง คือการเรียกแบบไทยใหญ่) ต่อมาก็เป็นพ่อหนานแสร์ พานานผัว พ่อหนานโม๊ะ และพ่อหนานอ้าย การคัดเลือกผู้ใหญ่บ้านส่วนใหญ่เลือกจากคนสูงอายุในชุมชน มีฐานะดี มีชื่อเสียง มีวามักมายมาก มีบารมีที่ประชาชนส่วนใหญ่ฟังพาท้ายได้ จนถึงปัจจุบันมีประชากรจำนวน ชาย 300 คน หญิง 200 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำการเกษตร เช่น ปลูกกระเทียม ทำนา ค่าแรงรายวัน ผู้ชายวันละ 70 บาท และผู้หญิงวันละ

ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ใช้น้ำดื่มและน้ำใช้ในชีวิตประจำวันจากน้ำบาดาลที่ขุดมานาน น้ำใช้มาจากประปาภูเขา บางบ้านที่ไม่มีบ่อน้ำก็ซื้อน้ำข้าง บ่อน้ำดิน น้ำฝน ส่วนแหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตร ได้แก่ น้ำจากลำน้ำแม่แดงและน้ำห้วยโป่งอาง ในหมู่บ้านเหมืองฝายในการทำเกษตรจำนวน 1 ฝายชื่อว่าฝายกันเจ้า มีคนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและไว้วางใจให้เป็นแก่เหมืองฝาย ชื่อนายคำยงค์ มูลเมือง เมื่อมีปัญหาเรื่องการใช้น้ำ เช่น น้ำแห้งไม่พอเพียงในการใช้ชาวบ้านแก้ปัญหาโดยการแบ่งเวรกันใช้น้ำ เช่น ตั้งแต่ฝายถึงเขตบ้านปางวัว 3 วัน ตั้งแต่บ้านปางวัวจนถึงวัด 2 วัน นอกจากเขตวัดลงมาทางใต้

จะเห็นได้ว่าบ้านม่วงปือกยังมีศักยภาพของชุมชนด้านการรวมตัวกันในการจัดการเศรษฐกิจภายในครอบครัวโดยการรวมตัวกันเป็นกลุ่มแม่บ้านเพื่อจัดกิจกรรมด้านเสนาธุรกิจและการออมทรัพย์เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่ต้องการใช้เงินออมเพื่อการแก้ไขปัญหของคนในหมู่บ้าน เช่น การกู้เงินเพื่อส่งลูกหลานเข้าโรงเรียน, การลงทุนในการประกอบอาชีพภายในหมู่บ้านและการรักษายามเจ็บไข้ได้ป่วยหรือใช้จ่ายยามฉุกเฉิน ซึ่งมีชาวบ้านที่เข้ามาร่วมเป็นสมาชิก 52 คน มีสถานภาพควบคู่กันไประหว่างเป็นสมาชิกของกลุ่มแม่บ้านพร้อมๆ กับกลุ่มออมทรัพย์ เนื่องจากจัดทำกิจกรรมเพื่อเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัวสมาชิกกลุ่มดังมีรายชื่อต่อไปนี้

รายชื่อกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มออมทรัพย์บ้าน

1. นางสาวจิตร สุเป็ง	7 ม.3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	ประธานแม่บ้าน
2. นางเกียงคำ อุดมะติง	50 ม. 3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	รองประธานแม่บ้าน
3. นางจันทร์ฟอง ปัญญาปือ	64/1 ม. 3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	รองประธานแม่บ้าน
4. นางบัวเรว จันท์คำ	112/1 ม. 3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	ประธานกลุ่มออมทรัพย์
5. นางเกษร แสนคำ	152 ม. 3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	รองประธานกลุ่มออมทรัพย์
6. นางแนวใจ สมเคียม	153 ม.3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	เลขาธิการกลุ่มออมทรัพย์
7. นางจินดา จตุพรพิทักษ์กุล	3/1 ม.3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	เหรัญญิกกลุ่มออมทรัพย์
8. นางจันทร์ติบ ยะมะโน	8/1 ม.3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
9. นางจันทร์ดี อินพรม	142 ม.3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
10. นางแก้วมุล จันท์คำ	55 ม.3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
11. นางดี อินพรม	83 ม.3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
12. นางจันทร์ดีบ สาทุเม	2 ม. 3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
13. นางจันทร์ดี สมเคียม	97/1 ม.3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
14. นางคำปัน สารมิต	1 ม. 3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
15. นางศิริลักษณ์ สารมิต	236 ม.3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
16. นางสาวรุ่ง อินพรม	245 ม. 3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
17. นางจันทร์คำ กุณาอุต	4 ม.3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
18. นางอำพร แสนคำ	118 ม.3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
19. นางบัวแก้ว กระจ่าง	128 ม.3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
20. นางบุญส่ง ใจติบ	23 ม.3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	
21. นางติบ หลวงคำ	119 ม.3 ต. แสนโท อ.เวียงแหง	

22. นางอุษา ภาระณี	50 ม.1 ต.แสนไห
23. นางธันชา ใจมณฑา	6 ม.1 ต.แสนไห
24. นางจงกลณี กาใจ	59 ม.1 ต.แสนไห
25. นางบุบผา กาใจ	62 ม.1 ต.แสนไห
26. นางนงคราณ ชุ่มเตียม	46/1 ม.1 ต.แสนไห
27. นางแสงเรือน กาใจ	10/1 ม.1 ต.แสนไห
28. นางจินดา กันใบ	65 ม.1 ต.แสนไห
29. นางศรีจันทร์ หลวงคำ	57 ม.1 ต.แสนไห
30. นางยุพิน ชุ่มเตียม	41 ม.1 ต.แสนไห
31. นางทับทิม ชุ่มเตียม	58 ม.1 ต.แสนไห
32. นางโสพิศร มะลิแดง	28 ม.1 ต.แสนไห

หมู่บ้านม่วงปอก ตำบลแสนไห

หมู่บ้านม่วงปอกก่อตั้งขึ้นมานานกว่า 100 ปีมาแล้ว โดยมีตระกูลปัญญาป้อ 5 คนพี่น้อง ซึ่งประกอบด้วย พ่อสม พ่อใจ พ่อแสง พ่อทา และพ่อมี หนึ่งความยากจนและหนี้การเก็บภาษีของรัฐ (ภาษี 4 บาท) ซึ่งเป็นการเก็บภาษีบุคคล ย้ายมาจากอำเภอสะเมิง มาเห็นที่ดินซึ่งเป็นที่ทำกินอุดมสมบูรณ์ ดินดี มีน้ำไหลผ่าน (น้ำแม่แดง) หนทางไปมาลำบากมาก บางคนทำมาค้าขายบ้างก็ทำไร่ ทำนา ทำสวนเล็ก ๆ น้อย ๆ แค่อพยพอยู่พอกิน ส่วนเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มจะหาไร่มายเพื่อทอผ้าใช้กันเอง

ผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ พ่อสังคอง (พ่อสัง คือการเรียกแบบไทยใหญ่) ต่อมาก็เป็นพ่อหนานเสาร์ หนานมัว พ่อหนานไม้ะ และพ่อหนานอ้าย การคัดเลือกผู้ใหญ่บ้านส่วนใหญ่เลือกจากคนสูงอายุในชุมชน มีฐานะดี มีชื่อเสียง มีวิ้วมีความมาก มีบารมีที่ประชาชนส่วนใหญ่ฟังพาอาศัยได้ จนถึงปัจจุบันมีประชากรจำนวน ชาย 300 คน หญิง 200 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำการเกษตร เช่น ปลูกกระเทียม ทำนา ค่าแรงรายวัน ผู้ชายวันละ 70 บาท และผู้หญิงวันละ

ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ใช้น้ำดื่มและน้ำใช้ในชีวิตประจำวันจากน้ำบาดาลที่ขุดมานาน น้ำใช้มาจากประปาภูเขา บางบ้านที่ไม่มีบ่อน้ำก็ซื้อน้ำบ้าง บ่อน้ำดิน น้ำฝน ส่วนแหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตร ได้แก่ น้ำจากลำน้ำแม่แดงและน้ำห้วยโป่งอ่าง ในหมู่บ้านเหมืองฝายในการทำการเกษตรจำนวน 1 ฝายชื่อว่าฝายกันจ๊ะ มีคนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและไว้วางใจให้เป็นแก่เหมืองฝาย ชื่อนายคำยงค์ บุณเมือง เมื่อมีปัญหาเรื่องการใช้น้ำ เช่น น้ำแห้งไม่พอเพียงในการใช้ชาวบ้านแก้ปัญหาโดยการแบ่งเวรกันใช้น้ำ เช่น ตั้งแต่ฝายถึงเขตบ้านปางวัว 3 วัน ตั้งแต่บ้านปางวัวจนถึงวัด 2 วัน นอกจากเขตวัดลงมากทางใต้

22. นางหงษ์ทอง ไปธา	92/1 ม.3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
23. นางจันทร์คำ ไปธา	147 ม.3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
24. นางบุพารัก หลวงคำ	244 ม.3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
25. นางบุผา ปานันท์	10 ม.3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
26. นางสุรี อินพรม	95 ม. 3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
27. นางยุพิน จันทร์คำ	36 ม.3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
28. นางลัย ไปธา	70/1 ม.3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
29. นางจันทร์คำ จันทร์คำ	150 ม.3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
30. นางจันทร์ดี มูลเมือง	102/1 ม. 3 ต.แสนไท อ.เวียงแหง
31. นางวันเพ็ญ ทีปะ	223 ม.3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
32. นางณัฐพร ชุ่มเดียม	42 ม. 3ต. แสนไท อ.เวียงแหง
33. นางเกียงคำ อุตะมั่ง	202 ม.3 ต.แสนไท อ.เวียงแหง
34. นางพัชรินทร์ แสนคำ	85/2 ม.3 ต.แสนไท อ.เวียงแหง
35. นางอรนิภา อุตมดิง	228 ม.3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
36. นางสุคำ แสนคำ	27 ม.3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
37. นางบุญไย หลวงคำ	164 ม.3 ต.แสนไท อ.เวียงแหง
38. นางบัวซอน ปัญญาปือ	39/1 ม. 3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
39. นางผ่อง ศรีลิลลา	85/1 ม.3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
40. นางนุ ดาสี	73 ม. 3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
41. นางจันทร์แก้ว กันยา	133 ม. 3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
42. นางวันดี แสนคำ	137 ม. 3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
43. นางสมศรี ปัญญาปือ	100 ม. 3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
44. นางอำไพ อินชนะ	20/2 ม.3 ต.แสนไท อ.เวียงแหง
45. นางจันทร์ศรี กันดี	108 ม. 3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
46. นางจันทร์คำ กันยา	104 ม. 3 ต. แสนไท อ. เวียงแหง
47. นางอัมพร วงศ์วาร	220 ม. 3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
48. นางวันเพ็ญ แสงขอ	35 ม. 3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
49. นางบัวขาว กันโบ	28 ม. 3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง
50. นางไทรง บุญ	241 ม. 3 ต. แสนไท อ.เวียงแหง

สรุป

จากการศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจะเห็นได้ว่าชุมชนท้องถิ่นในอำเภอเวียงแหงเป็นกลุ่มที่หลากหลายทั้งชาติพันธุ์และอาชีพ ศักยภาพคนเวียงแหงเองนั้นสามารถดูแลตนเองได้ในระดับเศรษฐกิจชุมชนและการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรในชุมชนได้แก่ป่าและสายน้ำแม่แตง ตลอดจนลำห้วยสาขาในหมู่บ้าน การจัดกิจกรรมและกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความรักและหวงแหนต่อผืนแผ่นดินที่อยู่อาศัยมาเป็นเวลานานร้อยปีขึ้นไปจะทำให้เกิดการกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกในเรื่องสิทธิชุมชนท้องถิ่นและรื้อฟื้นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้านและเป็นการเสริมให้ความรู้ท้องถิ่นที่ชาวบ้านมีมาแต่เดิมในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่รอบตัวนั้นเป็นไปได้ ถ้าชาวบ้านตระหนักว่าตนเองมีสิทธิดั้งเดิมที่เริ่มถูกทำลายและสั่นคลอนจากหลายกระแสเป็นต้นว่าโครงการพัฒนาของรัฐ และเล็งเห็นความสำคัญของสิทธิขั้นพื้นฐานตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ตลอดจนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐและเอกชนในพื้นที่ที่จะช่วยให้ชาวบ้านเกิดความรักและหวงแหนทรัพยากร เพราะความรู้ค่าของทรัพยากรที่อยู่รอบตัว แม้เพียงนิดเดียวของสิ่งแปลกปลอมหรือโครงการพัฒนาใดๆ ที่จะเข้าไปสร้างผลกระทบต่อการบำรุงรักษาและก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรของท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นผืนดิน สายน้ำ ผืนฟ้า และป่าเขา ชาวบ้านก็ไม่อาจจะนิ่งเฉยดูเฉย จำต้องลุกขึ้นมาทวงสิทธิชุมชนที่เคยมีอยู่แต่เดิมและร่วมผืนนี้กำลังกันสร้างให้เข้มแข็งแม้ในสถานการณ์ที่ดาโถมด้วยระบบทุนนิยม ทรัพยากรอันมีค่าทุกอย่างกำลังถูกแปรเปลี่ยนให้เป็นสินค้าก็ตาม

รวบรวมข้อมูล : ณัฐนิตี วุฒิธรรมปัญญา และทีมวิจัยชาวบ้าน
เรียบเรียง : นส. พชรินทร์ บัวลอย

รายงานสรุปและวิเคราะห์กระบวนการทำงานที่ผ่านมา ตั้งแต่ เมษายน - มิถุนายน 2546

เนื่องจากพื้นที่อำเภอเวียงแหงยังไม่เคยมีองค์กรไหนที่เข้ามาจัดเวทีลักษณะที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการระดมปัญหาและคิดในการแก้ไขปัญา ซึ่งในอดีตชาวบ้านขอแต่ภาครัฐเป็นทุนแก้ปัญหาให้ ดังนั้นนับว่าเป็นโอกาสที่ดีที่โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ได้เลือกผู้นำแม่แดงตอนบนอีกพื้นที่หนึ่ง ในการทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ในการทำงานที่ผ่านมาซึ่งยังเป็นของใหม่สำหรับผู้ประสานงานที่มิวิจัยชาวบ้าน และชาวบ้านในพื้นที่ทำให้มีจุดอ่อนหลายประการที่จะต้องมีการปรับและทำความเข้าใจในหลายเรื่องตลอดจนมีการพัฒนาศักยภาพของทีมิวิจัยในพื้นที่เพื่อให้งานวิจัยออกมามีประสิทธิภาพ

จุดแข็งในพื้นที่

- มีกลุ่มเป้าหมายมีประเด็นปัญหาชัดเจน
- ชาวบ้านในพื้นที่ให้ความสนใจในงานวิจัย และต้องการขับเคลื่อนในการแก้ไขปัญา

จุดอ่อนในพื้นที่

- ชาวบ้านไม่มีเวลาเข้าร่วมเวที (เศรษฐกิจรัดตัว หนี้สินมาก)
- ชาวบ้านไม่เข้าใจในกระบวนการแก้ไขปัญา คือ ต้องการแก้ไขปัญาให้จบโดยเร็ว

ข้อจำกัดทีมิวิจัยชาวบ้าน

ทำงานได้เฉพาะวันร่วมประชุมเท่านั้น ไม่สามารถออกไปเก็บข้อมูล หรือขยายฐานความรู้กับชาวบ้าน เพราะต้องทำงานส่วนตัว (ทางออก—ผู้ประสานงานจะปรับกิจกรรมยืดหยุ่นเรื่องการใช้เวลาของชาวบ้านเพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของชาวบ้านให้มากที่สุด)

จุดอ่อนโครงการ

งบประมาณไม่ต่อเนื่อง ทำให้การจัดเวทีในพื้นที่ไม่ต่อเนื่อง อำนาจบริหารจัดการด้านการเงินอยู่ที่ส่วนกลางทำให้ผู้ประสานงานในพื้นที่ขาดความมั่นใจในการทำงาน

ข้อเสนอ

- อยากให้ส่วนกลางจัดฝึกอบรมทีมิวิจัยชาวบ้าน และผู้ประสานงานในพื้นที่ เพื่อให้มีทักษะการเป็นวิทยากรกระบวนการ
- ให้ผู้ประสานงานมีอำนาจในการจัดการบริหารเงิน งบประมาณของแต่ละลุ่มน้ำ
- ให้เพิ่มค่าตอบแทนทีมิวิจัยชาวบ้านจากเดิม 200 เป็น 300
- ให้มีผู้ช่วยผู้ประสานงานในพื้นที่ โดยค่าตอบแทนเป็นรายเดือน หรือรายวันต่อครั้ง

นายณัฐนิติ วัชรธรรมปัญญา
ผู้ประสานงาน

ลำดับภาพที่วิเคราะห์โครงการพัฒนาของรัฐและป้าชุมชน

วันที่ 10-11 มิถุนายน 2546

ณ บ้านกงฉม อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่

พระฐานิ วิจิตรวิโร อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เป็นประธานเปิดเวที มีผู้เข้าร่วมเวทีประมาณ 70 คน

ชาวบ้านให้ความสนใจและมีการนำเสนอปัญหาโครงการพัฒนาของรัฐ (เหมืองแร่ ดิกไนต์)

คุณทองคำ ปิยะนันทวงศ์ กำลังนำเสนอปัญหาเหมืองแร่ลิกไนต์และไม่ต้องการให้มี
โครงการนี้เกิดขึ้นที่อำเภอเวียงแหง เพราะว่ากลัวปัญหาที่จะตามมาดังเช่นที่แม่เมาะ
จังหวัดลำปาง และจะร่วมกันต่อสู้จนถึงที่สุด

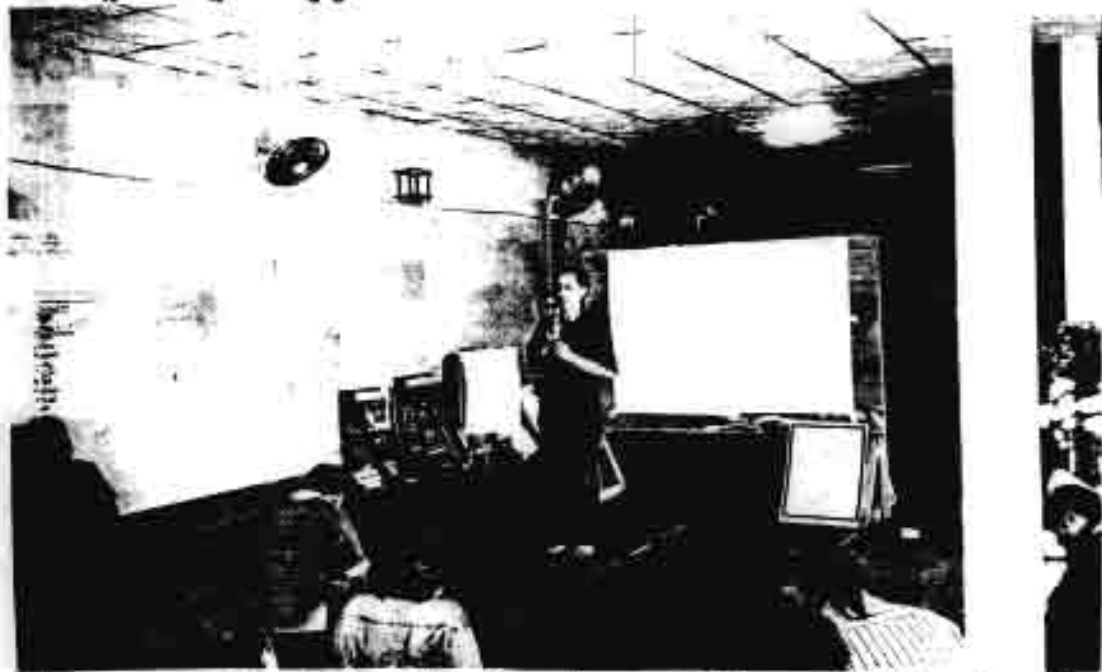
คุณชนแดน เรือนมูล นำเสนอเรื่องสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ บอก
ว่าต้องการให้มีป่าชุมชนเพื่ออนุรักษ์และใช้สอยและยังป้องกันการบุกรุกจากนายทุนและ
ย้ำว่า “ห้ามเปิดเหมืองแร่โดยเด็ดขาด”

คุณพัชรินทร์ บัวลอย เจ้าหน้าที่ฝ่ายข้อมูล กำลังสรุปการวิเคราะห์ข่าวกรณีชาวบ้าน
แม่มาะฟ้อง กฟผ. 108 ล้านและพูดเรื่องสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากร ซึ่งได้รับ
ความสนใจจากชาวบ้านเป็นอย่างมาก

คุณโอฬาร อ่องพะ นำเสนอเรื่องป่าชุมชน และมีการแลกเปลี่ยนถึงกฎหมายป่าชุมชน และกฎหมายรัฐธรรมนูญ

พ่อหลวงสุนทร เทียนแก้ว บ้านแม่ป้าน อำเภอเชียงดาว กำลังเล่าเหตุการณ์กรณีชาวบ้านแม่ป้าน ได้รับผลกระทบเรื่องภัยแล้งเนื่องจากนายทุนมาตัดปทานป่าและชาวบ้านขาดความสำนึกในเรื่อง คุณประโยชน์ของป่าไม้ จนในที่สุดชาวบ้านก็ต้องรวมตัวกันจัดตั้งป่าชุมชนและมีการเรียกร้องให้ สมาชิกวุฒิสภาผ่านกฎหมายป่าชุมชนเพื่อบังคับใช้เป็นรูปธรรมต่อไป

คุณทวีสิน ศรีเรือง วิทยากรกิตติมศักดิ์จากอำเภอสันกำแพง กำลังสร้างความเข้าใจกับพี่น้องชาวเวียงแหงถึงเรื่องประโยชน์ของการมีป่าชุมชนและยังได้ยกกรณีตัวอย่างการต่อสู้ของชาวบ้านห้วยแก้วกับนายทุนตระกูลชินวัตรที่เข้ามาเช่าพื้นที่ป่าเพื่อทำสวนป่า แต่การกระทำของนายทุนละเมิดสิทธิของชุมชนบ้านห้วยแก้ว ชาวบ้านพากันจับไล่คนงานของนายทุนออกจากพื้นที่และเข้าไปยึดพื้นที่ป่าผลทำให้ราษฎรถูกจับจำนวน 7 คน ต้องขึ้นศาลกันหลายครั้ง ปรากฏว่าราษฎรถูกปรับ 5,000 บาทและมีโทษจำคุกครองอาญา แต่นายทุนไม่มีความผิด เหตุเพราะรัฐกำหนดแนวเขตป่าไม่ชัดเจน

แต่ในการต่อสู้ครั้งนี้ชาวบ้านต้องสูญเสียแกนนำไป 1 คน คือคุณนิตย์ ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเลขานุการสภาตำบล คนที่ทำการสังขาคือกำนันในตำบลนั่นเอง จะสะท้อนให้เห็นว่าราษฎรต่อสู้ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน และหมู่บ้านห้วยแก้วเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่จุดประกายเรื่องของป่าชุมชน

พ่อหลวงสมบูรณ์ อินทร์ชัย อธิบายแผนที่หมู่บ้านและแผนที่ป่าที่จะกำหนดเป็นแนวเขตป่าชุมชน
ของบ้านกองลม หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 10

ชาวบ้านกำลังช่วยกันทำเครื่องหมายเพื่อกำหนดแนวเขตป่าชุมชน โดยมีพ่อหลวงสุนทร เทียนแก้ว
คอยให้คำแนะนำ

กำลังออกเดินทางเพื่อสำรวจแนวเขตและคิดป้าย ซึ่งบ้านกงถมเป็นหมู่บ้านนำร่องเป็นหมู่บ้านแรกและจะได้ทำการขยายไปยังหมู่บ้านอื่นๆ ต่อไป

อบต. พะยอม คารมณฺ์ คนดี ศรีเวียงแหง ซึ่งเป็นบุคคลตัวอย่างแห่งปี กำลังคิดป่ายป่าชุมชน เพราะบ้านกองลมเป็นหมู่บ้านแรกที่ได้ทำการขับเคลื่อนเรื่องป่าชุมชนของเวียงแหง

พักรับประทานอาหารกลางวัน โดยมีทีมวิจัยชาวบ้านคนสวนนั่งให้กำลังใจ ที่บ้านหัวหาด ทางแยก
ไปอำเภอป่าซาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

คณะทีมวิจัยและชาวบ้านอำเภูป่าซางร่วมกันเป็นที่ระลึกด้วยความชื่นชมแน่นแฟ้นใจ เพราะวันนี้ถือว่าเป็น
ก้าวแรกแห่งความสำเร็จของพี่น้องบ้านกองลมทุกคน

เวทีทำความเข้าใจระหว่างผู้นำชุมชนกับชาวบ้าน
ในพื้นที่ตำบลแสนไห

กรณีเมืองอิกโนคและกลุ่ม NGO

วันที่ 17 มิถุนายน 2546

ณ วัดม่วงปือก อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่

กรณีมีเรื่องความไม่เข้าใจระหว่างนายปิ่น คำสิงห์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 กับชาวบ้านหมู่ที่ 1, 2, 3 ตำบลแสนไห ในเรื่องที่ว่านายปิ่น คำสิงห์ได้พูดกับปลัดจังหวัดเชียงใหม่เมื่อวันที่ 14 มิถุนายนที่งานสวนน้ำพระธาตุแสนไหว่าจะทำการปราบหรือจัดการกับชาวบ้านที่ต่อต้านโครงการพัฒนาเมืองอริกโนค ทำให้ชาวบ้านไม่พอใจจึงได้เชิญกำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, อบต. ทั้งตำบล เข้าร่วมประชุมและให้นายปิ่น คำสิงห์ ออกมาชี้แจงเรื่องนี้

นายอุ้นเรือน หลวงคำ กำนันตำบลแสนไห เปิดประชุมและชี้แจงผลการดำเนินงานการจัดประเพณีสวนน้ำพระธาตุแสนไหที่ผ่านมา และให้นายปิ่น คำสิงห์ออกมาชี้แจงเกี่ยวกับเรื่องที่เกิดขึ้น

นายปิ่น คำสิงห์ไธ้ออกมาชี้แจงเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและปฏิเสธคำพูดที่จะจัดการกับชาวบ้านที่ต่อต้านเรื่องเหมืองแร่ แต่บอกว่าจะจัดการกับองค์กรภายนอกที่เข้ามาของชาวบ้านให้ทำการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเหมืองแร่ นายปิ่น คำสิงห์ไธ้อยังบอกว่าอย่างไรก็ตามก็จะทำการเคารพเสียงส่วนใหญ่หากมีการทำประชามติ

นายศรีทน จันทร์คำ อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านม่วงปือก ได้แสดงความคิดเห็นว่าผู้ใหญ่บ้านหรือ อบต. ควรจําร่วมมือกันคัดค้านอย่างอ้างว่าเป็นคนของรัฐ เพราะชาวบ้านเป็นคนคัดเลือกเข้ามาและโครงการดังกล่าวก็ส่งผลกระทบต่อคนทั้งอำเภอ

นายวันทา ดวงแก้ว ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านตามป่ากำลังอภิปรายคัดค้านโครงการและจะต่อสู้จน
ถึงที่สุด ว่าชาวบ้านไม่ควรแตกแยกโดยให้ชาวบ้านเดินหน้าต่อไปซึ่งทางผู้ใหญ่บ้านและกำนันจะ
ช่วยเหลือข้างหลัง

นายค้อย หลวงคำ ราษฎรบ้านม่วงปือก กำลังอภิปรายโจมตีนายปิ่น คำสิงห์ ที่มีท่าทีหรือ
บทบาทไม่ชัดเจนและยังบอกว่าที่ชาวบ้านต่อต้านหรือคัดค้านโครงการ ไม่มีใครมาช่วย ชาวบ้าน
เต็มใจและร่วมใจกันเอง

นางจงกลณี กาใจได้กล่าวตักเตือนนายปิ่น คำสิงห์ ว่ามีตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านน่าจะศึกษา
ข้อมูลต่าง ๆ ให้มากกว่านี้ และควรที่ทำการคิดก่อนที่จะทำการพูดอะไรไป

นายพิม กาใจ ผู้ใหญ่บ้านสามปู กล่าวว่าบ้านสามปูนั้นไม่เห็นด้วยและไม่ให้การ
สนับสนุนให้มีการเปิดเหมืองแร่ แต่อยากให้เป็นราษฎรและบ้างปางป้อร่วมมือกันคัดค้านด้วย

นายเจริญ สาธุเม ประธานสภา อบค. แสนไห แสดงว่า สมาชิก อบค. แสนไหทั้ง 10 คน ได้ลงนามคัดค้านโครงการและจะ ได้ส่งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

นายศรีทน จันทร์คำ ได้นำชาวบ้านบ้านม่วงปือกยื่นหนังสือคัดค้านโครงการเหมืองแร่ให้
นายจุลพันธ์ อมรวิวัฒน์ ว่าที่ผู้สมัคร ส.ส. ในนามพรรคไทยรักไทย เขต 9 เชียงใหม่ และบอกว่า
ให้ทำการเลือกตัวแทนเพื่อไปยื่นเรื่องคัดค้านโครงการที่สภา

นายสมพงษ์ อมรวิวัฒน์ อดีตรัฐมนตรีกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม และที่
ปรึกษานายกรัฐมนตรี ได้ปราศรัยว่าโครงการเหมืองแร่จะไม่เกิดขึ้นถ้าหากว่าพี่น้องชาวเวียงแหง
ไม่ต้องการและพร้อมที่จะต่อสู้ร่วมกับพี่น้องชาวเวียงแหงจนถึงที่สุด

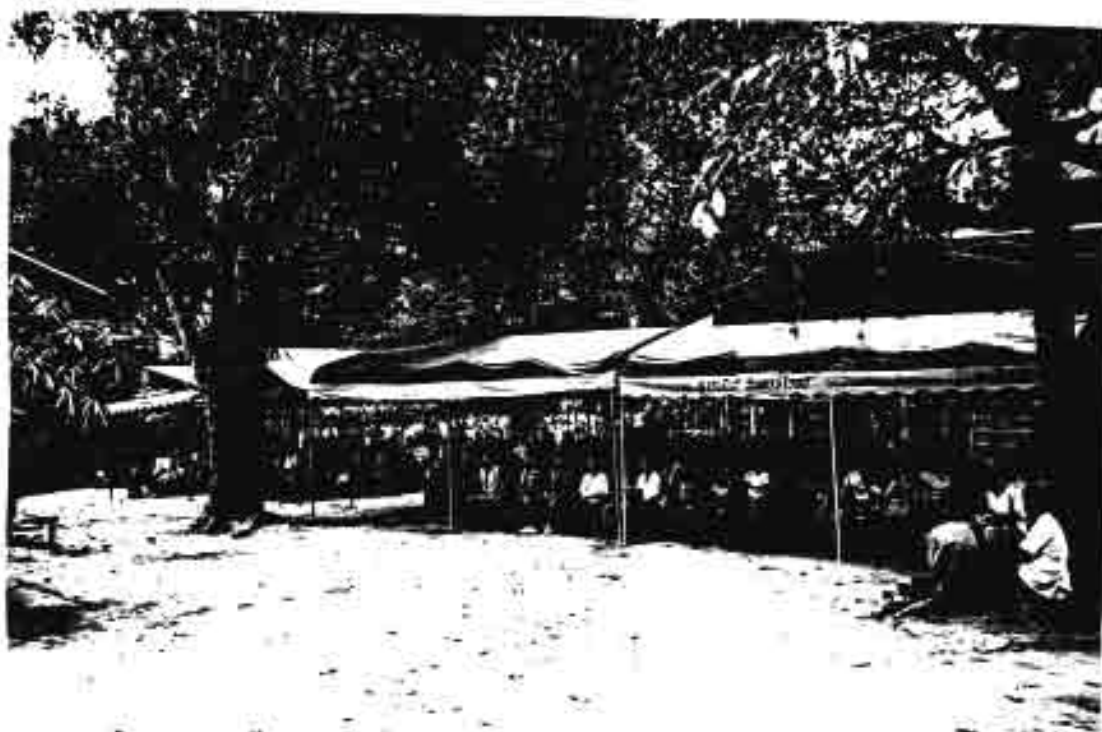
ประมวลภาพเหตุการณ์เวทีชาวบ้านที่บ้านห้วยไคร้
ในหัวข้อ “ใครได้ใครเสียกับโครงการพัฒนาเมืองเวียงแหง”

โดยมีวิทยากรเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นดังนี้

1. นายปลาฆมาศ ภีรภาค	ปลัดอำเภอเวียงแหง
2. นายไพรัช โหม่ขมพู	หัวหน้าการประถมศึกษา อำเภอเชียงดาว
3. นายมนตรี จันทวงศ์	ฝ่ายฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ กรุงเทพฯ
4. นายวิทยา แก้วชิงค์	ชาวบ้านแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
5. นายสุจิน งามนิคม	ประธานเครือข่ายลุ่มน้ำภาคเหนือ

เวทีนี้จัดโดย เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อำเภอเวียงแหง
จังหวัดเชียงใหม่ โดยมี นายบุญยืน กาใจ เป็นแกนนำ

ในภาพชาวบ้านกำลังให้ความสนใจในการเข้าร่วมรับฟัง โดยมีสื่อมวลชนเข้าร่วมทำข่าวด้วย มีชาวบ้านเข้าร่วมเวทีประมาณ 600 คน
ซึ่งในวันนี้เครือข่ายอนุรักษ์ไม่ได้เชิญฝ่าย กฟผ. เข้าร่วมแต่ก็มาสังเกตการณ์ด้วย

พระฐานี ฐิตวิริโย อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ได้แสดงความทักท้วงเรื่องความแตกต่างของชาวบ้านและผลกระทบในด้านทรัพยากรดิน—น้ำ—ป่า ถ้าหากไม่มีการป้องกันและแก้ไขอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการและยังบอกอีกว่าคนเวียงแหงเท่านั้นที่จะมากำหนดชีวิตคนเวียงแหง ถ้าหากคนเวียงแหงรวมพลังสามัคคีกัน คนภายนอกก็ไม่สามารถจะมาละเมิดสิทธิชุมชนของคนเวียงแหงได้

นายปลาหมัด ภิราภาดา ได้แสดงความคิดเห็นว่า กฟผ. น่าจะเปิดเผยข้อมูลให้ชาวบ้านทราบมากกว่านี้ และเป็นคนหนึ่งที่จะร่วมกับคนเวียงแหงต่อต้านโครงการนี้จนถึงที่สุด

นายศรีทน จันทร์คำ แสดงความคิดเห็นว่าไม่พอใจในกรณีที่ผู้นำของชุมชนไม่แสดงความชัดเจนในเรื่องนี้ โดยอ้างว่าเป็นคนของรัฐบาลไม่สามารถที่จะทำการเคลื่อนไหวได้ และอ้างว่า ~~คนในชุมชน~~ คนในชุมชน กฟผ. ก็พร้อมที่จะนำชาวบ้านไป

นางสุจิตร ฑูเปิง ประธานแม่บ้านบ้านม่วงปือก เปิดเผยว่าตัวเองได้รับการคัดเลือกจาก
จังหวัดให้เป็นคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตประจำอำเภอเวียงแหงและพร้อมที่จะขอถอนออก
จากตำแหน่ง เนื่องจากเกรงว่าไม่มีความชอบธรรมในเรื่องนี้

นายคู้ย หลวงคำ ราษฎรบ้านม่วงปือก แสดงความไม่พอใจ ในกรณีที่ผู้ว่าราชการ
จังหวัดเชียงใหม่แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยที่ไม่มีการปรึกษาหารือและชี้แจง
กับชาวบ้านก่อน

นางจงกลณี กาใจ อภิปรายว่า ขอให้นายอำเภอออกมาชี้แจงรายละเอียดว่าใครเป็นคนส่งรายชื่อชาวบ้านให้กับทางจังหวัดในเรื่องของการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต

พ่อหลวงสมบุญ อินทร์ชัย บ้านกงลมหมู่ที่ 2 กล่าวว่า ทางออกที่ดีในเรื่องที่ชาวบ้านต่อต้านไม่ให้มีการขุดแร่ลิกไนต์ รัฐบาลน่าจะยุติโครงการนี้โดยเร็วที่สุด

ชาวบ้านกำลังมอบกระเทียมให้อาจารย์ไพรัช ไหม้ชมพูและพ่อหลวงสุจิน จามนิคม เพื่อ
ขอบคุณที่มาเป็นวิทยากรและจะต่อสู้ร่วมกับคนเวียงแหง

คุณบุญอิน กาใจ ประธานเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอำเภอเวียงแหง
มอบกระเทียมให้กับคุณวิทยา แก้วสิงห์ จากแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโรง
ไฟฟ้าแม่เมาะ

ชาวบ้านบ้านม่วงปอก, บ้านสันดวงดี, บ้านสามปู, บ้านห้วยโครี, บ้านกองลม ขึ้นป้าย
คัดค้านโครงการพัฒนาเหมืองแร่ลิกไนต์

ส่วนที่ 4.
ลุ่มน้ำแม่จิด

ส่วนที่ 4. ลุ่มน้ำแม่วัด

4.1 รายงานการประชุมที่มวิชัยชาวบ้าน

13 มิถุนายน
2546

File. รายงานการประชุมที่มวิชัย
ชาวบ้าน (หน้า 1-9)

4.2 รายงานการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป่า
หมาย 12 หมู่บ้าน

เมษายน -
มิถุนายน 2546

File. รายงานการเก็บข้อมูลใน
พื้นที่เป่าหมาย (หน้า 1-10)

4.3 รายงานการเข้าร่วมเวทีเครือข่ายลุ่ม
น้ำแม่ตาช้าง

13 พฤษภาคม
2546

File. รายงานการเข้าร่วมเวที
เครือข่ายระดับภาค

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือตอนบน
กรณีลุ่มน้ำแม่จิด อ.พร้าว จ.เชียงใหม่
เวทีประชุมทีมงานวิจัยร่วมกับทีมวิจัยชาวบ้าน
วันที่ 13 มิถุนายน 2546
ณ วัดทุ่งห้า ต.ป่าคุ่ม อ.พร้าว จ.เชียงใหม่

เริ่มประชุมเวลา 9.30 น.

กำหนดการประชุม

8.30น.- 9.00 น.	ลงทะเบียน
9.00น.-9.10 น.	กล่าวเปิดเวทีแนะนำโครงการ โดยบุญมา บัวแก้ว ผู้ประสานงานลุ่มน้ำฯ
9.10น.-10.10น.	ทีมวิจัยชาวบ้านนำเสนอสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำ แม่สะลมเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้อง นำประเด็นโดย กำนันอินเหลา เชื้อนปือและทีมวิจัยชาวบ้าน
10.10น.-10.15น.	พักรับประทานอาหารว่าง
10.15น.-12.00น.	แนวทางแก้ไขกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นและกระบวนการ

เรียนรู้เรื่อง

13.00น.-16.10น.	เรื่องสิทธิชุมชนผ่านประเด็นปัญหาในพื้นที่ โดยคุณพัชรินทร์ บัวลอย และทีมวิจัยชาวบ้าน ทบทวนเนื้อหาและโจทย์งานวิจัย
16.10น.-16.30น.	โดย พัชรินทร์ บัวลอย เจ้าหน้าที่ฝ่ายข้อมูล กล่าวสรุปและปิดเวที โดย กำนันอินเหลา เชื้อนปือ กำนันคำบดป่าคุ่ม อ. พร้าว

จำนวนผู้เข้าร่วมการประชุม 14 คน

วาระที่ 1 : กล่าวเปิดเวทีแนะนำโครงการ
โดย นายบุญมา บัวแก้ว ผู้ประสานงานลุ่มน้ำฯ

พื้นที่เป้าหมายในการทำวิจัยในปีนี้ (2546) คือลุ่มน้ำแม่สะลม ในเขตพื้นที่ตำบลป่าดุ่ม อำเภอฟัว จังหวัดเชียงใหม่ 12 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านสันตะมอก บ้านทุ่งกู่ บ้านตันรุง บ้านตันกอก บ้านทุ่งห้า บ้านสันถนน บ้านห้วยกู่ บ้านป่าดุ่มคอน บ้านป่าดุ่มโห่ง บ้านปางฟาน บ้านสหกรณ์แปลง 5 บ้านคอยใต้

เนื้อหาการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิผ่านสถานการณ์ปัญหาทางด้านทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า และให้คนในชุมชนเรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชนร่วมกัน สิทธิแบบดั้งเดิม และสิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ปี 2540 โดยงานวิจัยนี้ชาวบ้านในชุมชนจะเป็นผู้วิจัย โดยมีทีมงานเป็นผู้จัดบันทึก รวบรวมข้อมูล เป็นงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม หากงานวิจัยสำเร็จก็จะส่งให้กับชุมชนไว้ศึกษาต่อไป และขอความร่วมมือช่วยกันให้ข้อมูล ศึกษาร่วมกัน และกล่าวแนะนำคุณพัชรินทร์ บัวลอย เจ้าหน้าที่ฝ่ายข้อมูล

วาระที่ 2 : นำเสนอสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะลม
นำประเด็นโดย กำนันอินทเลา เชื้อนปือและทีมวิจัยชาวบ้าน

คุณพัชรินทร์ บัวลอย เจ้าหน้าที่ฝ่ายข้อมูล

ให้ทุกคนในทีมงานวิจัย แนะนำตัวเองเพื่อให้เกิดความคุ้นเคย และได้แนะนำเพิ่มเติมถึงโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ว่ามีการเรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หลังจากนั้นให้ที่ประชุมนำเสนอสถานการณ์ปัญหาเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะลม เพื่อจะนำไปสู่การทบทวนโจทย์การวิจัยในช่วงเวลาที่ผ่านมา

นายอินทเลา จันทรปือ กำนันตำบลป่าดุ่ม

ได้กล่าวว่า ได้มีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่ โดยมีวิธีการตัดต้นไม้ต้นใหญ่ในเวลากลางคืน แล้วทิ้งไว้ 1 ปี ปีต่อไปก็จะทำการเผา เป็นการเผาทำลายที่รุนแรงทำให้เกิดความเสียหายเป็นบริเวณกว้าง ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไป แหล่งป่าต้นน้ำถูกทำลาย การทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขาเผ่าลีซอ ซึ่งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 11 บ้านสหกรณ์แปลง 5 ต.ป่าดุ่ม อ.ฟัว จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีหมู่บ้านบริวารห้อมต่าง ๆ ดังนี้ ห้อมบ้านห้วยไก่อ (ลีซอ) ห้อมบ้านอบอน (อีก้อ) ห้อมบ้านอาบอราชา (อีก้อ) ที่สร้างปัญหามากที่สุดก็คือห้อมบ้านห้วยไก่อ สาเหตุเกิดมาจากโครงการคอกเวียงผา ปี 2536 ซึ่งเข้ามาจัดตั้งในการในพื้นที่สูงโดยนำชาวบ้านเข้าไปร่วมโครงการคือชาวบ้านหมู่ที่ 11 บ้านสหกรณ์แปลง 5 จำนวน 8 ครอบครัว เข้าไปร่วมโครงการ ทดลองปลูกไม้เมืองหนาว หลังจากโครงการเสร็จสิ้นชาวบ้านก็ไม่ยอมอพยพออกจากพื้นที่ห้วยไก่อ กลับเพิ่มจำนวนประชากร กลายเป็น 32 ครัวเรือน และครอบครัวเหล่านี้ได้บุกรุกพื้นที่ทำกินขยายกันอย่างมากมาย พื้นที่หลายพันไร่

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการเข้าไปแก้ไขปัญหในพื้นที่ที่มีปัญหา โดยทางกลุ่มผู้ใช้น้ำ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต. เจ้าหน้าที่อุทยาน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ได้เคยขึ้นไปจับกุม และขอให้อพยพลงมาอยู่หมู่บ้านเดิมคือหมู่ที่ 11 บ้านสหกรณ์แปลง 5 ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่จัดสรรที่ทำกิน จากโครงการของรัฐ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในขณะนั้น จัดที่ทำกินตามพรบ.สหกรณ์ 2511 ที่ทำกินครบครัวละ 20 ไร่ ที่อยู่อาศัยครบครัวละ 2 งาน แต่หม่อมบ้านห้วยโก้น ซึ่งเป็นชาวบ้านหมู่ที่ 11 ไม่ยอมลงมา หากให้ลงมาต้องจัดหาที่ทำกินให้ อ้างว่าที่ทำกินไม่เพียงพอ ทำให้มีปัญหาเรื้อรังจนถึงทุกวันนี้

แนวทางการแก้ไขปัญหากลุ่มผู้ใช้น้ำที่ผ่านมา คือ

1. จำกัดที่ทำกินในพื้นที่ป่า ห้ามขยายแนวเขตออกไปอีก มีการตรวจสอบที่ทำกินของคนต้นน้ำในแต่ละปี ว่ามีการบุกรุกพื้นที่ป่าหรือไม่
2. ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่มีการจัดการอย่างจริงจัง ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐและตัวชาวบ้านเอง อยากให้มีการจัดการร่วมกันหลายฝ่าย และหาทางออกร่วมกันอย่างยั่งยืนสำหรับการจัดการทรัพยากร โดยเฉพาะป่า
3. อยากให้โครงการสิทธิชุมชนศึกษา มาจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนต้นน้ำและคนปลายน้ำ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ นิคมสหกรณ์ อบต. เจ้าหน้าที่ปกครอง เพื่อแสวงหาความร่วมมือระหว่างคนต้นน้ำและคนท้ายน้ำได้แบ่งสรรการใช้ทรัพยากรกันอย่างเป็นธรรม
4. ชาวบ้านอยากร่วมกันจัดการป่าชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว
5. มีการจัดตั้งกฎระเบียบร่วมกันในการจัดการป่าชุมชน กำหนดแนวเขตป่าชุมชนที่ชัดเจน มีการปักป้ายแนวเขต ร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานศรีล้านนา

ผู้ดำเนินรายการให้ทีมวิจัยชาวบ้านร่วมกันเรียบเรียงเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาในพื้นที่ การขยายที่ทำกินและทำลายป่าต้นน้ำ สรุปได้ดังนี้

ปี พ.ศ.	เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
2516	• รัฐอพยพชาวเขาเผ่าลีซอลงมาอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 2 บ้านทุ่งกู ตำบลป่าดุ่ม อำเภอพร้าวจังหวัดเชียงใหม่ โดยจัดสรรที่ทำกินและที่อยู่อาศัยให้ ที่ทำกินครอบครัวละ 20 ไร่ ที่อยู่อาศัย 2 งานต่อครอบครัว มีทั้งหมด 80 ครอบครัว • ชาวเขาเผ่าลีซอขยายที่ทำกินขึ้นไปในพื้นที่ป่าต้นน้ำ
2536	• โครงการคอยเวียงผา (แหล่งทุนต่างประเทศ) ออกมาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกไม้เมืองหนาว โดยนำชาวบ้านเข้าร่วมโครงการ 8 ครอบครัว เกิดปัญหาเมื่อเสร็จสิ้นโครงการชาวบ้านไม่ยอมลงมาจากพื้นที่กลับขยายครอบครัวและขยายที่ทำกินเพิ่มมากขึ้น
2540	• กลุ่มผู้ใช้น้ำ คำน้าแม่สะลวง 4 ตำบล คือตำบลป่าดุ่ม ตำบลเวียง ตำบลทุ่งหลวง ตำบลเขื่อนมากบางส่วน ขึ้นไปสำรวจความเสียหายของป่าต้นน้ำ
2541	• สืบเนื่องจากโครงการคอยเวียงผา หลังสิ้นสุดโครงการชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการไม่ยอมออกจากพื้นที่ กลับบุกรุกทำไร่ต่อไปอีก

2542	กลุ่มผู้ใช้ น้ำ ดำน้ำแม่ละสาม 4 ตำบล คือตำบลป่าตุม ตำบลเวียง ตำบลทุ่งหลวง ตำบลเขื่อนมากบางส่วน ขึ้นไปปลูกป่าทดแทนกับพื้นที่ที่เสียหายประมาณ 180 ไร่ โดยได้รับกล้าไม้จากศูนย์เพาะพันธุ์กล้าไม้แม่อน และชาวบ้านได้มอบให้หน่วยจัดการต้นน้ำเป็นผู้ดูแลต่อไป
2544	ทางกำนันอินเหลา จันทรปือ ซึ่งขณะนั้นได้ควบตำแหน่งประธานบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลป่าตุมได้เสนอสภาองค์การบริหารส่วนตำบลป่าตุม ว่าให้อพยพชาวเขาเผ่าลีซอลงมาอยู่พื้นที่เดิมคือ หมู่ที่ 11 บ้านสหกรณ์แปลง 5 และได้เสนอฝ่ายปกครอง เจ้าหน้าที่อุทยาน ให้ดำเนินการอพยพชาวบ้านที่มีปัญหาลงมาอยู่พื้นที่เดิม แต่ชาวบ้านมีข้อต่อรองว่าต้องหาที่ทำกินให้ แต่ทางฝ่ายรัฐไม่ยอมเนื่องจากได้จัดที่ทำกินให้แล้ว และไม่สามารถหาข้อตกลงได้
2545	- ทางกลุ่มผู้ใช้ น้ำร่วมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. เจ้าหน้าที่อุทยานได้ร่วมกันขึ้นป่าสำรวจเสียหายในการบุกรุกทำลายป่าต้นน้ำ จำนวน 4 ครั้ง ในปี 2545 ซึ่งใช้งบประมาณจากอบต.และจากกลุ่มผู้ใช้ น้ำ - ผลจากการขึ้นป่าสำรวจ ได้ทราบพื้นที่ในการทำลายป่า นำปัญหานี้มาหาแนวทางแก้ไขได้มีการจับกุมผู้ที่บุกรุกทำลายป่า (แต่คดีเวียนหายขาดการติดตามจากชุมชน)

จากสถานการณ์ปัญหาดังกล่าวแกนนำชาวบ้านได้พยายามแก้ไขปัญหา

ปี พ.ศ.	ปัญหาการวัดการทรัพยากรของชุมชน	สิ่งที่ชาวบ้านพยายามแก้ไขปัญหด้วยตนเอง
2528	ได้มีกลุ่มผู้ใช้ น้ำแม่ละสามตระหนักถึงสถานการณ์ความมั่นคงในการใช้ น้ำ ซึ่งมีแกนนำคือ 1. นายทาง ประจักษ์ 2. นายเหลา ร่มเงิน 3. นายอินเหลา จันทรปือ ได้ร่วมกันจัดร่างหนังสือเสนอต่อ นายไกรสร ดันติพงษ์ และสมพงษ์ อมรวิวัฒน์ ซึ่งในขณะนั้นเป็นสส.ในพื้นที่อำเภอพร้าว เพื่อขอให้ทางงบประมาณสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ละสาม	โดยชุมชนได้มอบหมายให้นายอินเหลา จันทรปือติดตามโครงการ
2530	- เริ่มมีการสำรวจความเป็นไปได้(จากกรมชลประทาน) - ได้นำโครงการดังกล่าวถวายฎีกาให้สมเด็จพระเทพฯ ซึ่งเสด็จมาวัดสหกรณ์แปลง 2	โดยชุมชนได้มอบหมายให้นายอินเหลา จันทรปือติดตามโครงการ
2531	เจ้าหน้าที่ของกรมชลได้เข้ามาทำโครงการ โดยสำรวจความเป็นไปได้ แต่ไม่มีการดำเนินการใดๆ	โดยชุมชนได้มอบหมายให้นายอินเหลา จันทรปือติดตามโครงการ
2537	มีเจ้าหน้าที่จากกรมชลประทานสำรวจและออกแบบการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ โดยได้สถานที่ก่อสร้างอยู่ใน หมู่ 11 บ้านสหกรณ์แปลง 5 ต.ป่าตุม	โดยชุมชนได้มอบหมายให้นายอินเหลา จันทรปือติดตามโครงการ
2539	เจ้าหน้าที่กรมที่ดินเข้ามาสำรวจรังวัดในพื้นที่น้ำท่วม	โดยชุมชนได้มอบหมาย

	และสถานที่สร้างอ่าง พื้นที่สร้างอ่างเก็บน้ำ 910 ไร่	ให้นายอินทเลา จันทร์ ปือติดตามโครงการ
2546	ยังไม่ได้รับการอนุมัติจากอธิบดีกรมป่าไม้ในการสร้างเขื่อน และขาดงบประมาณ	โดยชุมชนได้มอบหมาย ให้นายอินทเลา จันทร์ ปือติดตามโครงการ

หลังจากนั้นทีมวิจัยชาวบ้านได้มีการทบทวนสถานการณ์ปัญหาเรื่องการจัดการน้ำในชุมชนเนื่องจากเป็นประเด็นที่ชาวบ้านคิดว่าเป็นปัญหาที่เกิดจากการที่ชาวบเขาดัดไม้ทำลายป่า สรุปได้ดังนี้

- หน้าแล้งน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการของชุมชน ซึ่งมีพื้นที่ทำการเกษตรจำนวน 30,000 ไร่
- พื้นที่ทำการเกษตรเชิงเดี่ยวได้ขยายออกไปอีกมากจึงทำให้เกิดการแย่งทรัพยากรน้ำ
- ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล สาเหตุมาจากแหล่งป่าต้นน้ำถูกทำลาย

วาระที่3. : แนวทางแก้ไขกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นและกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชนผ่านประเด็นปัญหาในพื้นที่

โดยคุณพัชรินทร์ บัวลอย และทีมวิจัยชาวบ้าน

ที่ประชุมมีมติให้ใช้การจัดตั้งป่าชุมชนเป็นตัวเชื่อมในการแก้ปัญหา มีการเรียนรู้ร่วมกันทั้งคนต้นน้ำ และคนปลายน้ำ ทำความเข้าใจต่อสถานการณ์ปัญหาร่วมกัน เรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชนร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน ตามที่ได้กำหนดโจทย์ในการวิจัยร่วมกัน โดยใช้เวทีวันที่ 26 มิถุนายน 2546 ซึ่งจะมีหมู่บ้านที่มีชุมชนมาร่วม 12 หมู่บ้าน ในพื้นที่เป้าหมายของการวิจัย ลุ่มน้ำแม่สะลม และให้ 2 หมู่บ้าน คือ 1. บ้านทุ่งห้า 2. บ้านห้วยกู่ เป็นหมู่บ้านนำร่องในการจัดตั้งป่าชุมชนเป็นหมู่บ้านแรก โดยทั้ง 2 หมู่บ้านจะกลับไปทำความเข้าใจกับคนในชุมชนและจะนำมาร่วมในเวทีวันที่ 26 มิถุนายน 2546 บ้านทุ่งห้า จำนวน 15 คน บ้านห้วยกู่ จำนวน 25 คน และหมู่บ้านที่เหลืออีก 10 หมู่บ้าน จะมาร่วมเวทีโดยชาวบ้านที่สนใจ จำนวน 30 คน รวมคนในพื้นที่ 70 คน และขอความร่วมมือจากชาวบ้านหรือผู้นำจากอ.เชียงดาว ที่มีความรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชนมาร่วมแลกเปลี่ยนประมาณ 6 คน และเชิญวิทยากรจากเชียงใหม่มาร่วม 1 คนเพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

วาระที่ 4. : ทบทวนเนื้อหาและโจทย์งานวิจัย

โดย พัชรินทร์ บัวลอย เจ้าหน้าที่ฝ่ายข้อมูล

ผู้ดำเนินรายการได้ชวนทีมวิจัยชาวบ้านทบทวนโจทย์ของงานวิจัย ว่า “ทำอย่างไรให้ชุมชนท้องถิ่นในลุ่มน้ำเดียวกันมีการจัดการทรัพยากรร่วมกันอย่างเหมาะสมกับระบบนิเวศน์ วิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชน

ชน และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาระหว่างคนต้นน้ำและคนปลายน้ำได้อย่างยั่งยืน" คุณพัชรินทร์ฯ ได้ถามในที่ประชุมว่าโจทย์วิจัยลุ่มน้ำแม่จัดนี้มีใครเห็นเป็นอย่างอื่นหรือเปลี่ยนแปลงหรือไม่ ในที่ประชุมมีมติว่าโจทย์นี้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนี้ สรุปได้ว่า

- ประเด็นที่จะศึกษาร่วมกันเน้นเรื่องป่า เพราะป่าสามารถเชื่อมโยงไปสู่เรื่องพื้นที่ต้นน้ำ
- เน้นการศึกษาลุ่มน้ำทั้งระบบและสร้างความร่วมมือระหว่างคนต้นน้ำและคนท้ายน้ำ
- การจัดตั้งป่าชุมชนต้องได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน
- เวทีต่อไปต้องให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น
- การจัดการป่าครั้งต่อไปจะนำชาวบ้านเข้าไปปฏิบัติการในการจัดตั้งป่าชุมชน การจัดรูปแบบการจัดตั้งคณะกรรมการ กฎระเบียบ จัดทำแผนที่ป่าชุมชน การเดินสำรวจปักแนวเขตป่าชุมชน การหาข้อมูลพื้นฐาน

คุณพัชรินทร์ ฯ ก็ได้เล่าถึงเวทีลุ่มน้ำแม่แตงตอนบนว่าการเรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชนผ่านการจัดการป่าชุมชน ว่าเป็นไปด้วยดี คนในชุมชนมีความต้องการและสนใจเข้าร่วมกันเป็นจำนวนมาก สถานการณ์ของลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน อ.เวียงแหง มีปัญหาที่ร้อนก็คือเรื่องการไฟฟ้าจะขุดลึกในทีในพื้นที่ ชาวบ้านก็มีความต้องการใช้ป่าชุมชนมาแก้ปัญหา มีการนำวิดีโอ, วีซีดี มาเปิดให้ชุมชนได้ศึกษา และมีนิทรรศการกับการจัดการป่าชุมชนให้ชุมชนได้เรียนรู้และศึกษา

สรุปการวิเคราะห์ปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สะลม (สาขาของลุ่มน้ำแม่จัด)

สาเหตุ : มาจากโครงการของรัฐและนโยบายของรัฐทำให้เกิดปัญหาต่อเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ ชุมชนก็ไม่มีความรู้เรื่องสิทธิของชุมชนว่าสามารถเข้าไปจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่ได้อยู่ได้อาศัย และใช้ประโยชน์ร่วมกัน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรได้อย่างไร

เหยื่อ : ก็คือพี่น้องชนเผ่า(ลีซอ, อีก้อ)ที่อยู่ในพื้นที่

ผู้ที่ได้รับผลกระทบ : ชาวบ้านพื้นราบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลป่าดุ่ม

นายอินเหลา จันทรปือ กำนันตำบลป่าดุ่ม ได้กล่าวปิดประชุมและได้ขอความร่วมมือให้ผู้นำหรือตัวแทนชาวบ้านที่เข้าร่วมเวทีครั้งนี้ให้แจ้งเรื่องที่ได้ประชุมให้ชาวบ้านในชุมชนของตนเองได้รับทราบ

หลังจากนั้นได้มีการกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการทำวิจัยดังนี้

1. บ้านทุ่งห้า หมู่ที่ 5 ตำบลป่าดุ่ม
2. บ้านห้วยกุ หมู่ที่ 7 ตำบลป่าดุ่ม
3. บ้านปางฟาน หมู่ที่ 10 ตำบลป่าดุ่ม
4. บ้านสหกรณ์แปลง 5 ตำบลป่าดุ่ม
5. บ้านหนองอ้อ-หัวฝาย หมู่ 5 ตำบลเวียง

กำหนดที่มิจัยมีโครงสร้างดังนี้

มีหน้าที่รับผิดชอบสำหรับที่มิจัย

1. จัดเก็บข้อมูลพื้นฐาน
2. ช่วยเหลือผู้ประสานงานในการนัดสัมภาษณ์/จัดเก็บข้อมูล บุคคลหรือหน่วยงาน
3. จัดเตรียมเวที อุปกรณ์ ที่ใช้ในการจัดเวที ไม่ว่าจะเป็นเวทีใหญ่ หรือเวทีกลุ่มย่อย
4. เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นภายในพื้นที่หรือนอกพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ

หน้าที่ของผู้ประสานงาน

1. จัดเก็บข้อมูล
2. บันทึกเทป/ถ่ายรูป
3. จัดทำรายงาน (รายงานการประชุม/รายงานความก้าวหน้าทุก 6 เดือน)
4. เขียนรายงาน
5. ประสานกับส่วนกลาง -เชียงดาว, -กรุงเทพฯ

กลุ่มเครือข่ายที่จะเข้ามาเรียนรู้

1. กลุ่มพัฒนาสตรีตำบลป่าดุ่ม
2. เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน
3. กลุ่มหมอเมือง
4. กลุ่มเยาวชน
5. กลุ่มผู้ใช้น้ำ
6. กลุ่มเกษตรกร

7. กลุ่มเยาวชน
8. ชมรมผู้สูงอายุตำบลป่าต๋ม
9. ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน

องค์กรที่เข้ามาร่วมการเรียนรู้

1. ฝ่ายปกครอง
2. พัฒนาการตำบล
3. เกษตรตำบลป่าต๋ม
4. องค์การบริหารส่วนตำบลป่าต๋ม
5. อุทยานศรีล้านนา

สรุปและบันทึกการประชุมโดย
นายบุญมา บัวแก้ว
ผู้ประสานงานลุ่มน้ำแม่จิด

รายชื่อผู้เข้าร่วมเวทีประชุมทีมวิจัย

1.	นายบุญยืน คำคำ	ผู้ใหญ่บ้าน			01-2517999
2.	นายอินเเหลา จันทรปือ	กำนัน	18 ม.2 ต.ป่าต๋ม อ. พรวัว		053-889549
			จ. เชียงใหม่		
3.	นายดวงคำ ขันมอน	ทีมวิจัย	41 ม.2 ต. ป่าต๋ม อ. พรวัว		06-1861586
			จ. เชียงใหม่		
4.	นายสุทัศน์ ปืพงษ์	ผู้ใหญ่บ้าน	78 ม. 7 ต. ป่าต๋ม อ.พรวัว		06-1986553
			จ. เชียงใหม่		
5.	นายชีวัน สมธิ	ผู้ใหญ่บ้าน	2 ม. 5 ต. ป่าต๋ม อ.พรวัว		06-1897265
			จ.เชียงใหม่		
6.	นายบุญทิด ตุ่มตา	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ม.4	16 ม.4 ต. ป่าต๋ม อ.พรวัว		053-475286
			จ.เชียงใหม่		
7.	นายคำตัน ละโม	ผู้ใหญ่บ้าน	92 ม.9 ต.ป่าต๋ม อ.พรวัว		053-228244
			จ.เชียงใหม่		
8.	น.ส.พัชรินทร์ บัวลอย	นักวิจัย/ข้อมูล	56 ม.1 ต. แม่แฝก อ. สันทราย		09-9537055
			จ. เชียงใหม่		
9.	ครูณิ อินทะนิล		ริมคลองเพลส(504) ถ.คลองชล		01-3668002
			ประทาน ต.สุเทพ อ.เมือง		
10.	สุ่ม ภาพทอง	อ.บ.ค.	ม.5 ต. ป่าต๋ม อ.พรวัว		09-5569670
			จ.เชียงใหม่		
11.	เสวียม โพธิ์น้ํา	ทีมวิจัย	125/10 ต. แม่บึง อ.พรวัว		053-257134
			จ. เชียงใหม่		
12.	นายอนุรักษ์ กำบุตร	ทีมวิจัย	271/11 ต.แม่บึง อ.พรวัว		053-257135
			จ.เชียงใหม่		
13.	นายสายยุทธ ผาจ้อย	อ.บ.ค.	18/4 ต.ป่าต๋ม อ.พรวัว		01-5943385
			จ. เชียงใหม่		
14.	นายบุญมา บัวแก้ว	ผู้ประสานงาน	36 ม.12 ต. ป่าต๋ม อ.พรวัว 0*		09-7579472
			เชียงใหม่		

รายงานการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย 12 หมู่บ้าน
โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคเหนือ กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่จัต
ตั้งแต่เดือนเมษายน - มิถุนายน 2546

วิธีการได้มาซึ่งข้อมูล : จากเอกสารเบื้องต้น, สัมภาษณ์และถอดเทป และพูดคุยกลุ่มย่อยในชุมชน

ตำบลป่าต๋มประกอบไปด้วยหมู่บ้านจำนวน 12 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านสันคะมอก หมู่ที่ 2 บ้านทุ่งกู่ หมู่ที่ 3 บ้านต้นรุ้ง หมู่ที่ 4 บ้านต้นกอก หมู่ที่ 5 บ้านทุ่งห้า หมู่ที่ 6 บ้านสันถนน หมู่ที่ 7 บ้านห้วยกู่ หมู่ที่ 8 บ้านป่าต๋มโห้ง หมู่ที่ 9 บ้านป่าต๋มดอน หมู่ที่ 10 บ้านปางฟาน หมู่ที่ 11 บ้านสหกรณ์แปลง 5 หมู่ที่ 12 บ้านคอยใต้

พื้นที่และอาณาเขตทิศเหนือจรดตำบลป่าไธน์ ทิศใต้จรดตำบลแม่แวน, ตำบลเขื่อนผาก จรดอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ตำบลเวียง, ตำบลทุ่งหลวง อ.พร้าว จังหวัดเชียงใหม่ มีประชากรดังนี้ แบ่งเป็นชาย 2,892 คน หญิง 2,916 คน รวม 5,808 คน มีหลังคาเรือน 1,667 หลังคาเรือน

อาชีพส่วนใหญ่เป็นอาชีพเกษตรกรรม มีการทำนา ทำสวนลำไย มะม่วง ส่วนพืชล้มลุกเป็นพืชเชิงพาณิชย์มีดังนี้ ข้าวโพดหวาน ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปลูกถั่วเหลือง ถั่วและ มันฝรั่ง ทอมหัวใหญ่ เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงวัว-ควาย ไก่ หมู เป็ด(สำหรับคนพื้นราบ)

สำหรับหมู่ที่ 10 บ้านปางฟาน, 11 บ้านสหกรณ์แปลง 5 มีการปลูกข้าวไร่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปลูกไม้เมืองหนาว เช่น ท้อ บ๊วย ฯลฯ มีการทำสวนผักที่ส่งโครงการหลวง ในพื้นที่ หมู่ที่ 8 บ้านขุนแจ ตำบลแม่แวน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

ค่าจ้างแรงงานในพื้นที่ส่วนใหญ่ ชาย 100 บาท หญิง 80 บาท (แล้วแต่ลักษณะงาน ถ้าเป็นช่างไม้ช่างปูน 250-500/วัน)

การใช้ป่า

ส่วนใหญ่จะใช้พื้นที่ป่าของหมู่ที่ 5 บ้านทุ่งห้า, หมู่ที่ 7 บ้านห้วยกู่, หมู่ที่ 10 บ้านปางฟาน หมู่ที่ 11 บ้านสหกรณ์แปลง 5 ตำบลป่าต๋ม อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

การใช้น้ำ

มีการจัดการระบบเหมืองฝายโดยเรียกตัวเองว่ากลุ่มผู้ใช้น้ำ ฝ่ายส่วนใหญ่เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก มีแค่ตังน้ำเข้านาเท่านั้นที่ยังใช้จนไม่ หรือไม่ เจาะเป็นช่องแบ่งน้ำ โดยเรียกว่าเป็นตังนา

ระบบการจัดการเหมืองฝายของผู้ใช้น้ำ ตำบลป่าดุ่ม

น้ำที่ใช้ในตำบลป่าดุ่ม แบ่งออกทั้งหมดจำนวน 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายทุ่งห้า มีผู้ใช้น้ำจำนวน 2,000 คน ฝ่ายแม่ธาตุ มีผู้ใช้น้ำจำนวน 1,000 คน และ ฝ่ายแม่สรวม (ดันลาน) เป็นฝ่ายคอนกรีต มีผู้ใช้น้ำจำนวน 2,000 คน บุคคลที่ริเริ่มการใช้ระบบเหมืองฝายคือ นายศรีมา สมประเทศ ปัจจุบันนี้ทั้ง 3 ฝ่าย ได้ไหลผ่านพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านเป็นบริเวณกว้าง ทำให้มีผู้ใช้น้ำเป็นจำนวนมาก ในเฉพาะตำบลป่าดุ่มเท่านั้น แต่ยังมีตำบลทุ่งหลวง ตำบลเวียงและตำบลเขื่อนผาก เป็นผู้ใช้น้ำร่วมอีกคือ ลำเหมืองแม่ธาตุ ไหลผ่านหมู่ที่ 2, 3, 4, 5, 6 ตำบลป่าดุ่มและตำบลเวียง ลำเหมืองแม่สรวม ไหลผ่านหมู่ที่ 2, 3, 6 ตำบลป่าดุ่ม ตำบลเวียง ตำบลทุ่งหลวงและตำบลเขื่อนผาก ลำเหมืองทุ่งห้า ไหลผ่านหมู่ที่ 5, 7, 8, 9, 12 ตำบลป่าดุ่ม หมู่ที่ 5 ตำบลเวียง หมู่ที่ 1, 2 ตำบลทุ่งหลวง

คณะกรรมการบริหารเหมืองฝาย ประกอบด้วย

- 1) นายบุญมา ก้อนแก้ว ประธานเหมืองฝายแม่ธาตุและสมาชิกผู้ใช้น้ำ
- 2) นายมี เชื้อนแก้ว ประธานเหมืองฝายแม่สรวม
- 3) นายแก้ว แก้วศรี ประธานเหมืองฝาย

คณะกรรมการเหมืองฝายแม่ธาตุ ประกอบด้วย

- 1) นายบุญมา ก้อนแก้ว ประธาน
- 2) นายอินสอน ดันทะนะ กรรมการ
- 3) นายดา อุ่นคำ กรรมการ
- 4) นายคำ ขันมอญ กรรมการ
- 5) นายแก้ว เพียรลักษณ์ กรรมการ
- 6) นายบุญเพชร คำคำ กรรมการ
- 7) นายบุญเรือง ถนอมบุญ กรรมการ
- 8) นายกุย แก้วธิ กรรมการ
- 9) นายบุญยง ถนอมบุญ กรรมการ
- 10) นายสิงห์คำ สุขศรี กรรมการ
- 11) นายคำอ้าย กันยานวล กรรมการ
- 12) นายอาคม จันทรา กรรมการ

คณะกรรมการเหมืองฝายแม่สรวม ประกอบด้วย

- 1) นายมี เมือกแก้ว ประธาน
- 2) นายบุญตัน วินยศ กรรมการ
- 3) นายสม วงศ์วุฒิ กรรมการ

- 4) นายบุญตัน ตาจ้อย กรรมการ
 - 5) นายสุทัศน์ ลิทธิตา กรรมการ
- คณะกรรมการเหมืองฝายทุ่งห้า
- 1) นายแก้ว แก้วศรี ประธาน
 - 2) นายนวย ชีวัล รองประธาน
 - 3) นายสิงห์คำ ชัยวัง กรรมการ
 - 4) นายศรีมา พรหมจันทร์ กรรมการ

การจัดสรรน้ำสำหรับผู้ใช้น้ำและผู้นำเหมืองฝาย

การจัดสรรน้ำคิดเป็นค้าง มีการตรวจสอบโดยการวัดระดับน้ำเป็นข้อไม้ เมื่อปักข้อไม้ไว้ที่ค้างนาของผู้ใช้น้ำแล้ว ผู้ใช้น้ำห้ามเคลื่อนย้ายหากเคลื่อนย้ายถือว่าเป็นการลักน้ำ เมื่อเกิดปัญหาการลักน้ำขึ้นผู้นำหมู่บ้านหรือผู้นำเหมืองฝายจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้กับผู้ใช้น้ำ ระเบียบการใช้น้ำกับข้อตกลงต่าง ๆ ชาวบ้านและผู้นำจะเป็นผู้ร่วมกันคิดแล้วนำมาปฏิบัติร่วมกัน

การจัดสรรน้ำให้กับผู้นำหมู่บ้านและผู้นำเหมืองฝาย ดังนี้คือ

- 1) กำนัน ได้จำนวน 7 ค้าง
- 2) ผู้ใหญ่บ้าน ได้จำนวน 3 ค้าง
- 3) หัวหน้าเหมืองฝาย ได้จำนวน 14 ค้าง

เมื่อมีการแผ้วถางหรือร่องรางเหมืองฝายผู้นำหมู่บ้านหรือผู้นำเหมืองฝายจะได้รับการยกเว้นไม่ต้องทำอะไร เพียงแต่คอยดูแล กำกับ ควบคุม สมาชิกผู้ใช้น้ำ ตลอดจนกำหนดนโยบาย วางแผน บริหาร และการจัดการน้ำให้เป็นไปอย่างยุติธรรม เมื่อผู้นำหมู่บ้านหรือผู้นำเหมืองฝายไม่ได้ใช้น้ำ ก็จะขายให้กับผู้ใช้น้ำคนอื่น ในราคาค้างละ 200 - 300 บาท

ปัจจุบันทางกรมชลประทานจะได้ทำการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่สรวมขึ้น เพื่อให้มีการเก็บกักน้ำเพิ่มมากขึ้นและผู้ใช้น้ำก็จะมีปริมาณน้ำอย่างเพียงพอสำหรับการทำการเกษตร โดยไม่ให้น้ำไหลผ่านไปอย่างสูญเปล่า กรมชลประทานได้เข้าสำรวจข้อมูลเมื่อปี พ.ศ. 2528 เพื่อศึกษาถึงผลกระทบปรากฏว่าจะมีน้ำท่วมที่ทำกินของชาวบ้าน หมู่ที่ 2 บ้านทุ่งกู่ จำนวน 830 ไร่ สำหรับการสร้างอ่างในครั้งนี้ทางกรมชลประทานก็จะได้เวนคืนที่ดินดังกล่าว เพื่อใช้ประโยชน์สาธารณะต่อไป ปัจจุบันนี้ฝายน้ำแม่ธาตุมีพื้นที่ใช้น้ำมากกว่า 3,000 ไร่ ประมาณ 370 ค้าง โดยมีต้นน้ำอยู่บริเวณขุนน้ำแม่ธาตุ ลำน้ำห้วยอู่ ห้วยมะเขือหนัด ส่วนห้วยปางฟานมีต้นน้ำอยู่บริเวณห้วยโป่งและลำน้ำแม่สรวม

หมู่บ้านสันคะมอก (หมู่ที่ 1)¹

บ้านสันคะมอกมีผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายบุญยืน คำคำ กำนันชื่อ นายอินเหลา จันทรีปือ จำนวน
 หลังคาเรือน 141 ประชากรชายจำนวน 240 คน ประชากรหญิงจำนวน 258 คน รวมจำนวนประชา
 กรทั้งสิ้น 498 คน พื้นที่และอาณาเขตติดต่อ ทิศเหนือจดสันเขาว ตำบลป่าไหล่ ทิศใต้จดบ้านทุ่งกู่
 ตำบลป่าตุ่ม ทิศตะวันออกจดบ้านสหกรณ์แปลง 5 ตำบลป่าตุ่ม ทิศตะวันตกจดสันถนน ตำบลป่า
 ตุ่ม

บ้านสันคะมอกเป็นหมู่บ้านที่มีคนตั้งรกรากมานานกว่า 700 ปี เหตุที่ชื่อบ้านสันคะมอก เพราะหมู่
 บ้านดังกล่าวเป็นเนินเขา (สัน) มีต้นไม้ชนิดหนึ่งขึ้นเป็นอยู่จำนวนมากซึ่งมีลักษณะเป็นไม้ยืนต้น มีดอก
 เฉพาะช่วงเทศกาลสงกรานต์ ดอกสีขาว กลิ่นหอม ชาวบ้านเรียกต้นไม้ที่ว่าสันคะมอก รวมสองลักษณะ
 เด่นเป็นชื่อบ้านคือ บ้านสันคะมอก ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ไร่ข้าว ข้าวโพด มีโรงเรียน
 ขยายโอกาสระดับชั้นพื้นฐานชื่อ โรงเรียนบ้านสันคะมอก เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่
 3 มีวัดสันคะมอกเป็นศาสนสถานตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน มีถนนเชื่อมต่อกับบ้าน สัน
 เขาว ตำบลป่าไหล่ ถนนตัดผ่านไปยังบ้านสันถนนและบ้านทุ่งกู่ อาณาเขตติดต่อ ทิศเหนือติดเขตนิคมส
 หกรณ์และป่าสงวนแห่งชาติ ทิศใต้ติดทุ่งนาบ้านต้นรุ่ง - บ้านสันถนน ทิศตะวันออกติดบ้านทุ่งกู่ ทิศตะวัน
 ตกติดทุ่งนาบ้านสันถนนและเขตตำบลป่าไหล่

หมู่บ้านบ้านทุ่งกู่ (หมู่ที่ 2)²

หมู่บ้านนี้มีผู้นำชื่อ นายอินเหลา จันทรีปือ กำนันตำบลป่าตุ่ม จำนวนหลังคาเรือน 158 ครอบ
 ครัว แบ่งเป็นผู้ชายจำนวน 285 คน ผู้หญิง 280 คน รวมประชากรทั้งสิ้น 365 คน พื้นที่และอาณาเขต
 ติดต่อกับทิศเหนือจดสันคะมอก ตำบลป่าตุ่ม ทิศใต้จดบ้านต้นรุ่ง ตำบลป่าตุ่ม ทิศตะวันออกจดบ้านสหกรณ์
 แปลง 5 ตำบลป่าตุ่ม ทิศตะวันตกจดตำบลเวียง

บ้านทุ่งกู่เป็นหมู่บ้านดั้งเดิมของชนเผ่าลัวะ ราว พ.ศ. 1845 ท้าวลือขร เป็นผู้นำหมู่บ้านคนแรก
 อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอไปทางทิศตะวันออกประมาณ 5 กิโลเมตร เล่ากันว่าเดิมมีภูหรือเจดีย์เก็บสมบัติ
 มีค่าของทหารสมัยพ่อขุนเม็งราย จึงนำมาเป็นชื่อหมู่บ้าน สมัยที่สร้างเวียงพร้าววังหินซึ่งเป็นป้าทึบ มี
 หนองน้ำบางที่เป็นที่ลาดเอียง พ่อเมืองได้ระดมชาวบ้านทุ่งกู่ไปเป็นเจ้าหน้าที่เวรยามในการสร้างเมืองและ

¹ นายบุญยืน คำคำ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 : ผู้ให้ข้อมูล

² นายอินเหลา จันทรีปือ กำนันตำบลป่าตุ่ม : ผู้ให้ข้อมูล

ถมที่เพื่อปลูกสร้างบ้านอยู่อาศัย สถานที่ชาวบ้านทุ่งกุไปอาศัยอยู่ในช่วงสร้างเมืองนั้นเรียกว่าแจ้งทุ่งเรือง อาชีพหลักของชาวบ้านคือ ไร่จ้าง ทำไร่ ทำนา มีวัดทุ่งกุเป็นศาสนสถานประจำหมู่บ้าน

หมู่บ้านต้นรุง (หมู่ที่ 3)³

บ้านต้นรุง มีผู้ใหญ่บ้านชื่อนายฉลาด นาคา จำนวนหลังคาเรือน 199 ครอบครัว แบ่งเป็นผู้ชาย 319 คน ผู้หญิง 316 คน รวม 635 คน พื้นที่และอาณาเขต ทิศเหนือจดสันตะมอก ตำบลป่าดุ่ม ทิศใต้จดบ้านต้นกอก ตำบลป่าดุ่ม ทิศตะวันออกจดทุ่งห้า ตำบลป่าดุ่ม ทิศตะวันตกจดสันถนน ตำบลป่าดุ่ม

บ้านต้นรุงเป็นหมู่บ้านดั้งเดิมของชนเผ่าลัวะและคนเมืองที่ย้ายมาจากเมืองพร้าวบ้าง หนึ่งคี่และหนึ่งโรคระบาดจากที่อื่นมาบ้าง ตั้งเป็นชุมชนถาวรราว พ.ศ. 2356 สาเหตุที่ชื่อบ้านต้นรุงเพราะหมู่บ้านดังกล่าวมีต้นไม้รุงขนาด 5 คนโอบขึ้นอยู่ข้างวัดและโรงเรียน ชาวบ้านถือเป็นต้นไม้ประจำหมู่บ้าน จึงตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน มีนายติ ต้นธนะ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ชาวบ้านส่วนมากมีอาชีพด้านเกษตรกรรม ไร่จ้างและค้าขาย มีวัดต้นรุงเป็นศาสนสถานประจำหมู่บ้าน มีสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน 1 แห่งคือโรงเรียนบ้านต้นรุง เปิดสอนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

หมู่บ้านต้นกอก (หมู่ที่ 4)⁴

หมู่บ้านนี้มีนายบุญเรือง แสนสุภา เป็นผู้ใหญ่บ้าน จำนวนหลังคาเรือน 119 ครอบครัว ประชากรแบ่งเป็นผู้ชาย จำนวน 119 คน ผู้หญิง 189 คน รวมทั้งสิ้น 370 คน มีอาณาเขตทิศเหนือจดสันถนน, บ้านต้นรุง ตำบลป่าดุ่ม ทิศใต้จดบ้านห้วยกุ ตำบลป่าดุ่ม ทิศตะวันออกจดบ้านทุ่งห้า ตำบลป่าดุ่ม ทิศตะวันตกจดสันถนน ตำบลป่าดุ่ม

บ้านต้นกอกเป็นหมู่บ้านดั้งเดิมอายุประมาณ 120 ปี คนกลุ่มแรกมาจากในเมืองเชียงใหม่และลำพูน เป็นชุมชนถาวร พ.ศ. 2465 มีนายกันแก้ว (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นผู้นำหมู่บ้านคนแรกสาเหตุที่ชื่อบ้านต้นกอกเพราะหมู่บ้านนี้แต่เดิมมีป่าไม้ มีต้นไม้ขึ้นนานาชนิด มีต้นมะกอก (พื้นเมือง) ขึ้นเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันมีทางหลวงหมายเลข 1150 ผ่านไปอำเภอเชียงดาวและเวียงป่าเป้า ด้านเหนือของหมู่บ้านมีถนนตัดผ่านไปยังบ้านต้นรุง ถึงบ้านทุ่งกุและสันตะมอก ด้านตะวันออกซึ่งติดกับบ้านทุ่งห้ามีถนนตัดผ่านไปยังบ้านห้วยกุ บ้านป่าดุ่มโห่ง อาชีพหลักของชาวบ้านคือ ไร่จ้างและเกษตรกรรม มีวัดต้นกอกเป็นศาสนสถานประจำหมู่บ้าน แต่เดิมมีชื่อเรียกเช่น วัดชีผ้าขาว วัดผ้าขาว วัดต้นโชคและวัดฝั่งหมื่น ตามสภาพการณ ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อตามชื่อหมู่บ้านสมัยหลวงพ่อยาศรี เป็นเจ้าอาวาส (ไม่ปรากฏปี พ.ศ.) อาณา

³ นายฉลาด นาคา (ผู้ใหญ่บ้าน) - ผู้ให้ข้อมูลสืบค้น

⁴ บางแห่งเขียนเป็น ต้นสูง เป็นภาษาพื้นบ้านที่ไม่นิยมออกเสียง ร ไม่รุ่งเป็นไม้ยืนต้นตระกูลต้นไทร ต้นไม้รุ่งเดิมหักโค่นไปเมื่อประมาณ พ.ศ. 2508

⁵ นายบุญเรือง แสนสุภา (ผู้ใหญ่บ้าน) - ผู้ให้ข้อมูลสืบค้น

เขตติดต่อ ทิศเหนือติดบ้านต้นรุ้ง ทิศใต้ติดบ้านป่าดุ่ม - คอน บ้านป่าดุ่มโห่ง ทิศตะวันออกติดบ้านทุ่งห้า
ทิศตะวันตกติดทุ่งนา บ้านสันถนนและบ้านคอยไต้

หมู่บ้านทุ่งห้า (หมู่ที่ 5)^๕

นายชีวิน สมธิ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ปกครองราษฎร 76 ครอบครัว แบ่งเป็นผู้ชายชายจำนวน 10๕
คน ผู้หญิงจำนวน 111 คน รวมจำนวนชาวบ้านทั้งสิ้น 219 คน พื้นที่และอาณาเขต ทิศเหนือจรดบ้าน
ต้นรุ้ง ทิศใต้จรดบ้านต้นกก ทิศตะวันออกจรดบ้านห้วยกุ ทิศตะวันตกจรดตำบลแม่แวน อ.พร้าว จ.
เชียงใหม่

บ้านทุ่งห้าเป็นหมู่บ้านที่มีอายุประมาณ ๑๐๑ ปี สาเหตุที่ชื่อบ้านทุ่งห้า เพราะเป็นท้องทุ่งที่เต็มไปด้วย
ด้วยต้นไม้ห้า (ไม้ยืนต้นคล้ายต้นหว้า) ปัจจุบันป่าไม้ห้าได้ถูกทำลายไปหมดแล้วเพื่อทำเป็นที่อยู่อาศัย
บางส่วนเป็นที่นา ที่สวน เนื่องจากหมู่บ้านตั้งติดกับลำน้ำแม่สะรวม ในอดีตมักเกิดมีน้ำหลากและไม่มี
สะพานข้ามลำน้ำเช่นปัจจุบันจำนวนประชากรจึงค่อนข้างน้อยกว่าหมู่บ้านอื่น มีทางหลวงหมายเลข ๑๑๕๔
ไปเวียงป่าเป้า และมีถนนภายในหมู่บ้านเชื่อมต่อไปบ้านต้นรุ้ง ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ไร่
ข้าว มีวัดทุ่งห้า เป็นศาสนสถานประจำหมู่บ้าน เป็นที่ตั้งที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลป่าดุ่ม บนเนิน
เขาลูกหนึ่งด้านตะวันออกของหมู่บ้านมีเจดีย์ที่เป็นปูชนียสถานของคนในตำบลป่าดุ่ม เรียกว่า "พระธาตุ
จอมหิน" มีพระธาตุองค์มาพักเป็นครั้งคราว มีประเพณีสงกรานต์พระธาตุในเดือน ๖ หรือเดือน ๔ เหนือ

หมู่บ้านสันถนน (หมู่ที่ ๖)^๖

ผู้ใหญ่บ้านของบ้านสันถนนมีชื่อว่า นายบุญเรือง ถนอมบุญ ปกครองราษฎรจำนวน 140 ครอบครัว
แบ่งเป็นผู้ชาย 198 คน ผู้หญิง 210 คน รวมทั้งสิ้น 408 คน พื้นที่และอาณาเขตทิศเหนือจรดสัน
คะมอก ทิศใต้จรดบ้านคอยไต้ ทิศตะวันออกจรดบ้านต้นรุ้ง ทิศตะวันตกจรดตำบลเวียง อ.พร้าว จ.
เชียงใหม่ บ้านสันถนนเป็นบ้านที่มีประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจเนื่องจาก เป็นหมู่บ้านดั้งเดิม มีอายุประมาณ
๒๓๗ ปี คนกลุ่มแรกเป็นคนจังหวัดน่าน สาเหตุที่ชื่อบ้านสันถนนเพราะหมู่บ้านดังกล่าวแต่เดิมเป็นท่าและ
เป็นเนิน (ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า สัน) มีต้นขนุนขนาดใหญ่ขึ้นอยู่ชาวบ้านจึงเรียกว่า "บ้านสันขนุน" เมื่อ
วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔ ได้รับการคัดเลือกเป็นหมู่บ้านดีเด่นจึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น "บ้านสันถนน"
สภาพทั่วไปเปลี่ยนไปจากเดิมเนื่องจากมีบ้านเรือนมากขึ้น ทางการตัดทางหลวงหมายเลข ๑๑๕๐ ผ่าน
ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ทำให้มูลค่าที่ดินสูงขึ้นส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ก่อนที่จะมีทางหลวงผ่านถนน
ภายในหมู่บ้านเป็นเส้นทางที่คนบ้านต้นรุ้ง ทุ่งกุ สันคะมอก ใช้เป็นเส้นทางเข้าสู่ตัวเวียงพร้าว ราษฎร
ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้าง ราษฎรเกินกว่าร้อยละ ๔๐ นับถือพระพุทธศาสนาพุทธ

^๕ นายศรีพันธ์ บัวออย (ผู้ใหญ่บ้าน) - ผู้ให้ข้อมูล

^๖ นายจันทร์ ไชยยศ (ผู้ใหญ่บ้าน) - ผู้ให้ข้อมูล

โดยมีวัดสันถวนเป็นศูนย์กลาง ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ อย่างไรก็ตามก็มีชาวบ้านที่นับถือศาสนาคริสต์ มีโบสถ์คริสต์สังกัดสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทยชื่อ "คริสตจักรราษฎร์สุวรรณ" เป็นเสมือนแหล่งที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านอีกแห่งหนึ่ง

หมู่บ้านห้วยกุ หมู่ที่ ๗*

นายสุทัศน์ ยี่หงษ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 เล่าให้ฟังว่า มีประชากรในหมู่บ้านจำนวน 132 ครอบครัว แบ่งเป็นชาย 229 คน หญิง 211 คน รวมทั้งสิ้น 440 คน หมู่บ้านห้วยกุมีพื้นที่และอาณาเขตทิศเหนือจรดบ้านทุ่งห้า ทิศใต้จรดตำบลเขื่อนผาก บ้านป่าดุ่มโหลง ตำบลป่าดุ่ม ทิศตะวันออกจรด ตำบลแม่แวน ทิศตะวันตกจรดบ้านคอยใต้ ตำบลป่าดุ่ม อ.พร้าว

ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน สันนิษฐานว่าชื่อหมู่บ้านมาจากชื่อลำห้วย เนื่องจากที่ตั้งของหมู่บ้านมีลักษณะภูมิประเทศเป็นลำห้วย นายศรี เครือแก้ว เป็นผู้นำหมู่บ้านคนแรก ราว พ.ศ. ๒๔๗๕ คนกลุ่มแรกเป็นชาวไทยลื้ออพยพหนีโรคภัยจากบ้านหมวกมือ (ชุมชนเก่าอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ ทำสวน พืชเศรษฐกิจสำคัญ คือ มันเทศ ถั่วเหลือง ข้าวโพด มีวัดห้วยกุเป็นศาสนสถานศูนย์กลางของชุมชน และมีที่พักสงฆ์อีกแห่งหนึ่ง ก่อนปี พ.ศ. ๒๕๓๕ เคยมีโรงเรียนประถมศึกษา ปัจจุบันไปรวมศูนย์การเรียนบ้านป่าดุ่มโหลง และบ้านทรายทอง

หมู่บ้านป่าดุ่มโหลง (หมู่ที่ ๘)*

นายแสวง สิทธิฤกษ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 ให้รายละเอียดว่า มีประชากรในหมู่บ้านของเขาทั้งสิ้น 175 ครอบครัว ผู้ชาย 253 คน ผู้หญิง 263 คน รวมทั้งสิ้น 516 คน พื้นที่ของหมู่บ้าน ทิศเหนือติดบ้านคอยใต้ ทิศใต้ติดตำบลเขื่อนผาก ทิศตะวันออกติดกับบ้านป่าดุ่มโหลง ตำบลป่าดุ่ม ทิศตะวันตกติดกับตำบลทุ่งหลวง อ.พร้าว จ.เชียงใหม่

จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนทำให้รู้ว่าบ้านป่าดุ่มโหลงเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่ามานานกว่า ๒๐๐ ปี มีผู้นำหมู่บ้านคนแรก ชื่อ นายแสน สวัสดิรักษา ราว พ.ศ. ๒๔๐๐ มีผู้นำหมู่บ้านคนหนึ่งที่ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นกำนันตำบลป่าดุ่มและเป็นที่รู้จักทั่วไป คือ พ่อกำนันดิบ บุญมาสร้อย ชื่อของหมู่บ้านได้มาจากสภาพภูมิประเทศและสิ่งแวดล้อมเนื่องจากเป็นที่ราบต่ำเหมือนแอ่งซึ่งภาษาท้องถิ่นเรียกว่า "ที่โหลง" และมีต้นไม้ที่ชื่อว่า "ไม้ดุ่ม" ขึ้นเต็มไปหมด ปัจจุบันที่ราบดุ่มถูกปรับถมเป็นที่อยู่อาศัย เป็นเรือสวนไร่นา มีวัดป่าดุ่มโหลงเป็นศาสนสถานประจำหมู่บ้าน ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ไร่ข้าวและค้าขาย ผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อคือน้ำอ้อย และถั่วเน่า

* นายสุทัศน์ ยี่หงษ์ (ผู้ใหญ่บ้าน) - ผู้ให้ข้อมูล

* นายอินไชย บุญมาสร้อย - ผู้ให้ข้อมูล

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ กรณีผู้นำมรดก
File.2-รายงานการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย 12 หมู่บ้าน

หมู่บ้านป่าต๋มคอน (หมู่ที่ ๑)¹⁹

นายคำตัน ละวัน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 ตำบลโพธิ์หว้า กล่าวว่า เขาดูแลลูกบ้านจำนวน 138 ครอบครัว แบ่งเป็นผู้ชายจำนวน 209 คน ผู้หญิง 215 คน รวมทั้งสิ้น 424 คน หมู่บ้านของผู้ใหญ่คำตันทิศเหนือติดกับบ้านหัวอก ทิศใต้ติดตำบลเขื่อนผาก ทิศตะวันออกติดตำบลแม่แวน ทิศตะวันตกติดกับบ้านป่าดุ่มคอน อ.พร้าว จ. เชียงใหม่

แรกเริ่มเดิมที หมู่บ้านป่าดุ่มคอนก่อตั้งราว พ.ศ. 2390 แต่เดิมคนกลุ่มใหญ่เป็นคนเชื้อสายไทยใหญ่ (เงี้ยว) ซึ่งปัจจุบันยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีไว้อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะงานประเพณีเกี่ยวกับศาสนา โดยมีวัดป่าดุ่มคอนเป็นศูนย์กลางของชุมชน ผู้นำชุมชนคนแรก คือ พ่อสา่งอาง สาเหตุที่ชื่อบ้านป่าดุ่มคอนเพราะหมู่บ้านนี้มีสภาพพื้นที่และพืชพรรณไม้เหมือนบ้านป่าดุ่มโห่ง แต่เป็นที่ดอนที่ไม่มีน้ำท่วมขังเต็มไปหมดจึงได้ตั้งชื่อว่า "บ้านป่าดุ่มคอน" เชื่อกันว่าแต่เดิมบริเวณหน้าวัดป่าดุ่มคอนมีต้นรวงและต้นไม้ดุ่มที่ใหญ่ที่สุดในอำเภอพร้าว มีฝั่งมาทำรังขนาดใหญ่จำนวนมาก สภาพทั่วไปเปลี่ยนไปจากเดิมเพราะป่าถูกแผ้วถางเป็นที่อยู่อาศัยและบางส่วนทำเป็นที่ทำกิน ชาวบ้านมีอาชีพเกษตรกรรม ไร่ข้าว ถั่วเขียว ถั่วเหลือง กล้วยในหมู่บ้านมีความสะดวกสบาย สามารถติดต่อกับบ้านป่าดุ่มโห่ง บ้านดอยใต้ และออกสู่ถนนสายเชียงใหม่ - พะว้า มีโรงเรียนบ้านป่าดุ่มเป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสอนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

หมู่บ้านปางฟาน (หมู่ที่ 10)"

นายหล้า ประเหย เป็นเสมือนหัวหน้าหมู่บ้านของชาวบ้านปางฟ่าน ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่ที่เป็น
ทางการ ปกครองลูกบ้านที่มีชื่อตามคตทะเบียนราษฎรจำนวนทั้งสิ้น 84 ครอบครัว แบ่งเป็นผู้ชาย 192 คน
ผู้หญิง 184 คน รวม 376 คน พื้นที่ของหมู่บ้านทิศเหนืออยู่ติดตำบลป้าไห่ ทิศใต้อยู่ติดตำบลแม่ฉ้วน ทิศ
ตะวันออกอยู่ติดอำเภอเวียงป่าเป้า จ.เชียงราย ทิศตะวันตกอยู่ติดหมู่บ้านสหกรณ์แปดง ร.ป่าดู้น อ.พร้าว จ.
เชียงใหม่

ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านปางฟานเป็นชนเผ่าสาห์ ย้ายเข้ามาที่อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ และจ. เชียงราย เข้ามาเมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านส่วนมากมีอาชีพทำไร่ ทำสวนผลไม้เมืองหนาว ปัจจุบัน ชาวบ้านมีอาชีพรับจ้างปลูกป่าของหน่วยจัดการต้นน้ำแม่จิด ผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือนายปะโล แสงเครือ การนับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศาสนสถานสำคัญภายในหมู่บ้าน นอกจากนี้ ภายในหมู่บ้านยังมีพิธีกรรมที่ เกี่ยวข้องกับการนับถือผี เช่น ในฤดูเพาะปลูกพืชก็มีพิธีขออนุญาตจากเจ้าที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลหัวไร่ ปลายนา หลังฤดูเก็บเกี่ยวก็จะมีพิธีทานข้าวใหม่เพื่อเฉลิมฉลองและเลี้ยงผีที่ช่วยให้มีผลผลิตดีในปีนั้น ฯลฯ

¹⁰ นายตึงห์คำ มุนิต - สุวิทย์ชัยบุตร

"นางหัดดา ประเทย์ สุวิหิตบ้านหมี่ที่ 10 : สุวิหิตจอมล

เนื้อที่หมู่บ้านปางฟานตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติล้านนา มีการประกอบอาชีพทางการทำไร่ และรับจ้าง สำหรับพื้นที่ทำการเกษตรนั้นต้องเข้าไปในพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลเชิงลึกอีกครั้งหนึ่งเพราะมีการปราบปรามเรื่องยาเสพติดทำให้ชาวบ้านเกิดความกลัวและหนีเข้าไปในเขตป่า และเป็นอันตรายต่อผู้เข้าไปสำรวจข้อมูล เพราะหมู่บ้านปางฟานเป็นหมู่บ้านพักยาเสพติด และอยู่ในช่วงหน้าฝนถนนลูกรังลำบากมาก

ชื่อหมู่บ้าน สหกรณ์แปลง 5 (หมู่ที่ 11)¹²

นายไสว ตามี เป็นผู้ใหญ่บ้านที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ปกครองประชากรจำนวน 230 ครอบครัว ในจำนวนนี้มีผู้ชาย 540 คน ผู้หญิง 568 คน รวมทั้งสิ้น 1,108 คน พื้นที่ของหมู่บ้านทิศเหนือติดหมู่บ้านสันคะมอก ทิศใต้ติดหมู่บ้านทุ่งห้า ทิศตะวันออก ติดหมู่บ้านสามสี บ้านขุนแจ ตำบลแม่แวน ทิศตะวันตกติดหมู่บ้านทุ่งกุ๋

ประชากรของหมู่บ้านเริ่มเข้ามาอยู่อาศัยเมื่อปี 2511 ชาวบ้านย้ายมาจากบ้านขุนแจ ตำบลแม่แวน อำเภอรัว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชาวเขาเผ่าลีซู เดิมหมู่บ้านแห่งนี้เป็นเขตป่า ต่อมากรมสหกรณ์โพรวัว ได้เข้ามาจัดสรรพื้นที่ทำกินให้สำหรับที่อยู่อาศัยคนละ 1 ไร่ ที่ทำกินคนละ 20 ไร่ ครั้งแรกที่เข้ามาก็เป็นบ้านบริวารของหมู่บ้านทุ่งกุ๋หมู่ที่ 2 ตำบลป่าต๋ม อำเภอรัว จังหวัดเชียงใหม่ แยกเป็นหมู่บ้านสหกรณ์แปลง 5 เมื่อปี 2516

ในด้านความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาและประเพณีในท้องถิ่น ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและมีพิธีเกี่ยวกับการปลูกพืชและการใช้ประโยชน์จากป่า เช่น การหาอาหารจากป่า และยังมีพิธีกรรมหลังการเก็บเกี่ยวเพื่อเฉลิมฉลองที่ได้ข้าวใหม่มาระบประทานและเลี้ยงขอบคุณเจ้าที่เจ้านาที่ช่วยปกป้องรักษาไร่ข้าว และเมล็ดพันธุ์ในท้องนาให้เจริญเติบโตสมบูรณ์จนชาวบ้านได้เก็บเกี่ยวผลผลิตตามระยะเวลาที่ตั้งใจรอคอย

อาชีพของชาวบ้าน นอกจากการปลูกข้าวแล้วก็มีปลูกพืชอีกหลายชนิดเพื่อให้ได้ผลผลิตสำหรับดำรงชีวิตหล่อเลี้ยงคนในครอบครัวและเพื่อขายผลผลิตแลกเปลี่ยนเป็นตัวเงินเพื่อซื้อวัตถุที่ชาวบ้านไม่สามารถใช้ได้เองภายในชุมชน

หมู่บ้านสหกรณ์แปลง 5 ยังมีหมู่บ้านบริวารอีก 2 หย่อมบ้าน คือ บ้านอาบอเน บ้านอาบอลาชา ซึ่งมีประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจในเรื่องการเคลื่อนย้ายของชนเผ่าที่มาตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่ปัจจุบัน เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ย้ายมาจาก อ.แม่จัน จ.เชียงราย เป็นชาวเขาเผ่าอาข่า ย้ายเข้ามาเมื่อปี 2532 ส่วนมากมีอาชีพเกษตรกรรม มีการทำไร่ นับถือศาสนาคริสต์ ประมาณ 3-4 ปี ที่ผ่านแต่ก่อนนั้นนับถือศาสนาพุทธสาเหตุเพราะมีหมอสอน ศาสนาคริสต์เข้ามาเผยแพร่ศาสนาเข้ามาในพื้นที่ ทุกวันอาทิตย์จะมีการทำพิธีที่โบสถ์ มีการตั้งผู้นำกลุ่มหรือผู้นำเผ่าขึ้นมาเพื่อประสานงานกับหมู่บ้านปางฟาน ซึ่งแต่เดิมเป็นประชากรของ ด.ป่าไผ่ แต่ถูกผลักดันให้ออกจากพื้นที่ตำบลป่าไผ่ให้ไปตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในปัจจุบัน (ประเด็นนี้จะได้ทำการศึกษาเจาะลึกรายละเอียดในช่วงต่อไป-ผู้เขียน)

¹² นายไสว ตามี ผู้ใหญ่บ้าน : ผู้ให้ข้อมูล

หมู่บ้านคอยใต้ (หมู่ที่ 12)¹³

หมู่บ้านคอยใต้มีผู้นำอย่างเป็นทางการชื่อ นายบุญมา บัวแก้ว มีพี่น้องชาวบ้านและผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านที่อยู่ภายใต้การปกครองจำนวน 65 ครอบครัว แบ่งเป็นผู้ชาย 130 คน ผู้หญิง 119 คน รวมชาวบ้านทั้งหมด 249 คน อาณาเขตของหมู่บ้านทิศเหนือจดบ้านสันถนันทน์ ทิศใต้จดบ้านป่าดุ่มไทรง, ป่าดุ่มคอน ตำบลป่าดุ่ม ทิศตะวันออก จดบ้านห้วยกู่, บ้านคันกอก ตำบลป่าดุ่ม ทิศใต้จด บ้านหัวฝาย-หนองอ้อ ตำบลเวียง

ชุมชนที่มามีตั้งรกรากเดิมเป็นชนเผ่าลัวะ โดยหลงเหลือหลักฐานให้เราได้พบเห็นในปัจจุบัน เช่น ไร่ร้าง เครื่องมือ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งหลักฐานเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่ามีคนอยู่อาศัยในบริเวณนี้มาก่อน ประมาณ 200 ปี หลังจากนั้นได้มีชาวบ้านอพยพมาจากบ้านปางงหลวง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 25 หลังคาเรือน เข้ามาตั้งหมู่บ้านอยู่และใช้ชื่อว่าหมู่บ้านคอยใต้ เมื่อปี พ.ศ.2481 ประมาณ 64 ปีที่ผ่านมา เดิมในการเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านคอยใต้ ขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 7 บ้านห้วยกู่ ตำบลป่าดุ่ม อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ จนกระทั่งในปี พ.ศ.2520 รวบรวมได้ 50 หลังคาเรือนจึงได้แยกจากหมู่ที่ 7 ตำบลป่าดุ่ม มาเป็นหมู่ที่ 12 ตำบลป่าดุ่ม ชื่อบ้านคอยใต้ มาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม พอจะสืบค้นได้ว่ากลุ่มคนที่เริ่มแรกที่เข้ามาก่อตั้งหมู่บ้านมีรายชื่อที่ชาวบ้านจดบันทึกไว้ได้ดังนี้ นายเปิง กุนทอง นายอ้าย ทองเป่า นายบือม แก้วศรี นายเปิง บุญเรือนยา นายอิน ยี่หงษ์ นายสม ก่าศรี นายปัญญา ปัญญารัตน์ นายตุ่น ก่าศรี นายคำ ถนอมสุวรรณ ผู้เฒ่าผู้แก่ได้บอกเล่าถึงสาเหตุที่อพยพมาจากหมู่บ้านเดิมเนื่องจากเพราะต้องการที่จะมาตั้งถิ่นฐานขึ้นใหม่ประกอบกับได้สามีภรรยาต่างหมู่บ้าน ต่างอำเภอ จึงอพยพมาตั้งหมู่บ้านและหาที่ทำกิน

อาชีพของชาวบ้านคอยใต้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา 31 ครัวเรือน ค้าขาย 8 ครัวเรือน ทำสวน 20 ครัวเรือน รับจ้าง 6 ครัวเรือน ด้านพื้นที่ทำกินของหมู่บ้าน พื้นที่ทางการเกษตร 480 ไร่ ทำนา 250 ไร่ สวน 150 ไร่ ที่อยู่อาศัย 80 ไร่ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม

รวบรวมข้อมูลโดย : นายบุญมา บัวแก้วและทีมวิจัยชาวบ้าน

เรียบเรียงโดย : นส. พัชรินทร์ บัวลอย

¹³ นายบุญมา บัวแก้ว ผู้ใหญ่บ้าน : ผู้ให้ข้อมูล

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือตอนบน
เป็นเวทีเชื่อมเครือข่ายกับกลุ่มน้ำแม่ตาช้าง
เวทีสืบชะตากลุ่มน้ำตาช้าง วันที่ 13 พ.ค. 2546

มีผู้เข้าร่วมเวทีจากกลุ่มน้ำแม่จิด อำเภอพร้าวกาญจน์ 7 คน ซึ่งเป็นทีมวิจัยชาวบ้าน

1. นายอินเหลา จันทร์ปือ กำนันตำบลป่าดุม
2. นายบุญเรือง ถนอมบุญ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6
3. นายฉลาด สดก ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3
4. นายดวงคำ ชันมอญ แพทย์ประจำตำบลป่าดุม
5. นายเสงี่ยม ไปรินทร์ อบต. หมู่ที่ 10 ตำบลแม่บึง
6. นางสาวกิงกาญจน์ เบิงดวง
7. นายบุญมา บัวแก้ว ผู้ประสานงานกลุ่มน้ำแม่จิด

สรุป บทเรียนที่ได้จากการไปหลังจากไปร่วมงานสืบชะตากลุ่มน้ำแม่ตาช้าง

ทำให้ทีมวิจัยเริ่มเห็นแนวทางการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน ซึ่งกลุ่มน้ำแม่จิด ก็มีลักษณะคล้ายกลุ่มน้ำแม่ตาช้าง มีความขัดแย้งระหว่างคนต้นน้ำ คนกลางน้ำ และคนท้ายน้ำ การมาร่วมงานทำให้หลายคนลดอคติเป็นกับชาติพันธุ์ ทำให้มองลึกไปถึงสาเหตุต่างๆ ไม่ใช่โทษฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ต้องหันหน้าเข้าหากันร่วมกันแก้ปัญหา หาทางออกร่วมกัน และจะเป็นบทเรียนที่จะนำไปปรับใช้กับพื้นที่วิจัยของกลุ่มน้ำแม่จิดอำเภอพร้าวกาญจน์ต่อไป

นายบุญมา บัวแก้ว ผู้ประสานงานกลุ่มน้ำแม่จิด
บันทึกและสรุปความ

ส่วนที่ 5.

บทสรุปผู้บริหารโครงการ

รายงานประมวลความคิดเห็นจากการติดตามงาน 3 เดือน ตั้งแต่เดือน เมษายน - มิถุนายน 2546

1. สรุปข้อคิดเห็นและประเมินผลงานเบื้องต้น

การดำเนินงานในช่วง 3 เดือน (เมษายน - มิถุนายน 2546) ที่ผ่านมา เป็นระยะเวลาที่เรียกว่า รอยต่อของโครงการ หลังจากโครงการได้ดำเนินงานไปแล้ว ใน 6 เดือนแรก (สิงหาคม 2545 - มกราคม 2546) ต่อมาตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ - มีนาคม 2546 เป็นต้นมา ทีมวิจัยทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคอื่นๆ ได้มีการประชุมเพื่อสรุปบทเรียนชี้ประเด็นจุดอ่อน จุดแข็งและสถานการณ์ปัญหา ของการดำเนินงานที่ผ่านมา โดยมีข้อสรุปว่า ยังคงต้องมีการปรับปรุงแก้ไข เช่น

- 1) สมควรให้มีการปรับปรุงการดำเนินงานของโครงการฯ เช่น การบริหารจัดการ การพัฒนาศักยภาพของทีมวิจัยภาคสนาม การปรับประเด็นวิจัยและพื้นที่วิจัย ให้สอดคล้องกับโจทย์วิจัย กระบวนการวิจัย และงบประมาณที่มีอยู่
- 2) ภายใต้สถานการณ์ปัญหาที่งบประมาณจากทีมประสานงานส่วนกลางไม่สอดคล้องกับระยะเวลา ทีมวิจัยโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ ต้องไปทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายหลักที่เป็นชาวบ้าน
- 3) ในระหว่างที่มีการปรับปรุงตามข้อ 1) และมีการปรับแผนการดำเนินงานในข้อ 2) โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคเหนือได้มีการปรับปรุงแก้ไขแผนปฏิบัติการในระหว่าง 2 ปี 6 เดือน (Action Plan)

สรุปข้อคิดเห็น

- 1) ถึงแม้ว่า การบริหารจัดการโครงการฯ ระหว่างทีมประสานงานส่วนกลางและทีมวิจัยภูมิภาค ไม่สอดคล้องกับแผนการดำเนินงาน ภาระกิจหรือข้อตกลง ตลอดถึงระยะเวลาที่เหมาะสม ทีมงานวิจัยภาคสนาม ก็ได้มีการจัดประชุมร่วมปรึกษาหารือจนได้ข้อสรุปว่า จะต้องมีการดำเนินงานกันต่อไป ภายใต้เงื่อนไขและสถานการณ์ปัญหาและควมยืดหยุ่นหลักการบริหารจัดการโครงการฯ ในลักษณะที่ยืดหยุ่น สามารถที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เดินหน้าได้ตามความเหมาะสม
- 2) จนถึงขณะนี้ ความจำเป็นที่จะต้องยกระดับหรือพัฒนาศักยภาพความรู้ ความสามารถของทีมวิจัยภาคสนาม (ผู้ประสานงานระดับหมู่บ้านและทีมวิจัยชาวบ้าน) ยังคงต้องมีอยู่และเป็นภาระกิจสำคัญที่จะต้องดำเนินการต่อไป ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการวิจัยและสถานการณ์ปัญหา ตลอดถึงสภาพปัญหาความต้องการของกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ ชาวบ้านทั้ง 3 ลุ่มน้ำ
- 3) เกี่ยวกับความเข้าใจในวาทกรรมเช่น คำว่า สิทธิ สิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชน สมรรถนะแห่งสิทธิ และคำว่า โครงการวิจัย การวิจัย กระบวนการวิจัย เป็นต้น ต้องยอมรับว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ชาวบ้านได้มีโอกาสได้เรียนรู้เรื่องการวิจัยและการรับรู้เรื่องสิทธิกันน้อย

มาก ซึ่งโครงการฯ สิทธิชุมชน ยังมีความจำเป็นที่จะต้องอธิบาย หรือสร้างความเข้าใจในบริบทที่ชาวบ้านได้เข้าใจได้อย่างง่าย ๆ เช่น การพูดถึงสิทธิ คือความชอบธรรม ความถูกต้อง ความเหมาะสม การกระทำใดๆ ก็ตามที่ทำให้ขาดความถูกต้อง ขาดความเหมาะสม และทำลายความชอบธรรม นั่นคือการละเมิดสิทธิและถ้าเป็นความชอบธรรมของส่วนรวม ก็จะเป็นการละเมิดสิทธิของส่วนรวม นั่นคือ สิทธิชุมชน

- 4) ดังนั้น การทำความเข้าใจกับโครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษา จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอธิบายบนฐานความรู้ กรอบวัฒนธรรมและสังคม ตลอดถึงบริบทในความหมายความเข้าใจของชาวบ้าน แล้วจึงเชื่อมโยงข้อมูลทางด้านวิชาการ เช่น สิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ แผนนโยบายแห่งรัฐ เป็นต้น ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวนี้ จำเป็นที่จะต้องปฏิบัติซ้ำกันหลายๆ ครั้งอย่างต่อเนื่อง เพื่อที่จะตอบคำถามว่า ทำไมเนื้อหาของโครงการวิจัยฯ ยังคงต้องเป็นเรื่องเดิมที่ได้มีการทำความเข้าใจไปแล้ว ตั้งแต่ช่วง 6 เดือนแรกของการดำเนินงานที่ผ่านมา
- 5) ยุทธศาสตร์ของโครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษา ที่มุ่งเน้นที่จะสร้างคน สร้างการเรียนรู้ และสร้างเครือข่าย (พลังของชุมชนท้องถิ่นในการขับเคลื่อนเพื่อแก้ไขปัญหา) ซึ่งภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวนี้ ในกิจกรรมการดำเนินงานต้องมีการกระบวนการค้นหาคนที่มีฐานความรู้ ประสบการณ์และความสนใจ มีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมโครงการฯ แต่จากการดำเนินงานที่ผ่านมาการค้นหาคน การสร้างการเรียนรู้ และการเชื่อมโยงเครือข่าย กลุ่มองค์กรชาวบ้านต่างๆ ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ จำเป็นที่จะต้องมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

2. ความสำเร็จของกิจกรรม

- 1) ท่ามกลางสถานการณ์ปัญหาที่การบริหารจัดการยังไม่ลงตัว ระหว่างโครงการสิทธิชุมชนศึกษากับฝ่ายประสานงานสภว. ทีมวิจัยโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือได้พยายามปรับปรุงกระบวนการทำงาน ตามสถานการณ์ปัญหาและความเหมาะสมในพื้นที่ต่อเนื่อง กล่าวคือ ทีมวิจัยได้เรียนรู้การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากเงื่อนไขและข้อจำกัดของการบริหารจัดการ
- 2) จากการดำเนินงานภาคสนามที่ผ่านมา ทำให้ทีมวิจัย ผู้ประสานงานผู้นำและทีมวิจัยชาวบ้าน ได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันโดยเฉพาะการรู้จักที่จะแสวงหาเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา เช่น การสร้างฐานข้อมูล การค้นหาคนที่มีฐานความรู้และประสบการณ์ สร้างความรู้และสร้างเครือข่าย เพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหาที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ เช่น การปกป้องสิทธิบนฐานทรัพยากรฯ ซึ่งความรู้ทักษะ ความชำนาญในลักษณะดังกล่าวนี้ ค่อยๆ พัฒนาขึ้น ซึ่งได้จากการเข้าร่วมโครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษา
- 3) ความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการดำเนินงานที่ผ่านมาถือได้ว่าเป็นฐานความรู้และประสบการณ์ที่อยู่กับตัวตนของชาวบ้าน โครงการฯสิทธิชุมชนศึกษา ในระยะต่อไป หรือแม้กระทั่งโครงการอื่นๆ สามารถที่จะใช้ประโยชน์จากฐานความรู้ และประสบการณ์เดิมของชาวบ้านที่มีอยู่ซึ่งเรียกกระบวนการนี้ว่าการพัฒนาในลักษณะที่ต่อยอด

3. ปัญหาและอุปสรรค

- 1) การบริหารจัดการระหว่างโครงการสิทธิชุมชนศึกษาและฝ่ายประสานงานสทว. ยังไม่ลงตัว ได้ส่งผลกระทบถึงการบริหารจัดการโครงการสิทธิชุมชนศึกษาในระดับภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต่อเนื่องของงบประมาณที่ไม่สอดคล้องกับระยะเวลา
- 2) จากสถานการณ์ปัญหาข้อที่ 1) ทำให้โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคเหนือ จำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนการดำเนินงานหลายครั้ง เช่น การจัดสรรงบประมาณ เวทีสร้างการเรียนรู้ และอื่นๆ ไปตามความเหมาะสม ทำให้การดำเนินงานไม่เป็นไปตามแผนเดิมที่วางไว้และส่งผลกระทบต่อผลการดำเนินงานที่ไม่เป็นไปตามความคาดหวัง
- 3) ปัญหาที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัยโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ คือ ขาดทักษะ ความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการโครงการที่เป็นโครงการวิจัยที่มีกรอบ เงื่อนไข ข้อจำกัดเฉพาะ แต่อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมาก็ถือได้ว่าทีมวิจัยได้เรียนรู้ไปบ้างแล้ว
- 4) การดำเนินงานในลักษณะของโครงการวิจัยฯ ทีมวิจัยภาคสนาม ก็ยังขาดทักษะความรู้ ความสามารถอีกมาก เมื่อเทียบกับภารกิจหน้าที่ การงานที่ต้องรับผิดชอบดำเนินการ ยังมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนา ยกระดับความรู้ ความสามารถให้มากยิ่งขึ้น
- 5) สถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ดำเนินงานของโครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษาภาคเหนือ ที่เกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองสิทธิและการละเมิดสิทธิค่อนข้างรุนแรง ทำให้กลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือส่วนหนึ่ง ต้องไปทำกิจกรรมอื่นๆ เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ปัญหาและสอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน

4. ข้อเสนอแนะ

- 1) ปรับปรุงการบริหารจัดการระหว่างโครงการสิทธิชุมชนภาคเหนือ กับทีมประสานส่วนกลางและสทว. ให้มีความชัดเจน คล่องตัวและยืดหยุ่นสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้
- 2) ควรจะมีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เฉพาะเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารโครงการฯ เช่น หัวหน้าโครงการฯ/ธุรการ/บัญชีและเจ้าหน้าที่ฝ่ายข้อมูลและนักวิจัยภาคสนาม เป็นต้น เพื่อให้มีความรู้และทักษะ ความชำนาญในการบริหารจัดการ ตามเงื่อนไขและข้อจำกัดของสทว. เพื่อให้ได้รู้ว่า เมื่อเกิดปัญหาระหว่างการดำเนินงานจะต้องทำอย่างไร
- 3) ความจำเป็นที่จะต้องฝึกอบรมทีมวิจัยภาคสนามและทีมวิจัยชาวบ้าน เพื่อเพิ่มความรู้และทักษะในการปฏิบัติงานในพื้นที่ยังคงมีอยู่ เพราะที่ผ่านมา โครงการฯ มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ ทำให้การจัดฝึกอบรมดังกล่าวนี้ ไม่เป็นไปตามแผนที่ได้กำหนดไว้
- 4) เวลาปฏิบัติงานที่ทีมงานวิจัยโครงการวิจัยฯ ภาคเหนือมีความรู้สึกและกังวลว่าการดำเนินงานดังกล่าว ไม่ตอบสนองการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านที่กำลังเผชิญอยู่ในแต่ละพื้นที่เท่าที่ควร แต่ได้ใช้เวลาส่วนมากไปกับการทำงานให้สอดคล้องตามเงื่อนไขของส่วนกลางและสทว. ดังนั้น จึงเห็นสมควรที่จะให้มีการทำความเข้าใจร่วมกันเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานให้ดีขึ้น

